

Zdzisław Malczewski SChr

Ślady polskie w Brazylii

Marcas da presença polonesa no Brasil

BIBLIOTEKA IBERYJSKA

ŚLADY POLSKIE W BRAZYLII

**MARCAS DA PRESENÇA
POLONESA NO BRASIL**

BIBLIOTEKA IBERYJSKA

pod redakcją Jerzego Mazurka

W formacie A5 ukazały się:

Fernando Pessoa
MENSAGEM / PRZESŁANIE

Tomasz Łychowski
ENCONTROS / SPOTKANIA

Andrzej Grabia Jałbrzykowski
GAWĘDY O KRAJACH I LUDZIACH

INTYMNOŚĆ I INNE SFERY
– antologia opowiadań brazylijskich
SZTUKA AZULEJOS W PORTUGALII
opracowanie zbiorowe

REESCRITURA E INTERTEXTUALIDAD
LITERATURA–CULTURA–HISTORIA
Estudios coordinados por Urszula Aszyk

Edyta Waluch-de la Torre
PREPOSICIONES ESPACIALES
EN ESPAÑOL, PORTUGUÉS Y POLACO:
TEORÍA Y EVOLUCIÓN

Mia Couto
NASZYJNIK Z OPOWIADAŃ

Tomasz Łychowski
SKRZYDŁA / ASAS

Fernando Henrique Cardoso, Enzo Faletto
ZALEŻNOŚĆ A ROZWÓJ W AMERYCE ŁACIŃSKIEJ
próba interpretacji socjologicznej

W formacie B5 ukazała się:

Jerzy Mazurek
KRAJ A EMIGRACJA
Ruch ludowy wobec wychodźstwa chłopskiego do krajów
Ameryki Łacińskiej (do 1939 roku)

Zdzisław Malczewski SChr

ŚLADY POLSKIE W BRAZYLII

**MARCAS DA PRESENÇA
POLONESA NO BRASIL**

Warszawa 2008

© Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie
© Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW

© Copyright by Zdzisław Malczewski. All rights reserved.
© Zdjęcia / Fotos – Zdzisław Malczewski

Recenzenci / Consultores

Prof. dr hab. Tadeusz Paleczny – Uniwersytet Jagielloński
Prof. dr Henryk Siewierski – Universidade de Brasília

Redakcja / Redação

Małgorzata Siewierska

Tłumaczenie / Tradução

Mariano Kawka

Projekt okładki / Projeto da capa

Paweł Wolski

Skład i łamanie / Composição gráfica

Paweł Wolski

e-mail: pawel@firstgroup.net.pl

Druk i oprawa / Impressão e encadernação

First Group

e-mail: info@firstgroup.net.pl

Wydawcy / Editores

Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich

Uniwersytetu Warszawskiego

ul. Oboźna 8, 00-927 Warszawa

tel. (0 22) 552 04 29; (0 22) 552 06 83; tel./fax (0 22) 828 29 62

www.iberystyka-uw.home.pl; e-mail: iber@uw.edu.pl

ISBN 978-83-60875-36-0

Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego

Al. Wilanowska 204, 02-730 Warszawa

tel./fax: (0 22) 843 38 76, 843 78 73

www.mhpri.pl; e-mail: j.mazurek@mhprl.pl

ISBN 978-83-60093-61-0

Słowo od autora

Pomimo upływu czasu i ukazaniu się kilkudziesięciu opracowań książkowych zainteresowanie tematyką związaną z rzeczywistością brazylijskiej społeczności polonijnej nie słabnie. Wręcz przeciwnie. W ostatnich latach przeprowadzono wiele badań terenowych i kwerend w różnych archiwach kraju osiedlenia naszych rodaków. Dzięki zaangażowaniu, wielkiej pracy badawczej i pasji wielu osób w kraju, a także tutaj, w Brazylii: ludzi polskiego pochodzenia, jak też i samych Brazylijczyków, została wydana pokaźna liczba prac poświęconych zagadnieniu imigracji polskiej w Brazylii. Nie miejsce tutaj na to, aby wymienić publikacje książkowe, jakie zostały wydane po polsku i portugalsku, a poruszające różne aspekty związane z historią polskiej społeczności polonijnej w Brazylii.

Jednak spośród licznych – w obu naszych krajach – badaczy dziejów polskiej grupy etnicznej w Brazylii nikt nie podjął się pracy mającej na celu zebranie, usystematyzowanie i opracowanie różnorodnych trwałych polskich śladów. Wśród innych społeczności imigracyjnych w Brazylii nie spotkałem opracowania prezentującego namacalne ślady konkretnej grupy etnicznej w tym kraju. Przyświeca mi zatem świadomość, że niniejsze dzieło, które oddaję polskiemu i brazylijskiemu Czytelnikowi jest pionierskim pod tym względem. Jest to przedsięwzięcie amatorskie, ale także i nowatorskie. W niniejszym opracowaniu wymieniam wiele polskich śladów, które weszły na stałe w historię i rzeczywistość społeczeństwa brazylijskiego, podobnie jak i sami potomkowie polskich imigrantów, niezatracający swoich cech etnicznych, niewypierający się swoich polskich korzeni (wręcz przeciwnie: często podkreślający z dumą swoje pochodzenie), a stanowiący już wśród obywateli Brazylii stały, nierozłączny element społeczny. Zatem polonika, jakie spotykamy w różnych regionach tego wielkiego kraju stają się, oprócz polskiego elementu ludzkiego, widocznym, stałym znakiem wkładu w wieloraki rozwój brazylijskiej ojczyzny.

Blisko trzydzieści lat temu stawiałem moje pierwsze kroki na gościnnej ziemi brazylijskiej. Rozpoczynałem moją przygodę misyjną i polonijną poprzez posługę duszpasterską w parafii Carlos Gomes, położonej w malowniczym zakątku górskim, w regionie Alto Uruguai, w stanie Rio Grande do Sul. Parafia należy do diecezji Erechim. W kościele parafialnym spotkałem kilka trwałych, artystycznych śladów świadczących o polskości lokalnej wspólnoty wiernych. W tamtych latach miasto Erechim szczyciło się nowowyprowadzoną katedrą pod wezwaniem św. Józefa. Artystyczny wystrój świątyni jest dziełem Arystarcha Kaszkurewicz, polskiego imigranta. Właśnie we wspomnianej katedrze zetknąłem się po raz kolejny – w tamtym regionie – z polonikami. Otóż w prezbiterium katedry, nad tabernakulum, artysta wkomponował w symbol IHS polskiego orła w koronie. Pod jednym z dzieł Koszukiewicz pozostawił swój autograf. Tak więc, w tamtych latach rozpoczęła się moja misyjna przygoda i pasja zbierania różnorodnych polskich materialnych śladów w Brazylii.

Praktycznie przez całe moje brazylijskie życie dokonywałem ewidencji nazw związanych z Polską czy nazwiskami polsko brzmiącymi. Podczas różnych moich podróży fotografowałem w sposób amatorski polskie ślady: pomniki, tablice, świątynie itp. Któregoś dnia, przeglądając te wszystkie moje amatorskie „zbiory”, postanowiłem je odpowiednio uporządkować. Uczyniłem to według przyjętego przeze mnie schematu. Poszczególne hasła ułożyłem według kolejności alfabetycznej w takim języku, w jakim są znane w Brazylii. Obok zamieściłem tłumaczenie hasła w odpowiednim języku. Najpierw wyjaśnienie poszczególnych haseł i opis zamieszczonych zdjęć podaje w języku polskim. Następnie umieszczone jest tłumaczenie tekstu w języku portugalskim. W ten sposób album stał się dwujęzyczny. Dzięki temu mogą korzystać z niego Czytelnicy polscy, jak też i brazylijscy, zainteresowani tą tematyką.

Przyświeca mi przekonanie, że mogę się uważać za członka brazylijskiej społeczności polonijnej, pełniąc tutaj od prawie 30 lat posługę duszpasterską. Jestem więc „in”, a z drugiej strony jestem przybyszem z Polski, co pozwala mi na spojrzenie z pewnego dystansu tak istotnego dla badacza. Moja obecność w brazylijskim środowisku polonijnym nie jest obserwacją z zewnątrz, a aktywnym uczestnictwem w życiu tej społeczności, jako duszpasterza, publicysty, redaktora i wydawcy. Ta podwójna rola sprawiła, że znalazłem się w sytuacji uprzywilejowanej. Jako członkowi wspólnoty polonijnej było mi dużo łatwiej dotrzeć do różnych kolonii, miejscowości, miasteczek i miast, gdzie żyją Brazylijczycy polskiego pochodzenia i gdzie mogłem rejestrować namacalne polskie ślady w tym kraju (nazwy dróg, ulic, szkół z polskimi nazwiskami, nekropolie, pomniki, popiersia, obeliski, skanseny, tablice pamiątkowe, płaskorzeźby, itp.).

Natomiast będąc przybyszem z Polski posiadałem o wiele większą wrażliwość na polskie ślady w tym kraju, aniżeli osoby polskiego pochodzenia już obyte i przyzwyczajone do tych trwałych znaków.

Moim skromnym zdaniem niniejsza praca poszerzy nieco wiedzę na temat aktywności tutejszej Polonii. Pozwoli spojrzeć na inne jej oblicze, wyzwalając z utartych stereotypów. Ponadto wiele poloników prezentowanych w tym albumie dobitnie świadczy o przyjaźni brazylijsko-polskiej. Ufam, że praca ta, którą oddaję Czytelnikowi, stanowić będzie nieocenione źródło wiedzy o licznych polonikach w tym kraju.

Powszechnie wiadomo, że emigracja polska do Brazylii w 95% składała się z chłopów¹ szukających tutaj: ziemi, chleba i wolności. Jerzy Mazurek w swojej obszernej pracy pisze: „chłopi polscy potrafili w większości zaaklimatyzować się w jakże niełatwych warunkach, dając świadectwo sił witalnych i niezwykłej pracowitości”². To właśnie pracowitość pierwszej polskiej generacji imigracyjnej i kolejnych pokoleń pozostawiła trwałe ślady w tym gościnnym kraju. Niniejszym opracowaniem chciałbym skromnie przyczynić się do tego, aby bardziej obiektywnie spojrzano na społeczność polonijną w Brazylii. Aktualnie brazylijska Polonia zamieszkuje nie tylko w trzech południowych stanach (Paraná, Santa Catarina i Rio Grande do Sul), jak to niekiedy powtarza się – tu i tam – w wypowiedziach czy różnorodnych opracowaniach. Ponadto tutejsza aktualna wspólnota polonijna, już nie jest w przeważającej części społecznością rolniczą, jak to było w początkach życia imigracyjnego. W wyniku przeobrażeń pokoleniowych następowało także przeobrażenie społeczne i zawodowe społeczności polonijnej. Niestety jeszcze często powtarza się archaiczne i utarte od lat stereotypy o zacofaniu tutejszej Polonii i nieobecności jej przedstawicieli w wielorakim wymiarze życia Narodu brazylijskiego. Przeprowadzana powolna, wieloletnia, amatorska, ale dokładna kwerenda pozwala mi na wyciągnięcie wręcz odwrotnego wniosku od tego, o jakim wspomniałem powyżej. Jednym z przejawów przemieszczania się i różnorodnej obecności imigrantów polskich, ich potomków oraz wkładu w wieloraki rozwój Brazylii są odszukane i skatalogowane przeze mnie namacalne polskie ślady. Wymieniam je w niniejszym opracowaniu, które ukazuje się w formie dwujęzycznego albumu. Jestem przekonany, że w niniejszym opracowaniu występuje wiele jeszcze luk i braków. Mam głęboką nadzieję, że kolejni badacze, zafascynowani dziejami polskiej imigracji w Brazylii, odkrywać będą inne jeszcze polskie

¹ R. C. Wachowicz, „Aspectos da imigração polonesa no Brasil”, w: „Projeções”, Ano 1, 1/1999, s. 15.

² J. Mazurek, *Kraj a emigracja. Ruch ludowy wobec wychodźstwa chłopskiego do krajów Ameryki Łacińskiej (do 1939 roku)*, Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego & Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie, Warszawa 2006, s. 424.

ślady, które nieświadomie przeoczyłem, albo te, do których nie udało mi się dotrzeć z racji odległości.

W mojej pracy poszukiwacza polskich śladów znalazłem zrozumienie u wielu osób w środowisku polonijnym. Tym, którzy okazali mi cenną pomoc wyrażam serdeczne podziękowanie. Bez niej niniejszy album z pewnością byłby uboższy i mniej kompletny. Szczególne podziękowanie wyrażam tym osobom, które udostępniły mi zdjęcia z różnych stron Brazylii. Serdecznie dziękuję: ks. Mariuszowi Lisowi TChr (cmentarz Patio Velho koło Santany, PR), ks. Mirosławowi Stępnowskiemu TChr (Pomnik Tysiąclecia Chrztu w São Paulo, popiersie Jana Pawła II), ks. Andrzejowi Sobczykowi TChr (zdjęcia z Dom Feliciano, RS), Krzysztofowi Głuchowskiemu z Rio de Janeiro (pomnik „Macierzyństwo” Jana Żaka, grób Jerzego Chmielewskiego „Rafała”), Wilsonowi Rodyczowi z Porto Alegre (pomnik Fryderyka Chopina, Mikołaja Kopernika, popiersie papieża Jana Pawła II, pomnik upamiętniający miejsce sprawowanej Mszy św. przez Jana Pawła II w stolicy Rio Grande do Sul), Luizowi C. Fedeszen z Águia Branca (zdjęcie krzyża imigrantów z Santo Antônio de Canaã, ES), Lucianowi Weberowi, redaktorowi gazety „Polska w Brazylii” (nazwy ulic w São Bento do Sul, SC; okolicznych miasteczek oraz zdjęcia z São Mateus do Sul, PR: kościół parafialny, dom polski, wewnątrz kościoła w Água Branca), Almirowi de Oliveira (portal w Canoinhas i tablica w Itaiópolis). Dziękuję także za współpracę ks. Kazimierzowi Dugoszowi TChr (nazwy ulic w Mallet, PR) oraz s. Ewie Szpargale MChr (nazwy ulic i teksty tablic w Dom Feliciano, RS).

Szczególne podziękowanie składam Polonusom należącym do internetowej grupy „Poloneses no Brasil” w yahoo.com.br za współpracę i nadesłane zdjęcia: Elizete Craciaki z São Bernardo do Campo, SP (sanktuarium M. Bożej i św. Maksymiliana M. Kolbe), Marcielowi Jasiewiczowi z Rio Grande (tablica pamiątkowa SPK, siedziba Towarzystwa Kulturalnego Orzeł Biały), Gilberto Magroskiemu z João Pessoa ze stanu Paraíba (tablica pamiątkowa w parku wodnym), Fernando Tocarskiemu (portal polski w Canoinhas, SC), oraz Ângeli G. Kawce (tablice pamiątkowe z Gleba Orle, PR). Wyrażam wdzięczność dla Gilberta Filinkowskiego, Anencira J. Rogowskiego i Ceresa Avila za udostępnienie mi wielu nazw ulic ze słowiańskimi nazwiskami.

Niech mi będzie wolno złożyć serdeczne podziękowanie prof. Marianowi Kawce, wykładowcy w Uniandrade w Kurytybie, za wieloletnią już i owocną współpracę dla dobra naszej wspólnoty polonijnej w Brazylii. Dzięki podjętej przez Niego pracy tłumacza, Czytelnik nieznający języka polskiego, będzie mógł poznać wielorakie bogactwo polskich śladów w tym pięknym, gościnnym i przyjaznym nam kraju, jakim jest Brazylia.

Długoletnia moja praca i zamierzenie, aby „Ślady polskie w Brazylii” ujrzały światło dzienne, staje się rzeczywistością. Fakt ten jest owocem zrozumienia i zainteresowania się tą publikacją ze strony Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie. Wyrazy szczególnej wdzięczności wyrażam wobec Dyrekcji tej zasłużonej Instytucji, a szczególnie wobec: dra Janusza Gmitruka (Dyrektora) i dra Jerzego Mazurka (Wicedyrektora) za zaufanie autorowi i wydanie tego opracowania.

Zdzisław Malczewski TChr

Kurytyba, u progu 140 rocznicy przybycia pierwszej grupy polskich chłopów do Santa Catarina, w południowej Brazylii.

Palavra do autor

Apesar da passagem do tempo e de tantos trabalhos escritos já publicados, o interesse pela temática relacionada com a realidade da colônia polonesa do Brasil não diminui. Nos últimos anos foram muitas as enquetes promovidas e as pesquisas realizadas em diversos arquivos a respeito dos poloneses que se estabeleceram no Brasil. Graças ao empenho e ao profundo trabalho investigativo de muitas pessoas apaixonadas pelo tema, tanto na Polônia como no Brasil – pessoas de descendência polonesa bem como brasileiros natos – foi publicado um número significativo de trabalhos dedicados à questão da imigração polonesa no Brasil. Não cabe aqui mencionar as obras que foram publicadas em polonês e em português e que abordam diversos aspectos relacionados com a história da coletividade polonesa e polônica no país.

No entanto, dentre os muitos pesquisadores da história do grupo étnico polonês no Brasil – em ambos os países – ninguém assumiu a tarefa de coletar e sistematizar os variados traços permanentes da presença polonesa no Brasil. Entre as outras coletividades imigratórias no Brasil, não encontrei um trabalho que apresente os vestígios tangíveis de um grupo étnico específico nesse país. Ilumina-me, portanto a consciência, de que a presente obra, que apresento ao leitor polonês e brasileiro, é pioneira nesse sentido. Trata-se de um empreendimento amador, mas ao mesmo tempo inovador. Neste trabalho relaciono muitas marcas da presença polonesa que entraram definitivamente na história e na realidade da sociedade brasileira, da mesma forma que os próprios descendentes dos imigrantes poloneses, que não perdem as suas características étnicas e não renegam as suas raízes polonesas (mas que, pelo contrário, muitas vezes enfatizam com orgulho a sua origem) e que já constituem, entre os cidadãos do Brasil, um elemento social permanente e indissolúvel. Por isso as lembranças polonesas que encontramos em diversas regiões desse grande país tornam-se – além de um elemento humano polonês – um sinal visível e permanente da diversificada contribuição desse grupo étnico para o desenvolvimento da pátria brasileira.

Há cerca de trinta anos eu dava os primeiros passos na hospitaleira terra brasileira. Iniciei a minha aventura misionária e polônica com o ministério pastoral na paróquia de Carlos Gomes, situada numa pitoresca região montanhosa, na região do Alto Uruguai, no estado do Rio Grande do Sul. Essa paróquia pertence à diocese de Erechim. Na igreja paroquial encontrei algumas marcas artísticas permanentes que testemunham a polonidade da comunidade local de fiéis. Naqueles anos a cidade de Erechim orgulhava-se da recém-construída catedral sob o patronato de S. José. A decoração artística do santuário é obra do artista Aristarco Kaszkurewicz, um imigrante polonês. Foi justamente na mencionada catedral que me deparei novamente – naquela região – com lembranças polonesas. Eis que no presbitério da catedral, sobre o sacrário, o artista inseriu no símbolo IHS a águia polonesa coroada. Numa das obras o artista deixou o seu autógrafo. Dessa forma, naqueles anos teve início a minha aventura missionária e o *hobby* de colecionar diversos vestígios materiais da presença polonesa no Brasil.

Praticamente durante toda a minha vida no Brasil tenho realizado o registro de nomes relacionados com a Polônia ou com nomes polono-brasileiros. Durante as minhas diversas viagens tenho fotografado de forma amadora as marcas polonesas: monumentos, placas, santuários, etc. Certo dia, ao examinar todas essas minhas “coleções” amadorísticas, decidi organizá-las adequadamente. Fiz isso de acordo com um esquema por mim adotado, na língua em que são conhecidos no Brasil. Ao lado acrescentei a tradução do verbete na língua adequada. Primeiramente forneço o esclarecimento dos diversos verbetes e a descrição das fotos apresentadas em língua polonesa. A seguir encontra-se a tradução do texto para o português. Dessa forma, este álbum é bilíngüe. Graças a isso podem utilizar-se dele os leitores poloneses, da mesma forma que os brasileiros interessados por essa temática.

Por estar cumprindo aqui o ministério pastoral há quase trinta anos, ilumina-me a convicção de que posso considerar-me um membro da comunidade polônica brasileira. Por isso, estou “in”, mas por outro lado sou alguém que veio da Polônia, o que me permite ver as coisas com certo distanciamento, tão importante para um pesquisador. A minha presença no ambiente polônico brasileiro não é a de um observador passivo, mas de alguém que participa ativamente da vida dessa coletividade, como sacerdote, articulista, redador e editor. Essa minha dúplice situação coloca-me num papel privilegiado. Por ser um membro da comunidade polônica tenho muito facilitado o acesso a diversas colônias, localidades, vilas e cidades onde vivem brasileiros de descendência polonesa, para poder registrar os tangíveis vestígios poloneses no país (nomes de estradas, ruas e escolas com denominações polonesas, necrópoles, monumentos, bustos,

obeliscos, museus etnográficos, placas comemorativas, baixos-relevos, etc). Por outro lado, por ter vindo da Polônia, possuo uma sensibilidade muito maior a esses vestígios do que a das pessoas de descendência polonesa já familiarizadas e acostumadas com esses sinais permanentes.

Na minha modesta opinião, o presente trabalho poderá servir para ampliar um pouco o conhecimento a respeito da atividade da colônia polonesa local. Permitirá também perceber uma outra faceta sua, apagando velhos estereótipos. Além disso, muitas das lembranças polonesas apresentadas neste álbum testemunham a amizade polono-brasileira. Confio que este trabalho, que agora entrego aos leitores, vai constituir uma preciosa fonte de conhecimento sobre os numerosos vestígios da presença polonesa no Brasil.

É sabido que 95% da imigração polonesa ao Brasil era constituída de camponeses (WACHOWICZ, 1999, p. 15). Jerzy Mazurek, em seu extenso trabalho, escreve: “Na sua maioria os camponeses vindos da Polônia foram capazes de adaptar-se às difíceis condições, dando um testemunho de forças vitais e de extrema laboriosidade” (MAZUREK, 2006, p. 424). Foi justamente a laboriosidade da primeira geração polonesa de imigrantes e das gerações subseqüentes que deixou vestígios permanentes no Brasil. Com o presente trabalho, gostaria de modestamente contribuir para que a coletividade polônica brasileira seja vista com mais objetividade. Atualmente os polônicos brasileiros não habitam apenas os três estados meridionais (Paraná, Santa Catarina e Rio Grande do Sul), como algumas vezes se repete – aqui e acolá – em pronunciamentos ou em trabalhos escritos de diversos tipos. Além disso, a atual comunidade polônica brasileira já não é de forma preponderante uma coletividade agrícola, como ocorria nos primórdios desta imigração. Em razão de transformações ocorridas nas sucessivas gerações, ocorreu igualmente a mutação social e profissional dessa coletividade. Infelizmente, muitas vezes ainda se repetem os arcaicos e velhos estereótipos a respeito do atraso da colônia polonesa e da ausência dos seus representantes nas múltiplas dimensões da vida social da Nação brasileira. A lenta, prolongada, amadorística mas detalhada pesquisa por mim realizada permite tirar uma conclusão diametralmente oposta àquela que mencionei acima. Uma das manifestações do deslocamento social e da variada presença dos imigrantes poloneses e dos seus descendentes e da sua contribuição para o desenvolvimento do Brasil são os tangíveis vestígios poloneses por mim encontrados e catalogados. Eles são mencionados no presente trabalho, publicado na forma de um álbum bilíngüe. Estou convencido de que a obra apresenta ainda muitas lacunas e falhas. Tenho a profunda convicção de que futuros pesquisadores, fascinados pela história da imigração polonesa no Brasil, poderão

descobrir outros vestígios poloneses que por mim inconscientemente tenham sido omitidos ou aqueles a que não pude ter acesso em razão da distância.

No meu trabalho de pesquisador das marcas polonesas tenho contado com a compreensão de muitas pessoas no ambiente polônico. Àqueles que demonstraram a sua preciosa colaboração, expresso o meu cordial agradecimento. Sem ela, o presente álbum seria com certeza mais pobre e menos completo. Expresso o meu especial agradecimento àquelas pessoas que me forneceram fotos de diversas regiões do Brasil. Cordialmente agradeço: ao pe. Mário Lis SChr (cemitério Pátio Velho perto de Santana, PR), ao pe. Mirosław Stepień SChr (monumento do milênio do batismo da Polônia em São Paulo, busto de João Paulo II), ao pe. Andrzej Sobczyk SChr (fotos de Dom Feliciano, RS), a Cristóvão Gluchowski do Rio de Janeiro (escultura “Maternidade” de João Zaco Paraná, túmulo de Jorge Chmielewski “Rafael”), a Wilson Rodycz de Porto Alegre (monumentos de Frederico Chopin e Nicolau Copérnico, busto do papa João Paulo II, monumento comemorativo do lugar onde João Paulo II celebrou a missa na capital do Rio Grande do Sul), a Luiz C. Fedeszen de Águia Branca (foto do cruzeiro dos imigrantes de Santo Antônio de Canaã, ES), a Luciano Weber, redator do jornal *Polska w Brazylii* (nomes de ruas em São Bento do Sul, SC; nas cidades vizinhas e algumas fotos de São Mateus do Sul, PR: igreja, casa polonesa, interior da igreja de Águia Branca), a Almir de Oliveira (portal em Canoinhas e placa em Itaiópolis). Agradeço também ao pe. Casemiro Długosz SChr (nomes de ruas em Mallet, PR) e à irmã Ewa Szpargała MChr (nomes de ruas e letreiros em Dom Feliciano, RS).

Expresso o meu especial agradecimento aos polônicos que na internet fazem parte do grupo virtual “Poloneses no Brasil”, em yahoo.com.br, pela cooperação e pelas fotos enviadas: Elizete Craciaki de São Bernardo do Campo, SP (santuário de Nossa Senhora e de S. Maximiliano M. Kolbe), Marcelo Jasiewicz de Rio Grande, RS (placa comemorativa da Associação dos Combatentes Poloneses, sede da Sociedade Cultural Águia Branca), Gilberto Magroski de João Pessoa, PB (placa comemorativa no parque aquático), Fernando Tocarski (portal polonês em Canoinhas, SC) e Ângela C. Kawka (placas comemorativas de Gleba Orle, PR). Expresso a minha gratidão a Gilberto Filinkowski, Anencir J. Rogowski e Ceres Avila por me terem fornecido muitos nomes de ruas com nomes eslavos.

Seja-me permitido expressar o meu cordial agradecimento ao prof. Mariano Kawka, professor do Centro Universitário Campos de Andrade – UNIANDRADE em Curitiba, pela sua já longa e proveitosa colaboração pelo bem da nossa comunidade polônica no Brasil. Graças ao seu trabalho de tradutor, o leitor que

desconhece a língua polonesa poderá conhecer a múltipla riqueza dos vestígios poloneses neste belo, hospitaleiro e amigo país, que é o Brasil.

Os meus longos anos de trabalho e o propósito de que as “Marcas da presença polonesa no Brasil” vissem a luz do dia tornam-se uma realidade. Esse fato é o resultado da compreensão e do interesse por essa publicação, demonstrados pelo Museu da História do Movimento Popular Polonês em Varsóvia. Apresento expressões de especial gratidão à Direção dessa meritória Instituição, e de maneira especial ao dr. Janusz Gmitruk (Diretor) e ao dr. Jerzy Mazurek (Vice-Diretor), por terem confiado no autor e publicado o seu trabalho.

Zdzislaw Malczewski SChr

Curitiba, no limiar do 140º aniversário da vinda do primeiro grupo de imigrantes poloneses a Santa Catarina, no Sul do Brasil.

A

Água Branca – Biała Woda

Nazwa kolonii polskiej położonej niedaleko São Mateus do Sul, w stanie Paraná. W 1900 roku został zbudowany przez polskich imigrantów drewniany kościół pod wezwaniem św. Józefa. Wewnątrz świątyni jest piękna polichromia oraz napis w języku polskim chwalący Boga.

Nome de uma colônia polonesa situada nas proximidades de São Mateus do Sul, no estado do Paraná. Em 1900, foi construída ali pelos imigrantes poloneses uma igreja de madeira sob o patronato de S. José. No interior do santuário encontra-se uma bela polichromia e uma inscrição em polonês glorificando a Deus.

Águia Branca – Orzeł Biały

Miasteczko i municypium o tej nazwie położone jest w stanie Espírito Santo. Kolonizacja polska rozpoczęła się pod koniec 1929 roku. Polskie ślady w tym miasteczku wymieniam w dalszej części niniejszego opracowania.

O município com esse nome está situado no estado do Espírito Santo. A colonização polonesa iniciou-se ali em 1929. Os vestígios poloneses nessa localidade são apresentados adiante.

Polski orzeł na fladze municypalnej w Águia Branca, ES
A águia polonesa aparece na bandeira municipal de Águia Branca, ES

Orzeł Biały wkomponowany w symbol IHS nad tabernakulum w katedrze w Erechim, RS. Dzieło polskiego artysty Arystarcha Kaszkurewicza

A Águia Branca inserida no símbolo IHS, sobre o sacrário da catedral em Erechim. Obra do artista polônês Aristarco Kaszkurewicz

Polski Orzeł Biały występuje w herbie i na fladze municypalnej w Guarani das Missões, RS

A Águia Branca aparece no brasão e na bandeira municipal de Guarani das Missões, RS

„Águia Branca” – Orzeł Biały

Przedsiębiorstwo przewozowe, założone przez Brazylijczyka Ceny Achiamę w 1949 roku w Águia Branca, ES. Ceny Achiamę prowadził handel z polskimi imigrantami osiadłymi w tym regionie. Z sympatii do swoich klientów nazwał tak swoje przedsiębiorstwo i użył koloru białoczerwonego. Początkowo była to linia autobusowa na trasie Águia Branca – Colatina. Aktualnie przedsiębiorstwo przewozowe „Águia Branca” (autobusy międzystanowe oraz transport ciężarowy) jest znane w dużej części Brazylii.

Empresa transportadora, fundada pelo brasileiro Ceny Achiamé em 1949 em Águia Branca, RS. Ceny Achiamé desenvolvia o comércio com os imigrantes poloneses estabelecidos nessa região. Por simpatia para com os seus clientes, deu esse nome a sua empresa e adotou as cores branca e vermelha. Inicialmente era uma linha de ônibus no percurso Águia Branca – Colatina. Atualmente a empresa de transportes “Águia Branca” (ônibus interestaduais e caminhões de transporte) é conhecida em grande parte do Brasil.

Autobus należący do przedsiębiorstwa przewozowego „Águia Branca”, ES
 Ônibus pertencente à empresa transportadora „Águia Branca”, ES

Arado polonês – Pług polski

Znany historyk parański i polonijny prof. Ruy Ch. Wachowicz pisał ze znajomością i przekonaniem brazylijskiego i polonijnego badacza, że polscy imigranci wprowadzili do rolnictwa brazylijskiego nową technikę, nowe narzędzia, nowe produkty i nową mentalność rolną. Spośród wielu narzędzi rolnych, które przywieźli ze sobą, prof. Ruy Ch. Wachowicz wymienia między innymi: pług, brony, kosę, żarna ręczne, radło i inne³.

O conhecido historiador paranaense e polônico prof. Ruy C. Wachowicz escreve, com o conhecimento e a convicção de um pesquisador brasileiro e polônico, que os imigrantes poloneses introduziram na agricultura brasileira uma nova técnica, novas ferramentas, novos produtos e uma nova mentalidade agrícola. Dentre as muitas ferramentas agrícolas que trouxeram consigo, o citado professor menciona: o arado, a grade, a gadanha, o moimho de pedra manual, a relha e outras.

³ R. Ch. Wachowicz, “Aspectos da imigração polonesa no Brasil”, w: „Projeções”, Curitiba, 1/1999, s. 20.

W Araucária, PR, w parku „Cachoeira” znajduje się muzeum „Tingui-Cuera”. Wśród wielu zgromadzonych przedmiotów spotykamy narzędzia rolnicze. Między innymi: pługi używane przez imigrantów polskich i ich potomków

Em Araucária, PR, no

Parque Cachoeira, encontra-se o Museu Tingüi-Cuera. Entre muitos objetos reunidos, encontramos ferramentas agrícolas, entre as quais arados utilizados pelos imigrantes poloneses e seus descendentes

W São Mateus do Sul, PR, w sali wystaw poświęconej Robertowi Angiewiczowi spotykamy ekspozycję: polski pług i cepy. Narzędzia te są symbolem wkładu polskiego chłopca w rozwój brazylijskiego rolnictwa

Em São Mateus do Sul, PR, na sala de

exposições dedicada a Roberto Angiewicz, entre os objetos expostos encontramos o arado polonês e o mangual. Essas ferramentas constituem um símbolo da contribuição de camponês polonês para o desenvolvimento da agricultura brasileira

Arquitetura polônica – Architektura polonijna

W interiorze w południowej Brazylii spotykamy jeszcze wiele budynków nazywanych polskimi domami.

W ostatnich latach zostały zbudowane budynki przypominające charakterystyczną architekturę zakopiańską.

Dla przykładu wymieniam kilka budynków:

- Campo do Tenente, PR, spotykamy: „Dom Polski”, zbudowany dzięki pomocy Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, inaugurowany pod koniec 2007 roku;
- Dom Feliciano, RS: dom kultury, w którym mieści się muzeum emigranta;
- Gurani das Missões, RS: zbudowano dwa budynki w stylu zakopiańskim: pierwszy to „Dom Polski”, a drugi to siedziba „Braspolu” (inaugurowana w 2001 roku);
- Guarani das Missões: przed kilku laty administracja municypalna zatwierdziła prawo, na mocy którego rodzina budująca dom o typowej architekturze polskiej, będzie na pewien czas zwolniona z opłat podatkowych;
- Ijuí, RS: w municypalnym parku im. Wanderleya Burmanna wspólnota polonijna postawiła „Dom Kultury Karola Wojtyły”;
- Itaiópolis, SC: budynek prefektury municypalnej.

No interior do Brasil meridional encontramos ainda muitas construções chamadas casas polonesas.

Nos últimos tempos foram construídas edificações que lembram a arquitetura típica de Zakopane. São exemplos dessas edificações:

- Campo do Tenente, PR: *Encontramos ali a Casa Polonesa, construída graças à ajuda da Associação “Wspólnota Polska” e inaugurada no final de 2007;*
- Dom Feliciano, RS: *Casa da Cultura, na qual se encontra o Museu do Imigrante;*
- Guarani das Missões, RS: *foram construídas duas casas no estilo de Zakopane: a Casa Polonesa e a sede da BRASPOL (inaugurada em 2001);*
- Guarani das Missões: *há alguns anos a administração municipal aprovou uma lei com base na qual a família que construir uma casa de arquitetura típica polonesa será por algum tempo dispensada do pagamento de impostos municipais;*
- Ijuí, RS: *No Parque Municipal Wanderley Burmann a comunidade polônica construiu a Casa de Cultura Karol Wojtyła;*
- Itaiópolis, SC: *prédio da prefeitura municipal.*

Kolegium sióstr Świętej Rodziny w Kurytybie, w dzielnicy Santa Cândida. Budynek został zbudowany w 1922 roku. Obecnie w budynku funkcjonuje szkoła stanowa *Colégio das Irmãs da Sagrada Família, em Curitiba, no bairro de Santa Cândida. O prédio foi construído em 1922. Atualmente funciona nele uma escola pública*

Dom polskich imigrantów w Tomás Coelho, PR
Casa de imigrantes poloneses em Tomás Coelho, PR

„Dom Polski” w Guarani das Missões, RS
Casa Polonesa em Guarani das Missões, RS

Siedziba „Braspolu” w Guarani das Missões, RS
Sede da “Braspol” em Guarani das Missões, RS

Typowy dom polskiego kolonisty w Rio Claro do Sul, PR

Casa típica de um colono polonês em Rio Claro do Sul, PR

Charakterystyczny okap dachu z lambrekinem. Dom kolonisty polskiego w Rio Claro do Sul, PR

Beiral característico com lambrequins. Casa de um colono polonês em Rio Claro do Sul, PR

Dom w stylu zakopiańskim Wandy i Andrzeja Hamerskich w mieście Nova Prata, RS
Casa em estilo de Zakopane, de Wanda e André Hamerski, em Nova Prata, RS

W miasteczku Águia Branca, ES, znajduje się „Dom Polski” inaugurowany
18 lutego 2006 roku, zbudowany w stylu polskiego dworku
*Na cidade de Águia Branca, ES encontra-se a Casa Polonesa, inaugurada no dia
18 de fevereiro de 2006, imitando o estilo de um palacete polonês*

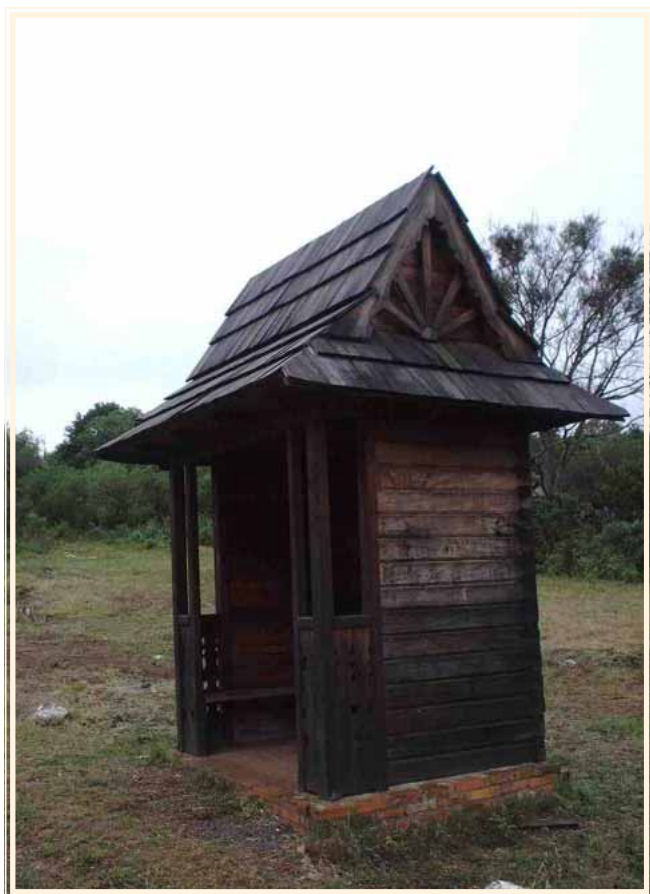
Charakterystyczny dom polski w São Mateus do Sul, PR

Uma característica casa polonesa em São Mateus do Sul, PR

Podium używane podczas uroczystości oficjalnych, zbudowane w stylu zakopiańskim w Guarani das Missões, RS

Pódio utilizado durante solenidades oficiais, construído em estilo de Zakopane em Guarani das Missões, RS

Przystanek autobusowy
w stylu zakopiańskim
w Bom Jardim, w po-
bliżu Guarani das Mis-
sões, RS

*Ponto de ônibus em estilo
de Zakopane em Bom Jar-
dim, nas proximidades de
Guarani das Missões, RS*

Auditório Júlio Grabowski – Audytorium Juliusza Grabowskiego
W mieście Araucária, położonym w pobliżu Kurytyby, w parku „Cachoeira”, znajduje się Muzeum „Tingui-Cuera”. W budynku muzeum jest audytorium poświęcone Juliuszowi Grabowskiemu. Ten Brazylijczyk polskiego pochodzenia był notariuszem i wiceprefektem municypium Araucária.

Na cidade de Araucária, situada perto de Curitiba, no Parque Cachoeira, situa-se o Museu Tingui-Cuera. No prédio do museu encontra-se um auditório dedicado a Júlio Grabowski. Esse brasileiro de descendência polonesa foi tabelião e vive-prefeito do município de Araucária.

Auditório Nicolau Copérnico – Audytorium Mikołaja Kopernika

Audytorium to znajduje się w Planetarium w Rio de Janeiro. W pięćsetną rocznicę urodzin wielkiego astronoma polskiego Mikołaja Kopernika, w dniach od 19 do 23 listopada 1973 roku, w Planetarium stanowym Guanabara w Rio de Janeiro odbywał się tydzień studiów kopernikowskich. W ramach tego programu, w dniu 19 listopada 1973 roku dedykowano Mikołajowi Kopernikowi audytorium w miejscowym Planetarium. Sekretarz stanu Guanabara, pułkownik Coutinho dokonał odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku czci polskiego astronoma. Nad wejściem do audytorium został umieszczony napis: „Audytorium Mikołaja Kopernika”⁴.

Este auditório encontra-se no Planetário do Rio de Janeiro. No quinto centenário de nascimento do grande astrônomo polonês Nicolau Copérnico, nos dias 19-23 de novembro de 1973, no Planetário estadual Guanabara, no Rio de Janeiro, realizou-se uma semana de estudos copernicanos. Dentro da programação desse evento, no dia 19 de novembro de 1973, no Planetário local foi dedicado a Nicolau Copérnico um auditório. O secretário do estado de Guanabara, coronel Coutinho, fez o descerramento da placa comemorativa em honra do astrônomo polonês. Na entrada do auditório foi localizada a inscrição “Auditório Nicolau Copérnico”.

⁴ Z. Malczewski TChr, *Obecność Polaków i Polonii w Rio de Janeiro*, Lublin 1995, s. 209-210.

B

Batalhão polonês – Batalion polski

W São Mateus do Sul, PR, w centrum miasta usytuowany jest wymowny pomnik wraz z tablicą z brązu w języku portugalskim następującej treści: „HoId od Braspolu i wspólnoty São Mateus do Sul Polakom uczestniczącym w Rewolucji Federalistycznej (1893 – 1894) pod dowództwem Antoniego Z. Bodziaka. São Mateus do Sul, 16.07.1997”.

Em São Mateus do Sul, PR, no centro da cidade, encontra-se um significativo monumento, com uma placa de bronze em língua portuguesa com o seguinte conteúdo: “Uma homenagem da ‘Braspol’ e da comunidade de São Mateus do Sul aos poloneses que participaram da Revolução Federalista (1893-1894) sob o comando de Antônio Z. Bodziak. São Mateus do Sul, 16.07.1997”.

Pomnik dla upamiętnienia
Batalionu polskiego
*Monumento em homenagem
ao Batalhão Polonês*

Branco-vermêlio – Biało-czerwony

Pasek o tych dwóch kolorach, nawiązujący do polskiej flagi, umieszczony został w górnej, lewej części herbu i flagi municypium Carlos Gomes, RS. W ten sposób w chwili tworzenia nowego municypium chciano nawiązać do polskiej kolonizacji w tym regionie. Na terenie municypium większość mieszkańców stanowią osoby polskiego pochodzenia.

Uma faixa com essas duas cores, que aludem à bandeira polonesa, foi localizada na parte superior esquerda do brasão e da bandeira do município de Carlos Gomes, RS. Dessa forma, na oportunidade da criação do município, fez-se uma referência à colonização polonesa nessa região. Neste município, a maioria dos habitantes é de origem polonesa.

Braspolfest

Festyn polonijny organizowany corocznie przez Towarzystwo „Varsóvia” w São Bento do Sul, w stanie Santa Catarina.

Festa polônica realizada anualmente pela Sociedade Varsóvia de São Bento do Sul, no estado de Santa Catarina.

Brodowski

Miasto położone w stanie São Paulo. Przy głównej trasie: São Paulo-Franca, usytuowane jest miasto Brodowski. Władze stanu São Paulo pragnęły w ten sposób uczcić pamięć polskiego inżyniera Aleksandra Brodowskiego⁵, nazywając jedno z miast jego nazwiskiem. W 1893 roku A. Brodowski był inspektorem kolei „Mogiana”. 5 września 1894 roku stacja kolejowa została nazwana „Brodowski”. Z czasem wokół stacji powstała miejscowość nosząca pierwotnie nazwę „Engenheiro Brodowski”. W późniejszym czasie skrócono tę nazwę pozostając przy nazwisku naszego rodaka. Próbowano kilka razy dostosować polskie nazwisko do wymowy brazylijskiej: „Brodowsky”, „Brodo-squi”. Ostateczną decyzję podjął gubernator stanu Franco Montoro podpisując dekret (numer: 22.459 z dnia 17 lipca 1984), na mocy którego zachowana została oryginalna pisownia nazwy miasta i municypium: „Brodowski”⁶.

Cidade situada no estado de São Paulo, junto à rodovia São Paulo-Franca. As autoridades do estado de São Paulo quiseram dessa forma homenagear a memória do engenheiro polonês Alexandre Brodowski, dando o seu nome a uma cidade desse estado. Em 1893 A. Brodowski foi inspetor da Estrada de Ferro Mogiana. No dia 5 de setembro de 1894 uma estação ferroviária foi denominada Brodowski. Com o tempo, surgiu em torno dessa esta-

⁵ Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny Polonii brazylijskiej*, Warszawa 2000, s. 50.

⁶ A. Corrêa, *Brodowski. Minha terra e minha gente*, São Paulo 1986, s. 49-56.

ção uma localidade que originalmente se denominava Engenheiro Brodowski. Mais tarde o nome foi resumido apenas ao sobrenome do engenheiro polonês. Houve tentativas de adaptar o sobrenome polonês à pronúncia brasileira: Brodowsky, Brodósqui. Finalmente, através de um decreto (nº 22.459 do dia 17 de julho de 1984) do governador do estado Franco Montoro, foi preservada a grafia original do nome da cidade: Brodowski.

Autor przed znakiem drogowym wskazującym wjazd do miasta Brodowski, SP
O autor diante da placa que indica a entrada da cidade de Brodowski, SP

Câmara de Comércio Brasil – Polônia do Rio de Janeiro – Izba Handlowa Brazylia – Polska w Rio de Janeiro

Izba ta została założona 25 listopada 1999 roku, w celu zdynamizowania handlu między naszymi krajami.

Essa câmara foi fundada no dia 25 de novembro de 1999, com o objetivo de dinamizar o comércio entre o Brasil e a Polônia.

Capital polonesa dos brasileiros – Stolica polska Brazylijczyków
27 października 1997 roku odbyła się uroczystość związana z ogłoszeniem Áurea, w stanie Rio Grande do Sul, „stolicą polską Brazylijczyków”. W uroczystości wzięli udział ambasador Polski Bogusław Zakrzewski i konsul generalny Marek Makowski⁷.

No dia 27 de outubro de 1997 realizou-se a solenidade relacionada com a proclamação de Áurea, no estado do Rio Grande do Sul, como Capital Polonesa dos Brasileiros. Participaram da solenidade o embaixador da Polônia Boguslaw Zakrzewski e o cônsul geral Marek Makowski.

Capital polonesa dos gaúchos – Polska stolica Gaúchos
Podczas pierwszego festynu “Polfest” (24 – 27 maja 1996 roku) ogłoszono Guarani das Missões, w stanie Rio Grande do Sul, „polską stolicą Gaúchos”. W uroczystości wziął udział konsul generalny Marek Makowski⁸.

Por ocasião da primeira Polfest (24-27 de maio de 1996), Guarani das Missões, no estado do Rio Grande do Sul, foi proclamada Capital Polonesa dos Gaúchos. Participou dessa solenidade o cônsul geral Marek Makowski.

⁷ Z. Malczewski TChr, *W służbie Kościoła i Polonii. Towarzystwo Chrystusowe: Funkcje społeczne i duszpasterskie w środowisku polonijnym w Ameryce Łacińskiej*, Wrszawa 1998, s. 172.

⁸ Tamże, s. 203.

Cárpatos – Karpaty

Nazwa wzgórze w okolicy, gdzie osiedlili się polscy imigranci. Wspomniane wzgórze usytuowane jest na terenie municypium Santo Antônio do Palma, w stanie Rio Grande do Sul. Aktualnie żyją w tych okolicach potomkowie naszych wychodźców.

Nome de uma elevação numa região onde se estabeleceram imigrantes poloneses, na área do município de Santo Antônio da Palma, no estado do Rio Grande do Sul. Atualmente vivem nessa região os descendentes desses imigrantes.

Cartaz – Plakat

Kościoły, organizacje polonijne, zespoły folkloru polskiego z okazji festynów, występów artystycznych przygotowują specjalne plakaty. Często są one dwujęzyczne.

Por ocasião de festas ou apresentações artísticas, igrejas, organizações polônicas e conjuntos de folclore polonês utilizam cartazes especiais, que com frequência são bilíngües.

Obok prezentujemy plakat z Orła Białego, ES, przygotowany z okazji VII Festynu Polonijnego odbywającego się w sierpniu 2007 roku. *Apresentamos acima um cartaz de Águia Branca, ES, utilizado por ocasião da VII Festival Polonês, que ali se realizou em agosto de 2007*

StudioClio - Memória Cultural Polonesa
curador: Tiago Halewicz

Exposição fotográfica
Caminhos à liberdade
A Europa através do Solidarność

Realização:
Sociedade Polónia

Apoio:

Vernissage: 31 de agosto de 2007, 18h30min
Visitação: de 1º a 15 de setembro de 2007, das 11h às 17h
Local: Centro Cultural CEEE Erico Verissimo - Rua dos Andradas, 1223

Plakat zapowiadający wystawę fotograficzną poświęconą polskiemu ruchowi „Solidarność”. Wystawa odbyła się w sierpniu 2007 roku w Porto Alegre, RS

Cartaz anunciando uma exposição fotográfica dedicada ao movimento sindical polonês Solidariedade, que se realizou em agosto de 2007 em Porto Alegre, RS

12ª semana cultural polonesa

DE 28 A 31 DE AGOSTO 2007

TERÇA
Dia 28 de agosto às 20:00 horas:
Palestra de abertura:
O Roteiro da Imigração Polonesa em SC, com Nazareno D. Angulski
Abertura de Exposição
Jantar comida típica - Banquete

QUARTA e QUINTA
Dias 29 e 30 de agosto:
Oficinas:
1- Plasmás (pintura em ovos)
2- Culinária Típica: Pierogi e Pasztyrodo
3- Artesanato Polonês
Ministrantes: Marlene Alves,
Martha Piacorski e Betina Delebe

SEXTA
Dia 31 de agosto
às 20:00 horas:
Jantar de Encerramento
Cordão: Pierogi

LOCAL: ESPAÇO CULTURAL RITA MARIA FLORIANÓPOLIS - SC

INFORMAÇÕES:
33344480 - 33344325 - 33315449 - 99604900

PROMOÇÃO:

APOIO CULTURAL:
Espaço Cultural Rita Maria de DEFE

Plakat reklamujący 12 Tydzień Kultury Polskiej we Florianópolis, w stolicy stanu Santa Catarina. Odbywał się w dniach od 28 do 31 sierpnia 2007 roku. Został zorganizowany przez tamtejszą dynamiczną wspólnotę polonijną

Cartaz anunciando a 12ª Semana Cultural Polonesa em Florianópolis, capital do estado de Santa Catarina, que se realizou nos dias 28-30 de agosto de 2007. O evento foi organizado pela dinâmica comunidade polônica local

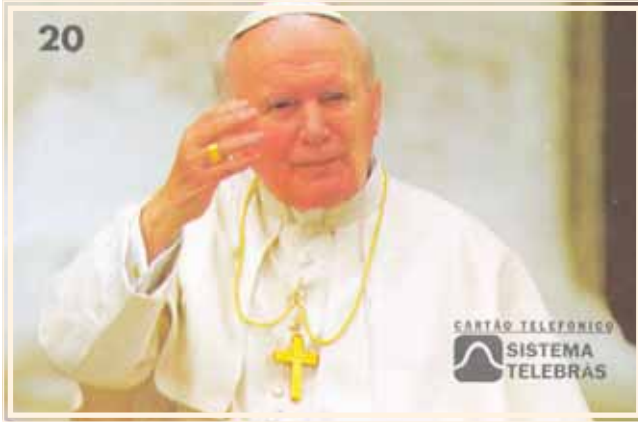
Cartão bancário „Polonês” – Karta bankowa „Polak”

W 1996 roku z okazji 125-rocznicy przybycia pierwszej grupy imigrantów polskich do Kurytyby, „Banestado” – parański bank stanowy, wydał z tej okazji specjalną kartę kredytową z polskimi symbolami. Równocześnie wspomniany bank sfinansował wydanie w języku portugalskim opracowania prof. Ruya C. Wachowicza „Jeszcze Polska. Exposição comemorativa dos 125 anos da imigração polonesa no Paraná”. Zaprezentowane wydanie zawiera 42 biografie różnych Polaków i przedstawicieli Polonii (naukowcy, politycy, dziennikarze, profesorowie, artyści plastycy, lekarze, pisarze i poeci), którzy przyczynili się do rozwoju Brazylii.

Em 1996, por ocasião dos 125 anos da vinda do primeiro grupo de imigrantes poloneses a Curitiba, o Banco Estadual Banestado lançou um cartão de crédito especial com símbolos poloneses. Ao mesmo tempo, o mencionado banco financiou a publicação, em língua portuguesa, do trabalho de Ruy C. Wachowicz “Jeszcze Polska. Exposição comemorativa dos 125 anos da imigração polonesa no Paraná”. Esse texto contém 42 biografias de diversos poloneses e representantes da comunidade polonesa (cientistas, políticos, jornalistas, professores, artistas, pintores, médicos, escritores, etc.) que contribuíram para o desenvolvimento do Brasil.

Cartão telefônico – Karta telefoniczna

Karta telefoniczna
z Janem Pawłem II
*Cartão telefônico
com João Paulo II*

Dla upamiętnienia II światowego spotkania papieża Jana Pawła II z rodzinami w 1997 roku w Rio de Janeiro, wydano specjalną kartę telefoniczną z podobizną papieża.

Em homenagem ao II encontro do papa João Paulo II com as famílias em 1997, no Rio de Janeiro, foi lançado no Brasil um cartão telefônico especial, com uma fotografia do pontífice polonês.

Carvalho – Dąb polski

W São Mateus do Su, PR, rośnie dąb przywieziony z Polski. Drzewo to jest historycznym odniesieniem do imigracji polskiej do São Mateus do Sul. Tekst umieszczony na tablicy ustawionej przy drzewie podaje, że zostało posadzone przez imigrantów polskich w latach 1895-1915. Drzewo jest pod ochroną jako parańskie patrymonium historyczne. Jest ono swoistym zabytkiem i dumnym świadkiem chwalebnej przeszłości polskich pionierów. Bowiem chłop polski – emigrant potrafił w tamtych, pionierskich i trudnych czasach, patrzeć z nadzieją w przyszłość. Dlatego też zakładał szkoły, aby swoim dzieciom otwierać drogę do oświaty.

Em São Mateus do Sul, PR, existe um carvalho trazido da Polônia. Essa árvore é uma referência histórica à imigração polonesa naquele município. O texto da placa colocada junto à árvore informa que esse carvalho foi plantado pelos imigrantes poloneses em algum momento entre os anos 1895 a 1915. A árvore encontra-se tombada como patrimônio histórico paranaense. Trata-se de um monumento peculiar e de uma testemunha que enaltece o glorioso passado dos pioneiros poloneses, porquanto naqueles difíceis tempos de pioneirismo e dificuldades o camponês polonês foi capaz de ter uma visão otimista do futuro. Por essa razão fundava escolas, a fim de abrir a seus filhos o caminho à educação.

Centro de Língua e Cultura Polonesa em Erechim, RS – Centrum Języka i Kultury Polskiej w Erechim

W mieście Erechim, w Rio Grande do Sul, na południu Brazylii od wielu już lat istnieje ośrodek zajmujący się nauczaniem języka polskiego i promocją kultury polskiej.

Na cidade de Erechim, no Rio Grande do Sul, no Sul do Brasil, há vários anos existe um centro que se dedica ao ensino da língua polonesa e à promoção da cultura polonesa.

Chopin

Nazwa budynku mieszkalnego przy najbardziej znanej i luksusowej alei nad Oceanem Atlantyckim (Avenida Atlântica) w Rio de Janeiro.

Nome de um prédio residencial junto à mais povoada e luxuosa avenida que margeia o oceano Atlântico (Avenida Atlântica) no Rio de Janeiro.

Consulado Geral da República da Polônia – Konsulat Generalny RP Curitiba – Kurytyba

Kompetencje terytorialne: Paraná, Rio Grande do Sul, Santa Catarina.

Konsul Generalny: Dorota J. Barys

Rua Agostinho Leão Jr. 234

80030 – 110 Curitiba, PR

O Consulado Geral da República da Polônia, com jurisdição para os estados do Paraná, Santa Catarina e Rio Grande do Sul, tem a sua sede em Curitiba, Rua Agostinho Leão Jr. 234 – 80030-110. A sua titular atual (2007) é a cônsul geral Dorota J. Barys.

Drzwi do Konsulatu z wyrzeźbioną warszawską Syrenką
Porta do Consulado em Curitiba, com a Sereia de Varsóvia

Brama wjazdowa do siedziby Konsulatu z wyrzeźbionymi herbami miast polskich
Porta de entrada da sede do Consulado, com esculturas de brasões das cidades polonesas

Rio de Janeiro

Kompetencje terytorialne: Alagoas, Bahia, Espírito Santo, Pernambuco, Rio de Janeiro, Sergipe.

Konsul Generalny: Dariusz Dudziak

Rua Praia de Botafogo, 242

22250 – 040 Rio de Janeiro, RJ

Jurisdição: Alagoas, Bahia, Espírito Santo, Pernambuco, Rio de Janeiro, Sergipe.

Cônsul geral: Dariusz Dudziak

Rua Praia de Botafogo, 242

22250-040 – Rio de Janeiro, RJ

São Paulo

Kompetencje terytorialne: Mato Grosso, Mato Grosso do Sul, Minas Gerais.

Konsul Generalny: Marek Kryński

Rua Monte Alegre, 1791

05014-002 São Paulo, SP

Jurisdição: Mato Grosso, Mato Grosso do Sul, Minas Gerais.

Cônsul geral: Marek Krynski

Rua Monte Alegre, 1791

05014-002 – São Paulo, SP

Consulado Honorário da República da Polónia – Konsulat Honorowy RP **Belo Horizonte, MG**

Konsul Honorowy Jerzy Markiewicz

Cônsul honorário: Jerzy Markiewicz

Erechim, RS

Konsul Honorowy Maria Wanda Krepinski Groch

Cônsul honorário: Maria Wanda Krepinski Groch

Recife, PE

Konsul Honorowy Zildo Teixeira Braga de Moraes

Cônsul honorário: Zildo Teixeira Braga de Moraes

Vitória, ES

Konsul Honorowy Adam Emil Czartoryski

Cônsul honorário: Adam Emil Czartoryski

Coral João Paulo II – Chór Jana Pawła II

Chór działa przy kościele św. Stanisława w Kurytybie. Przez długie lata był znany pod wezwaniem św. Cecylii. Od wizyty papieża Jana Pawła II w 1980 roku w Kurytybie, przyjął jego imię. Chór udziela się także podczas różnych uroczystości polonijnych w tym mieście.

O coral atua na igreja de S. Estanislau em Curitiba. Por muitos anos foi conhecido como Coral S. Cecília. Desde a visita do papa João Paulo II a Curitiba, em 1980, adotou o seu nome. Esse coral participa das diversas solenidades polônicas organizadas nessa cidade.

Coral Polonês Águia Branca em Quedas do Iguaçu, PR – Chór polski Orzeł Biały w Quedas do Iguaçu, PR

Cracóvia – Kraków

Nazwa kielbasy produkowanej przez zakład wędliniarski „Tomacheski” w São João do Triunfo, PR. Podobną wędlinę wyrabia także Machulek prowadzący zakład w Prudentópolis, PR. Wyroby wędliniarskie można spotkać w wielu miasteczkach południowej Parany, także w różnych sklepach w Kurytybie.

Nome de linüça produzida pela firma Tomacheski, em São João do Triunfo, PR. Uma linüça semelhante é também produzida por Machulek, uma firma de Prudentópolis, PR. Prudutos de salsicharia poloneses podem ser encontrados em diversas localidades do Sul do Paraná, inclusive em várias lojas de Curitiba.

Czestochowa – Częstochowa

Herb municypium Virmond, PR, z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej. Taki sam wizerunek znajduje się też na fladze municypalnej;

Kapelania polska pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej w Porto Alegre, stolicy stanu Rio Grande do Sul;

Matka Boska Częstochowska – patronka „Braspolu”;

Matka Boska Częstochowska – patronka parafii oraz municypium w Dom Feliciano, RS;

Rzeźba wizerunku Matki Boskiej Częstochowskiej na głównych drzwiach kościoła parafialnego w Carlos Gomes, RS. W ten sposób upamiętniono przybycie imigrantów z Polski;

Witraz Matki Boskiej Częstochowskiej w kościele św. Pawła w Rio de Janeiro. Podarowany 3 maja 1941 roku przez Stefanię z Płaskowieckich Lincoln Nodari;

Witraż Matki Boskiej Częstochowskiej w kościele parafialnym w Guarani das Missões, RS;

Witraż z twarzą Matki Boskiej Częstochowskiej w prezbiterium kościoła parafialnego w Rio da Prata, SC.

Brasão do município de Virmond, PR, com a efígie de Nossa Senhora de Czestochowa. A mesma efígie encontra-se também na bandeira do município;

Capelania polonesa de Nossa Senhora de Czestochowa em Porto Alegre, capital do estado do Rio Grando do Sul;

Nossa Senhora de Czestochowa, padroeira da BRASPOL;

Nossa Senhora de Czestochowa, padroeira da paróquia e do município de Dom Feliciano, RS;

Escultura da imagem de Nossa Senhora de Czestochowa na porta principal da igreja paroquial de Carlos Gomes, RS, uma homenagem à vinda dos imigrantes da Polônia;

Vitral de Nossa Senhora de Czestochowa na igreja de São Paulo, no Rio de Janeiro, oferecido no dia 3 de maio de 1941 por Stefania Plaskowiecki Lincoln Nodari;

Vitral de Nossa Senhora de Czestochowa na igreja paroquial em Guarani das Missões, RS;

Vitral com a face de Nossa Senhora de Czestochowa no presbitério da igreja paroquial de Rio da Prata, SC.

Mozaika obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w ołtarzu zbudowanym obok krzyża imigranta w Dom Feliciano, RS. Pod obrazem wypisano wezwanie w języku polskim: „Matko Boska Częstochowska, jesteśmy pod Twoją opieką”. Mozaika została poświęcona 2 grudnia 2007 roku przez biskupa Sinésio Bohn, ordynariusza diecezji Santa Cruz do Sul, do której należy parafia Dom Feliciano. Została również umieszczona tablica z brązu z tekstem w języku portugalskim. Oto jego tłumaczenie: „Matko Boska Częstochowska. Jesteśmy pod Twoją opieką. Cześć i uwielbienie od społeczeństwa Dom Feliciano dla Królowej Polski – Patronki Parafii i Municipium. «Błogosławioną nazywać Cię będą

wszystkie pokolenia». 44 lata emancypacji politycznej. Administracja municypalna – 2005-2008. Dom Feliciano, 8 grudnia 2007. Projekt – Roberto Scislewski – architekt. Wykonanie – Manoel Luiz Passos Becker – inżynier budowlany”

Mosaico de uma imagem de Nossa Senhora de Czestochowa no altar construído ao lado do cruzeiro do imigrante em Dom Feliciano, RS. Sob a imagem encontra-se uma inscrição em língua polonesa: “Nossa Senhora de Czestochowa, estamos sob tua proteção”. A bênção do mosaico foi realizada no dia 2 de dezembro de 2007 pelo bispo Dom Sinésio Bohn, ordinário da diocese de Santa Cruz do Sul, à qual pertence a paróquia de Dom Feliciano. Ali foi também colocada uma placa de bronze em língua portuguesa, com estes dizeres: “Nossa Senhora de Czestochowa. Estamos sob tua proteção. Homenagem e louvor do povo de Dom Feliciano à Rainha da Polônia – Padroeira da Paróquia e do Município. «Bem-aventurada te proclamam todas as gerações». 44 anos de emancipação política. Administração Municipal – 2005-2008. Dom Feliciano, 08 de dezembro de 2007. Projeto – Roberto Scislewski – arquiteto. Execução – Manoel Luiz Passos Becker – engenheiro civil”

D

Dzień Żołnierza Polskiego – Dia do Soldado Polonês

Od 15 VIII 1965 roku w Rio de Janeiro (w niedzielę po 15 sierpnia) każdego roku obchodzony jest Dzień Żołnierza Polskiego. Stowarzyszenie Polskich Kombatantów – po uroczystej Mszy św. sprawowanej w kościele polskim – składa biało-czerwony wieniec przy pomniku ku czci żołnierzy brazylijskich poległych podczas II wojny światowej.

Desde 15.08.1955, todos os anos é comemorado no Rio de Janeiro, no domingo após o dia 15 de agosto, o Dia do Soldado Polonês. Após a solene missa celebrada na igreja polonesa, a Associação dos Combatentes Poloneses deposita uma grinalda de flores brancas e vermelhas no monumento em honra aos soldados brasileiros que pereceram durante a Segunda Guerra Mundial.

Przy pomniku nieznanego żołnierza. Na maszcie, obok brazylijskiej flagi powiewa polska, białoczerwona. Junto ao túmulo do soldado desconhecido. No mastro ao lado da bandeira brasileira, tremula a bandeira polonesa, branca e vermelha.

Biało-czerwony wieniec od Stowarzyszenia Polskich Kombatów

A Associação dos Combatentes Poloneses deposita a grinalda de flores brancas e vermelhas

W uroczystościach Dnia Żołnierza Polskiego zawsze biorą udział przedstawiciele brazylijskich sił zbrojnych

Da comemoração do Dia do Soldado Polonês sempre participam representantes das forças armadas brasileiras

Dom Pedro II – Cesarz Piotr II

Kolonia polska położona niedaleko Kurytyby. Nazwą kolonii uczczono cesarza Piotra II, który był bardzo przychylny Polakom. W kolonii znajduje się kościół zbudowany w kształcie statku. W ten sposób polonijna społeczność pragnęła uczcić swoich przodków przybyłych z Polski do Brazylii. Obok kościoła zorganizowano mały skansen polski. Postawiono dwa oryginalne domy zbudowane przez imigrantów polskich.

Colônia polonesa situada nas proximidades de Curitiba, cujo nome é uma homenagem ao imperador Dom Pedro II, que era muito favorável aos poloneses. Nessa colônia existe uma igreja construída em forma de barco. Dessa maneira a coletividade polônica quis homenagear os seus antepassados vindos da Polônia ao Brasil. Ao lado da igreja há um pequeno museu etnográfico polonês com duas casas originais construídas pelos imigrantes poloneses.

„Durski”

Restauracja polska znajdująca się na starówce w Kurytybie. Potomkowie Hieronima Durskiego w ten sposób postanowili uczcić pamięć swojego przodka⁹.

Restaurante polonês localizado na cidade velha de Curitiba. Os descendentes de Jerônimo Durski quiseram assim homenagear o seu antepassado.

Dzwon z Polski – Sino da Polônia

Znajduje się na wieży kościoła parafialnego w Áurea. Został odlany w Polsce i sprowadzony przez ojców redemptorystów do Áurea, RS.

Encontra-se na torre da igreja paroquial em Áurea, RS. Foi fundido na Polônia e trazido a essa localidade pelos padres redentoristas.

⁹ Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny*..., dz. cyt., s. 121-122.

Embaixada da República da Polônia

– Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej

Po uzyskaniu przez Polskę niepodległości, pierwszym polskim posłem w Brazylii był hrabia Ksawery Orłowski. 27 maja 1920 roku złożył listy uwierzytelniające prezydentowi Brazylii Epitácio da Silva Pessoa. Po przeniesieniu stolicy z Rio de Janeiro do Brasília, również Ambasada Polski przeniosła w 1965 roku swoją siedzibę do nowej stolicy.

Ambasador: Jacek Junosza Kisielewski

Av. Das Nações Lote 33 – SE

70423 – 900 Brasília, DF

Quando a Polônia reconquistou a sua independência, o primeiro legado polonês no Brasil foi o conde Ksawery Orłowski, que no dia 27 de maio de 1920 apresentou as credenciais ao presidente do Brasil Epitácio da Silva Pessoa. Após a transferência da capital do Rio de Janeiro a Brasília, em 1965 também a Embaixada da Polônia transferiu a sua sede à nova capital.

Embaixador: Jacek Junosza Kisielewski

Av. Das Nações Lote 23 – SE

70423-900 – Brasília, DF

Escolas brasileiras com nomes poloneses

– Szkoły z polskimi nazwiskami

Polscy imigranci od początków swojego życia w Brazylii zabiegali nie tylko o budowanie domostw, kościołów, ale także szkół. Szkolnictwo polskie w tym kraju było bardzo rozwinięte. Niestety, w 1938 roku na skutek nacjonalizacji zamknięto ponad 300 polskich szkół (164 w stanie Paraná, 36 w Santa Catarina i ponad 100 w Rio Grande do Sul). Dzisiaj nie spotkamy na terenie tego kraju żadnej polskiej szkoły. Istnieją natomiast przedszkola, i szkoły, którym nadawano imiona Polaków lub osób polskiego pochodzenia. Poniżej wymieniam szkoły państwowe z polskimi nazwiskami. Częstość

nazwiska zostały dostosowane do wymowy brazylijskiej. Jestem przekonany, że to nie są wszystkie szkoły. Wymieniam tylko te, do których miałem dostęp:

No Brasil os imigrantes poloneses empenharam-se não apenas pela construção de casas e igrejas, mas também de escolas. Os poloneses tiveram no Brasil um sistema escolar bastante desenvolvido. Infelizmente, em 1938, em consequência da política de nacionalização, foram fechadas mais de 300 escolas polonesas (164 no estado do Paraná, 36 em Santa Catarina e mais de 100 no Rio Grande do Sul). Atualmente não encontramos no território do país nenhuma escola polonesa, no entanto existem pré-escolas, escolas e colégios dedicados a poloneses ou pessoas de origem polonesa. Relacionamos abaixo as escolas polonesas com nomes poloneses. Muitas vezes eses nomes foram adaptados à pronúncia brasileira. Temos consciência de que essa relação não deve ser completa. Relacionamos apenas aquelas escolas a que tivemos acesso:

Adão Sobocinski – stanowa szkoła podstawowa w Mallet, PR.

Escola fundamental em Mallet, PR;

Águia Branca – szkoła podstawowa i średnia w Águia Branca, ES.

Escola fundamental e média em Águia Branca, ES;

Alberto Wardenski – szkoła municypalna w Salto do Água Verde, municypium Canoinhas, SC.

Escola municipal em Salto do Água Verde, município de Canoinhas, SC;

Boleslau Wzorek – szkoła municypalna w Araucária, PR.

Escola municipal em Araucária, PR;

Centro de Educação Infantil Pe. Boleslau Liana – przedszkole miejskie w dzielnicy Jardim Itaboia w Campo Largo, PR¹⁰.

Pré-escola municipal no Jardim Itaboá, em Campo Largo, PR;

Francisco Lechinoski – stanowa szkoła podstawowa w Quitandinha, PR.

Escola fundamental estadual em Quitandinha, PR;

Frei Fabiano Gadzinski – szkoła municypalna w Canoinhas, SC,

Escola municipal em Canoinhas, SC;

¹⁰ Z. Malczewski TChr, *W trosce nie tylko o rodaków. Misjonarze polscy w Brazylii*, Curitiba 2001, s. 145-147.

Hercílio Malinowski – szkoła w São Bento do Sul, SC.

Escola em São Bento do Sul, SC;

Irmã Ambrosia Sabatovicz – stanowa szkoła podstawowa i średnia w São José dos Pinhais, PR.

Escola estadual fundamental e média em São José dos Pinhais, PR;

Izelina D. Gaiovicz – stanowa szkoła podstawowa w General Carneiro, PR.

Escola estadual fundamental em General Carneiro, PR;

João Paulo II – stanowa szkoła podstawowa i średnia w Kurytybie, w dzielnicy Xaxim; szkoła prywatna podstawowa i średnia w Pinhais, PR.

Escola estadual fundamental e média em Curitiba, no bairro Xaxim; escola particular fundamental e média em Pinhais, PR;

João Rysicz – szkoła średnia stanowa w Cantagalo, PR.

Colégio estadual em Cantagalo, PR;

Matheus Maylasky – szkoła municypalna w Sorocaba, SP.

Escola municipal em Sorocaba, SP;

Monsenhor Boleslau Falarz – stanowa szkoła podstawowa w Kurytybie, w dzielnicy São Brás.

Escola fundamental estadual em Curitiba, no bairro São Brás;

Monsenhor Miguel języku Mickosz – stanowa szkoła podstawowa w Quitandinha, PR.

Escola estadual fundamental em Quitandinha, PR;

Monsenhor Pedro Busko – stanowa szkoła podstawowa i średnia w Ponta Grossa, PR.

Escola estadual fundamental e média em Ponta Grossa, PR;

Marechal Trompowski – szkoła w Rio de Janeiro.

Escola no Rio de Janeiro;

Nicolau Copérnico – stanowa szkoła podstawowa i średnia w Mallet, PR.

Escola estadual fundamental e média em Mallet, PR;

Padre Boleslau Liana – municipalna szkoła podstawowa w Balsa Nova, PR¹¹.
Escola municipal fundamental em Balsa Nova, PR;

Pe. Boleslau Lucas Bayer – szkoła municipalna w Araucária, PR.
Escola municipal em Araucária;

Pe. Carlos Zalesny – stanowa szkoła podstawowa i średnia w Ponta Grossa, PR.
Escola estadual fundamental e média em Ponta Grossa, PR;

Pe. José Noch – szkoła rolnicza w Araucária, PR.
Escola agrícola em Araucária, PR;

Pe. Pedro Grzelczaki – stanowa szkoła podstawowa w Ponta Grossa, PR.
Escola estadual fundamental em Ponta Grossa, PR;

Padre Sigismundo – szkoła stanowa w Quedas do Iguaçu – PR. Poprzez nadanie imienia tej szkole chciano uczcić ks. Zygmunta Gdańca. Ten polski ksiądz pracował w Quedas do Iguaçu wśród polskich pionierów oraz Brazylijczyków przez 40-lat.
Escola estadual em Quedas do Iguaçu – PR. O nome da escola é uma homenagem ao pe. Sigismundo Gdaniec, sacerdote polonês que trabalhou entre os pioneiros poloneses e brasileiros na região durante 40 anos;

Pe. Sigismundo Gorazdowski – przedszkole w Kurytybie, w dzielnicy Portão.
Pré-escola em Curitiba, no bairro Portão;

Paulo Leminski – stanowa szkoła podstawowa i średnia w Lapa, PR; stanowa szkoła podstawowa i średnia w Kurytybie, w dzielnicy Tarumã.
Escola estadual fundamental e média em Lapa, PR; escola estadual fundamental e média em Curitiba, no bairro Tarumã;

Polônia – Szkoła municipalna w Rio de Janeiro. (*Escola municipal „Polônia”*). W 1959 roku starano się uczcić niektóre państwa nadając ich imię poszczególnym szkołom miejskim. Tak też uhonorowano Polskę poprzez nadanie imienia „Polônia” jednej ze szkół, która usytuowana jest przy ulicy Francisco

¹¹ Z. Malczewski TChr, *W trosce...*, dz. cyt., s. 145-147.

Muzi w dzielnicy Magalhães Bastos. Inauguracja szkoły miejskiej „Polônia” nastąpiła 24 lipca 1959 roku za rządów Sá Freire Alvim, prefekta miasta Rio de Janeiro¹².

Escola municipal no Rio de Janeiro (Escola Municipal Polônia). Em 1959 foi prestada uma homenagem a alguns países através da atribuição de seus nomes a diversas escolas municipais cariocas. Dessa forma também foi homenageada a Polônia, quando a uma das escolas recebeu o nome desse país. Essa escola situa-se no bairro Magalhães Bastos. A inauguração da Escola Municipal Polônia ocorreu no dia 24 de julho de 1959, durante a administração do prefeito Sá Freire Alvim;

Prof. Erica P. Mlynarczyk – stanowa szkoła podstawowa w Kurytybie, w dzielnicy Tataguara.

Escola fundamental estadual em Curitiba, no bairro Tatuquara;

Prof. Eugenio Malanski – stanowa szkoła podstawowa i średnia w Ponta Gross, PR.

Escola fundamental estadual em Ponta Grossa, PR;

Prof. Francisco Gawlowski – stanowa szkoła podstawowa w Paulo Frontin, PR.

Escola estadual fundamental em Paulo Frontin, PR;

Prof. João Wzorek – szkoła municypalna w Canoinhas, SC.

Escola municipal em Canoinhas, SC;

Prof. Júlio Szymanski – kolegium stanowe w Araucária, PR.

Colégio estadual em Araucária, PR;

Prof. Maria de L. roku Morozowski – stanowa szkoła podstawowa w Paranaguá, PR.

Escola estadual fundamental em Paranaguá, PR;

Prof. Maria Senek Wosnhaki – stanowa szkoła podstawowa w Mandirituba, PR.

Escola estadual fundamental em Mandirituba – PR;

Prof. Margarete M. Mazur – stanowa szkoła podstawowa w Ponta Grossa, PR.

Escola estadual fundamental em Ponta Grossa, PR;

¹² Z. Malczewski TChr, *Obecność Polaków ...*, dz. cyt., s. 212.

Prof. Pedro José Puchalski – podstawowa szkoła stanowa w Contenda, PR.
Escola estadual fundamental em Contenda, PR;

Roberto Trompowski – szkoła (*Escola Centro Educacional*) w Rio do Sul, SC.
Escola (Escola Centro Educacional) em Rio do Sul, SC;

Staniszewski Kasprzak Apolonia – szkoła municypalna we Fluiópolis koło São Mateus do Sul, PR.
Escola municipal em Fluiópolis, perto de São Mateus do Sul, PR;

Wrublewski Estanislau – szkoła stanowa (podstawowa i średnia) w Santanie koło Cruz Machado, PR. W ten sposób uczczono pamięć miejscowego nauczyciela polskiego pochodzenia.
Escola estadual fundamental e média em Santana, perto de Cruz Machado, PR. O nome é uma homenagem a um professor de origem polonesa que trabalhou no lugar.

Powyższy rejestr brazylijskich szkół podstawowych i średnich, których patronami są osoby polskiego pochodzenia, z pewnością świadczy o oddaniu szczególnego hołdu i wpisaniu w historię lokalnej społeczności polskiego, polonijnego pedagoga czy duchownego, który zasłużył się dla danej szkoły. Może należałoby w przyszłości dowiedzieć się: kim byli ci patronowie szkół i opracować ich życiorysy?

A relação acima, de escolas brasileiras básicas e médias que têm como patronos pessoas de origem polonesa, certamente testemunha o desejo de prestar uma homenagem especial e inscrever na história da comunidade local os nomes de pedagogos ou religiosos poloneses que tiveram méritos especiais. Talvez no futuro seja oportuno investigar quem foram esses patronos de escolas e escrever as suas biografias.

Szkoła podstawowa
dra Hercílio Malinowskiego
w municypium São Bento do Sul, SC
*Escola Básica Municipal Doutor Hercílio
Malinowsky em São Bento do Sul, SC*

Szkoła średnia stanowa
prof. Juliusza Szymańskiego
w Araucária, PR
*Colégio Estadual Prof. Júlio Szymanski
em Araucária, PR*

Fronton szkoły stanowej im. Stanisława Wrublewskiego w Santanie, PR
Fachada do Colégio Estadual Estanislau Wrublewski em Santana, PR

Espaço Cultural Frans Krajcberg – Centrum Kultury Fransa Krajcberga
11 października 2003 roku nastąpiła inauguracja tego szczególnego miejsca usytuowanego w Ogrodzie Botanicznym w Kurytybie. Artysta posiada trzy stałe ekspozycje swoich dzieł w Nova Viçosa (stan Bahia), Paryżu i Kurytybie. W tym ostatnim mieście znajduje się ponad 100 dzieł naszego artysty¹³.

No dia 11 de outubro de 2003 ocorreu a inauguração desse espaço especial, situado no Jardim Botânico em Curitiba. Esse artista possui três exposições permanentes das suas obras: em Viçosa – no estado da Bahia, em Paris e em Curitiba. Nesta última encontram-se mais de cem obras desse artista polonês.

¹³ Frans Krajcberg urodził się w 1921 roku w Kozienicach. Pochodził z kupieckiej rodziny polskich Żydów, która została wymordowana przez nazistów w czasie II wojny światowej. Studiował inżynierię i sztukę na Uniwersytecie w Leningradzie. Podczas wojny, jako oficer, walczył w szeregach Wojska Polskiego. W 1948 roku wyemigrował do Brazylii, gdzie w 1954 roku przyjął obywatelstwo tego kraju. Jest rzeźbiarzem, malarzem, fotografikiem, artystą grafikiem znanym nie tylko w Brazylii. Zob. www.escritoriodearte.com/listerQuadros.asp?artista=73 (26.09.2007).

Espaço Cultural Paulo Leminski – Centrum Kultury Pawła Lemińskiego

Stała wystawa poświęcona działalności Pawła Leminskiego znajduje się w Kurytybie, niedaleko dawnego kamieniołomu, gdzie odbywają się imprezy kulturalne. Kamieniołom również nosi imię Pawła Leminskiego

É uma exposição permanente dedicada à obra do poeta Paulo Leminski. Encontra-se em Curitiba, nas proximidades de uma antiga pedreira, onde se realizam eventos culturais. O local também se denomina Pedreira Paulo Leminski

Estádio “Valentim Kokott” – Stadion im. Walentego Kokota

Stadion sportowy im. Walentego Kokota w Almirante Tamandaré, PR.

Estádio Valentim Kokott em Almirante Tamandaré, PR.

Estádio “Alexandre Yanik” – Stadion im. Aleksandra Janika

Stadion sportowy im. Aleksandra Janika w Balsa Nova, PR.

Estádio Alexandre Yanik em Balsa Nova, PR.

Estação de trem “Mailaski” – Stacja kolejowa Majlaski

Inż. Ludwik Mieczysław Majlaski wraz z inż. Aleksandrem Brodowskim prowadzili budowę linii kolejowej w stanie São Paulo. Majlaski był inspektorem kompanii kolejowej „Sorocaba”. Pod jego zarządem zbudowano 120 kilometrowy odcinek kolei na trasie São Paulo – Sorocaba. 18 czerwca 1875 roku pierwsza lokomotywa dojechała z São Paulo do Sorocaba. Stacja kolejowa inaugurowana w 1898 roku jako „km 56” nazywała się później „Pinheirinhos”. 10 lipca 1916 roku stacja otrzymała nazwę „Mailaski”. Brazylijskie źródła podają w różnej formie nazwisko polskiego inżyniera, budowniczego kolei: „Ma-

ilaski”, „Mailasky”, „Maylasky”, „Mailasqui”. Jako jego imię podawane jest „Matheus”. Co do obywatelstwa naszego rodaka, tutejsze źródła podają, że był Węgrem, Austriakiem lub obywatelem austro-węgierskim. Wspomniana stacja kolejowa położona jest na terenie municypium São Roque. Linia kolejowa służy do dziś do przewozu towarów. Natomiast budynek stacji kolejowej został zaadoptowany na centrum kultury¹⁴.

O engenheiro Luís Mailaski, juntamente com o engenheiro Alexandre Brodowski, trabalhou na construção de ferrovias no estado de São Paulo. Mailaski foi inspetor da Companhia Ferroviária Sorocabana. Sob a sua supervisão foi construído um trecho de 120 quilômetros de estrada de ferro entre São Paulo e Sorocaba. No dia 18 de junho de 1875 a primeira locomotiva chegou de São Paulo a Sorocaba. A estação ferroviária, inaugurada em 1898 como Km 56, chamou-se depois Pinheirinhos. No dia 10 de julho de 1916 essa estação recebeu o nome Mailaski. As fontes brasileiras apresentam de diversas formas o nome do engenheiro polonês, construtor da ferrovia: Mailaski, Mailasky, Maylasky, Mailasqui. O seu nome é apresentado como “Matheus”. Quando à cidadania, as fontes locais informam que esse engenheiro foi húngaro, austríaco ou cidadão austro-húngaro. A mencionada estação ferroviária está situada na área do município de São Roque. A ferrovia funciona até hoje para o transporte de mercadorias, mas o prédio da estação foi adaptado para ser um centro de cultura.

Estação de trem “Eng. Trompowski” – Stacja kolejowa inż. Trompowski

Na trasie linii kolejowej Cruzeiro – Juréia, w stanie Minas Gerais, w 1909 roku inaugurowano stację dedykowaną inżynierowi Trompowskiemu. Od 1966 roku nie kursują na niej pociągi osobowe; w latach 1997-2001 jeździły tylko pociągi turystyczne. Obecnie kolej nie funkcjonuje. Stacja inż. Trompowskiego pozostała jako pamiątka świadcząca o dawnej świetności kolei żelaznej w tym kraju¹⁵.

No trecho da ferrovia Cruzeiro–Juréia, no estado de Minas Gerais, foi inaugurada em 1909 uma estação ferroviária dedicada ao engenheiro Trompowski. Os trens de passageiros deixaram de circular ali desde 1966. Nos anos 1997-2001 circulavam apenas trens turísticos. Atualmente a ferrovia está desativada, mas a estação Eng. Trompowski permaneceu como uma lembrança a testemunhar o antigo esplendor das estradas de ferro no Brasil.

¹⁴ Ks. J. Pitoń CM, „Pamiętki polskie w Brazylii”, w: Kalendarz „Ludu”, Kurytyba 1972, s. 40; www.estacoesferroviarias.com.br/m/mailaski.htm; www.piratininga.org/Sorocaba/sorocaba.htm (14.02.08).

¹⁵ www.estacoesferroviarias.com.br (10.02.2007 roku).

F

Fazenda “Polônia” – Majątek „Polska”

Nazwa obszaru ziemi nadanej przez cesarza Pedro II generałowi Antoniemu Dołędze Czerwińskiemu za służbę wojskową. Majątek ziemski leży w municypium Veadeiros, w stanie Goiás¹⁶.

Nome de uma área de terra concedida pelo imperador Dom Pedro II ao general Antônio Dołęga Czerwiński em retribuição pelos serviços por ele prestados como militar. A fazenda situa-se no município de Veadeiros, no estado de Goiás.

Festa do Imigrante Polonês – Festyn polskiego imigranta

Od 2000 roku w Águia Branca, w stanie Espírito Santo, organizowany jest festyn polskiego imigranta z bogatym programem religijnym i artystycznym.

Desde 2000, em Águia Branca, no estado do Espírito Santo, é organizada a Festa do Imigrante Polonês, com um rico programa religioso e artístico.

Festa da czarnina – Festyn czarniny

W Áurea, RS, corocznie, od wielu już lat, organizowany jest festyn, który ściąga tłumy Polonusów z różnych regionów stanu Rio Grande do Sul. Wśród wielu wyrobów kulinarnych nawiązujących do polskich tradycji szczególnie miejsce zajmuje właśnie czarnina. W Áurea i okolicach zamieszkuje 98% osób polskiego pochodzenia.

Já há vários anos, em Áurea, RS, todos os anos é organizada uma festa que atrai multidões de polônios de diversas regiões do estado. Entre os muitos produtos culinários relacionados com a tradição polonesa, ocupa um lugar especial justamente a “czarnina”. Em Áurea e na região, 98% da população é de origem polonesa.

Fest Pierogi – Festyn pierogów

Centrum polonijne w São Mateus do Sul, każdego roku (od 1994 roku)

¹⁶ Ks. J. Pitoń CM, „Pamiętki polskie...”, art. cyt., s. 38.

organizuje tradycyjny festyn, podczas którego serwowane są oczywiście pierogi. Podczas tej imprezy nie brakuje dobrej polskiej muzyki.

Desde 1994, todos os anos o Centro Polônico de São Mateus do Sul, PR organiza uma tradicional festa, durante a qual naturalmente são servidos os “pierógui”. Esse evento é sempre abrilhantado pela boa música polonesa.

„Francisco Lachowski” – Franciszek Lachowski¹⁷

Nazwa wielopiętrowego budynku mieszkalnego przy Alei Cabral w Kurytybie (centrum miasta).

Nome de um prédio residencial na Alameda Cabral, em Curitiba, no centro da cidade.

Fundação João Paulo II – Fundacja Jana Pawła II

Fundacja została założona w 1982 roku w Caxoeira Paulista, w stanie São Paulo. Prowadzi wiele dzieł charytatywnych. Fundacja utrzymuje także działalność ewangelizacyjną „Canção Nova” (telewizja, radio, wydawnictwo).

Instituição fundada em 1982 em Caxoeira Paulista, no estado de São Paulo. Desenvolve muitas obras de caridade e também promove a atividade evangelizadora “Canção Nova” (rádio, televisão, publicações).

¹⁷ Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny...*, dz.cyt., s. 181.

G

Garganta dos polacos – Gardło Polaków

Nazwa wąwozu wykutego w skale. Znajduje się przed miasteczkiem Cascas, na trasie drogi stanowej wiodącej z Passo Fundo w kierunku Bento Gonçalves w stanie Rio Grande do Sul. W regionie znajduje się wiele polskich kolonii.

Nome de um desfiladeiro incrustado entre rochas que se encontra no município de Cascas, junto à rodovia estadual que conduz de Passo Fundo em direção a Bento Gonçalves, no estado do Rio Grande do Sul. Nessa região existem muitas colônias polonesas.

Ginásio de esportes “Pe. João Modtkowski”

– Hala sportowa im. ks. Jana Modtkowskiego

W miasteczku Santo Antônio do Palma, w stanie Rio Grande do Sul, gdzie pokaźny procent stanowią mieszkańcy polskiego pochodzenia, znajduje się hala sportowa dedykowana ks. Janowi Modtkowskiemu, który pełnił posługę proboszcza w miejscowej parafii.

Na cidade de Santo Antônio da Palma, no estado do Rio Grande do Sul, onde uma significativa porcentagem de habitantes é de origem polonesa, encontra-se um ginásio de esportes dedicado ao pe. João Modtkowski, que exerceu o ministério de pároco na paróquia do lugar.

Gleba Orle – Ziemia Orle

Kolonia położona 15 km od Arapongas, PR. Od 1937 roku przybywali w ten region imigranci polscy i ukraińscy. Wybuch drugiej wojny światowej wstrzymał napływ polskich imigrantów. W późniejszym okresie osiedlali się w tej kolonii Polacy przybywający ze stanu Santa Catarina i z południa Parany¹⁸.

¹⁸ M. Kawka, „Poloneses no norte do Paraná”, w: *300 Histórias do Paraná. Coletânea, Artes & Textos*, Curitiba 2004, s. 150.

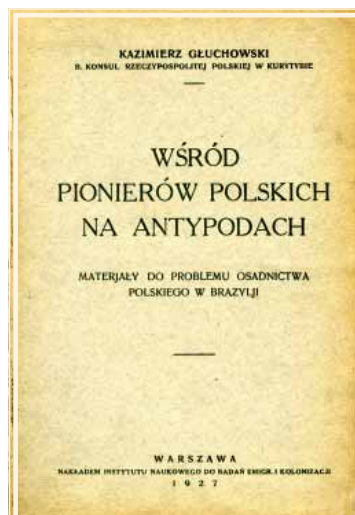
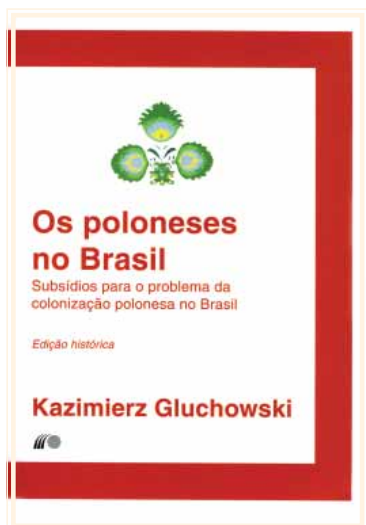
Colônia situada em Arapongas, PR, a 15 quilômetros da cidade. A partir de 1937 estabeleceram-se nessa região imigrantes poloneses e ucranianos. A eclosão da Segunda Guerra Mundial interrompeu a afluência de novos imigrantes. Em época posterior estabeleceram-se nessa colônia poloneses que vinham do estado de Santa Catarina ou do Sul do Paraná.

Głuchowski Kazimierz (1885-1941), konsul polski w Kurytybie – Głuchowski Kazimierz (1885-1941), cónsul da Polônia em Curitiba

Dziennikarz, działacz społeczny, dyplomata. Absolwent gimnazjum w Chyrowie. W 1906 roku wyjechał do USA, gdzie pracował w tamtejszej prasie polonijnej. W sierpniu 1914 roku wrócił do kraju. W końcu 1919 roku został mianowany pierwszym konsulem Polski w Kurytybie. Po przyjeździe do Brazylii podjął szeroką działalność społeczną wśród osadników polskich zamieszkujących południowe stany tego kraju. W 1920 roku zakupił od pułkownika Ernesto Queiros duży obszar ziemi (farma "Amola faca"), z przeznaczeniem dla polskich osadników. W okolicy Colonia Coronel Queiros (aktualna nazwa: Virmond) przybywali chłopci nie tylko z Polski, ale również z innych regionów Brazylii. Odpowiedzialnym za kolonizację był inż. dr Władysław Radecki. Po zakończeniu misji dyplomatycznej Głuchowski pozostał w Brazylii, gdzie poświęcił się pisaniu książki „Wśród pionierów polskich na Antypodach. Materiały do problemu osadnictwa polskiego w Brazylii”, która wyszła w Warszawie w 1927 roku. Po powrocie do Polski stał się jednym z głównych działaczy Ligi Morskiej i Rzecznej (od 1930 roku Ligi Morskiej i Kolonialnej) oraz propagatorem osadnictwa polskiego w Angoli.

Jornalista, ativista social, diplomata. Concluiu o segundo grau no ginásio de Chyrów. Em 1906 foi para os Estados Unidos, onde trabalhou na imprensa polonesa. Em agosto de 1914 voltou à Polônia. No final do ano de 1919 foi nomeado o primeiro cónsul da Polônia em Curitiba. Depois de chegar ao Brasil desenvolveu uma ampla atividade social entre os colonos poloneses dos estados do sul deste país. Em 1920 comprou do coronel Ernesto Queiros uma grande área de terra (fazenda "Amola faca"), destinanada, em seguida, aos colonos poloneses. Na região da Colonia Coronel Queiros (nome atual: Virmond), chegavam os camponeses não só da Polônia, mas também de outras regiões do Brasil. O responsável pela colonização foi o engenheiro doutor Władysław Radecki. Depois de concluir a sua missão diplomática, Głuchowski permaneceu no Brasil, dedicando-se a elaboração do livro "Entre os pioneiros poloneses nos Antípodas. Materiais para os problemas da colonização polonesa no Brasil", publicado em Varsóvia, em 1927.

Depois de retornar à Polônia, tornou-se um dos principais ativistas da Liga Marítima e Flúvial (a partir de 1930, Liga Marítima e Colonial) e defensor da idéia da colonização polonesa em Angola.

Pierwsze wydanie książki „Wśród pionierów polskich na Antypodach. Materiały do problemu osadnictwa polskiego w Brazylii” ukazało się w Warszawie w 1927, drugie w Porto Alegre w 2005 roku

A primeira edição do livro “Entre os pioneiros poloneses nos Antípodas. Materiais para os problemas da colonização polonesa no Brasil”, publicado em Varsóvia, em 1927; a segunda edição saiu em Porto Alegre, em 2005

Grabowski Stanisław Tadeusz (1881-1975), minister pełnomocny i poseł nadzwyczajny w Rio de Janeiro – Grabowski Stanisław Tadeusz (1881-1975), ministro plenipotenciário e enviado extraordinário no Rio de Janeiro

Historyk literatur słowiańskich, profesor uniwersytecki, dyplomata. Studiował na uniwersytetach w Pradze, Zagrzebiu i Wiedniu (1903-1907). Po obrońnię doktoratu w 1910 roku na uniwersytecie w Wiedniu, był lektorem języków słowiańskich na Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach następnych był zaangażowany w działalność polityczną i dyplomatyczną, m.in. w latach 1918-1925 był ministrem pełnomocnym i posłem nadzwyczajnym w Sofii. Po powrocie do Polski kierował Wydziałem Nauki Ministerstwa Spraw Zagranicznych (1925-1927). W 1927 wyjechał ponownie na placówkę dyplomatyczną – został mini-

strem pełnomocnym i posłem nadzwyczajnym w Rio de Janeiro. Przez pewien czas prowadził także wykłady z historii kultury narodów słowiańskich na Uniwersytecie w Rio de Janeiro (1935-1936). W 1938 roku odszedł z dyplomacji po konflikcie z ministrem spraw zagranicznych Józefem Beckiem. W 1939 roku był dyrektorem Polskiego Instytutu Współpracy z Zagranicą w Warszawie. Po II wojnie światowej pracował na Uniwersytecie Jagiellońskim, Wrocławskim i Warszawskim. Prowadził wykłady z historii literatur słowiańskich: bułgarskiej, czeskiej i serbsko-chorwackiej.

Historiador das literaturas eslavas, professor universitário, diplomata. Estudou nas universidades de Praga, Zagreb e Viena (1903-1907). Depois de defender o doutorado, em 1910, na Universidade de Viena, foi leitor de línguas eslavas na Universidade Jaguelloniana. Nos anos seguintes estava engajado nas atividades políticas e diplomáticas, entre outros, nos anos 1918-1925 foi ministro plenipotenciário e enviado extraordinário em Sofia. Após o seu retorno à Polônia dirigia o Departamento de Ciência do Ministério dos Negócios Estrangeiros (1925-1927). Em 1927 saiu novamente para um posto diplomático, nomeado ministro plenipotenciário e extraordinário no Rio de Janeiro. Durante certo tempo lecionava a história da cultura dos países eslavos na Universidade do Rio de Janeiro (1935-1936). Em 1938 deixou a diplomacia em consequência do conflito com ministro Józef Beck. Em 1939 foi diretor do Instituto Polonês para a Cooperação Internacional em Varsóvia. Depois da II Guerra Mundial trabalhava na Universidade Jaguelloniana, Universidade de Wrocław e Universidade de Varsóvia, lecionando a história das literaturas eslavas: búlgara, tcheca e servo-croata.

Tadeusz St. Grabowski

Książka Tadeusza St. Grabowskiego „Brazylia i jej dzieje”, przez wiele lat była podstawowym opracowaniem o historii Brazylii w Polsce

O livro de Tadeusz Stanisław Grabowski, “O Brasil e a sua história”, foi durante muitos anos a principal obra sobre a história do Brasil publicada na Polónia

Siedziba ministra pełnomocnego i posła nadzwyczajnego w Rio de Janeiro w okresie międzywojennym

Residência do ministro plenipotenciário e enviado extraordinário no Rio de Janeiro no período de entre-guerras

Grudzinski Jerzy (1909-1985), konsul polski w São Paulo
– Grudzinski Jerzy (1909-1985), cônsul da Polônia em São Paulo

Urodził się w Drohobyczu. Po uzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku rodzina Grudzińskich powróciła w rodzinne strony, czyli do Wielkopolski. Maturę zdał w Państwowym Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym im. Bergera w Poznaniu, a następnie ukończył studia na Wydziale Ekonomiczno-Prawnym UAM oraz poznańską Akademię Handlową. Studiował też socjologię na Uniwersytecie Berlińskim. Przed II wojną światową i tuż po niej związany był z ruchem spółdzielczym (odbywał staże w Belgii, Holandii i Francji); obrobił także doktorat w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu. W 1948 roku został zatrudniony w MSZ. Od lutego 1949 do sierpnia 1953 roku pełnił funkcję Konsula Generalnego w São Paulo. Dał się wówczas poznać jako oddany opiekun polskich osadników rozsianych w południowych stanach Brazylii. Upowszechniał wśród społeczeństwa brazylijskiego polską muzykę, głównie Fryderyka Chopina. Po zakończeniu misji w Brazylii, w latach 1954-1957 był pierwszym ambasadorem Polski w Indiach, a w latach 1962-1966 ambasadorem w Meksyku.

Nascido em Drohobycz. Depois da recuperação da independência pela Polônia, em 1918, a família Grudziński retornou para sua terra natal, ou seja, a Wielkopolska. Concluiu o segundo grau no Ginásio Estatal de Berger, especializado em matemática e ciências naturais, em Poznań. Em seguida, formou-se na Faculdade Econômico-Jurídica da Universidade de Adam Mickiewicz (UAM) e na Academia de Comércio de Poznań. Estudou também sociologia na Universidade de Berlim. Antes da II Guerra Mundial e, logo depois da guerra, estava ligado ao movimento cooperativista (realizava estágios na

Bélgica, Holanda e França); defendeu também tese de doutorado na Escola Superior de Economia, em Poznań. Em 1948, foi admitido no Ministério dos Negócios Estrangeiros (MSZ). Desde o fevereiro de 1949 até agosto de 1953 desempenhava função de Cônsul Geral em São Paulo. Tornou-se conhecido pelo seu empenho em cuidar dos interesses dos camponeses poloneses dispersos nos estados do sul do Brasil. Propagava na sociedade brasileira a música polonesa, principalmente, a de Frederico Chopin. Depois de concluir a sua missão no Brasil, foi o primeiro embaixador da Polônia na Índia, nos anos de 1954 a 1957, e, nos anos 1962 a 1966, embaixador no México.

Recital muzyki szopenowskiej w rezydencji
Konsula Generalnego w São Paulo (1950)
*Recital da música de Chopin na residência
de Cônsul Geral em São Paulo (1950)*

Jerzy Grudziński

Rodzina Konsula Generalnego w parku
Jardim Florestal w São Paulo (1950). Od
lewej: Ewa Krzakowska (teściowa J. Gru-
dzińskiego), Ewa Grudzińska (córka),
osoba niezidentyfikowana, prof. Czapska,
Jerzy Grudziński, Grażyna Grudzińska
(córka), Elżbieta Grudzińska (żona)

*A família do Cônsul Geral no parque Jardim
Florestal em São Paulo (1950). Da esquer-
da: Ewa Krzakowska (sogra de J. Grudziński),
Ewa Grudzińska (filha), uma pessoa não iden-
tificada, profa. Czapska, Jerzy Grudziński,
Grażyna Grudzińska (córka), Elżbieta Gru-
dzińska (esposa)*

H

Herb Towarzystwa Chrystusowego – Brasão da Sociedade de Cristo

Herb Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej z napisem w języku polskim: „Wszystko dla Boga i Polonii Zagranicznej” znajduje się w kościele parafialnym Matki Boskiej Częstochowskiej w Dom Feliciano, RS. Wraz z innymi dziełami artystycznymi (sgraffito) herb wykonany został przez Arystarcha Kaszkurewicza¹⁹. Witraż z tym samym symbolem spotykamy w kościele św. Piotra i św. Pawła w Kurytybie. Obydwie parafie prowadzone są przez kapłanów z Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej

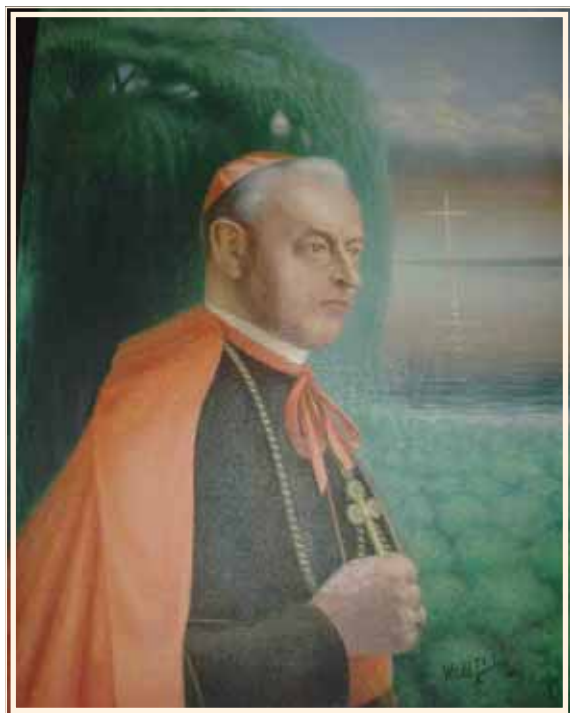
Brasão da Sociedade de Cristo para os Poloneses Emigrados, com a inscrição em polonês “Tudo por Deus e pelos Poloneses Emigrados”, encontra-se na igreja paroquial de Nossa Senhora de Czechochowa em Dom Feliciano, RS. Juntamente com outras obras artísticas (sgraffito), o brasão foi executado por Aristarco Kaszkurewicz. Encontramos um vitral com o mesmo símbolo na igreja de S. Pedro e S. Paulo em Curitiba. Ambas as paróquias são dirigidas por sacerdotes da Sociedade de Cristo

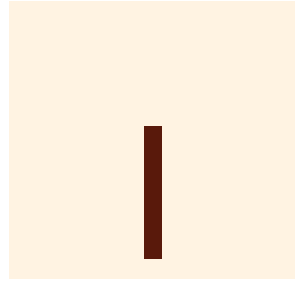
¹⁹ Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny* ..., dz. cyt., s. 21-22.

Hlond August, kardynał – Prymas Polski

Hlond Augusto, cardeal e Primaz da Polônia

Obraz kard. Augusta Hlonda, Prymasa Polski i Założyciela Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej znajduje się w domu prowincjalnym zgromadzenia w Kurytybie *Quadro do cardeal Augusto Hlond, Primaz da Polônia e Fundador da Sociedade de Cristo para os Poloneses Emigrados. Encontra-se na casa provincial dessa congregação em Curitiba*

Instituto Brasileiro de Cultura Polonesa no Rio de Janeiro – Brazylijski Instytut Kultury Polskiej w Rio de Janeiro

Instytut powstał 11 listopada 1992 roku dzięki zaangażowaniu pierwszej ambasador III Rzeczypospolitej Katarzyny Skórzyńskiej oraz wielu przedstawicieli świata kultury, sztuki oraz polityki brazylijskiej²⁰.

O instituto surgiu no dia 11 de novembro de 1992 graças ao empenho da primeira embaixadora da III República Polonesa, Katarzyna Skórzyńska, bem como de muitos representantes do mundo da cultura, da arte e da política brasileira.

²⁰ Z. Małczewski TChr, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 102-103.

J

Jagoda

Pierwsza nazwa kolonii polskiej w zachodnim regionie stanu Paraná. Kolonizacja polska rozpoczęła się w 1936 roku. W ten sposób emigranci polscy pragnęli uczcić jedną z córek marszałka Józefa Piłsudskiego. Aktualnie miasto nosi nazwę Quedas do Iguaçu²¹.

Primeiro nome de uma colônia polonesa no oeste do estado do Paraná, onde a colonização polonesa teve início em 1936. Dessa forma os imigrantes poloneses quiseram homenagear uma das filhas do marechal José Piłsudski. Atualmente a cidade se denomina Quedas do Iguaçu.

João Paulo II – Jan Paweł II

- Centrum katechetyczne w Espigão Alto do Iguaçu, PR,
- Centrum kultury polskiej w Geral Velha koło Casca, RS,
- dom parafialny w Guarani das Missões, RS,
- dzielnica w Águia Branca, ES,
- herb (*sgraffito*) Jana Pawła II w kościele parafialnym w Dom Feliciano, RS,
- park polski im. Jana Pawła II w Kurytybie, PR,
- supermarket w Áurea, RS,
- szpital municypalny w Áurea, RS,
- tablica pamiątkowa w dzielnicy Orleans, w Kurytybie,
- ulica w Belo Horizonte, MG,
- ulica w Hortência, RS,
- ulica w Rio de Janeiro, RJ,
- nazwa wina mszalnego produkowanego w „Vinícola La Dorni do Brasil Ltda” w Bandeirantes, PR,

²¹ Tenże, *W służbie Kościoła i Polonii. Towarzystwo Chrystusowe: Funkcje społeczne i duszpasterskie w środowisku polonijnym w Ameryce Łacińskiej*, Warszawa 1998, s. 114.

- witraż z herbem Jana Pawła II w kościele parafialnym w Guarani das Missões, RS,
- witraż w polskim kościele św. Stanisława w Kurytybie, PS,
- *Centro de catequese em Espigão Alto do Iguaçu, PR,*
- *Centro de cultura polonesa em Geral Velha, perto de Casca, RS,*
- *casa paroquial em Guarani das Missões, RS,*
- *bairro em Águia Branca, ES,*
- *brasão (sgraffito) de João Paulo II na igreja paroquial em Dom Feliciano, RS,*
- *Parque polonês João Paulo II em Curitiba, PR,*
- *supermercado em Áurea, RS,*
- *hospital municipal em Áurea, RS,*
- *placa comemorativa no bairro de Órleans, em Curitiba, PR,*
- *rua em Belo Horizonte, MG,*
- *rua em Hortência, RS,*
- *rua no Rio de Janeiro, RJ,*
- *nome de vinho de missa produzido pela Vinícola La Dorni do Brasil Ltda., em Bandeirantes, PR,*
- *vitral com o brasão de João Paulo II na igreja paroquial de Guarani das Missões, RS;*
- *vitral na igreja polonesa de S. Estanislau, em Curitiba, PR.*

Witraż Jana Pawła II
w kościele św. Stanisława w Kurytybie
Vitral de João Paulo II
na igreja de S. Estanislau em Curitiba

Jan Żak – João Zaco Paraná

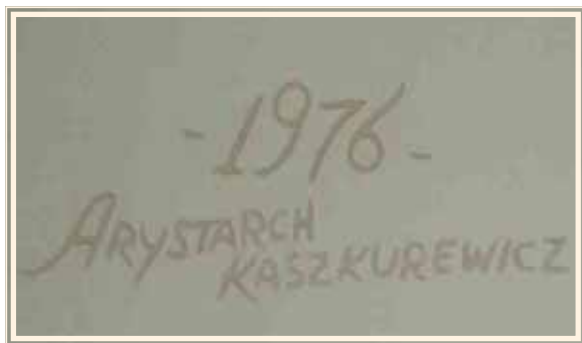
Autograf artysty na pomniku „Macierzyństwo” w Rio de Janeiro (dzielnica Botafogo)
Um autógrafo do artista no monumento „Maternidade”, no Rio de Janeiro (bairro Botafogo)

K

„K^{arol Wojtyła}”

- Centrum studiów polsko-brazylijskich w Porto Alegre, RS (CEKAW),
- nazwa wielopiętrowego bloku mieszkalnego w Kurytybie,
- Stowarzyszenie Kultury Polskiej w Massaranduba, SC,
- Stowarzyszenie Polskie w Frederico Westphalen, RS,
- Polski Dom Kultury w Ijuí, RS.
- *Centro de estudos polono-brasileiros em Porto Alegre, RS (CEKAW);*
- *nome de um prédio residencial em Curitiba;*
- *Associação de Cultura Polonesa em Massaranduba, SC;*
- *Associação polonesa em Frederico Westphalen, RS;*
- *Casa de Cultura Polonesa em Ijuí, RS.*

K^{aszkurewicz} Arystarch

Autograf artysty w katedrze
św. Józefa w Erechim, RS
*Autógrafo do artista na catedral
de S. José em Erechim, RS*

Kawiarnia „Krakowiak”

Kawiarnia w stylu polskim. Znajduje się przy wejściu do parku polskiego Jana Pawła II w Kurytybie.

Café em estilo polonês. Encontra-se na entrada do Parque João Paulo II, em Curitiba.

Krzyż przydrożny – Cruzeiro de estrada

Na południu Brazylii, w koloniach, gdzie osiedlili się polscy imigranci, na skrzyżowaniach dróg często spotykamy przydrożne krzyże, kapliczki. Ten zwyczaj wywieziony z dalekiej Polski wkomponowany został w brazylijski pejzaż.

No sul do Brasil, nas colônias em que se estabeleceram imigrantes poloneses, nos cruzamentos de estradas muitas vezes encontramos cruzeiros ou capelinhas. Esse costume, trazido da longínqua Polônia, foi incorporado à paisagem brasileira.

Przydrożny krzyż w kolonii Dom Pedro, niedaleko Kurytyby
Cruzeiro de estrada na colônia Dom Pedro, nos arredores de Curitiba

Krzyże dla uczczenia imigrantów polskich – Cruzeiros em homenagem aos imigrantes poloneses

Águia Branca, ES

Krzyż usytuowany jest na cmentarzu polskim w Orle Białym, ES. Na tablicy w języku portugalskim umieszczona została dedykacja: „Dla uczczenia pamięci rodaków zmarłych w Brazylii. Polacy ofiarują ten pomnik. 1954”

Este cruzeiro encontra-se no cemitério polonês em Águia Branca, ES. Numa placa em língua portuguesa há uma dedicatória: “Em memória dos compatriotas falecidos no Brasil, os poloneses dedicam este monumento. 1954”

Carlos Barbosa, RS

W pobliżu miasteczka Carlos Barbosa, RS, na jednej z pobliskich kolonii Azevedo de Castro, obok kaplicy postawiono krzyż dla uczczenia polskich imigrantów. Tutaj w 1875 roku nasi imigranci rozpoczynali nowe życie. Była to jedna z pierwszych polskich kolonii w tym stanie.

Nas proximidades da cidade de Carlos Barbosa, RS, numa das colônias Azevedo de Castro, ao lado da capela foi erguido um cruzeiro em homenagem aos imigrantes poloneses. Nesse lugar, em 1875, os imigrantes poloneses iniciavam a sua nova vida no Rio Grande do Sul. Foi essa uma das primeiras colônias polonesas nesse estado.

Dom Pedro, PR

Niedaleko Kurytyby położona jest polska kolonia Dom Pedro, PR. Na skrzyżowaniu dróg, przed wioską, postawiony został krzyż dla upamiętnienia stulecia imigracji polskiej w tych okolicach. Na postumencie znajduje się tablica pamiątkowa. Tłumaczenie tekstu z języka portugalskiego jest następujące: „1876 – 1976. Kolonia Dom Pedro. Hołd pionierom od potomków”. Ostatnie zdanie po polsku: „Bóg im zapłać”

Nos arredores de Curitiba situa-se a colônia polonesa Dom Pedro. Numa encruzilhada antes da vila, foi erguido um cruzeiro em memória do centenário da imigração polonesa nessa região. Na base encontra-se uma placa comemorativa com os seguintes dizeres em português, com a última frase (“Deus lhes pague”) em polônês: “Aos pioneiros, homenagem da posteridade. Bóg im zapłać”

Dom Feliciano, RS

W pobliżu Dom Feliciano, RS, przy zjeździe ze wzgórza do kotliny, w której położone jest miasteczko postawiono wysoki krzyż dla uczczenia polskich imigrantów. Na krzyżu umieszczona została tablica z brązu. Tekst w tłumaczeniu na język polski brzmi następująco: „Prefektura Municipalna Dom Feliciano. Krzyż imigrantów. Ku czci polskich kolonizatorów osiadłych na tym terenie w 1891. Postawiony za administracji Catulina Pereira da Rosa, aby uczcić 21 lat emancypacji politycznej municypium, 09.12.1984, z błogosławieństwem biskupa Alberto Etges, kiedy diecezja Santa Cruz do Sul obchodziła swój srebrny jubileusz”

Nas proximidades de Dom Feliciano, no início de um declive em direção ao vale onde se situa a cidade, foi erguido um alto cruzeiro em homenagem aos imigrantes poloneses. Nesse cruzeiro há uma placa de bronze com o seguinte texto: “Prefeitura Municipal de Dom Feliciano. Cruz dos Imigrantes. Homenagem aos colonizadores poloneses que se assentaram neste território em 1891. Erguida na administração Catulino Pereira da Rosa para comemorar os 21 anos de emancipação política do município, em 09.12.1984, com a bênção de Dom Alberto Etges, quando a diocese de Santa Cruz do Sul festejava seu jubileu de prata”

Monte Claro, ES

Krzyż upamiętniający pierwszy cmentarz polski w Monte Claro. Kolonia położona jest niedaleko miasteczka Águia Branca, w stanie Espírito Santo, gdzie rozpoczęła się kolonizacja polska w 1929 roku

Cruzeiro comemorativo do primeiro cemitério polonês em Monte Claro, colônia situada nas proximidades da cidade de Águia Branca, no estado do Espírito Santo, onde a colonização polonesa teve início em 1929

Pátio Velho, PR

W 1986 roku podczas obchodów 75-lecia przybycia polskich imigrantów, podczas specjalnej uroczystości poświęcono krzyż – pomnik z odpowiednią tablicą pamiątkową. Tekst umieszczony jest w języku portugalskim. Tłumaczenie brzmi następująco: „75 lat imigracji polskiej. 1911–1986. Zwycięstwo pochłonęło śmierć. Gdzież jest, o śmierci, twoje zwycięstwo? (1 Kor. 15,55). Pamięci męczeństwa pierwszych polskich kolonistów na tej ziemi. Wdzięczność potomków”

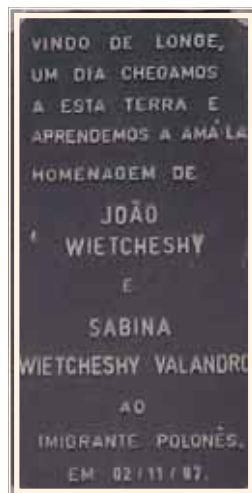
Em 1986, durante as comemorações dos 75 anos da vinda dos imigrantes poloneses, durante uma solenidade especial foi bento um cruzeiro/monumento com uma placa comemorativa em que se lê: “75 anos da imigração polonesa. 1911–1986. A morte foi absorvida na vitória. Morte, onde está tua vitória? 1 Cor. 15,55. Em memória do martírio dos poloneses primeiros colonos desta terra. A gratidão dos descendentes”

Santo Antônio de Canaã, ES(dawna nazwa: *Patrimônio dos Polacos* lub *Santo Antônio dos Polacos*)(nome antigo: *Patrimônio dos Polacos ou Santo Antônio dos Polacos*)

Na miejscowym cmentarzu jedna z polskich rodzin postawiła krzyż dla upamiętnienia imigrantów przybyłych w te okolice z Polski. Na krzyżu znajduje się tablica z tekstem w języku portugalskim. Oto tłumaczenie na język polski: „Przybywając z daleka, pewnego dnia dotarliśmy do tej ziemi i nauczyliśmy się ją kochać. Hołd dla imigranta polskiego od Jana Wietcheshy i Sabiny Wietcheshy Valandro. 2 listopada 1997”

No cemitério local, uma família polonesa ergueu um cruzeiro em homenagem

gem aos imigrantes vindos da Polônia a essa região. No cruzeiro encontra-se uma placa com o seguinte texto em português: “Vindo de longe, um dia chegamos a esta terra e aprendemos a amá-la. Homenagem de João Wietcheshy e Sabina Wietcheshy Valandro ao imigrante polonês. Em 02/11/97”

Książki – Livros

Poniżej wymieniam pozycje książkowe według przyjętego przeze mnie następującego schematu:

- 1) brazylijskie tłumaczenia polskich dzieł na język portugalski;
- 2) książki napisane przez Polaków, ich potomków lub Brazylijczyków i wydane w Brazylii. Książki te prezentują: powieści, poezję, historię imigracji polskiej w tym kraju;
- 3) pozycje powstałe w Brazylii, a wydane w Polsce lub gdzie indziej.

Nie wymieniam książek, które zostały napisane w Polsce, a dotyczą Brazylii, czy też historii polskiej emigracji w tym kraju.

Apresentamos abaixo uma relação de livros publicados, de acordo com o seguinte esquema:

- 1) traduções de obras polonesas para o português;*
- 2) livros escritos por poloneses, seus descendentes ou brasileiros e publicados no Brasil em forma de: romances, poesia, história da imigração polonesa no Brasil;*
- 3) obras escritas no Brasil e publicadas na Polônia ou outro lugar.*

Não mencionamos livros que foram escritos na Polônia, com temática brasileira ou que abordam a história da imigração polonesa nesse país.

1. Brazylijskie tłumaczenia polskich dzieł na język portugalski – Tradução brasileira de obras polonesas:

“Adam Mickiewicz: um poeta peregrino” (organizado por Henryk Siewierski), Oficina Editorial, Instituto de Letras UnB, Brasília, 1998.

Ascher, Nelson, “Poesia Alheia. 124 poemas traduzidos”, Editora Imago, Rio de Janeiro, 1999.

Bolecka, Anna, “Querido Franz”, tradução de Tomasz Barcinski, Record, Rio de Janeiro, 2002.

Bujko, Mirosław, “O Trem de Outro” (tradução de Tomasz Barcinski), Record, Rio de Janeiro, 2007.

Bujko, Mirosław, “O Touro Vermelho” (tradução de Tomasz Barcinski), Record, Rio de Janeiro, 2008.

Deschner, Gunter, “O Levante de Varóvia”, Editora Renes, Rio de Janeiro, 1974.

Geremek, Bronisław, “Os filhos de Caim. Vagabundos e miseráveis na literatura européia 1400-1700” (tradução: Henryk Siewierski), Companhia das Letras, São Paulo, 1995.

Gombrowicz, Witold, “Ferdydurke” (tradução de Tomasz Barcinski), Cia das Letras, São Paulo, 2006.

Gombrowicz, Witold, “Cosmos” (tradução de Tomasz Barcinski), Cia das Letras, São Paulo, 2007.

Graham, Dominick, “Monte Cassino batalha de nações”, Editora Renes, Rio de Janeiro, 1974.

Kapuściński, Ryszard, “Imperium” (tradução: Ana Lucia Mikosz e Kenneth Hacyński da Nóbrega), Companhia das Letras, São Paulo, 1994.

Kapuściński, Ryszard, “Ébano” (tradução de Tomasz Barcinski), Companhia das Letras, Rio de Janeiro, 2002.

Kapuściński, Ryszard, “O Imperador” (tradução de Tomasz Barcinski), Companhia das Letras, São Paulo, 2005.

Kapuściński, Ryszard, “Minhas Viagens com Heródoto: entre a história e o jornalismo” (tradução de Tomasz Barcinski), Companhia das Letras, São Paulo, 2006.

Kapuściński, Ryszard, “A Guerra do Futebol” (tradução de Tomasz Barcinski), Cia das Letras, São Paulo, 2007.

Korczak, Janusz, “Rei Mateusinho Primeiro”, Edições Melhoramentos, São Paulo, 1971.

Milosz, Czesław, “Não mais” (tradução e introdução de Henryk Siewierski e Marcelo Paiva de Souza), Editora UnB, Brasília, 2003.

Milosz, Czesław; Różewicz, Tadeusz; Herbert, Zbigniew; Szymborska, Wisława – “Quatro poetas poloneses. Antologia” (tradução e prefácio de Henryk Siewierski e José Santiago Naud), Secretaria de Estado da Cultura do Paraná, Curitiba, 1994.

Miodunka, Władysław T., “Cześć, jak się masz? Polonês para iniciantes” (tradução de Marcelo Paiva de Souza), Editora UnB, Brasília, 2001.

Norwid, Cyprian Kamil, “O piano de Chopin” (tradução e introdução: Henryk Siewierski e Marcelo Paiva de Souza), Universidade de Brasília, Brasília, 1994.

Opieński, Henryk, “I.J. Paderewski: esboço de sua vida e obra”, Ed. Cruzeiro do Sul, São Paulo.

“Pela Vossa liberdade e a nossa”, Rio de Janeiro, 1970.

Podkolinski, Adam, “Combate nas trevas: Memórias de um patriota polonês”, Grupo Editorial Scoretti, São Paulo, 2005.

“Polônia: a luta pela liberdade”, Caderno de História, Governo do Estado do Rio Grande do Sul.

Przeworski, Adam, “Democracia e mercado no Leste Europeu e na América Latina”, Relume Dumará, Rio de Janeiro, 1994.

Schulz, Bruno, “Lojas de Canela” (tradução e posfácio de Henryk Siewierski), Editora Imago, Rio de Janeiro, 1996.

Schulz, Bruno, “Sanatório” (tradução: Henryk Siewierski), Editora Imago, Rio de Janeiro, 1994.

Sienkiewicz, Henryk, “A ferro e fogo”, tradução de Tomasz Barcinski, Record, Rio de Janeiro, 2004.

Sienkiewicz, Henryk, “A Cruz e o Crescente” (Pan Michael), Epasa, Rio de Janeiro.

Sienkiewicz, Henryk, “O Dilúvio” (tradução de Tomasz Barcinski), Rio de Janeiro, Record, 2005.

Sienkiewicz, Henryk, “O pequeno cavaleiro” (tradução de Tomasz Barcinski), Rio de Janeiro, Record, 2006.

Sienkiewicz, Henryk, “Quo vadis”, Editora Itatiaia.

Siuta, Danuta (Ir. Dolores, CSSJ), “Convocado à Misericórdia. Pe. Sigismundo Gorzdzowski e sua obra” (tradução de Mariano Kawka), sem editora e data

Szczypiorski, Andrzej, “Uma missa para a cidade de Arras” (tradução de Henryk Siewierski), Estação Liberdade, São Paulo, 2001.

Szczypiorski, Andrzej, “A bela senhora Seidenman” (tradução de Henryk Siewierski), Estação Liberdade, São Paulo, 2007.

Szpilman, Władysław, “O Pianista” (tradução de Tomasz Barcinski), Rio de Janeiro, Record, 2003.

Tryzna, Tomek, “Senhorita Ninguém” (tradução de Henryk Siewierski), Record, Rio de Janeiro, 1999.

2. Książki napisane i wydane w Brazylii – Livros escritos no Brasil (em português e polônês)

“Adam Mickiewicz: um poeta peregrino” (org. Henryk Siewierski), Oficina Editorial do Instituto de Letras, UnB, Brasília, 1998.

“A Polônia na literatura brasileira. Uma antologia” (org. Fredecensis), Editores Placido e Silva & Cia. Ltda, Curitiba, 1927.

“Arystarch, O arquiteto dos deuses” (texto de Raquel Bueno, fotos de Gustavo Olmos), Ed. do Autor, Campinas, SP.

Batista Neto, Herculano, “Nossa Senhora da Luz de Irati 1904-2004”, Gráfica Optagraf, Curitiba, 2004.

Biernaski, Lourenço, “Quem foram, O que fizeram, Esses Missionários”, Gráfica Vicentina, Curitiba, 2003.

Bindé, Ademar Campos, “As etnias em Ijuí: os poloneses”, Editora Unijuí, Ijuí, 2005.

“Bosque João Paulo II. Parque memorial da imigração polonesa”, Boletim Informativo da Casa Romário Martins, Ano VIII, Nº 55, Julho, Curitiba, 1981.

Britto, Eloina Teixeira, “Da Polônia Para o Mundo”, PJ Gráfica e Editora, Curitiba, 2003.

Buchmann, Elane Tomich, “A Trajetória do Sol: um estudo sobre a identidade do imigrante polonês no sul do Brasil”, Fundação Cultural, Curitiba, 1995.

Bueno, Wilma de Lara, “Uma cidade bem amanhecida. Vivência e trabalho das mulheres polonesas em Curitiba”, Aos Quatro Ventos, Curitiba, 1999.

“Catálogo da Exposição póstuma de Bruno Lechowski no Museu Nacional de Belas Artes de Rio de Janeiro”, 1942.

Cidade Garcez, Neusa, “Colonização e imigração em Erechim. A saga das famílias polonesas (1900–1950)”, Edelbra, Erechim, 1997.

“Colônia Lucena *Itaiópolis*. Crônica dos imigrantes poloneses” (org. Wilson Carlos Rodycz), Edição: Braspol, Florianópolis, 2002.

Corrêa, Ariovaldo, “Brodowski – Minha Terra e Minha Gente”, Editora Pan-nartz, São Paulo, 1986.

Cuber, Antoni, “Nas margens do Uruguai”, Editora Unijuí, Ijuí, 2002.

Deina, Mario, “Colônia Rio Claro: esta terra tem história”, Gráfica Vicentina, Curitiba, 1990.

Dill, Aidê Campello, “Desafio polonês: aspectos históricos da imigração polonesa”, Literalis, Porto Alegre, 2003.

Dysarz, Xavier, “Tentações”, Editora Microart, Rio de Janeiro, 1993.

Dysarz, Xavier, “Arlequins”, Editora Logos, Rio de Janeiro, 1998.

Dysarz, Xavier, “O Fenício que descobriu o Brasil”, Papel Virtual Editora, Rio de Janeiro, 2001.

Dzieciolowski, Ladislao, “Minhas memórias”, Editora Gráfica Tupi, Petrópolis, 1995.

Escola Estadual Nicolau Copérnico, “Personalidades Maletenses”, Mallet, 2002.

Filipak, Francisco, “Fundamentos da linguagem figurada”, Artes Gráficas e Editora Unificado, Curitiba, 1992.

Filipak, Francisco, “Curitiba e suas variantes toponímicas – coré – curé – curiy: ensaio histórico-linguístico”, Artes Gráficas e Editora Unificado, Curitiba, 1999.

Filipak, Paulo e Krawczyk João, “Fastos da Sociedade União Juventus”, Fascículo II, Gráfica Vicentina Ltda., Curitiba, 1978.

Fischlowitz, Estanislau, “Cristóforo Arciszewski”, Ministério da Educação e Cultura, Rio de Janeiro, 1959.

Gardolinski, Edmundo, “Escolas de Colonização Polonesa no Rio Grande do Sul”, 1977.

Glazar, Eduardo, “Brava Gente Polonesa”. Memórias de um imigrante, formação histórica de São Gabriel da Palha e expansão do café conilon no Espírito Santo, Flor & Cultura Editores, Vitória, 2005.

Gluchowski, Kazimierz, “Os poloneses no Brasil” (tradução de Mariano Kawka), Rodycz & Ordakowski Editores, Porto Alegre, 2005.

Gogulski, Stanislaw, “Caminhando para a Terra Prometida. Do Rio do Peixe, a Nova Polônia, até Carlos Gomes”, Edelbra – Indústria Gráfica Editora Ltda, Erechim, [1998].

Goldberg Pinheiro, Jacob, “A Mágica do exílio/Magia wygnania”, edição bilingüe (seleção e tradução para o polonês de Henryk Siewierski), Landy Editora, São Paulo, 2003.

Gonik, Jacob, “O Ascendente”, Editora Olho d’Água, São Paulo, Góes, Fred, Marins Álvaro, “Melhores poemas Paulo Leminski”, Editora Global, São Paulo, 2005.

Góral, Józef Joachim, „Zasady polskiej pisowni i interpunkcji”, Kurytyba, 1922.

Góral, Józef Joachim, „Mała gramatyka języka portugalskiego wraz z rozmówkami dla szkół i samouków”, Kurytyba, 1924.

Góral, Józef Joachim, „Słownik portugalsko-polski”, Kurytyba, 1927.

Góral, Józef Joachim, „Rozmówki polsko-portugalskie, podane z akcentem i wymową”, Kurytyba, 1928.

Góral, Józef Joachim, „Słownik polsko-portugalski”, Kurytyba, 1930.

Góral, Józef Joachim, „Gramatyka języka portugalskiego”, Kurytyba, 1931.

Grabowski, Francisco, “Memórias da Revolução Brasileira de 1893-94” (Comentários e tradução de Rui C. Wachowicz), 2ª edição, [O Formiguerio, Curitiba], sem data.

Gritti, Isabel Rosa, “Imigração e Colonização Polonesa no Rio Grande do Sul: a emergência do preconceito”, Martins Livreiro – Editor, Porto Alegre, 2004.

Grymczyska Monika, „O colar de ambar amarelo”, Gráfica Vicentina, Curitiba 2001.

“História de um Povo. Águia Branca” (org. Alcy Francisco Braz de Araujo, Claudia Guerci Fedeszen Mozdzen, Eurídce Gomes Pinto Araujo), Gráfica Notícias, Águia Branca, 2000.

Ianusha Ziss (Xavier Dysarz), “O anjo de Varsóvia”, Papel Virtual Editora, Rio de Janeiro, sem ano.

Iarochinski, Ulisses, “Saga dos Polacos, a Polônia e seus emigrantes no Brasil”, Gráfica Mansão, Curitiba, 2000.

Kawka, Mariano, "Dicionário português-polonês" / „Słownik portugalsko-polski”, Gráfica Vicentina Ltda., Curitiba, 1984.

Kawka, Mariano, „Brazyljski słownik polsko-portugalski” / “Dicionário brasileiro polonês-português”, Lud, Curitiba, 1999.

Kołodziej, Bernard, „Towarzystwo Chrystusowe w Ameryce Południowej 1958–1988”, Gráfica Vicentina Ltda., Curitiba, [1989].

Kokuszk, Pedro Martim, “Nos Rastos dos Imigrantes Poloneses. Śladami Polskich Imigrantów, Áurea RS / Almirante Tamandaré PR”, Editora Gráfica Arins, Curitiba, 2000.

Kokuszk, Pedro Martim, “Áurea primórdios”, Graffoluz, Erechim, 2006

Kowalik, Adam, “Direito Canônico Familiar. Perspectivas”, Editora Biblos, Santa Maria, 2003.

Kowalik, Adam, “A noção de família no recente ordenamento da Igreja e no direito internacional”, Biblos Editora, Santa Maria, Rio de Janeiro, 2004.

Kozieński Grzegorz, “Salvando do esquecimento. Atividades da Sociedade «Águia Branca» na Linha Evaristo Teixeira. Ocalić od zapomnienia. Działalność Towarzystwa «Orla Białego» na Linii Evaristo Teixeira”, bilíngüe, Gráfica e Editora Vicentina Ltda., Curitiba, [2001].

Kozowski, Vitor Inácio, “Estes imigrantes entre outros. Imigração polonesa na Serra Gaúcha”, Bento Gonçalves, 2003.

Kozowski, Vitor Inácio, “Os poloneses da Colônia de Alfredo Chaves / Guaporé. Imigração polonesa na Serra Gaúcha”, Bento Gonçalves, 2006.

Krupinski, Rosalia, “Paróquia Nossa Senhora do Monte Claro 1915-1990. Áurea-RS, Gráfica e Editora UPE, Passo Fundo, [1990].

Largman, Esther Regina, “Jovens polacas”, Editora Rosa dos Tempos, Rio de Janeiro, 1993.

Lechowski, Bruno, “Rio Capital da Beleza. Pinturas”.

Leminski, Paulo, “Polonaises”, edição do autor, 1980.

Leminski, Paulo, Suplicy João, “Winterverno”, Editora Iluminaras, São Paulo, 2001.

Lempok Tubino, Renato, “Do Francisco ao Rafael. 100 anos de imigração polonesa 1898-1998”, [Rio Grande], 1998.

Lepecki, Jerzy Z. L., “Aniversário. História de uma viagem e suas circunstâncias”, Rio de Janeiro, 2003.

Loposzinski, Voní L., „Arco-Íris polonês”, Porto Alegre, 1995.

Loposzinski, Voní L., „Jasminny minha vida”, Nova Dimensão, Porto Alegre, 1998.

Loposzinski, Voní L., „Adeus Bialogard”, Porto Alegre.

Lychowski, Rodrigo, “Reflexões sobre o Direito do Trabalho e o Direito Internacional”, Sintese, Porto Alegre, 2003.

Lychowski, Rodrigo, “Sindicato e a luta pela melhoria da qualidade de vida”, Editora Lumen Juris, Rio de Janeiro, 1998.

Lychowski, Rodrigo, “Temas controversos de Direito do Trabalho”, Rio de Janeiro, 2005.

Lychowski, Rodrigo, “Temas controvertidos de Direito Coletivo do Trabalho”, Gramma, Rio de Janeiro, 2007.

Łychowski, Tomasz, “Brisas”, Gráfica Vicentina Editora, Curitiba, 2000.

Łychowski, Tomasz, “Vislumbres”, Colégio Pedro II, Rio de Janeiro, 1996.

Łychowski, Tomasz, “Vozes”, Sette Letras, Viveiros de Castro Editora, Rio de Janeiro, 1998.

Magalinski, Jan, “Deslocados de Guerra em Goiás. Imigrantes poloneses em Itaberaí”, Editora UFG, Goiânia, 1980.

Magalinski, Jan, “Imigração polonesa para Goiás”, Gráfica e Editora Vieira Ltda., Goiânia, 2001.

Malacarne, Altair, “Águia Branca – uma rapsódia polono-brasileira na selva capixaba”, Gráfica Gomieri, São Gabriel da Palha, ES, 2004.

Malczewski, Zdzisław, “Solicitude não apenas com os patrícios. Missionários poloneses no Brasil” (tradução de Mariano Kawka), Gráfica Vincentina, Curitiba, 2001.

Malczewski, Zdzisław, „Polonii brazylijskiej obraz własny. Zapiski emigranta”, Projeções, Kurytyba, 2007.

Martins, Cláudia Regina Kawka, “A presença eslava na formação de Arapongas”, Gráfica Vicentina Editora Ltda., Curitiba, 2007.

Mazânek, Renato, “Ao vivo e sem cores. O nascimento da Televisão do Paraná. O testemunho de uma história”, Guiatur Editora Ltda., Curitiba, 2004.

“Memórias de nosso torrão natal narradas por Ladislau Topaczewski” (trad. Pe. Henrique Perbeche, SVD), Gráfica e Editora UPE, Passo Fundo, [1990].

Mendonça, Dante, “A banda polaca. Humor do Imigrante no Brasil Meridional”, Novo Século, São Paulo, 2007.

Michalski, Yan, “Ziembinski e o teatro brasileiro”, Editora Hucitec, Ministério da Cultura/Funarte, São Paulo-Rio de Janeiro, 1995.

Mielzynska, Jadwiga języku, “Pão amargo”, Editora Educ, São Paulo, 1998.

Moreira, Julio, “Bibliografia polonesa do Paraná. Contribuição da literatura polonesa para a cultura brasileira”, Curitiba, 1956.

Morozowicz, Milena, “Destino Arte. Três gerações de artistas”, Instituto Ecoplan, Curitiba, 2000.

Niskier, Moszek, “De Ostrowiec ao Rio de Janeiro”, Tavares & Tristão Grafica e Editora de Livros Ltda., Rio de Janeiro, 1991.

“Os poloneses do acervo Ruy C. Wachowicz”, Imprensa Oficial, Curitiba, 2007.

“Papa João Paulo II. Sua Santidade e o Paraná” (org. Rafael Greca de Macedo), Imprensa Oficial, Curitiba, 2005.

“Polônia e Polono-Brasileiros. História e Identidades” (org. Zdzisław Malczewski), Projeções, Curitiba, 2007.

Rawet, Samuel, “Contos do Imigrante”, Ediouro Publicações, Rio de Janeiro, 1998, 2ª edição.

Radecki Waclaw e Gustavo de Rezende, “Introdução à psychotherapia”, Editora Científica Brasileira DOBICI & Cia., Rio de Janeiro, 1926.

Rockenbach Fryder, Irene, “Dados históricos e memórias de Cruz Machado”, sem nome da editora e lugar, 1996.

Rosiak, Márcio, “Dom Feliciano. 117 anos de Imigração História e Cultura Polonesa”, sem editora, local, [2007].

Rosler, Mara Regina, “A menina da rua dos polacos”, Editora da Universidade Regional Integrada do Alto Uruguai e das Missões, Erechim, 2005.

Rozwadowski, Conde, “Relatório da viagem do vapor Marajó da cidade da Barra do Rio Negro à povoação de Nauta na República do Perú”, Rio de Janeiro, 1854.

Sawitzki, Manuela, “Nuvens de Magalhães”, Mercado Aberto, Porto Alegre, 2002.

“Seleções Polonesas” (seleção de textos e tradução de Irena Jadwiga Łoś), Gráfica Vincentina Editora Lda., Curitiba, 2005.

Siekierski, Marli e Lazzarotto, Danilo, “Povoado Santana conta sua história. Cultura Polonesa em Ijuí”, Livraria Inijuí Editora, Ijuí, 1987.

Siewierski, Henryk, “História da Literatura Polonesa”, Editora UnB, Brasília, 2000.

Siewierski, Henryk, “Outra língua”, Ateliê Editorial, São Paulo, 2007.

Skowronski, Tadeu, “Páginas brasileiras sobre a Polônia. Coletânea”, Livraria Editora Freitas Bastos, Rio de Janeiro, 1942.

Staniszewski, Ana Márcia Kotrich, “Estudo sobre a cultura da comunidade polonesa no município de São Mateus do Sul”, Gráfica Vincentina, São Mateus do Sul, 2006.

Stawinski, Alberto Victor, “Primórdios da Imigração Polonesa no Rio Grande do Sul 1875-1975”, Caxias do Sul: UCS, Porto Alegre: EST, Porto Alegre, 1976; 2ª edição, Edições EST, Porto Alegre, 1999.

Stepanoski, João, “Vidas entrelaçadas”, Observatório Gráfico, Rio de Janeiro, 2004.

Szymanski, Juliusz, “Ophthalmologia para estudantes”, Typographia de B. Dergint & CIA., Curitiba, 1920.

Turbański, Stanisław, „Kościół polski w Kurytybie”, Gráfica Vicentina Ltda., Kurytyba, 1978.

Tworowski, Irene e Rakowski, Zeno, “Dom Feliciano”, Gráfica Pallotti, Porto Alegre, 1984.

Urban, Janina M., “Ramallete de Fé e Amor”, Curitiba, 2002.

Urban, João e Urban, Teresa, “Tu i Tam, Memória da imigração polonesa no Paraná”, Edições Mirabilia, Curitiba, 2004.

Valentini, Jussara, “A arquitetura do imigrante polonês na região de Curitiba”, Editora lítero-técnica, Curitiba, 1982.

Vaz, Toninho, “Paulo Leminski. O bandido que sabia latim”, Editora Record, Rio de Janeiro, 2001; 2ª edição, 2005.

Vianna, Aurélio, “Etnia e território: os poloneses em Carlos Gomes e a luta contra as barragens”, Centro Ecumênico de Documentação e Informação, Rio de Janeiro, 1992.

Wachowicz, Romão, “Homens da terra”, Gráfica Vicentina Ltda., Curitiba, 1997.

Wachowicz, Ruy C., “Abranches: um estudo de história demográfica”, Curitiba, 1976.

Wachowicz, Ruy C., „Órleans – um século de subsistência”, Curitiba, 1976.

Wachowicz, Ruy C., “Tomás Coelho – uma comunidade camponesa”, Curitiba, 1977.

Wachowicz, Ruy C., “O camponês polonês no Brasil”, Fundação Cultura, Curitiba, 1981.

Wachowicz, Ruy C., “Obrageros, Mensus e colonos. História do oeste paraense”, Gráfica Vicentina Ltda., Curitiba, 1982.

Wachowicz, Ruy C., “Paraná, Sudoeste, Ocupação e colonização”, Curitiba 1985.

Wachowicz, Ruy C., “Norte velho, norte pioneiro”, Curitiba 1987.

Wachowicz, Ruy C., “História do Paraná”, Editora Gráfica Vicentina Ltda., Curitiba, 1988, 6ª edição.

Wachowicz, Ruy C., “Jeszcze Polska. Catálogo da Exposição Comemorativa de 125 anos da Emigração Polonesa no Paraná”, Banestado/DECOS-Central de Cópias, Curitiba, 1996.

Wachowicz, Ruy C., "Universidade do mate. História da UFPR", Editora UFPR, Curitiba, 2006, 2ª edição.

Wachowicz, Ruy C. e Malczewski, Zdzisław SChr, "Perfis polônicos no Brasil", Editora Vicentina, Curitiba, 2000.

Wenczenowicz, Thaís Janaína, "Montanhas que furam as nuvens! Imigração polonesa em Áurea, RS (1910-1945)", Editora UPF, Passo Fundo, 2002.

Wendling, Libia Maria, "O imigrante polonês no Rio Grande do Sul", Unisinos, São Leopoldo, 1971.

Wierzchowski, Letícia, "Cristal polonês", Editora Record, Rio de Janeiro, 2002.

Wierzchowski, Letícia e Klacewicz, Anna, "O Dragão de Wawel e outras lendas polonesas", Editora Record, Rio de Janeiro, 2005.

Wierzchowski, Letícia, "Uma ponte para Terebin", Editora Record, Rio de Janeiro, 2006.

Wonsowski, João Ladislau, "Nos peraus do Rio das Antas. Núcleos de Imigrantes Poloneses da ex-Colônia Alfredo Chaves (1890)" (tradução e notas de Alberto Victor Stawinski), Co-Edição: Universidade de Caxias do Sul e Escola Superior de Teologia São Lourenço de Brindes de Porto Alegre, Editora La Salle, Canoas, 1976.

3. Pozycje napisane w Brazylii, a wydane w Polsce lub gdzie indziej – Livros escritos no Brasil e editados na Polônia ou em outro país:

Głuchowski, Krzysztof, "Śladami Pradziadów", Polska Fundacja Kulturalna, Londyn, 2001.

Krawczyk, Jan, "Z Polski do Brazylii. Wspomnienia", Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa, 2003.

Łychowski, Tomasz, "Spotkania" / "Encontros", Warszawa, 2006.

Łychowski, Tomasz, "Graniczne progi" / "Limiares de fronteira", Universidade de Varsóvia, Warszawa, 2004.

Łychowski, Tomasz, "Skrzydła" / "Asas", MHPRL / ISiIi, Warszawa, 2008.

Malczewski, Zdzisław, "Obecność Polaków i Polonii w Rio de Janeiro", Oddział Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, Lublin, 1995.

Malczewski, Zdzisław, "W służbie Kościoła i Polonii. Towarzystwo Chrystusowe: Funkcje społeczne i duszpasterskie w środowisku polonijnym w Ameryce Łacinskiej", CESLA UW, Warszawa, 1998.

Malczewski, Zdzisław, "A presença dos poloneses e da Comunidade Polônica no Rio de Janeiro" (tradução de Benedykt Grzymkowski SChr), CESLA da Universidade de Varsóvia, Varsóvia, 1998.

Malczewski, Zdzisław, "Słownik biograficzny Polonii brazylijskiej", CESLA UW, Warszawa, 2000.

Pszedzimirski, Selma, "Virmond: colonização e desenvolvimento", CESLA UW, Warszawa, 1998.

Siewierski, Henryk, „Spotkanie narodów”, Institut Litteraire, Paris, 1984.

Siewierski, Henryk, „Jak dostałem Brazylię w prezencie”, Universitas, Kraków, 1998.

Siewierski, Henryk, „Raj nie do utracenia. Amazońskie silva rerum”, Universitas, Kraków, 2006.

“Srebrny jubileusz Prowincji Towarzystwa Chrystusowego w Ameryce Południowej” (red. Zdzisław Malczewski TChr), DjaF Kraków, Kurytyba – Kraków, 2004.

Targowski, Juliusz, „Wspomnienia”, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 1997.

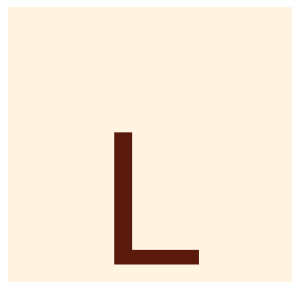
W tej – z pewnością niekompletnej – prezentacji nie wymieniałem specjalistycznej literatury będącej owocem żmudnej i jakże cennej – dla brazylijskiej i zarazem światowej nauki – pracy naukowców polskiego pochodzenia. W różnych dziedzinach tutejszej nauki spotykamy publikowane dzieła będące owocem badań naukowych Brazylijczyków o polskich korzeniach etnicznych. Byłoby bardzo wskazane aby w przyszłości któryś z badaczy fascynujących dziejów polskiej imigracji i społeczności polonijnej w Brazylii, dokonał skatalogowania wszystkich prac naukowych będących dziełem osób polskiego pochodzenia.

Nessa relação certamente incompleta, não apresentamos a literatura especializada, fruto do dedicado e valioso trabalho – para a ciência brasileira e mundial – de cientistas de descendência polonesa. Em diversas áreas científicas encontramos obras publicadas como resultado de pesquisas científicas de brasileiros com raízes étnicas polonesas. Seria muito oportuno que no futuro algum pesquisador da fascinante história da imigração polonesa e da coletividade polônica no Brasil realizasse uma catalogação de todas as obras científicas de autoria de pessoas de origem polonesa.

„Kucharski”

Nazwa lokalnego lotniska w Erechim, w stanie Rio Grande do Sul.

Nome do aeroporto em Erechim, no estado do Rio Grande do Sul.

Lar do idoso „Jan Wróbel”

Dom starców im. Jana Wróbla²² w Guarani das Missões, w stanie Rio Grande do Sul.

O Lar do Idoso Jan Wróbel encontra-se em Guarani das Missões, no estado do Rio Grande do Sul.

Localidades e estradas com nomes poloneses

– Miejscowości i drogi z polskimi nazwami

- *Estrada Amanda Kautnick Schroeder* – São Bento do Sul, SC
- *Estrada Dinete Stenzoski* – São Bento do Sul
- *Dranka* – Canoinhas, SC
- *Estrada Erico Neumann* – São Bento do Sul, SC
- *Estrada Fernando Naderer* – São Bento do Sul, SC
- *Estrada Francisco Wiecinowsky* – São Bento do Sul, SC
- *Estrada João Kobus* – São Bento do Sul, SC
- *Estrada Roberto Socolowski* – Rio Grande, RS
- *Figura* – Canoinhas, SC
- *Lageado Polônia* – kolonia w regionie Carlos Gomes, RS
- *Linha Bartniski* – Severiano de Almeida, RS
- *Linha Constante Kuzminski* – Áurea, RS
- *Linha Filipiaki* – Seberi, RS
- *Linha Jabuonski* – Gaurama, RS
- *Linha Magalski* – Frederico Westphalen, RS

²² Ks. J. Wróbel urodził się 14 VI 1881 roku w Bogucicach, na Śląsku. W latach 1921-1930 pracował w Guarani das Missões. Współpracował z prof. Cz. Bieżanko przy wprowadzeniu uprawy soi przez polskich kolonistów. Działacz religijno-społeczny. L. Biernaski, *Quem foram, O que fizeram, Esses Missionários*, Curitiba 2003, s. 48-50.

- *Linha Markoski* – Seberi, RS
- *Linha Passo do Gaieski* – Maximiliano de Almeida, RS
- *Linha Polonesa* – Aratiba, RS
- *Linha Valicheski* – Planalto, RS
- *Linha Waszuk* – Gaurama (Rio Ligeirinho), RS
- *Loteamento Constante Kuzminski* – Áurea, RS
- *Loteamento Henrique Olivieski* – Áurea, RS
- *Loteamento Ireno Jaguszewski* – Áurea, RS
- *Loteamento Jasna Góra* – Áurea, RS

– *Mailasqui* – miejscowość położona na terenie municypium São Roque w stanie São Paulo. Usytuowana jest na trasie kolejowej łączącej São Paulo z Sorocaba. Nazwa miejscowości nawiązuje do nazwiska inż. Ludwika Miecysława Majlaskiego, budowniczego linii kolejowej²³.

Localidade situada no município de São Roque, no estado de São Paulo, no trecho da estrada de ferro que liga São Paulo a Sorocaba. O nome é uma homenagem ao engenheiro Luís Miecislau Majlaski, construtor de ferrovias.

– *Nadolny Afonso* – nazwa drogi stanowej prowadzącej od federalnego traktu (wiodącego z Kurytyby w kierunku stanu Rio Grande do Sul) w pobliżu miasta União da Vitória do Cruz Machado, PR.

Nome de uma rodovia estadual que se liga à rodovia federal de Curitiba a União da Vitória, nas proximidades da cidade de União da Vitória, em direção a Cruz Machado.

– *Nova Polônia* – *Nova Polska*

Zespół polskich kolonii wokół Kurytyby. Taką nazwę dał w 1885 roku prezydent Parany Visconde Alfredo Escragnolle Taunay w liście skierowanym do Polaków, zapraszając ich do przybywania do tej prowincji. Wspomniany list został złożony na rece ks. Ludwika Przytarskiego²⁴.

Dawna nazwa obecnego Carlos Gomes, w stanie Rio Grande do Sul, gdzie w latach 1907-1908 zaczęli się osiedlać polscy imigranci.

Conjunto de colônias polonesas nos arredores de Curitiba. Esse nome foi utilizado em 1885 pelo presidente do Paraná Visconde Alfredo Escragnolle Taunay numa carta dirigida aos poloneses, convidando-os a virem a essa província. Essa carta foi endereçada ao pe. Luís Przytarski.

Nome antigo do atual município Carlos Gomes, no estado Rio Grande do Sul, onde em 1907-1908 começaram estabelecer-se as imigrantes poloneses.

– *Povoado Rakaloski* – *Itatiba do Sul, RS*

²³ Guia quatro rodas rodoviário 2005, Editora Abril, São Paulo, s. 115

²⁴ Ks. J. Pitoń CM, "Pamiętki polskie...", art. cyt., s. 38.

– **Povoado Miguel Wawruck** – osada położona niedaleko Erechim, RS

Povoado localizado nas proximidades de Erechim, RS.

– **Rincão dos Konalski** – Alegria, RS

– **Warta**

Kolonia i dystrykt w regionie miasta Londrina, PR. W okolicach osiedlili się od 1932 roku Polacy przybyli ze stanów: Santa Catarina, Paraná, Rio Grande do Sul, São Paulo. Sugestia nazwania kolonii wyszła od Jana Langowskiego podczas zebrania polskich kolonistów²⁵.

Colônia e distrito na região de Londrina, PR. Nessa região estabeleceram-se em 1932 poloneses vindos dos estados de Santa Catarina, Paraná, Rio Grande do Sul e São Paulo. A sugestão para o nome partiu do colono João Langowski, durante uma reunião dos colonos poloneses do lugar. “Warta” é o nome de um rio na Polônia.

– **Valério**

Miasteczko położone w stanie Espírito Santo. Nazwą upamiętniono naszego rodaka, Waleriana Koszarowskiego, który, w okresie międzywojennym, dokonywał w tym rejonie pomiarów terenów przeznaczonych na kolonizację.

Cidade situada no estado do Espírito Santo, cujo nome é uma homenagem a Valeriano Koszarowski, que no período de entre-guerras realizou nessa região medições de terras destinadas à colonização.

– **Wrublewski** – nazwa kolonii położonej niedaleko Águia Branca, w stanie Espírito Santo.

Nome de uma colônia situada perto de Águia Branca, no estado do Espírito Santo.

²⁵ M. Kawka, “Poloneses no norte do Paraná,” w: *300 Histórias do Paraná*, art. cyt., s. 150; M. Kawka C.R., *A presença eslava na formação de Arapongas*, Curitiba 2007, s. 9.

„**M**ajeski”

Nazwa restauracji i churrascarii w miasteczku Santa Maria de Jetibá, w stanie Espírito Santo.

Nome de restaurante e churrascaria na cidade de Santa Maria de Jetibá, no estado do Espírito Santo.

“**M**arechal Trompowski” – Marszałek Trompowski

Nazwa budynku przy ul. Siqueira Campos 852, w centrum Porto Alegre, stolicy stanu Rio Grande do Sul.

Nome de um prédio na Rua Siqueira Campos 852, no centro de Porto Alegre, capital do estado do Rio Grande do Sul.

Medalha Marechal Trompowsky – Medal marszałka Trompowskiego

Medal marszałka Trompowskiego został utworzony 8 lipca 1953 roku (dekret nr. 33245). To odznaczenie wojskowe przyznawane jest osobom zasłużonym w szkolnictwie. Przede wszystkim mającym zasługi w wojskowej pracy dydaktycznej. Marszałek Roberto Trompowski uznany został za patrona brazylijskiego szkolnictwa wojskowego²⁶.

A Medalha Marechal Trompowsky foi instituída no dia 8 de julho de 1953 (Decreto nº 33.245). Trata-se de uma distinção militar conferida a pessoas que se distinguem no trabalho escolar, especialmente com méritos na atividade didática militar. O marechal Roberto Trompowsky é o patrono das escolas militares no Brasil.

²⁶ www.resnet.com.br/ahimtb/medcpaz.htm (27 IX 2007).

Memorial da Imigração Polonesa – Parque Ramão Wachowicz

Memoriał Imigracji Polskiej – Park Romana Wachowicza

Przy alei Stulecia (*Avenida Centenária*) w Tomás Coelho, PR, znajduje się szczególne miejsce dla upamiętnienia polskiego nauczyciela, pisarza i działacza społecznego Romana Wachowicza. W skład kompleksu memoriału wchodzi: park, na terenie którego ustawiono kaplicę, dom oraz tablica pamiątkowa.

Na Avenida Centenária, em Tomás Coelho, no município de Araucária, PR, encontra-se um memorial em homenagem a Romão Wachowicz, professor, escritor e líder polônico. Faz parte do complexo do memorial um parque, no qual foi edificada uma capela, além de uma casa e uma placa comemorativa.

Tablica wskazująca na Memoriał Imigracji Polskiej – Park Romana Wachowicza
Placa indicativa do Memorial da Imigração Polonesa – Parque Romão Wachowicz

Dom zbudowany w stylu polskim. Znajduje się na terenie parku Romana Wachowicza
Casa construída em estilo polonês no Parque Romão Wachowicz

Kaplica oraz tablica pamiątkowa z dwoma tekstami w języku polskim i portugalskim
Capela e placa comemorativa com dois textos em polonês e português

Pierwszy tekst na tablicy jest następujący:

„1876: W tym roku przybyli pierwsi imigranci, osiedlając się w miejscowości Tomás Coelho, tu stworzyli silną kolonię i przez lata utrzymywali swoją autentyczną zbiorowość chłopską. 1975: Rzeka Passaúna, która dawniej dawała wodę kolonii, zatopiła urodzajne ziemie, kiedy to w wyniku industrializacji regionu zbudowano zaporę. 1995: Po ludziach pozostała tylko pamięć...”.

Drugi tekst brzmi:

„Profesorowi Romanowi Wachowiczowi w hołdzie za jego wielkie zasługi dla zachowania pamięci o historii Araucarii”.

Capela e placa comemorativa com dois textos em polonês e português:

“Memorial da Imigração Polonesa Parque Romão Wachowicz. 1876: Chegam os primeiros imigrantes poloneses instalando-se na Comunidade de Tomás Coelho. Durante um século manteve-se como autêntica Comunidade Camponesa. 1975: O mesmo Passaúna que outrora sustentou a colônia sofre o impacto da industrialização que através da construção da barragem afogará as terras férteis. 1995: Das pessoas, ficou apenas a memória...”

Araucária, 17 de setembro de 1995. Secretaria Municipal de Cultura e Turismo. Prefeitura do Município de Araucária”.

O segundo texto traz a inscrição:

“Professor Romão Wachowicz. Homenagem ao Professor Romão Wachowicz pelos serviços prestados na preservação da memória de Araucária”.

Memorial Octavio Trompowski – Memoriał Octávio Trompowskiego

W stolicy kraju, w Brasília, w klubie szachowym umieszczono memoriał dla uczczenia szachisty Octávia Trompowskiego, który brał udział w brazylijskiej ekipie szachowej (nieoficjalnie) na Olimpiadzie w Monachium w 1936 roku.

Na capital do Brasil, em Brasília, no Clube do Xadrez, encontra-se um memorial em homenagem ao enxadrista Octavio Trompowski, que fez parte da equipe brasileira de xadrez (não oficial) nas Olimpíadas de Munique, em 1936.

Mieszko I

Witraż przedstawiający chrzest Mieszka I w kościele parafialnym pod wezwaniem Matki Boskiej Jasnogórskiej w Áurea, RS.

Vitral representando o monarca polonês Mieszko I na igreja paroquial de Nossa Senhora de Monte Claro em Áurea, RS.

Miss Brasil – Miss Brazylii

Chciałbym zauważyć i podkreślić, że również polskie piękno staje się widoczne w fizjonomicznej panoramie Brazylii. Szczególnie w świecie kobiecym. W przeprowadzanych konkursach na najpiękniejszą Brazylijkę spotykamy także kandydatki z polskimi nazwiskami. Czasami są to już nazwiska przekręcone, „zbrazylijszczone”, ale jednak mające polski rdzeń i wydźwięk.

Poniżej wymieniam laureatki z polskimi nazwiskami biorące udział w konkursach na Miss Brazylii:

– w 1980 roku, spośród 26 kandydatek, na czwartym miejscu znalazła się Adriana Zselinsky z Rio Grande do Sul;

– w 1991 roku, spośród 10 kandydatek, trzecie miejsce zajęła Silene Kupski, również z Rio Grande do Sul;

– w 1999 roku Miss Brazylii została Lucimara Machowski z Foz do Iguaçu, w Paranie;

– w 2000 roku pierwsze miejsce zajęła Josiane Kruliskoski z Mato Grosso (kandydowało 27 dziewcząt);

– w 2002 roku spośród 27 kandydatek, czwarte miejsce zajęła Keli Kaniak z Kurytyby, w Paranie²⁷;

²⁷ Z. Malczewski SChr, “Destacados poloneses e representantes da comunidade polônica no Brasil”, w: “Projeções”, Ano IX, 1/2007, s. 154-155.

– w 2007 roku wice Miss Brazylii (*Miss Brasil Mundo*) została Melania Nunes Fronckowiak z Pelotas w stanie Rio Grande do Sul.

Gostaríamos de observar e enfatizar que também a beleza polonesa torna-se visível no panorama fisionômico do Brasil, especialmente no mundo feminino. Nos concursos realizados para a escolha da mais bela brasileira encontramos também candidatas com sobrenomes poloneses. Algumas vezes são sobrenomes deturpados, “abrasileirados”, mas que possuem raízes e timbre poloneses.

Apresentamos abaixo algumas dessas participantes de concursos de beleza que têm sobrenomes de origem polonesa:

- em 1980, dentre 26 candidatas, obteve o quarto lugar Adriana Zselinsky, do Rio Grande do Sul;
- em 1991, dentre 10 candidatas, ficou em terceiro lugar Silene Kupssinski, também do Rio Grande do Sul;
- em 1999, foi eleita Miss Brasil Lucimara Machowski, de Foz do Iguaçu, no Paraná;
- em 2000, entre as 27 candidatas, obteve também o primeiro lugar Josiane Kurliskoski, do Mato Grosso;
- em 2002, dentre 27 candidatas, alcançou o quarto lugar Keli Kaniak, de Curitiba, Paraná.

Monte Claro – Jasna Góra

Kolonia Monte Claro, w stanie Espírito Santo. Region kolonizowany przez emigrantów polskich od 1929 roku. Aktualna nazwa brzmi: Montes Claros (Jasne Góry);

- nazwa wzgórza usytuowanego niedaleko miasta Bento Gonçalves, w stanie Rio Grande do Sul, gdzie osiedlali się polscy imigranci;
- kościół i parafia w Áurea, RS;
- kościół i parafia w São José dos Pinhais, PR;
- kościół i parafia w Virmond, PR;
- sanktuarium w Bom Jardim, parafia Guarani das Missões, RS;
- kościół w Barão de Cotequipe, RS;
- kościół filialny w Colônia II, parafia Rio Claro do Sul, PR;
- kościół filialny w Colônia Santa Cruz, parafia Mallet, PR;
- kościół filialny w Fazendinha Monte Claro, parafia Bateias, PR;
- kościół filialny w Lageado Liso G, parafia Santana, PR;
- kościół filialny w Linha Vitória, parafia Cruz Machado, PR;
- kościół filialny, parafia Matki Boskiej z Nazaretu w Kurytybie, PR;

- kościół filialny w Lageado Bonito, parafia Carlos Gomes, RS;
- kościół filialny w Mato Preto, parafia Capo Erê, RS;
- kościół filialny w Secção A, parafia Cândido Godoy, RS;
- kaplica na polskim cmentarzu w Águia Branca, ES;
- nazwa dzielnicy w Virmond, PR;
- nazwa fabryki w Virmond, PR;
- obraz подарowany w 1980 roku przez papieża Jana Pawła II w Kurytybie Polonii brazylijskiej. Obraz ten jest pod opieką rektora PMK;
- obraz w kościele polskim w Rio de Janeiro;
- obraz i ołtarz w kościele Serca Jezusowego w Ponta Grossa, PR, (świątynia zbudowana została przez imigrantów polskich i usytuowana jest w centrum miasta);
- obraz w kaplicy Najświętszego Sakramentu w katedrze w Erechim, RS;
- oratorium w Bento Gonçalves, RS. Zbudowane w czerwcu 2006 roku przy ul. Zazílio Zorzi 80;
- polska parafia personalna w Rio de Janeiro;
- supermarket w Áurea, RS;
- witraż w prezbiterium kościoła w Rio da Prata, SC.

Należy jeszcze odnotować mało spotykany fakt. Otóż 2 kwietnia 2006 roku w São Mateus do Sul został inaugurowany kościół pod wezwaniem dwóch Czarnych Madonn: z Jasnej Góry i Aparecidy. Kościół usytuowany jest w dzielnicy Nepomuceno.

- *Colônia Monte Claro, no estado do Espírito Santo, numa região colonizada por imigrantes poloneses a partir de 1929. O nome atual da localidade é Montes Claros;*
- *nome de uma elevação nas proximidades de Bento Gonçalves, no estado do Rio Grande do Sul, onde se estabeleceram imigrantes poloneses;*
- *igreja e paróquia em Áurea, RS;*
- *igreja e paróquia em São José dos Pinhais, PR;*
- *igreja e paróquia em Vimond, PR;*
- *santuário em Bom Jardim, paróquia de Guarani das Missões, RS;*
- *igreja em Barão de Cotegipe, RS;*
- *igreja filial na Colônia II, paróquia de Rio Claro do Sul, PR;*
- *igreja filial na Colônia Santa Cruz, paróquia de Mallet, PR;*
- *igreja filial em Lageado Liso G, paróquia de Santana, PR;*
- *igreja filial em Linha Vitória, paróquia de Cruz Machado, PR;*
- *igreja filial na paróquia de Nossa Senhora de Nazaré, em Curitiba, PR;*
- *igreja filial em Lageado Bonito, paróquia de Carlos Gomes, RS;*

- igreja filial em Mato Preto, paróquia de Capo Erê, RS;
- igreja filial na Seção A, paróquia de Cândido Godoy, RS;
- capela no cemitério polonês em Águia Branca, ES;
- nome de bairro em Virmond, PR;
- imagem oferecida em 1980 pelo papa João Paulo II, em Curitiba, à colônia polonesa no Brasil, atualmente aos cuidados do Reitor da Missão Católica Polonesa;
- imagem na igreja polonesa no Rio de Janeiro;
- imagem e altar na igreja do Sagrado Coração de Jesus em Ponta Grossa, PR, um santuário construído pelos imigrantes poloneses, atualmente no centro da cidade;
- imagem na capela do Santíssimo Sacramento na catedral de Erechim, RS;
- oratório em Bento Gonçalves, RS, construído em junho de 2006 na Rua Zazílio Zorzi, 80;
- paróquia pessoal polonesa no Rio de Janeiro;
- supermercado em Áurea, RS;
- vitral no presbitério da Igreja em Rio da Prata, SC.

Importa ainda registrar o fato incomum de que no dia 2 de abril de 2006, em São Mateus do Sul, PR, no bairro Nepomuceno, foi inaugurada uma igreja sob o patronato de duas Madonas Negras: de Monte Claro e Aparecida.

Obraz Pani Jasnogórskiej podarowany w Kurytybie 5 lipca 1980 roku przez Jana Pawła II dla Polonii brazylijskiej *Imagem de Nossa Senhora de Monte Claro*, oferecida pelo papa João Paulo II em Curitiba, no dia 5 de julho de 1980, à colônia polonesa no Brasil

Witraż w kościele polskim św. Stanisława BM w Kurytybie

Vitral na igreja polonesa de S. Estanislau em Curitiba

Kaplica Pani Jasnogórskiej w Águia Branca, ES. Kaplica została zbudowana dzięki zabiegom ks. Zygmunta Sz wajkiewicza TChr, kapelana wspólnoty polskiej w Rio de Janeiro, który sporadycznie dojeżdżał do Águia Branca, aby zapewnić opiekę duchową tamtejszej kolonii polskiej. Nowa kaplica została

zbudowana na miejscu starej kaplicy drewnianej. Kaplica powstała z okazji obchodów Millenium Polski

Capela de Nossa Senhora de Monte Claro em Águia Branca, ES, construída graças aos empenhos do pe. Sigismundo Sz wajkiewicz SChr, capelão da comunidade polonesa no Rio de Janeiro, que esporadicamente vinha a Águia Branca a fim de prestar assistência pastoral à colônia polonesa local

Obraz Pani Jasnogórskiej w kaplicy w Águia Branca, ES. W dolnej części obrazu znajduje się napis: „1.12.1940 Rio de Janeiro. Najświętsza Matka i Dzieciątko Jezus wraz z szatami kopiowane są z oryginalnej fotografii wykonanej z Cudownego Obrazu w Częstochowie. Fundacja Dra Walerego Koszarowskiego dla kolonistów w Águia Branca”. Podpis malarza jest trudny do rozpoznania

Imagem de Nossa Senhora de Monte Claro na capela em Águia Branca ES. Na parte inferior da imagem encontra-se a inscrição: “1.12.1940 Rio de Janeiro. A Santíssima Virgem e o Menino Jesus, juntamente com as vestes, são uma cópia da fotografia original da Medalha Milagrosa da Imagem em Czestochowa. Doação do Dr. Valério Koszarowski aos colonos em Águia Branca.” A assinatura do pintor é ilegível

Móveis “Polska”

Nazwa fabryki mebli w São Bento do Sul (dzielnica Rio Vermelho Estação), w stanie Santa Catarina. Fabryka założona została 1 września 1988 roku przez potomków polskich imigrantów: braci Franciszka, Józefa i Jana Pieckoz. Meble produkowane są na eksport, między innymi do Stanów Zjednoczonych i Francji²⁸.

Nome de uma fábrica de móveis em São Bento do Sul (bairro Rio Vermelho Estação), no estado de Santa Catarina, fundada no dia 1 de setembro de 1988 pelos descendentes de imigrantes poloneses, os irmãos Francisco, José e João Pieckoz, que fabricam móveis para exportação, inclusive para os Estados Unidos e a França.

²⁸ „Polska w Brazylii”, 1 quinzena de setembro de 2007, s. 4-5 (São Bento do Sul, SC).

Museu polônico – Muzeum polonijne

Água Branca, ES

Fragment sali muzealnej. „Muzeum imigranta polskiego” mieści się w Domu Polskim zbudowanym w 2006 roku²⁹

Vista de uma das salas do museu. O “Museu do Imigrante Polonês” localiza-se na Casa Polonesa, construída em 2006

Áurea, RS

Dwie rodziny, Popławski i Samujeden, ofiarowały cały rodzinny dom na muzeum, w którym zgromadzono pamiątki nie tylko rodzinne, ale także po pierwszych imigranta, którzy osiedlili się w regionie Áurea.

As famílias Popławski e Samujeden ofereceram toda a sua casa de família para a instalação de um museu, que reúne não apenas lembranças familiares, mas também dos primeiros imigrantes que se estabeleceram em Áurea.

Napis nad wejściem do muzeum „Dom imigranta”
Inscrição na entrada do museu „Casa do Imigrante”

²⁹ Z. Malczewski TChr, *Polonii brazylijskiej obraz własny. Zapiski emigranta*, Kurytyba 2007, s. 239-244.

Fragment jednej z sal z eksponatami

Vista dos objetos expostos numa das salas

Również w miasteczku Áurea znajduje się Muzeum Muncypalne im. João Modtkoskiego, gdzie zgromadzono eksponaty związane z historią miasteczka oraz imigrantów³⁰.

Igualmente na cidade de Áurea encontra-se o Museu Municipal João Modtkoski, onde estão reunidos objetos relacionados com a história da cidade e dos imigrantes.

Bateias de Baixo, SC

W miejscowości Bateias de Baixo, należącej do municypium Campo Alegre, w stanie Santa Catarina, społeczność polonijna zrzeszona wokół filii „Braspolu” posiada siedzibę zbudowaną własnym wysiłkiem. W budynku znajduje się również muzeum polskie.

Na localidade de Bateias de Baixo, pertencente ao município de Campo Alegre, no estado de Santa Catarina, a coletividade polônica, congregada em torno da filial da “Braspol”, possui uma sede construída com recursos próprios. O prédio abriga também um museu polonês.

³⁰ „Polska w Brazylii”, 2ª quinzena de junho de 2007, s. 9.

Murici, PR

Tablica informacyjna w Murici.
Dom Kultury ks. Karola Dworaczka³¹

*Placa informativa em Murici.
Casa da Cultura Padre Karol
Dworaczek*

W Domu Kultury ks. K. Dworaczka mieści się także muzeum, w którym spotykamy przedmioty używane przez imigrantów polskich osiadłych w tym regionie. W domu tym odbywają się różne kursy organizowane dla miejscowego społeczeństwa przez prefekturę z São José dos Pinhais

A Casa da Cultura Padre Karol Dworaczek abriga também um museu onde encontramos objetos utilizados pelos imigrantes poloneses que se estabeleceram nessa região. Nessa casa realizam-se diversos cursos, organizados para a população local pela prefeitura de São José dos Pinhais

³¹ Ks. Karol Dworaczek, werbista. W 1900 roku przybył do Brazylii i został skierowany do pracy duszpasterskiej wśród polskich kolonistów w Murici koło Kurytyby. W parafii pracował przez 18 lat. 28 II 1919 roku zmarł w São Paulo. Jednak parafianie postarali się o sprowadzenie jego zwłok do Murici, gdzie zostały pogrzebane na miejscowym cmentarzu. Zob. Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny...*, dz. cyt., s. 69.

Santana, PR

Muzeum i amfiteatr. Przy miejscowym kościele parafialnym – dzięki wielkiemu zaangażowaniu społecznika, ks. Daniela Niemca TChr, zbudowane zostało muzeum, skansen polonijny oraz amfiteatr (1800 miejsc siedzących)³²

Museu e anfiteatro. Junto à igreja paroquial local, graças ao grande engajamento do líder social pe. Daniel Niemiec SChr, foi construído um museu etnográfico polonês e um anfiteatro (1800 lugares sentados)

São Mateus do Sul, PR

W centrum tego miasta, położonego o 170 km na południe od Kurytyby, gdzie okazały procent mieszkańców stanowią osoby polskiego pochodzenia, znajduje się muzeum imienia ks. Bronisława Bauera CM³³.

No centro dessa cidade, situada a 170 quilômetros ao sul de Curitiba, onde uma parcela significativa da população é de descendência polonesa, encontra-se o museu denominado Casa Padre Bauer.

³² Z. Malczewski TChr, *W służbie...*, dz. cyt., s. 138.

³³ Bronisław Bauer, ks. wincentyn (1914 – 1986). W latach 1960-66 pracował w parafii w São Mateus do Sul, gdzie pod jego kierownictwem dokończono trwającej wiele lat budowy kościoła parafialnego. Zob. L. Biernaski, *Quem foram...*, dz. cyt., s. 204.

Przed „Muzeum pamięci im. ks. Bauera” w São Mateus do Sul jest tablica z wyrazami uznania od wspólnoty polskiej i municypium dla tego kapłana. Tekst umieszczony na tablicy w tłumaczeniu na język polski brzmi następująco: „Dom księdza Bauera. Uznanie od wspólnoty polskiej

i municypium São Mateus do Sul za jego pracę. Prefektura municypalna. Braspol – filia w São Mateus do Sul. 10/08/96”

Na entrada desse museu vê-se uma placa com expressões de reconhecimento da comunidade polonesa e do município diante desse sacerdote. O texto da placa apresenta os seguintes dizeres: “Casa Padre Bauer. Reconhecimento da Comunidade Polonesa e da Municipalidade Sãomateuense pelo seu trabalho. Prefeitura Municipal. Braspol – Núcleo S. M. Sul. 10/08/96”

„Muzeum pamięci imieniem ks. Bauera”, inaugurowane 16.09.1995 roku

Casa da Memória Padre Bauer, inaugurada no dia 16.9.1995

Museu Entomológico Ceslau Biezanko

– Muzeum Entomologiczne Czesława Bieżanki

Na Uniwersytecie Federalnym w Pelotas, RS, znajduje się muzeum poświęcone polskiemu uczonemu, który przez wiele lat prowadził działalność naukową i dydaktyczną w tej uczelni.

Na Universidade Federal de Pelotas, RS, encontra-se um museu dedicado ao cientista polonês, que por muitos anos desenvolveu atividade científica e didática nessa instituição de ensino superior.

N

Natal no bosque – Boże Narodzenie w parku

Każdego roku organizowany jest kilkudniowy obchód Bożego Narodzenia w polskim Parku Jana Pawła II w Kurytybie. W okresie świąt Bożonarodzeniowych organizowane są imprezy z udziałem św. Mikołaja i różnych zespołów folklorystycznych. Obchody te wymieniane są w oficjalnym kalendarzu turystycznym stanu Paraná.

Todos os anos é organizada uma comemoração natalina no Parque João Paulo II em Curitiba. No período das festas do Natal são promovidos eventos com a participação de Papai Noel e de diversos conjuntos folclóricos. Essas comemorações fazem parte do calendário turístico oficial do estado do Paraná.

Necrópole – Nekropolie

W różnych miejscach Brazylii spotykamy cmentarze, gdzie spoczywają imigranci polscy i ich potomkowie. Poniżej prezentuję zdjęcia niektórych wybranych grobów i cmentarzy z kilku regionów tego kraju.

Em diversos lugares do Brasil encontramos cemitérios onde repousam os imigrantes poloneses e seus descendentes. A seguir apresentamos fotos de alguns túmulos e cemitérios em diversas regiões do país.

*Cemitério em Água Branca, PR**Cmentarz w Água Branca, PR*

Wejście główne
cmentarza
*Entrada principal do
cemitério*

Widok cmentarza od
strony drogi
*Vista do cemitério do lado
da estrada*

*Cemitério polonês em Águia Branca, ES**Cmentarz polski w Águia Branca, ES*

Tablica informacyjna
Placa informativa

Brama cmentarna z orłem polskim
Portão de entrada do cemitério com a águia polonesa

Fragment cmentarza

Vista parcial do cemitério

Grób Walerego Koszarowskiego

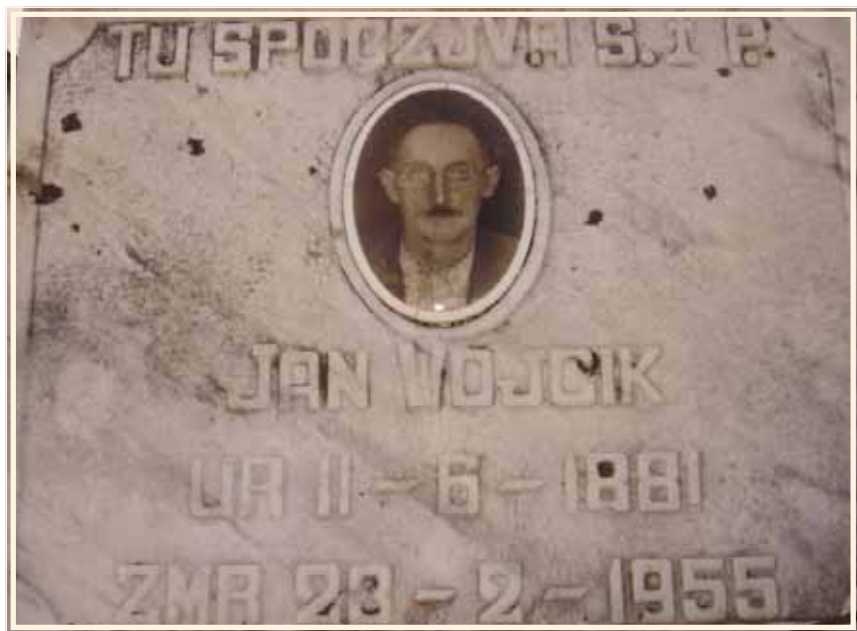
Túmulo de Valério Koszarowski

*Cemitério em Araucária, PR**Cmentarz w Araucária, PR*

Kaplica z 1903 roku przy parafii Matki Boskiej Bolesnej. W pobliżu tej kaplicy znajduje się cmentarz, gdzie zdecydowana większość nagrobków nosi polskie nazwiska. Na nagrobkach można jeszcze spotkać wiele napisów w języku polskim

Capela de 1903 na paróquia de Nossa Senhora das Dores. Nas proximidades dessa capela encontra-se um cemitério onde a maioria das inscrições tumulares apresenta sobrenomes poloneses, além de inscrições em língua polonesa

Na tablicach widoczne napisy w języku polskim

Nas placas inscrições em língua polonesa

Cemitério em Bateias, PR

Cmentarz w Bateias, PR

Grobowiec
chrystusowców
*Túmulo dos padres
da Sociedade de
Cristo*

*Cemitério em Bom Jardim, RS**Cmentarz w Bom Jardim, RS*

Grób z polskim napisem

Um túmulo com inscrição em polonês

*Cemitério perto de Bento Gonçalves, RS**Cmentarz koło Bento Gonçalves, RS*

Stara część cmentarza

Parte antiga do cemitério

Fragment krzyża na jednym ze starych grobów

Pedacço da cruz num dos túmulos antigos

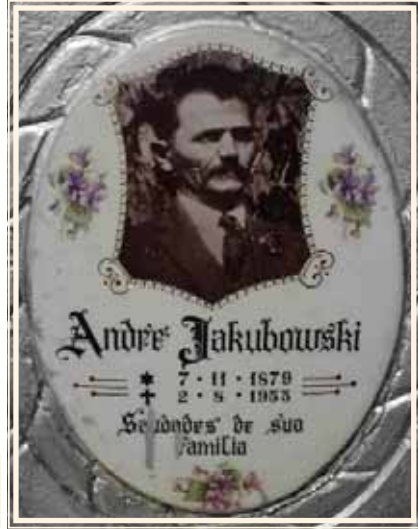

Grób polskiego imigranta

Túmulo de um imigrante polonês

*Cemitério em Carlos Gomes, RS**Cmentarz w Carlos Gomes, RS*

Część cmentarza

Vista parcial do cemitério

Jeden z nagrobków

*Uma das inscrições tumulares**Cemitérios em Curitiba, PR – Cmentarze w Kurytybie, PR*Część cmentarza
w dzielnicy Abranches
*Vista parcial do cemitério
no bairro de Abranches*

Grobowiec księży
wincentyńów
*Túmulo dos padres vi-
centinos*

Grób Sebastiana Edmunda Wosia Saporskiego
na cmentarzu municypalnym w Kurytybie
*Túmulo de Sebastião Edmundo Wos Saporski
no cemitério municipal de Curitiba*

Tablica na grobie Wosia Saporskiego
Inscrição no túmulo de Wos Saporski

Grób prof. Szymona Kossobudzkiego³⁴ na cmentarzu municypalnym w Kurytybie
Túmulo do prof. Simão Kossobudzki no cemitério municipal de Curitiba

Na nagrobku umieszczone są dwie tablice w języku portugalskim. Na górnej tablicy tekst w tłumaczeniu na język polski brzmi następująco: „Profesorowi dr. Szymonowi Kossobudzkiemu hołd od Bractwa Świętego Domu Miłosierdzia w Kurytybie. 1869 – 1969”.

Natomiast tekst umieszczony na drugiej tablicy brzmi: „Profesorowi Szymonowi Kossobudzkiemu hołd od Fakultetu Medycyny Parańskiego Uniwersytetu Federalnego w setną rocznicę urodzin. 1869 – 28.10 – 1969”.

No túmulo há duas placas com inscrições em português. Na placa superior se lê: “Ao professor dr. Simão Kossobudzki, homenagem da Irmandade da Santa Casa de Misericórdia, Curitiba, 1869-1969”.

A segunda placa apresenta o seguinte texto: “Ao Professor Simão Kossobudzki, homenagem da Faculdade de Medicina da Universidade Federal do Paraná, no centenário de seu nascimento – 1869 – 28.10 – 1969”.

³⁴ Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny* ..., dz. cyt., s. 86-87.

Grobowiec księży wincentynów na cmentarzu w Kurytybie, w dzielnicy Orleans. Pochowani zostali tu: ks. Wendelino Świerczek, ks. Franciszek Maszner, ks. Bronisław Niemkiewicz, ks. Paulo Warkocz

Túmulo dos padres vicentinos no cemitério de Orleans, em Curitiba, onde foram sepultados os padres: Wendelino Swierczek, Francisco Maszner, Bronislau Niemkiewicz e Paulo Warkocz

Tablice nagrobkowe wspomnianych wyżej księży wincentynów

Placas tumulares dos padres vicentinos acima mencionados

Grobowiec księży: Józefa Falarza i Sylwestra Kandory

Túmulo dos padres José Falarz e Silvestre Kandora

Tablice nagrobkowe wymienionych wyżej duszpasterzy

Placas tumulares dos padres acima mencionados

Grób prof. Ruy C. Wachowicza³⁵
na cmentarzu "Parque Iguaçu"

Túmulo do prof. Ruy C. Wachowicz no Cemitério Parque Iguaçu, em Curitiba

³⁵ Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny...*, dz. cyt., s. 115-116.

*Cemitério em Guarani das Missões, RS**Cmentarz w Guarani das Missões, RS*

Fragment
cmentarza
*Vista parcial
do cemitério*

*Cemitério em Murici, PR**Cmentarz w Murici koło Kurytyby, PR*

Widok na część
cmentarza
*Vista parcial do
cemitério*

Kaplica, gdzie są pochowani księża werbiści: P. Tomala, P. Domański, K. Dworaczek
*Capela onde estão sepultados os padres verbitas:
 P. Tomala, P. Domanski e K. Dworaczek*

Tablica umieszczona na ścianie kaplicy, w której spoczywa ks. K. Dworaczek. Na wspomnianej tablicy znajduje się napis w języku polskim: „Tu spoczywa ks. Karol Dworaczek, nasz dobrodziej duszpasterz i ojciec. Urodził się 7.9.1867, umarł 28.2.1919. Nie zapominajmy o Jego pamięci”

Placa localizada na parede da capela em que repousa o pe. K. Dworaczek. Nessa placa há uma inscrição em língua polonesa com o seguinte teor: “Aqui descansa o pe. Karol Dworaczek, nosso bondoso pastor e pai. Nasceu no dia 7.9.1867, faleceu no dia 28.2.1919. Não nos esqueçamos da sua memória”

Grobowiec sióstr ze zgromadzenia Rodziny Maryi
Túmulo das Irmãs da Sagrada Família

Cemitério em Pátio Velho, PR

Cmentarz w Patio Velho, PR

Wejście na cmentarz
Entrada do cemitério

Fragment cmentarza
Vista parcial do cemitério

Inna część cmentarza
*Uma outra parte do
cemitério*

Cemitério em Rio Claro do Sul, PR

Cmentarz w Rio Claro do Sul, PR

Jeden ze starych grobów
Um dos túmulos antigos

Grób ks. Ludwika Józefa Przytarskiego – wieloletniego duszpasterza polskich pionierów w Rio Claro do Sul

Túmulo do pe. Luís José Przytaski, que por muitos anos trabalhou entre os pioneiros em Rio Claro do Sul

*Cemitério de São João Batista no Rio de Janeiro**Cmentarz św. Jana Chrzciciela w Rio de Janeiro*

Grób Jerzego Chmielewskiego „Rafała” – bohatera II wojny światowej³⁶ na Cmentarzu św. Jana Chrzciciela

Túmulo de Jorge Chmielewski „Rafael” – herói da Segunda Guerra Mundial no Cemitério S. João Batista

Cemitério em Rio Vermelho Povoado, SC

Widok ogólny cmentarza, gdzie pochowani są polscy imigranci. Na krzyżach nie ma żadnego napisu
Uma vista geral do cemitério, onde estão sepultados imigrantes poloneses. Nas cruzeiros não há nenhuma inscrição

³⁶ Z. Malczewski TChr, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 231-232.

*Cemitério em São Mateus do Sul, PR**Cmentarz w São Mateus do Sul, PR*

Grób ks. Władysława Smolucha zasłużonego przewodnika duchowego polskich imigrantów osiadłych w São Mateus do Sul i okolicach

Túmulo do pe. Ladislau Smolucha, que granjeou méritos como líder espiritual dos imigrantes poloneses estabelecidos em São Mateus do Sul e na região

Przy grobie Aleksandra Zbislawskiego – jednego z pierwszych polskich nauczycieli – w São Mateus do Sul

Junto ao túmulo de Alexandre Zbislawski – um dos primeiros professores poloneses em São Mateus do Sul

*Cemitério em Quedas do Iguaçu, PR**Cmentarz w Quedas do Iguaçu, PR*

Widok ogólny
cmentarza w Que-
das do Iguaçu
*Vista geral do cemi-
tério em Quedas do
Iguaçu*

Grób jednego z polskich
imigrantów
*Túmulo de um dos imigrantes
poloneses*

*Cemitério em Tomás de Coelho, PR**Cmentarz w Tomás Coelho, PR*

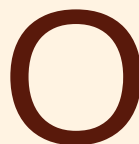
Fragment cmentarza
*Vista parcial do cemi-
tério*

Grobowiec sióstr wincentynek
Túmulo das irmãs vicentinas

Grób księży wincentynów
Túmulo dos padres vicentinos

Observatório Astronômico Tadeu Cristóvam Mikowski – Obserwatorium astronomiczne im. Tadeusza Krzysztofa Mikowskiego

Jest ono jednym z najlepszych obserwatoriów w południowej Brazylii. Jedyne w stanie Santa Catarina. Znajduje się w centrum miasta Brusque (Avenida das Comunidades 111)³⁷.

Trata-se de um dos melhores observatórios no Sul do Brasil e é o único em Santa Catarina. Encontra-se no centro da cidade de Brusque (Avenida das Comunidades, 111).

Organizações polônicas – Organizacje polonijne

Tytułem wstępu, pragnę zauważyć, że od samego początku kolonizacji życie organizacyjne polskich imigrantów w Brazylii było bardzo dynamiczne. Niestety na skutek nacjonalizacji, przeprowadzonej w 1938 roku za prezydenta Getúlio Vargasa, 355 towarzystw polskich zostało zamkniętych. Niektóre z nich dostosowały swoje statuty do wymogów nowego prawa, ale straciły swój czysto polski charakter. Stały się organizacjami brazylijskimi o charakterze polskim. Wiele towarzystw polskich, po złagodzeniu praw nacjonalizacyjnych, już nie reaktywowało swojej działalności.

Poniżej wymieniam organizacje polonijne, które są spadkobiercami dawnych towarzystw polskich, a także te, które powstały w ostatnim okresie³⁸.

A título de introdução, importa observar que desde o início da colonização a vida organizacional dos imigrantes poloneses no Brasil foi muito dinâmica. Infelizmente, em consequência da nacionalização promovida em 1938, durante o governo de Getúlio Vargas,

³⁷ Obserwatorium zostało inaugurowane 3 listopada 1979 roku w klasztorze Najświętszego Serca Jezusowego (SCJ) z inicjatywy księży Canisio Rauber i Tadeusza K. Mikowskiego. Zob. brgeocities.com/oabrusque/origem.htm.

³⁸ Wykaz wielu nowych organizacji uzyskałem z Konsulatu Generalnego RP w Kurytybie.

355 sociedades polonesas foram fechadas. Algumas delas adaptaram os seus estatutos às novas exigências legais, mas perderam o seu caráter genuinamente polonês. Tornaram-se organizações brasileiras de caráter polonês. Após a suavização da legislação nacionalizadora, muitas sociedades polonesas já não retomaram a sua atividade.

Abaixo relacionamos as organizações polônicas que são as herdeiras das antigas sociedades polonesas, bem como aquelas que surgiram recentemente.

Águia Branca, ES

Stowarzyszenie Polaków w Orle Białym – Associação dos Poloneses em Águia Branca

Brusque, SC

Stowarzyszenie „Kolebka Polskiej Emigracji w Brazylii” – Associação “Berço da Imigração Polonesa no Brasil”

Campo Largo, PR

Polski Klub Kultury – Clube Cultural Polonês

Canoinhas, SC

Polskie Towarzystwo Kulturalne – Sociedade Cultural Polonesa

Casca, RS

Centrum Kulturalne im. Jana Pawła II – Centro Cultural João Paulo II

Cascavel, PR

Polskie Stowarzyszenie Kulturalne – Associação Cultural Polonesa

Colônia Cristina, PR

Towarzystwo św. Kazimierza – Sociedade São Casimiro. Istnieje od początku polskiej kolonização em região de Campo Largo.

Existe desde o início da colonização polonesa em Campo Largo.

Criciúma, SC

Towarzystwo „Orzeł Biały” – Sociedade “Águia Branca”

Erechim, RS

Towarzystwo Polskie im. Rui Barbosa – Sociedade Polonesa Rui Barbosa

W północnej części stanu Rio Grande do Sul znajduje się miasto Erechim. 40% mieszkańców tego miasta stanowią Brazylijczycy polskiego pochodzenia. W mieście istnieje Towarzystwo Polskie im. Rui Barbosa. Na zdjęciu: siedziba tegoż Towarzystwa

No norte do estado do Rio Grande do Sul encontra-se a cidade de Erechim, onde 40% da população é constituída por brasileiros de descendência polonesa.

Nessa cidade atua a Sociedade Polonesa Rui Brabosa. Na foto, a sede dessa sociedade

Florianópolis, SC

Towarzystwo Polônia – Sociedade Polônia

Frederico Westphalen, RS

Stowarzyszenie Polskie „Karol Wojtyła” – Sociedade Polonesa “Karol Wojtyła”

Ijuí, RS

Centrum Kultury Polskiej „Karol Wojtyła” – Centro de Cultura Polonesa “Karol Wojtyła”.

Zostało założone 2 maja 1987 roku

Fundado em 1987.

Itaiópolis, SC

Stowarzyszenie Kultury Polskiej – Associação Cultural Polonesa

Irati, PR

Centrum Tradycji Polskich im. 3 Maja – Centro de Tradições Polonesas 3 de Maio

Jaraguá do Sul, SC

Stowarzyszenie Kultury Polskiej – Associação da Cultura Polonesa

Kurytyba, PR

„Braspol” – Representação Central da Comunidade Brasileiro-Polonesa do Brasil – „Braspol” – Zarząd Krajowy.

Do „Braspolu” należy 334 ośrodków rozmieszczonych w 16 stanach federacji brazylijskiej.

Administração nacional. Fazem parte da “Braspol” 334 núcleos espalhados por 16 estados da federação brasileira.

Centrum Kultury Polskiej – Centro de Cultura Polones

Uroczysta inauguracja nastąpiła 5 lutego 1996 roku. Siedziba mieści się w budynku dawnego Centralnego Związku Polaków (CZP). Siedzibę po CZP przejęło Stowarzyszenie Dobroczyńno-Kulturalne Polaków w Brazylii, które od czasu II wojny światowej stało się jej prawnym i faktycznym użytkownikiem. Z kolei siedzibę przejęło Towarzystwo União Juventus³⁹.

A inauguração solene ocorreu no dia 5 de fevereiro de 1996. A sede localiza-se no prédio da antiga União Central dos Poloneses (UCP). A sede da UCP foi assumida pela Associação Assistencial e Cultural dos Poloneses no Brasil, que desde a Segunda Guerra Mundial tornou-se a sua administradora legal e de fato. Recentemente a sede foi assumida pela Sociedade União Juventus.

Dawna siedziba CZP. Od 1996 roku w budynku mieści się Centrum Kultury Polskiej w Kurytybie

Antiga sede da UCP em que desde 1996 localiza-se o Centro de Cultura Polonesa em Curitiba

Towarzystwo Polskie Tadeusza Kościuszki – Sociedade Polono-Brasileira Tadeusz Kosciuszko

Towarzystwo jest najstarszą organizacją polską w Brazylii, a także w Kurytybie. Organizacja została założona 15 czerwca 1890 roku⁴⁰.

Essa sociedade é a mais antiga organização polonesa no Brasil, e também em Curitiba. A organização foi fundada no dia 15 de junho de 1890.

³⁹ Z. Malczewski TChr, *Polonii brazylijskiej...*, dz. cyt., s. 6162.

⁴⁰ *Kalendarz “Ludu”*, Kurytyba 1971, s. 137; Sebastião Edmundo Wos Saporski, “Memórias” (trad. M. Kawka), w: “Anais da comunidade brasileiro polonesa”, v. VI, ano 1972, Curitiba, s. 90.

Siedziba Towarzystwa Tadeusza Kościuszki
Sede da Sociedade Tadeusz Kosciuszko

**Towarzystwo Polskie-Brazylijskie Marszałka Józefa Piłsudskiego
 – Sociedade Polono-Brasileira Marechal Pilsudski**

Organizacja została założona w 1905 roku

Organização fundada em 1905.

Budynek Towarzystwa Józefa Piłsudskiego, gdzie posiada również swoją siedzibę zespół polskiego folkloru „Wisła”
Prédio da Sociedade Marechal Pilsudski, onde também possui a sua sede o conjunto folclórico polonês Wisla

Towarzystwo União Juventus – Sociedade União Juventus

Massaranduba – SC

Stowarzyszenie Polskie im. Karola Wojtyły – Associação Polonesa Karol Wojtyła

Santo Ângelo, RS

Towarzystwo Kulturalne Etnii Polskiej – ACEPOL – Associação Cultural da Etnia Polonesa

Santo Antônio do Palma, RS

Stowarzyszenie „Orzeł Biały” – Associação “Águia Branca”

São Bento do Sul, SC

Towarzystwo Polskie “Warszawa” – “Sociedade Varsóvia”

São Mateus do Sul, PR

Centrum Polonijne Marcela Janowskiego – Centro Polônico Marcelo Janowski

Porto Alegre, RS

Towarzystwo Polônia – Sociedade Polônia.

Założone w 1896 roku dzięki zaangażowaniu dra Stanisława Kłobukowskiego.

Fundada em 1896 por iniciativa do dr. Estanislau Klobukowski.

Rio de Janeiro

Towarzystwo Dobroczynne “Polônia” – Sociedade Beneficente „Polônia”.

29 listopada 1890 roku powstała organizacja polska „Zgoda”. Aktualnie istniejące Towarzystwo jest spadkobiercą „Zgody” i późniejszych polskich organizacji istniejących w Rio de Janeiro⁴¹.

⁴¹ Z. Malczewski TChr, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 61-69.

No dia 29 de novembro de 1890 surgiu a organização polonesa “Zgoda” (Concórdia). A sociedade atualmente existente é a herdeira da “Zgoda” e de organizações polonesas que surgiram mais tarde no Rio de Janeiro.

Stowarzyszenie Polskich Kombatantów (SPK) – Associação de Combatentes Poloneses

Już w 1953 roku starano się u władz brazylijskich o oficjalną rejestrację. Dopiero po przewrocie wojskowym w 1964 roku kombatanci polscy mogli zaktywizować swoją działalność. Oficjalna rejestracja nastąpiła 27 listopada 1964 roku w Rio de Janeiro. Działalność tej organizacji kombatanckiej jest bardzo bogata⁴².

Já em 1953 houve tentativas de fazer o seu registro oficial junto às autoridades brasileiras. Os combatentes poloneses só puderam intensificar a sua atividade após o golpe militar de 1964. O registro oficial ocorreu no dia 27 de novembro de 1964, no Rio de Janeiro. A atividade dessa organização de ex-combatentes é muito rica.

Rio Grande, RS

Towarzystwo kultury Orzeł Biały – Sociedade Cultural Águia Branca.

Zostało założone 5 lipca 1896 roku dzięki inicjatywie dr Stanisława Kłobukowskiego.

A sociedade foi fundada no dia 5 de julho de 1896, graças à iniciativa do dr. Estanislau Klobukowski.

Siedziba Towarzystwa „Orzeł Biały”
Sede da Sociedade „Águia Branca”

⁴² Tamże, s. 84-99.

São Paulo

Brazylijskie Towarzystwo Kultury Polskiej im. J. Piłsudskiego – Sociedade Brasileira de Cultura Polonesa José Pilsudski

Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalne w São Paulo – Associação Polonesa Educativo-Cultural em São Paulo (APOLEC-SP).

Powstało w grudniu 2006 roku. Wydaje dwujęzyczny biuletyn „Głos Polonii Paulistańskiej”.

Surgiu em dezembro de 2006. Publica o boletim bilíngüe “Voz da Comunidade Polônica Paulista”.

Orkiestra Polska z Brazylii – Orquestra Polonesa do Brasil

Orkiestra kameralna w São Bento do Sul, SC. Bierze udział w różnych imprezach polonijnych, tak religijnych, jak i kulturalnych na południu Brazylii. Podczas koncertów orkiestra prezentuje także utwory polskich kompozytorów. Przed kilku laty orkiestra odbyła turnee po Polsce.

Orquestra de câmara em São Bento do Sul, SC. Participa de diversos eventos polônicos, tanto religiosos como culturais, no Sul do Brasil. Durante os concertos, a orquestra apresenta também obras de compositores poloneses. Há alguns anos fez uma turnê pela Polônia.

Orkiestra podczas Mszy św. w Bateias de Baixo, SC (2007 roku)
A orquestra durante uma missa em Bateias de Baixo, SC (2007)

P

Paço Municipal Ignácio Kampa – Ratusz Muncypalny im. Ignacego Kampa

Nowoczesny ratusz
w Araucária, PR
*O moderno paço muni-
pal em Araucária, PR*

W centrum miasta spotykamy budynek municypalnych władz legislacyjnych dedykowany Ignacemu Kampa – zasłużonemu Brazylijczykowi polskiego pochodzenia. W latach 1959-1963 pełnił on urząd prefekta municypium.

No centro da cidade encontramos o prédio da administração municipal, dedicado a Ignácio Kampa – um ilustre brasileiro de origem polonesa que nos anos 1959-1963 exerceu o cargo de prefeito municipal.

Paderewski Ignacy

W 1953 roku z okazji obchodów stulecia Parany, społeczność polonijna ofiarowała dla nowo zbudowanego teatru „Guaíra” w Kurytybie, popiersie Ignacego Paderewskiego, dzieło Augusta Zamoyskiego, profesora Akademii Sztuk Pięknych w Rio de Janeiro⁴³.

Em 1953, por ocasião das comemorações do centenário do Paraná, a comunidade polônica ofereceu ao recém-construído Teatro Guaíra, em Curitiba, um busto de Inácio Paderewski, obra de Augusto Zamoyski, professor da Academia de Belas Artes no Rio de Janeiro.

Padre Sigismundo – ksiądz Zygmunt

Dla upamiętnienia wieloletniego duszpasterza ks. Zygmunta Sz wajkiewicza TChr, jego imieniem nazwano nowopowstałą dzielnicę dla biedniejszych rodzin w Rio Claro do Sul, PR.

Em memória do pe. Sigismundo Sz wajkiewicz SChr, que por muitos anos atuou como pároco em Rio Claro do Sul, PR, foi batizado com o seu nome um bairro de famílias pobres nesta cidade.

Parques dedicados aos poloneses – Parki dedykowane Polakom

Parque de Eventos Clemente Vicente Binkowski

– Park Ekspozycyjno-Rozrywkowy im. K. W. Binkowskiego

W miasteczku Guarani das Missões, RS, gdzie duży procent populacji stanowią potomkowie polskich imigrantów, spotykamy wiele poloników. Jednym z nich jest park, na terenie, którego organizowane są różnego rodzaju imprezy.

Na cidade de Guarani das Missões, RS, onde uma grande porcentagem da população é constituída por descendentes dos imigrantes poloneses, encontramos muitas lembranças desses pioneiros. Uma delas é o parque acima mencionado.

⁴³ A. Englisch, *Polonia parańska a stulecie stanu*, w: Kalendarz „Ludu”, Kurytyba 1955, s. 25.

Municipalny Park Ekspozycyjno-Rozrywkowy w Guarani das Missões, RS
Parque de Eventos em Guarani das Missões, RS

Bosque Polonês Papa João Paulo II

– Park Polski Jana Pawła II w Kurytybie

Po wizycie Ojca św. Jana Pawła II w Kurytybie i spotkaniu z rodakami (5 lipca 1980 roku), jeden z centralnych parków miejskich został nazwany Parkiem Polskim Papieża Jana Pawła II. W parku zostały ustawione domy drewniane zbudowane przez pierwszych polskich osadników. Jest to polski skansen w przepięknej scenerii wysokich piniorów, tak charakterystycznych dla Parany.

Przy wejściu do parku od ul. Mateus Leme ustawiona jest artystycznie wykonana tablica informacyjna. Oto tekst w tłumaczeniu na język polski: „Memoriał imigracji polskiej. Utworzony w 1980 roku z okazji wizyty Jana Pawła II w Kurytybie. Park Papieża jest skansenem z domami pochodzącymi z końca XIX wieku, przeniesionymi z dawnych kolonii polskich położonych wokół stolicy. Domy zostały zbudowane z ciosanych pni araukarii i znajdują się w nich historyczne zbiory”.

Park Polski Jana Pawła II stał się miejscem imprez kulturalnych i religijnych wspólnoty polonijnej. Uczestniczą w nich nie tylko Polacy i ich potomkowie, ale również bardzo licznie miejscowi Brazylijczycy. Imprezy organizowane w parku wpisane zostały do oficjalnego kalendarza turystycznego stanu Paraná. W parku organizowane są między innymi: święconka w Wielką Sobotę, wystawa pisanek, uroczystości religijno-kulturalne z okazji święta Matki Boskiej Częstochowskiej (sierpień), św. Mikołaj, Jasełka na Boże Narodzenie, imprezy związane z rocznicą papieskiej wizyty w Kurytybie oraz inne.

Após a visita do Santo Padre João Paulo II a Curitiba e o seu encontro com os compatriotas (5 de julho de 1980), um dos parques centrais da cidade foi chamado Bosque

Polonês Papa João Paulo II. Nesse parque foram colocadas casas de madeira construídas pelos primeiros colonos. Trata-se de um museu etnográfico polonês inserido no cenário de altos pinheiros, tão característicos do Paraná.

Na entrada do parque, do lado da Rua Mateus Leme, há uma placa informativa artisticamente elaborada, com o seguinte texto: “Memorial da imigração polonesa. Criado em 1980, no ano da visita de João Paulo II a Curitiba. O Bosque do Papa é um museu etnográfico com casas originárias do final do século XIX e trazidas das antigas colônias polonesas situadas nos arredores da capital. As casas foram construídas de troncos talhados de araucária e nelas se encontram coleções históricas”.

O parque polonês transformou-se num local de eventos culturais e religiosos da comunidade polônica, dos quais participam não apenas os poloneses e seus descendentes, mas também grande número de brasileiros locais. Os eventos organizados no parque foram incluídos no calendário turístico oficial do estado do Paraná. Alguns dos eventos ali organizados são: a bênção dos alimentos no Sábado de Aleluia, exposição de ovos de Páscoa, solenidades religioso-culturais por ocasião da festa de Nossa Senhora de Czestochowa (agosto), encenações natalinas e eventos relacionados com o aniversário da visita do Papa a Curitiba, entre outros.

Oryginalny dom zbudowany przez polskich imigrantów. W 1980 roku podczas spotkania Ojca św. Jana Pawła II z Polonią brazylijską na stadionie „Couto Pereira” w Kurytybie, dom był ustawiony na boisku stadionu. W nim przedstawiciele Polonii witali

papieża. Obecnie służy za kaplicę, w której umieszczony jest ołtarz z obrazem Matki Boskiej Jasnogórskiej

Na foto, uma casa original construída pelos imigrantes poloneses. Em 1980, por ocasião do encontro do Santo Padre João Paulo II com a comunidade polônica brasileira no Estádio Couto Pereira, em Curitiba, essa casa foi transportada para o estádio e nela os representantes da comunidade polonesa saudaram o papa. Atualmente é utilizada como capela, na qual se encontra um altar com a imagem de Nossa Senhora de Monte Claro

Jeden z drewnianych domów w Parku Jana Pawła II
Uma das casas de madeira no Parque João Paulo II

Wyposażenie polskiej izby
w jednym z domów
Móbilis típica polonesa numa das casas

Prezentacja polskiego folkloru przez zespół „Wisła”
Apresentação de folclore polonês pelo conjunto “Wisla”

Podczas uroczystości Pani Jasnogórskiej – 26.08.2007 roku

Durante as solenidades de N. Srª de Monte Claro – 26.8.2007

Jardim Maylasky – Park im. Majlaskiego

Przy stacji kolejowej w mieście Sorocaba, w stanie São Paulo, znajduje się niewielki park noszący imię inżyniera Ludwika Mieczysława Majlaskiego, budowniczego kolei na odcinku São Paulo – Sorocaba. Niestety pisownia nazwiska naszego rodaka w Brazylii jest różnorodna. Wspominałem o tym przy prezentacji stacji kolejowej jego imienia.

Junto à estação ferroviária na cidade de Sorocaba, no estado de São Paulo, encontra-se um pequeno parque dedicado ao engenheiro Luís Miecislau Majlaski, construtor da ferrovia no trecho São Paulo–Sorocaba. Infelizmente, a grafia do nome desse engenheiro polonês no Brasil sofre deturpações, o que já foi mencionado na apresentação da estação ferroviária com o seu nome.

Parque Longuin Malinowski – Erechim, RS

Park im. Longina Malinowskiego w Erechim, RS

Dla uczczenia zasłużonego Brazylijczyka polskiego pochodzenia inż. Longina Malinowskiego, w 1970 roku park miejski w Erechim nazwano jego imieniem.

Em homenagem ao ilustre brasileiro de origem polonesa, eng. Longuin Malinowski, em 1970 um parque municipal de Erechim recebeu o seu nome.

*Parque Aquático Ir. Julius Skrzeczek**– Park Wodny im. Brata Juliusza Skrzeczka*

Park Wodny został inaugurowany 30.06.2000 roku w kolegium braci marystów w João Pessoa, w stanie Paraíba

O Parque Aquático foi inaugurado no dia 30.6.2000 no colégio dos irmãos maristas em João Pessoa, no estado da Paraíba

Pátio Velho

Kolonia Patio Velho, koło Santany, usytuowana jest w południowej części stanu Paraná. Znajduje się tam cmentarz, na którym pochowano dużą liczbę imigrantów polskich, którzy w początkach swojego życia w Brazylii (1911 roku) padli ofiarą tyfusu.

A colônia Pátio Velho, perto de Santana, está situada na região meridional do estado do Paraná. Encontra-se ali um cemitério, no qual foi sepultado um grande número de imigrantes poloneses que no início da sua vida no Brasil (1911) pereceram como vítimas do tifo.

Patronos – Patronowie

Wielu Polaków i przedstawicieli społeczności polonijnej w Brazylii przyczyniło się do różnorodnego rozwoju Brazylii. Nie miejsce tutaj na wymieniać ich nazwisk i dziedzin, w których pracowali. Poniżej wymieniam tylko tych, którzy zostali uznani za szczególnych patronów.

Muitos poloneses e representantes da coletividade polônica no Brasil contribuíram em diversas áreas para o progresso do país. Não cabe aqui mencionar os nomes de todos eles e as áreas em que atuaram. Abaixo relacionamos apenas aqueles que foram reconhecidos como patronos especiais.

CHROSTOWSKI Tadeusz (1878-1923): ojciec ornitologii parańskiej. *Pai da ornitologia paranaense*.

DURSKI Hieronim (1824-1905): ojciec polskiego szkolnictwa w Brazylii. *Pai do ensino polonês no Brasil*.

KRUSZYŃSKI Stanisław (1856-1924): ojciec księgowości w Brazylii. *Pai da contabilidade brasileira*.

TROMPOWSKI Leitão de Almeida Robert (1853-1926): patron brazylijskiego nauczania wojskowego. *Patrono do ensino militar brasileiro*.

WACHOWICZ Ruy Christovam (1939-2000): patron pisarzy i badaczy polonijnych w Brazylii. *Patrono dos escritores e pesquisadores polônicos no Brasil*.

WOŚ SAPORSKI Sebastian Edmund (1844-1933): ojciec osadnictwa polskiego w Brazylii. *Pai da colonização polonesa no Brasil*.

ZIELIŃSKI Antoni, ks (1825-?): ojciec duchowieństwa polskiego w Brazylii. *Pai do clero polonês no Brasil*.

ZIEMBIŃSKI Zbigniew (1908-1978): ojciec nowoczesnego teatru brazylijskiego. *Pai do moderno teatro brasileiro*.

Pedreira Paulo Leminski

W 1989 roku dawny kamieniołom w Kurytybie przeznaczony został na miejsce wydarzeń kulturalnych tego miasta. Może pomieścić 20 tysięcy osób. Kamieniołom dedykowano Pawłowi Leminskiemu. W ten sposób uczczono pamięć słynnego poety i tłumacza o polskich korzeniach.

Em 1989, uma antiga pedreira de Curitiba foi transformada em local de eventos culturais nessa cidade. Pode abrigar 20 mil pessoas. O nome da pedreira é uma homenagem a Paulo Leminski, um conhecido poeta e tradutor de raízes polonesas.

Periódicos polônicos – Periodyki polonijne

Pragnę odnotować trzy czasopisma wychodzące w różnych okresach, wydawane w języku portugalskim. Pierwszym było czasopismo wychodzące w Rio de Janeiro, a kolejne dwa w Kurytybie.

Apresentamos abaixo três periódicos em língua portuguesa sobre temas poloneses. O primeiro deles saía no Rio de Janeiro, e os dois seguintes, em Curitiba.

“Brasil-Polônia” – „Brazylia-Polska”

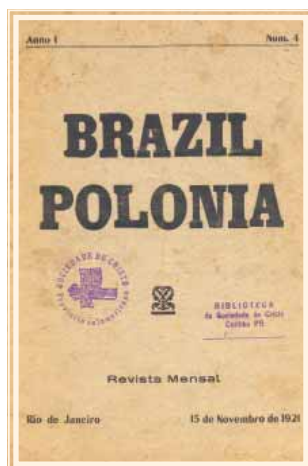
W Rio de Janeiro wydawany był miesięcznik „Brasil-Polônia”. Pierwszy numer tego miesięcznika ukazał się 15 sierpnia 1921 roku. Pierwszym redaktorem został Leoncio Correia, jeden ze znanych poetów i intelektualistów brazy-

lijskich. Początkowo redakcja miesięcznika mieściła się przy ul. Ouvidor 133, w centrum miasta. Z czasem została przeniesiona na ul. Marquês de Abrantes 60. Nakład tego wydawnictwa w czasie od 15.08.1921 roku do 1.03.1923 roku wynosił 500 egzemplarzy. Celem tego pisma było propagowanie Polski. Z czasem czasopismo będąc organem Towarzystwa Polsko-Brazylijskiego „Kościuszek” (założone 24 lipca 1929 roku) osiąga nakład tysiąca egzemplarzy. Wydawnictwo redagowane w języku portugalskim, posiadało charakter informacyjno-propagandowy. Ostatni numer czasopisma „Brasil-Polônia” ukazał się, jako potrójny za miesiące: listopad, grudzień 1937 i styczeń 1938 roku.

Nie posiadamy informacji, które by wskazywały na wznowienie tego czasopisma, jak również kontynuacji działalności Towarzystwa Polsko-Brazylijskiego „Kościuszek”. Prawdopodobnie wybuch drugiej wojny światowej, a przez to zaangażowanie się dotychczasowych jego członków w pracach Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce zaabsorbowało ich na tyle, iż zaprzestali działalności w ramach tegoż Towarzystwa.

No Rio de Janeiro, foi editada a publicação mensal “Brasil-Polônia”. O primeiro número dessa revista mensal foi lançado no dia 15 de agosto de 1921 e o seu primeiro redator foi Leôncio Correia, um conhecido poeta e intelectual brasileiro. Inicialmente, a redação dessa revista localizava-se na Rua Ouvidor, 133, no centro da cidade. Mais tarde foi transferida para a Rua Marquês de Abrantes, 60. No período de 15.8.1921 a 1.3.1923, a tiragem dessa revista foi de 500 exemplares. Uma característica da publicação era a propaganda da Polônia. Com o tempo, como órgão da Sociedade Polono-Brasileira Kosciuszko (fundada no dia 24 de julho de 1929), atinge a tiragem de um mil exemplares. Essa publicação em língua portuguesa possuía um caráter informativo-propagandístico dos assuntos poloneses. O último número da revista “Brasil-Polônia” apareceu como edição tríplice, correspondente aos meses de novembro e dezembro de 1937 e janeiro de 1938.

Não possuímos informações que apontem para a reativação dessa revista ou para a continuação das atividades da Sociedade Polono-Brasileira Kosciuszko. Provavelmente a eclosão da Segunda Guerra Mundial e o conseqüente envolvimento dos seus membros nas atividades dos comitês de ajuda às vítimas da guerra na Polônia impediram a sua atividade nessa área.

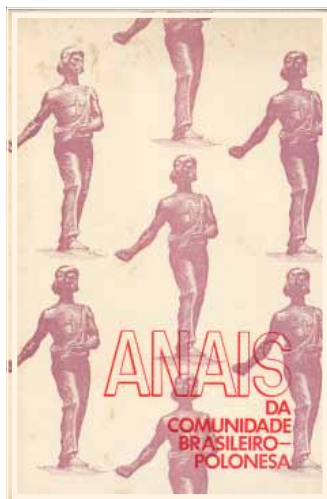

„Anais da comunidade brasileiro-polonesa”

– „Roczniki wspólnoty brazylijsko-polskiej”

Z okazji 100-lecia imigracji polskiej w Brazylii wydano w Kurytybie kilka numerów tego pisma. Była to ze strony społeczności polonijnej pierwsza publikacja w języku portugalskim poświęcona emigracji polskiej. Pierwszy numer ukazał się w 1970 roku, natomiast ostatni numer (9) został wydany w 1984 roku.

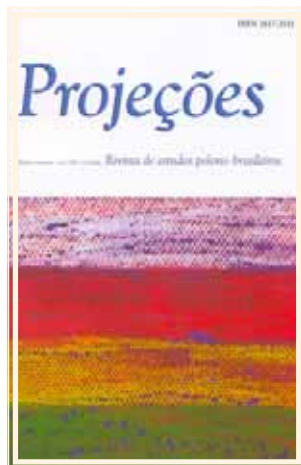
Por ocasião do centenário da imigração polonesa no Brasil, foram publicados em Curitiba alguns números dessa revista. Da parte da coletividade polônica, essa foi a primeira publicação em língua portuguesa dedicada à imigração polonesa no Brasil. O primeiro número apareceu em 1970, e o último (n. 9), em 1984.

*„Projeções” – Revista de estudos polono-brasileiros**– „Projekcje” – Czasopismo studiów polsko-brazylijskich*

Periodyk „Projekcje” wydawany jest od 1999 roku przy współpracy Prowincji Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej z CESLA (Centrum Studiów Latinoamerykańskich) Uniwersytetu Warszawskiego. Ideę wydawania czasopisma wysunął prof. dr hab. Andrzej Dembicz – dyrektor CESLA, podczas jednego ze swoich pobytów w Kurytybie. Realizacją tej wspaniałej myśli zajął się autor niniejszego wydania. Periodyk Polonii brazylijskiej ma charakter naukowy i wydawany jest w Kurytybie.

O periódico “Projeções” é publicado desde 1999, como fruto da cooperação entre a Província da Sociedade de Cristo para os Poloneses Emigrados e o Centro de Estudos Latino-Americanos (CESLA) da Universidade de Varsóvia. A idéia da publicação da revista foi apresentada pelo prof. dr. Andrzej Dembicz – diretor do CESLA, durante uma das suas visitas em Curitiba. A realização dessa oportuna idéia coube ao autor da presente obra. Essa publicação da comunidade polônica brasileira tem um caráter científico e é editada em Curitiba.

Praças – Place

Wymieniam place, jakie spotkałem w różnych miastach i miasteczkach Brazylii poświęcone Polakom lub osobom polskiego pochodzenia:

Relacionamos a seguir as praças que encontramos em diversas cidades e localidades no Brasil e dedicadas a poloneses ou a pessoas de descendência polonesa:

- Alvir Sérgio Lecheski – São Mateus do Sul, PR,
- Antônio Kowalszuk – Piraquara, PR,

- Ator Ziembinski – Rio de Janeiro, RJ,
- Berenice Bialski – São Paulo, SP,
- Boleslau Skorupski – Erechim, RS,
- Cristovão Archiszewski – Maragogi, AL,
- Davi Malinski – Porto Alegre, RS,
- Dr. Aluízio Grochoski – Ponta Grossa, PR,
- Edviges – São Paulo, SP,
- Estanislau Kruszynski – São Carlos, SP,
- Francisca Demboski – São Bernardo do Campo, SP,
- Francisco Bojarski – Canoinhas, SC,
- Francisco Timotheo Bojarski – Canoinhas, SC,
- Frédéric Chopin – Porto Alegre, RS,
- Gabriel Slusarek – Carlos Gomes, RS,
- Hedvirges Nadolny – Kurytyba, PR,
- Irmã Bárbara Pawlowski – Carlos Gomes, RS,
- Irmãs da Sagrada Família – Orleans, Kurytyba, PR,
- João Paulo II – Aparecida (Santuário Nacional), SP,
- João Paulo II – Áurea, RS,
- João Paulo II – Guarani das Missões, RS,
- João Paulo II – Novo Hamburgo, RS,
- João Paulo II – Rio de Janeiro (centro),
- João Paulo II – Salvador, BA
- João Skraba – Araucária, PR,
- José Tokarski – João Pessoa, PB,
- Kornel Denega – Kurytyba, PR,
- Lázaro Luiz Zamenhof – Jundiaí, SP,
- Leopoldo Rudnick – São Bento do Sul, SC,
- Mário Lewandowski – São Bernardo do Campo, SP,
- Maurício Sirotsky Sobrinho – Porto Alegre, RS,
- Miroslaw C. Wolowski – Florianópolis, SC,
- Neusa Iachitzki – Osasco, SP,
- Nicolau Copérnico – Rio de Janeiro,
- Pe. Daniel Niemiec SChr – Santana, PR,
- Pe. Francisco José Soja – Araucária, PR,
- Pe. Stanisław Nowak SChr – Dom Feliciano, RS,
- Polônia – Campo Largo, PR,
- Polônia – Kurytyba, PR,

- Irmã Teresa Domachowska – Kurytyba, PR,
- Santa Edviges – Rio de Janeiro, RJ,
- Solidariedade – Osasco, SP.

Tablica na placu ks. Stanisława Nowaka w Dom Feliciano, RS. Tłumaczenie tekstu z języka portugalskiego brzmi następująco: „Plac ks. Stanisława Nowaka. Honorowy przewodniczący komisji emancypacyjnej. Hołd rady municypalnej i społeczeństwa domfelicianjskiego z okazji 40

lat emancypacji politycznej. Dom Feliciano, 15 sierpnia 2004”

Placa na Praça Padre Stanislau Nowak em Dom Feliciano, RS, com os dizeres: “Praça Padre Stanislau Nowak. Presidente de honra da comissão emancipacionista. Homenagem da Câmara de Vereadores e do povo domfelicianense na passagem dos quarenta anos de emancipação política. Dom Feliciano, 15 de agosto de 2004”

Tablica na placu Siostry Teresy Domachowskiej w Kurytybie, w dzielnicy Abranches. Tablica umieszczona jest w pobliżu popiersia Sebastiana Wosia Saporskiego. Tekst umieszczony na tablicy oznajmia: „Plac Siostry Teresy Domachow-

skiej. Hołd społeczności z Abranches za istotne prace zrealizowane dla wspólnoty. *23.12.1877 Polska +21.11.1966 Kurytyba. Kurytyba, kwiecień 2000”

*Placa na Praça Irmã Tereza Domachowski em Curitiba, no bairro de Abranches, nas proximidades do busto de Sebastião Edmundo Wos Saporski. O texto da placa informa: “Praça Irmã Tereza Domachowski. Homenagem do povo de Abranches, pelos relevantes serviços prestados à comunidade. *23.12.1877 Polônia +21.11.1966 Curitiba. Curitiba, abril/2000”*

Tablica na placu Sióstr Świętej Rodziny w dzielnicy Orleans w Kurytybie. Tłumaczenie tekstu umieszczonego na tablicy brzmi: „Plac Sióstr Świętej Rodziny. Hołd miasta Kurytyby dla Sióstr Świętej Rodziny za rozwiniętą altruistyczną pracę na rzecz polskich imigrantów. 23 września 1990”

Placa na Praça Irmãs da Sagrada Família, no bairro de Orleans, em Curitiba, com o texto: “Praça Irmãs da Sagrada Família. Homenagem da Cidade de Curitiba às Irmãs da Sagrada Família pelo trabalho altruístico desenvolvido em prol dos imigrantes poloneses. 23 de setembro de 1990”

Tablica przy placu Alvir Sérgio Licheski w São Mateus do Sul, PR. Inauguracja placu odbyła się w czerwcu 2000 roku

Placa na Praça Alvir Sérgio Licheski em São Mateus do Sul, PR. A inauguração da praça realizou-se em junho de 2000. O texto da

placa apresenta os dizeres: “Município de São Mateus do Sul. Gestão 97/2000. Praça Alvir Sérgio Licheski. Inaugurada em junho de 2000”

Polfest

Festyn polski organizowany corocznie (od 1996 roku) w Guarani das Missões, RS⁴⁴.

Festa polonesa organizada todos os anos (desde 1996) em Guarani das Missões, RS.

Polônia Carioca – Festiwal polskiej kultury w Rio

Po raz pierwszy we wrześniu 2005 roku został zorganizowany festiwal polskiej kultury w Rio de Janeiro. Jego reedycja odbyła się we wrześniu 2006 roku w Warszawie. Po raz trzeci festiwal zorganizowano w dniach 17 – 23 września 2007 roku w Rio de Janeiro. Te ważne wydarzenia kulturalne przygotowała Magda Materna, prezes Fundacji Wspierania Inicjatyw Pau Brasil. W rioskim festiwalu brali również udział przedstawiciele Polonii brazylijskiej.

Em setembro de 2005, foi organizado pela primeira vez um festival de cultura polonesa no Rio de Janeiro. A sua reedição realizou-se em setembro de 2006 em Varsóvia. O festival foi promovido pela terceira vez nos dias 17-23 de setembro de 2007 no Rio de Janeiro. Esses importantes eventos culturais foram organizados por Magda Materna, presidente da Fundação de Apoio a Iniciativas Pau-Brasil. Do festival carioca participaram também representantes da colônia polonesa.

“Polonia semper fidelis” – „Polska zawsze wierna”

Napis znajdujący się na wieży kościelnej w Carlos Gomes, RS.

“Polônia sempre fiel” – inscrição que se encontra na torre da igreja em Carlos Gomes, RS.

Poloniki sakralne – Monumentos polônicos sacros

Imigranci polscy na terenach, gdzie się osiedlali pobudowali niezliczoną ilość kościołów i kaplic, wyrażających nie tylko ich wiarę, ale również bogactwo architektury i sztuki sakralnej. Ojciec św. Jan Paweł II w specjalnym przesłaniu do uczestników II Kongresu Polonii Latinoamerykańskiej, jaki odbywał się w Kurytybie w dniach od 13 do 16 marca 1996 roku, wspomniał o wkładzie polskich imigrantów: ...*Wyrazem ich wiary i przywiązania do chrześcijańskich wartości są piękne świątynie i kaplice, w których obecnie koncentruje się życie religijne i społeczne polskiej emigracji. Dzisiaj należą one do struktur Kościoła Ameryki Łacińskiej, ale w dalszym ciągu służą zachowaniu wiary i chrześcijańskiej tradycji w oparciu o polską obyczajowość. Jedność w wierze, mimo odrębności kultur i języków służy powszechności Kościoła*⁴⁵.

⁴⁴ Z. Malczewski TChr., *W służbie ...*, dz. cyt., s. 203.

⁴⁵ Z. Malczewski TChr., *Polonii brazylijskiej ...*, dz. cyt., s. 71.

Poniżej prezentuję niektóre świątynie, dzieła polskiej sztuki sakralnej znajdujące się na południu Brazylii.

Nas áreas em que se estabeleceram, os imigrantes poloneses edificaram um grande número de igrejas e capelas, expressando não apenas a sua fé, mas igualmente a riqueza da arquitetura e da arte sacra. Numa mensagem especial aos participantes do II Congresso da Comunidade Polônica Latino-Americana, que se realizou nos dias 13 a 16 de março de 1996 em Curitiba, o Santo Padre João Paulo II lembrou a contribuição dos imigrantes poloneses: "... Uma expressão da sua fé e apego aos valores cristãos são os belos santuários e as capelas em que atualmente se concentra a vida religiosa e social da imigração polonesa. Hoje eles fazem parte das estruturas da Igreja da América Latina, mas continuam servindo à preservação da fé e da tradição cristã com base nos costumes poloneses. A unidade na fé, apesar da diversidade de culturas e línguas, serve à universalidade da Igreja".

Abaixo apresentamos alguns santuários, obras da arte sacra polonesa, que se encontram no Sul do Brasil.

Água Branca, PR

Drewniany, zabytkowy kościół pod wezwaniem św. Józefa zbudowany w 1900 roku. Wewnątrz znajduje się polichromia Igreja histórica de madeira, sob o patronato de S. José, construída em 1900. No interior encontra-se uma polichromia

Nad prezbiterium jest tekst wypisany w języku polskim: „W roku 1900 Jezus Chrystus. Bóg-Człowiek żyje, króluje, panuje”

Acima do presbitério há um texto em língua polonesa: “Ano 1900. Jesus Cristo, Deus-Homem, vive, reina e governa”

Dom Pedro, PR

Kościół parafialny pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny. Dla uczczenia pamięci polskich imigrantów, zbudowany w kształcie statku

Igreja paroquial sob o patronato da Anunciação da Santíssima Virgem Maria. Como

uma homenagem aos imigrantes poloneses, foi construída em forma de embarcação

*Kurytyba – dom provincialny chrystusowców**Curitiba – casa provincial da Sociedade de Cristo*

Figura Matki Boskiej Niepokalanej postawiona przed domem prowincjalnym chrystusowców z okazji 25-lecia powstania Prowincji Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej w Ameryce Południowej. Brazylijski artysta rzeźbiarz, profesor Elvo Benito Damo, w swoje dzieło wkomponował wiele pierwiastków polskich. Rysy twarzy Niepokalanej upodobił do twarzy kobiety Słowianki. Na płaszczu figury umieścił słowa z pierwszego polskiego hymnu: „Bogurodzica, Dziewica”, które powtarzają się wielokrotnie, tworząc w ten sposób symboliczną i charakterystyczną oprawę artystyczną figury *Estátua de Nossa Senhora Imaculada colocada diante da casa provincial da Sociedade de Cristo por ocasião do 25º aniversário da instituição da Província da*

Sociedade de Cristo para os Poloneses Emigrados na América do Sul. O escultor e professor Elvo Benito Damo inseriu em sua obra muitos elementos poloneses. Os traços do rosto da Imaculada assemelham-se ao rosto de uma mulher eslava. No manto da estátua aparecem as palavras do primeiro hino polonês: “Virgem, Mãe de Deus”, que se repetem várias vezes, conferindo dessa forma à estátua um aspecto simbólico e característico

U stóp figury została umieszczona dedykacja w języku polskim i portugalskim: „Bogu Ojcu i Maryi Niepokalanej z okazji 25-rocznicy utworzenia Prowincji Towarzystwa Chrystusowego

w Ameryce Południowej, nasza wdzięczność. Kurytyba 1977 – 8 grudnia – 2002”
Aos pés da estátua aparece uma dedicatória em língua polonesa e portuguesa: “A Deus Pai e à Imaculada em comemoração aos 25 anos da instituição da província sul-americana da Sociedade de Cristo, a nossa gratidão. Curitiba 1977 – 8 de dezembro – 2002”

*Kurytyba – Park Jana Pawła II**Curitiba – Parque João Paulo II*

W Parku Polskim Jana Pawła II w Kurytybie, w domu w którym na stadionie witano Ojca św. w 1980 roku, urządzona została kaplica z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej

No Parque João Paulo II em Curitiba, na casa em que em 1980 o Santo Padre foi saudado no estádio, foi instalada uma capela com a imagem de Nossa Senhora de Czestochowa

W wejściu do kaplicy w Parku Jana Pawła II w Kurytybie ustawiony został stary krzyż pochodzący z jednej z pobliskich polskich kolonii

Na entrada da capela, no Parque João Paulo II em Curitiba, encontra-se uma cruz proveniente de uma das colônias polonesas da redondeza

Również we wspomnianej kaplicy znajduje rzeźba „Jezusa Migranta”. Zostały wykonane trzy figury z okazji pierwszej wizyty papieża Jana Pawła II w Brazylii w 1980 roku. Jedną figurę podarowano papieżowi przed domem polskim na stadionie podczas jego spotkania z Polonią. Drugą figurę zatrzymał Edvino Tempski – działacz polonijny i pomysłodawca. Trzecia została podarowana miastu Kurytybie. Na postumencie figurki umieszczono tabliczkę z dedykacją. Oto tłumaczenie: „Dla miasta Kurytyby gdzie urodziły się pierwsze dzieci imigrantów polskich na ziemiach brazylijskich, ofiarujemy tę figurę Jezusa Migranta, która jest tak wymowna i tak pełna ludzkiej

wymowy. Hołd potomności polsko-brazylijskiej z okazji wizyty Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II. Kurytyba, lipiec 1980”

Igualmente na mencionada capela encontra-se a escultura “Jesus Migrante”. Por ocasião da visita do papa João Paulo II ao Brasil em 1980, foram esculpidas três estátuas. Uma delas foi oferecida ao papa diante da casa polonesa, no estádio, durante o seu encontro com a colônia polonesa. Uma outra ficou com Edvino Tempski – líder polônico e idealizador das estátuas. A terceira foi oferecida à cidade de Curitiba. Na base da estátua há uma placa com uma dedicatória. O texto da placa é o seguinte: “À Cidade de Curitiba, onde nasceram os primeiros filhos imigrantes poloneses em terras brasileiras, oferecemos esta imagem de Jesus Migrante tão eloqüente e tão plena de expressividade humana. Homenagem da posteridade polono-brasileira por ocasião da visita de S. S. o Papa João Paulo II. Curitiba, Julho de 1980”

Kurytyba – Orleans

Kościół parafialny św. Antoniego w dzielnicy Orleans w Kurytybie. Parafia obsługiwana przez księży wincentynów

Igreja paroquial de S. Antônio no bairro de Orleans, em Curitiba. A paróquia é servida pelos padres vicentinos

Murici, PR

Kościół parafialny Serca Jezusowego w Murici koło Kurytyby, zbudowany pod kierunkiem ks. K. Dworeczka

Igreja paroquial do Coração de Jesus em Murici, nos arredores de Curitiba, construída sob a supervisão do pe. Carlos Dworaczek

Figura Jezusa Boskiego Siewcy postawiona w 1928 roku z okazji 50-lecia kolonizacji polskiej w regionie Murici. Obecnie figura znajduje się na placu szkoły municypalnej św. Józefa

Estátua de Jesus Divino Semeador erguida em 1928, por ocasião dos 50 anos da colonização polonesa na região de Murici. Atualmente a estátua se encontra no pátio da Escola Municipal S. José

Tablica umieszczona na cokole figury. Napis w języku polskim, „Jezus Boski Siewca”, szczęśliwie przetrwał okres nacionalizacji, kiedy według wymogów prawa, wszelkie napisy obcojęzyczne znikały z miejsc publicznych

Placa colocada na base da estátua. A inscrição

em língua polonesa, “Jesus, Divino Semeador”, preservou-se durante o período da nacionalização, quando, conforme as exigências da lei, todas as inscrições em línguas estrangeiras deviam ser retiradas dos lugares públicos

São Mateus do Sul, PR

Kościół parafialny
Igreja paroquial

Rio Claro do Sul, PR

Witraż Matki Boskiej Częstochowskiej umieszczony
w wieży kościoła parafialnego w Rio Claro do Sul, PR
*Vitral de Nossa Senhora de Czestochowa localizado na torre
da igreja paroquial em Rio Claro do Sul, PR*

Kaplica drewniana koło Bento Gonçalves, RS

Capela de madeira perto de Bento Gonçalves, RS

Kaplica i ołtarz św.
Stanisława Biskupa
i Męczennika w jednej
z kolonii koło Bento
Gonçalves, RS

*Capela e altar de S. Es-
tanislau Bispo e Mártir
numa das colônias perto
de Bento Gonçalves, RS*

São Paulo

Polonia zamieszkująca w São Paulo, w tym największym mieście Brazylii, ufundowała w kościele salezjanów pod wezwaniem Matki Boskiej Wspomożycielki Wiernych kaplicę poświęconą Matce Boskiej Częstochowskiej. Inicjatorem budowy świątyni był ks. Teofil Twórz, salezjanin. Poświęcenie kaplicy odbyło się 8 września 1954 roku. Monumentalną polichromię kaplicy, dzięki staraniom ks. dr Antoniego Łatki, wykonał artysta malarz Piotr Wróblewski⁴⁶.

A colônia polonesa residente em São Paulo, a maior cidade brasileira, fez edificar na igreja dos salesianos sob o patronato de Nossa Senhora Auxiliadora uma capela dedicada a Nossa Senhora de Czestochowa. A construção da capela foi iniciada pelo pe. Teófilo Twórz, salesiano. A bênção da capela realizou-se no dia 8 de setembro de 1954. Graças aos empenhos do pe. dr. Antônio Latka, a monumental policromia da capela foi executada pelo pintor Pedro Wróblewski.

Widok ogólny kaplicy
Vista geral da capela

⁴⁶ Ks. J. Pitoń CM, „Pamiętki polskie...”, art. cyt., s. 39.

W kaplicy spotykamy dwa witraże: Matki Boskiej Ostrobramskiej oraz Matki Boskiej Jasnogórskiej

Na capela encontramos dois vitrais: de Nossa Senhora de Ostra Brama e de Nossa Senhora de Monte Claro

Na suficie kaplicy namalowane zostały postacie polskich świętych

No teto da capela foram pintadas figuras de santos poloneses

Tomás Coelho, PR

Kościół św. Michała
zbudowany przez
polskich imigran-
tów

*Igreja de S. Miguel,
construída pelos imi-
grantes poloneses*

Polskiej architekturze sakralnej w Brazylii należałoby poświęcić oddzielne dzieło. W takim opracowaniu winny by się znaleźć opisy i zdjęcia budynków sakralnych będących dziełem imigrantów polskich, jak też polskich misjonarzy pełniących posługę duszpasterską w tym kraju. W dwóch wydaniach książkowych, w sposób bardzo powierzchowny i szkicowy, poruszyłem to zagadnienie oraz zamieściłem zdjęcia wybranych świątyń. Zainteresowanych Czytelników odsyłam do tych książek⁴⁷.

À arquitetura sacra polonesa no Brasil seria preciso dedicar uma obra especial, na qual deveriam encontrar-se descrições e fotos de edificações sacras erguidas pelos imigrantes poloneses, bem como por missionários poloneses que lhes prestavam assistência pastoral nesse país. Em dois livros, de forma muito superficial e genérica, abordamos essa questão e apresentamos fotos de santuários selecionados. Aos leitores interessados recomendamos a leitura desses livros (MALCZEWSKI, 2001; MALCZEWSKI, 2004).

PolskaFest

Festyn polski organizowany corocznie (począwszy od 2001 roku) przez społeczność polonijną w Encruzilhada do Sul, w stanie Rio Grande do Sul.

Festa polonesa promovida anualmente (desde 2001) pela coletividade polônica de Encruzilhada do Sul, no estado do Rio Grande do Sul.

⁴⁷ Z. Malczewski TChr., *W trosce ...*, dz.cyt.; *Srebrny jubileusz Prowincji Towarzystwa Chrystusowego w Ameryce Południowej*, red. Z. Malczewski TChr., Kurytyba-Kraków 2004.

Polski Festiwal

W Planalto, w stanie Rio Grande do Sul, od 4 lat organizowane są festiwale muzyki polskiej. Wydarzenie rozpoczyna się Mszą św. odprawianą w języku polskim. Podczas obiadu serwowane są także potrawy polskiej kuchni. W dalszej części programu odbywa się prezentacja muzyki polskiej⁴⁸.

Em Planalto, no estado do Rio Grande do Sul, há quatro anos são promovidos festivais de música polonesa. O evento inicia-se com a santa missa celebrada em língua polonesa. Durante o almoço são servidos pratos da culinária polonesa. Na continuação do programa realiza-se a apresentação de música polonesa.

Polska Misja Katolicka – Missão Católica Polonesa

Pierwszym rektorem Polskiej Misji Katolickiej w Brazylii został mianowany 4 lutego 1953 roku ks. Ludwik Bronny CM. Siedziba rektoratu znajduje się w Kurytybie.

O primeiro reitor da Missão Católica Polonesa no Brasil foi o pe. Ludovico Bronny CM, nomeado no dia 4 de fevereiro de 1953. A sede da reitoria encontra-se em Curitiba.

Pomniki dedykowane Polakom

– Monumentos dedicados aos poloneses

W Brazylii spotykamy wiele śladów świadczących o polskiej obecności w tym kraju. Upamiętniają one nie tylko polski wkład w rozwój tego kraju, ale także długoletnie, przyjacielskie związki brazylijsko-polskie. Poniżej wymieniam pomniki wzniesione dla uczczenia pamięci Polaków i osób polskiego pochodzenia.

No Brasil encontramos muitas lembranças que testemunham a presença polonesa nesse país e que lembram não apenas a diversificada contribuição deles para o desenvolvimento do país, mas também os históricos laços de amizade entre o Brasil e a Polônia. Abaixo relacionamos alguns desses monumentos erguidos em homenagem a poloneses e pessoas de origem polonesa.

Pomniki papieża Jana Pawła II – Papa João Paulo II

Na terenie Brazylii spotykamy kilka pomników postawionych dla uczczenia osoby Papieża Jana Pawła II. Pierwszy postawiony został wkrótce po wizycie Jana Pawła II w Kurytybie i jego spotkaniu ze wspólnotą polonijną. Pomnik znajduje się w Parku Polskim Jana Pawła II, który usytuowany jest w centralnej

⁴⁸ „Kurierek”, Boletim n° 123, dezembro de 2007, s. 2.

części miasta, w pobliżu budynków parańskiego rządu stanowego. Także w parku usytuowana jest płaskorzeźba przedstawiająca papieża w chwale. Drugi pomnik postawiony został przez księży marianów na placu przy Sanktuarium Miłosierdzia Bożego, również w Kurytybie. Kolejne pomniki papieskie spotykamy przed katedrą w Rio de Janeiro, oraz w miasteczku Guarani das Missões, RS. Ten ostatni usytuowany został na placu centralnym tego miasteczka.

No território brasileiro encontramos vários monumentos erguidos em homenagem à pessoa do papa João Paulo II. O primeiro deles foi erguido logo após a visita do pontífice a Curitiba e o seu encontro com a colônia polonesa local. Esse monumento encontra-se no Parque João Paulo II, situado na parte central da cidade, nas proximidades do Centro Cívico. Nesse mesmo parque há um baixo-relevo que apresenta o papa na glória. Um outro monumento ao papa foi erguido pelos padres marianos na praça adjacente ao Santuário da Divina Misericórdia, igualmente em Curitiba. Encontramos outros monumentos ao papa diante da catedral no Rio de Janeiro e na cidade de Guarani das Missões, RS, este último situado na praça central da cidade.

Pierwszy pomnik papieża Polaka postawiony w Brazylii. Uroczysta inauguracja odbyła się 16 października 1981 roku. Pomnik znajduje się w Parku Polskim Jana Pawła II w Kurytybie. Na cokole znajduje się tablica z dedykacją w języku portugalskim. Tłumaczenie tekstu brzmi następująco: „Jako pielgrzym pokoju i miłości, mówił do nas o wartościach wiecznych, których Chrystus nauczał; i jego słowa, jak wietrzyk, który podtrzymuje płomień, wskrzesiły w nas przesłanie miłości przekazane przez niego. Ludzie więc, nazwali go Janem Bożym. Ten pomnik, upamiętniający wizytę Papieża Jana Pawła II na tej ziemi, która wszystkich przyjmuje i brata, pozostawia przyszłym pokoleniom emocję i wdzięczność społeczności parańskiej za tak wielkie odwiedziny. To dzieło, z inspiracji wspólnoty polskiej z Parany, było koordynowane przez Polską Misję Katolicką w Brazylii, mając w komisji honorowej: arcybiskupa Pedro Fedalto, gubernatora Ney Braga, prefekta Jaime Lerner. Komisja wykonawcza: ks. Benedykt Grzymkowski, Marcos Domakoski, Guilherme Lacerda Braga Sobrinho. Kurytyba, 16 października 1981”

parańskiej za tak wielkie odwiedziny. To dzieło, z inspiracji wspólnoty polskiej z Parany, było koordynowane przez Polską Misję Katolicką w Brazylii, mając w komisji honorowej: arcybiskupa Pedro Fedalto, gubernatora Ney Braga, prefekta Jaime Lerner. Komisja wykonawcza: ks. Benedykt Grzymkowski, Marcos Domakoski, Guilherme Lacerda Braga Sobrinho. Kurytyba, 16 października 1981”

O primeiro monumento ao papa polonês erguido no Brasil. A sua inauguração solene realizou-se no dia 16 de outubro de 1981. Encontra-se no Parque João Paulo II em Curitiba. No seu pedestal há uma placa com uma dedicatória em língua portuguesa: “Como peregrino da paz e do amor, falou-nos das coisas perenes que Cristo ensinou; e suas palavras, qual brisa que aviva a chama, fizeram reviver em nós a mensagem de amor legada por ele. O povo, então, chamou-o de João de Deus. Este monumento, comemorativo da vinda do Papa João Paulo II a este solo que a todos acolhe e irmana, assinala aos pósteros a emoção e o agradecimento do povo paranaense por tão grata visita. Esta obra, por inspiração da comunidade polonesa do Paraná, teve a coordenação da Missão Católica Polonesa no Brasil, tendo como comissão de honra: Arcebispo D. Pedro Fedalto, Governador Ney Braga, Prefeito Jaime Lerner. Comissão executiva: padre Benedykt Grzymkowski, Antônio Domakoski, Antônio Carlos Romanoski, Marcos Domakoski, Guilherme Lacerda Braga Sobrinho. Curitiba, 16 de outubro de 1981”

W Parku Polskim Jana Pawła II w Kurytybie – w ramach obchodów 25 rocznicy wizyty Ojca św. w tym mieście – 2 lipca 2005 roku została poświęcona płaskorzeźba przedstawiająca polskiego papieża w chwale. Medalion wykonany z brązu przedstawia klęczącego papieża Jana Pawła II przed Matką Bożą z Dzieciątkiem Jezus w scenerii niebiańskiej. Umieszczono napis: „Papież Jan Paweł II. Karol Wójtyła. 1920-2005”. Medalion wkomponowany został w bryłę granitową. Poświęcenia dokonał arcybiskup metropolita Kurytyby Moacyr Vitti w towarzystwie arcybiskupa seniora Pedro Fedalto i biskupa Ladislau Biernaskiego⁴⁹

No Parque João Paulo II, em Curitiba, por ocasião das comemorações do 25º aniversário da visita do Santo Padre a essa cidade, no dia 2 de julho de 2005 realizou-se a bênção de um baixo-relevo representando o papa polonês na glória. O medalhão executado em bronze representa o papa João Paulo II ajoelhado diante de Nossa Senhora com o Menino Jesus no ambiente celestial. O medalhão, com a inscrição “Papa João Paulo II. Karol Wójtyła. 1920-2005”, está preso a um bloco de granito. A bênção foi realizada pelo arcebispo metropolitano de Curitiba Dom Moacyr Vitti, em companhia do arcebispo emérito Dom Pedro Fedalto e do bispo Dom Ladislau Biernaski

⁴⁹ Z. Malczewski TChr, *Polonii brazylijskiej...*, dz. cyt., s. 234-235.

W Kurytybie, polscy księża marianie prowadzą kilka parafii. Na szczególne uwzględnienie zasługuje Sanktuarium Miłosierdzia Bożego. Przy wspomnianej świątyni został postawiony pomnik papieża Jana Pawła II. Uroczystego poświęcenia dokonał 18 marca 2001 roku arcybiskup metropolita Kurytyby Pedro Fedalto w towarzystwie duchowieństwa. W uroczystości wziął udział – specjalnie przybył ze stolicy kraju Brasílii – ambasador Polski Bogusław Zakrzewski. Na frontonie cokołu pomnika umieszczono napis w języku portugalskim „Bóg bogaty w miłosierdzie”. Natomiast po lewej stronie jest tablica z brązu z tekstem, którego tłumaczenie

brzmi: „Hold Najwyższemu Pasterzowi Papieżowi Janowi Pawłowi II, Karolowi Wojtyłe. Z podziękowaniem za Jubileuszowy Święty Rok 2000, za kanonizację siostry Faustyny Kowalskiej, za ustanowienie święta Miłosierdzia 30 kwietnia 2000. Za encyklikę „Dives in Misericordia” 30 listopada 1980. Kurytyba, 18 marca 2001. W 23 roku pontyfikatu Ojca św. Jana Pawła II, kiedy arcybiskupem metropolitą Kurytyby był Pedro Antônio M. Fedalto, proboszczem Sanktuarium ks. Jan Glica, MIC i dyrektorem Apostolstwa ks. Andrzej Krzymyczek, MIC. Brazylijska Prowincja Marianów”

Em Curitiba, os padres marianos poloneses dirigem várias paróquias. Merece menção especial o Santuário da Divina Misericórdia. Junto ao mencionado santuário foi erguido um monumento ao papa João Paulo II. A bênção solene foi realizada no dia 18 de março de 2001 pelo arcebispo metropolitano de Curitiba Dom Pedro Fedalto acompanhado pelo clero. Participou dessa solenidade, vindo especialmente de Brasília, o embaixador da Polônia Boguslaw Zakrzewski. Na fachada do pedestal encontra-se a seguinte inscrição em língua portuguesa: “Deus rico em misericórdia”. Do lado esquerdo há uma placa de bronze com o texto seguinte: “Homenagem ao Sumo Pontífice o Papa João Paulo II Karol Wojtyła. Em ação de graças pelo Santo Ano Jubilar 2000, pela canonização da irmã Faustina Kowalska, pela instituição da festa da Misericórdia 30 de abril de 2000. Pela encíclica ‘Dives in Misericordia’ 30 de novembro de 1980. Curitiba, 18 de março de 2001. No 23º ano do pontificado do Santo Padre João Paulo II, sendo arcebispo metropolitano de Curitiba D. Pedro Antônio M. Fedalto, pároco do Santuário pe. Jan Glica, MIC e diretor do Apostolado pe. André Krzymyczek, MIC. Província Brasileira dos Marianos”

Prezentowane zdjęcie przedstawia pomnik Jana Pawła II, który został postawiony przed katedrą metropolitalną w Rio de Janeiro. Uroczysta inauguracja odbyła się podczas II Międzynarodowego Spotkania Jana Pawła II z Rodzinami, które miało miejsce w dniach 1-3 października 1997 roku

A foto acima apresenta um monumento do papa João Paulo II que foi erguido diante da catedral metropolitana no Rio de Janeiro. A sua inauguração solene realizou-se durante o II Encontro Internacional de João Paulo II com as Famílias, que ocorreu nos dias 1-3 de outubro de 1997

Na placu centralnym w miasteczku Guarani das Missões, RS, usytuowany jest pomnik papieża Jana Pawła II. Zdecydowana większość mieszkańców miasteczka i municypium posiada polskie pochodzenie. Na tablicy umieszczono dedykację w języku portugalskim. Oto tłumaczenie: „Hołd. Stolica polska Gaúchos obchodząc 41 rocznicę municypium i 4 Polfest, składa szczerzy hołd podziwu, szacunku i wdzięczności i prosi o błogosławieństwo papieża Polaka, Jego Świątobliwość Jana Pawła II. Guarani das Missões, 26 maja 2000 roku. Administracja 1997/2000”

Na praça central da cidade de Guarani das Missões, RS, encontra-se um monumento do papa João Paulo II. A grande maioria dos habitantes desse município é de origem polonesa. Numa placa consta a seguinte dedicatória em língua portuguesa: “Homenagem. A capital polonesa dos gaúchos, ao comemorar o 41º aniversário do município e a 4ª Polfest, presta sincera homenagem de admiração, respeito e gratidão e pede a bênção ao papa polonês Sua Santidade João Paulo II. Guarani das Missões, 26 de maio de 2000. Administração 1997/2000”

*Pomniki dedykowane innym Polakom**– Monumentos dedicados a outros poloneses**Robert Albert Angiewicz**– Roberto Alberto Angiewicz*

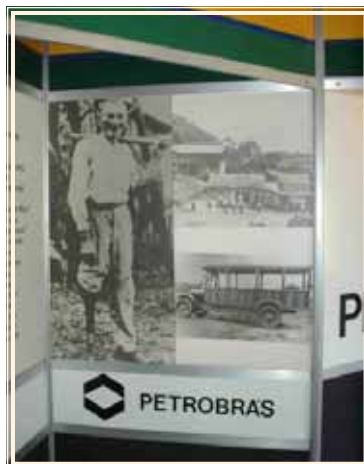
Przed budynkiem administracji rafinerii w São Mateus do Sul postawiono pomnik Roberta Angiewicza wraz z tablicą informacyjną. Tłumaczenie tekstu umieszczonego na tablicy na cokole pomnika brzmi następująco: „Albert Angewitz. «Drewniana noga». Pionier wykorzystania łupka węglowego w São Mateus do Sul, podczas drugiej wojny światowej, w prymitywnych warunkach. Za pośrednictwem procesu produkcyjnego, który jego geniusz wynalazł i dzięki swej wytrwałości, produkował 300 litrów dziennie paliwa spalinowego. 1 czerwca 1984. Hołd rafinerii w trzydziestą rocznicę”

Diante do prédio da administração da refinaria da Petrobrás em São Mateus do Sul, PR, foi erguido um monumento

a Alberto Angewitz, juntamente com uma placa informativa no pedestal: “Alberto Angewitz. ‘O perna de Pau’. Pioneiro do aproveitamento do xisto em São Mateus do Sul na época da II Guerra Mundial em instalações rudimentares. Mediante processo em batelada que o seu gênio inventivo concebeu e a sua tenacidade fez funcionar, produziu 300 litros por dia de combustíveis automotivos. Em 1 de junho de 1984. Homenagem da Six em seu trigésimo aniversário”

Fragment stałej wystawy poświęconej Robertowi Angiewiczowi znajdującej się w budynku biura „Petrobrás” w São Mateus do Sul, PR

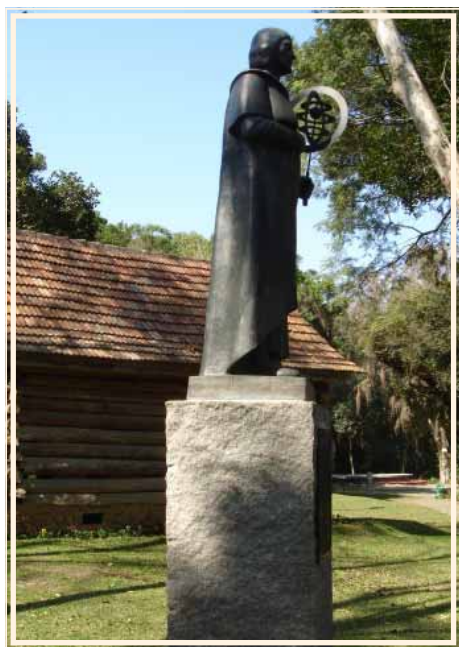
Aspecto parcial da exposição permanente dedicada a Roberto Angewitz que se encontra no prédio administrativo da Petrobrás em São Mateus do Sul, PR

*Fryderyk Chopin w Rio de Janeiro**– Frederico Chopin no Rio de Janeiro*

Pomnik Fryderyka Chopina, dzieło artysty rzeźbiarza Augusta Zamoyskiego, znajduje się przy plaży (Praia Vermelha) w Rio de Janeiro. Uroczystości przekazania przez wspólnotę polonijną pomnika miastu Rio de Janeiro miały miejsce 1 września 1944 roku⁵⁰ *Monumento a Frederico Chopin, obra do escultor Augusto Zamoyski, que se encontra junto à praia (Praia Vermelha) no Rio de Janeiro. A solenidade da entrega desse monumento pela colônia polonesa à cidade do Rio de Janeiro ocorreu no dia 1 de setembro de 1944*

⁵⁰ Z. Małczewski TChr, *Obecność Polaków ...*, dz. cyt., s. 207-208.

*Mikołaj Kopernik w Kurytybie**– Nicolau Copérnico em Curitiba*

Miasto Toruń podarowało Kurytybie pomnik polskiego astronoma z okazji XX-lecia PRL. Pomnik ten początkowo znajdował się przy Placu Polski. Ostatnio usytuowany został w Parku Polskim Jana

Pawła II. Na cokole pomnika umieszczona jest tablica pamiątkowa z tekstem w języku portugalskim. Tłumaczenie jest następujące: „Rzeźba Mikołaja Kopernika (1473 – 1543), astronoma i humanisty, wyraz światowego odrodzenia i polskiego geniuszu, umieszczona została w tym Parku Memoriale 21 lutego 1995 podczas szczytnej wizyty prezydenta Lecha Wałęsy, jako znak szacunku miasta Kurytyby i stanu Paraná za wkład imigrantów z Polski do naszej historii. Jaime Lerner – gubernator stanu Paraná. Rafael Greca de Macedo – prefekt Kurytyby”

A cidade de Toruń ofereceu a Curitiba um monumento do astrônomo polonês por ocasião do 20º aniversário da República Popular da Polônia. Inicialmente esse monumento se encontrava na Praça da Polônia. Mais tarde foi transferido para o Parque João Paulo II. No pedestal do monumento há uma placa comemorativa com o seguinte texto em português: “Esta escultura de Nicolau Copérnico (1473–1543) astrônomo e humanista, expressão do renascimento mundial e do gênio polonês, foi colocada neste Parque Memorial aos 21 dias de fevereiro de 1995 quando da honrosa visita do presidente Lech Walesa como sinal do apreço da Cidade de Curitiba e do Estado do Paraná à contribuição dos imigrantes da Polônia à nossa História. Jaime Lerner, Governador do Estado do Paraná, Rafael Greca de Macedo, Prefeito de Curitiba”

Stanisław Kruszyński**– Estanislau Kruszynski**

W mieście São Carlos, w stanie São Paulo, postawiono pomnik Stanisławowi Kruszyńskiemu w dowód wdzięczności za jego wkład do nowoczesnej rachunkowości w Brazylii. Polski inżynier-mechanik i buchalter uważany jest za ojca księgowości w Brazylii⁵¹.

Na cidade de São Carlos, no estado de São Paulo, foi erguido um monumento a Estanislau Kruszynski, como preito de gratidão pela sua contribuição para a moderna contabilidade no Brasil. Esse engenheiro mecânico e contabilista polonês é considerado o pai da contabilidade no Brasil.

Ludwik Mieczysław Majlaski**– Luís Miecislau Majlaski**

Przed stacją kolejową w mieście Sorocaba, w stanie São Paulo, w dowód uznania i wdzięczności postawiono pomnik budowniczego linii kolejowej inż. Ludwika Majlaskiego. Dzieło sztuki przedstawia Majlaskiego udzielającego wskazań robotnikowi przy prowadzeniu robót związanych z budową drogi kolejowej. Budowę 120 km linii kolejowej na trasie São Paulo – Sorocaba, pod kierunkiem polskiego inżyniera rozpoczęto 13 czerwca 1872 roku. Pierwszy pociąg z São Paulo wjechał na stację w Sorocaba 18 czerwca 1875. Podczas inauguracji linii kolejowej Majlaski wygłosił przemówienie. Powiedział między innymi: „Jeszcze jeden odcinek szyn, po którym będzie przechodził dumnie, obraz postępu; jeszcze jeden wehikuł cywilizacji się objawia; jeszcze jeden sen przemieniający się w niezaprzeczną rzeczywistość; jeszcze jedno rozczarowanie dla tych, którzy hołdują zacofaniu, niedowierzając w przyszłość i twierdzą, że los szydzi z nadziei człowieka”⁵².

Diante da estação ferroviária em Sorocaba, no estado de São Paulo, como prova de reconhecimento e gratidão, foi erguido um monumento ao construtor da estrada de ferro eng. Luís Majlaski. A obra de arte representa Majlaski dando orientações a um operário durante os trabalhos de construção da ferrovia. A construção da estrada de ferro entre São Paulo e Sorocaba, numa extensão de 120 quilômetros, foi iniciada no dia 13 de junho de 1872, sob a supervisão desse engenheiro polonês. O primeiro trem vindo de São Paulo chegou à estação de Sorocaba no dia 18 de junho de 1875. Por ocasião da solenidade da inauguração da ferrovia, Majlaski fez um discurso. Eis um trecho desse discurso: “É mais um trilho por onde caminhará, sobranceira, a imagem do progresso; mais um veículo de civilização que

⁵¹ Z. Malczewski TChr., *Obecność Polaków* ..., dz. cyt., s. 21.

⁵² www.piratinga.org/Sorocaba/sorocaba.htm; citybrazil.com.br/sp/sorocaba/persona.htm. (14.02.08).

aparece; mais um sonho que se transforma em realidade incontestável; mais uma decepção para aqueles que, idólatras do atraso, descrêem do porvir e afirmam que a fortuna escarnece das esperanças do homem”.

Bronisław Rymkiewicz

– **Bronislau Rymkiewicz**

W latach 1900-1904 kierował budową portu w Manaus na Amazonce, mieście położonym ponad tysiąc kilometrów od ujścia rzeki do Oceanu Atlantyckiego. Budowany przez Rymkiewicza port był portem na pontonach i przez to był przystosowany do kilkunastometrowych dobowych wahań poziomu wody na rzece i dostępny dla statków pełnomorskich. W dowód zasług, inżynierom Bronisławowi Rymkiewiczowi oraz Aleksandrowi Brodowskiemu wzniesiono wspinały pomnik w mieście Manaus⁵³.

Nos anos 1900-1904, o engenheiro Rymkiewicz dirigiu a construção de um porto fluvial na cidade de Manaus, no Amazonas, cidade situada a mais de mil quilômetros da foz do rio do mesmo nome no oceano Atlântico. Esse porto foi construído sobre pontões, o que fazia com que se adaptasse às variações diárias do nível da água e fosse acessível a embarcações de longo curso. Em reconhecimento pelos seus méritos, a cidade de Manaus ergueu em homenagem aos engenheiros Bronislau Rymkiewicz e Alexandre Brodowski um belo monumento.

Pomniki tysiąclecia chrztu Polski

– **Monumentos do milênio do batismo da Polônia**

Na placu przy kościele w dzielnicy Orleans, w Kurytybie, z okazji tysiąclecia chrztu Polski wspólnota parafialna i polonijna postawiła pomnik. Obok pomnika umieszczona została tablica z brązu

Na praça adjacente à igreja no bairro de Orleans, em Curitiba, por ocasião do milênio do batismo da Polônia, a comunidade paroquial e polônica ergueu um monumento. Ao lado do monumento foi colocada uma placa de bronze

⁵³ Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny...*, dz. cyt., s. 188; Ks. J. Pitoń CM, „Pamiętki polskie...”, art. cyt, s. 40.

Tekst znajdujący się na tablicy brzmi: „Pomnik milennium chrześcijaństwa Polski – 23.10.1966 – Hołd wspólnoty brazylijsko-polskiej”

O texto da placa apresenta os seguintes dizeres: “Monumento do milênio cristão da Polônia – 23-X-1966 – Homenagem da comunidade brasileiro polonesa”

Pomnik w postaci chrzcielnicy postawiony przez społeczność polonijną w São Paulo dla upamiętnienia obchodu millenium Polski. Jest on dziełem polskich twórców: Michała Grabowskiego, Witolda Reiffa i Mirosława Szabuniewicza. Napis na cokole: „Pomnik upamiętniający millenium Polski chrześcijańskiej 966 – 1966”

Monumento em forma de pia batismal, erguido pela comunidade polônica de São Paulo para assinalar a comemoração do milênio da Polônia. Trata-se de uma obra dos artistas poloneses Miguel Grabowski, Vitoldo Reiff e Mirosław Szabuniewicz. Inscrição no pedestal: “Monumento em comemoração do milênio da Polônia cristã 966 – 1966”

Popiersia Polaków – Bustos de poloneses

Czesław Bieżanko w Guarani das Missões, RS

– Ceslau Biezanko em Guarani das Missões, RS

Na placu centralnym miasteczka postawiono popiersie naszego rodaka w dowód wdzięczności za jego zasługi w propogowaniu uprawy soi w tym regionie zamieszkałym przez potomków polskich imigrantów. Na cokole znajduje się tablica z tekstem w języku portugalskim. Oto tłumaczenie: „Czesław Odrowąż Marian Bieżanko. * Kielce 1895 + Pelotas 1986. Hołd. W Szkole Agronomicznej w Guarany rozdawał nasiona, które zrodziły największe roślinne bogactwo stanu Rio Grande do Sul. W 1963 roku rząd federalny ogłosił go tym, który oficjalnie wprowadził uprawę soi w stanie i odznaczył go Orderem “Cruzeiro do Sul”. Na-

ukowiec odznaczony przez uniwersytety, rządy, opublikował 352 prace w 74 krajach. Administracja: Antoni Gonsiorkiewicz, Edward Warpechowski. Guarani das Missões, maj 1988”

*Na praça central da cidade foi erguido um busto, como prova de gratidão a esse polonês pela sua contribuição para a difusão da cultura da soja nessa região, habitada por descendentes de imigrantes poloneses. No pedestal encontra-se uma placa com a seguinte inscrição em português: “Czesław Odrowąż Marian Bieżanko. *Kielce 1895 +Pelotas 1986. Homenagem. Na Escola Agrônômica de Guarany distribuiu as sementes que geraram a maior riqueza vegetal gaúcha. Em 1963 o Governo Federal declarou-o introdutor oficial da cultura da soja no Estado e concedeu-lhe a Ordem do Cruzeiro do Sul. Cientista condecorado por universidades e governos, publicou 352 trabalhos em 74 países. Administração: Antônio Gonsiorkiewicz, Eduardo Warpechowski. Guarani das Missões, maio de 1988”*

*Fryderyk Chopin w Porto Alegre, RS**– Frederico Chopin em Porto Alegre, RS*

Popiersie Fryderyka Chopina w parku Odkupienia (Parque da Redenção). Na cokole znajduje się dedykacja: „Chopinowi ludność Rio Grande do Sul, Instytut Sztuk Pięknych i społeczność polska. 1810 – 1960”

Busto de Frederico Chopin no Parque da Redenção. No pedestal encontra-se a dedicatória: “A Chopin, o povo do Rio Grande do Sul, o Instituto de Belas Artes e a coletividade polonesa. 1810 – 1960”

W gmachu Stanowej Biblioteki Publicznej w Kurytybie znajduje się płasko-rzeźba przedstawiająca 4 Polaków: Fryderyka Chopina, Mikołaja Kopernika, Marię Curie-Skłodowską i Henryka Sienkiewicza. Uroczystego odsłonięcia dokonał 20 grudnia 1953 roku wiceprezydent Brazylii João Café Filho w obecności gubernatora stanu Bento Munhoz da Rocha oraz licznie zebranych przedstawicieli miejscowej Polonii⁵⁴.

No prédio da Biblioteca Pública do Paraná, em Curitiba, encontra-se um baixo-relevo representando quatro ilustres poloneses: Frederico Chopin, Nicolau Copérnico, Maria Curie-Skłodowska e Henrique Sienkiewicz. O seu solene descerramento foi realizado no dia 20 de dezembro de 1953 pelo vice-presidente do Brasil João Café Filho, na presença do governador do estado Bento Munhoz da Rocha e de numerosos representantes da colônia polonesa.

⁵⁴ A. Englisch, „Polonia parańska a stulecie stanu”, w: Kalendarz „Ludu”, Kurytyba 1955, s. 24.

*Mikołaj Kopernik w Porto Alegre, RS**– Nicolau Copérnico em Porto Alegre, RS*

Na terenie należącym do Planetarium Uniwersytetu Federalnego Rio Grande do Sul (UFRGS) spotykamy popiersie Mikołaja Kopernika
Na área pertencente ao Planetário da Universidade Federal do Rio Grande do Sul (UFRGS), em Porto Alegre, encontramos um busto de Nicolau Copérnico

Na cokole umieszczony został napis: “Hołd Mikołajowi Kopernikowi od Uniwersytetu Federalnego Rio Grande do Sul i Towarzystwa Polonia. 1473 – 1973”

No pedestal encontra-se a seguinte inscrição: “A Nicolau Copérnico – astrônomo polonês – homenagem da UFRGS e Sociedade Polônia. 1473 – 1973”

Papież Jan Paweł II

– Papa João Paulo II

W miasteczku Dom Feliciano, w stanie Rio Grande do Sul, gdzie pokaźny procent mieszkańców municypium stanowią Brazylijczycy polskiego pochodzenia, postawiono popiersie papieża Jana Pawła II. Na tablicy pamiątkowej umieszczono następujący tekst po portugalsku. W tłumaczeniu na język polski brzmi on następująco: „Hołd od Rady Muncypalnej Polakowi Karolowi Wojtyła, który prowadził Kościół podczas jednego z największych pontyfikatów, w latach 1978 – 2005, dając się poznać, jako Apostoł Pokoju. Dom Feliciano, sierpień 2005. Nilton Neimar Schio – przewodniczący”

Na cidade de Dom Feliciano, no estado do Rio Grande do Sul, onde uma significativa porcentagem dos habitantes é constituída por brasileiros de origem polonesa, foi erguido um busto do papa João Paulo II. Na placa comemorativa encontra-se o seguinte texto em português: “Homenagem da Câmara Municipal de Vereadores ao polonês Karol Wojtyła, que liderou a Igreja em um dos maiores pontificados da história, entre 1978 e 2005, ficando conhecido como Apóstolo da Paz. Dom Feliciano, agosto de 2005. Nilton Neimar Schio – presidente”

W ogrodach parlamentu stanowego Rio Grande do Sul w Porto Alegre usytuowane jest popiersie papieża Jana Pawła II. Na tablicy umieszczono tekst w języku portugalskim. Oto jego tłumaczenie: „Zgromadzenie Ustawodawcze Stanu Rio Grande do Sul. 1835-2005. 170 lat. Władza ludu. Jan Paweł II «Papież Pielgrzym» *18.5.1920 +02.4.2005. Hołd od Zgromadzenia Ustawodawczego Stanu Rio Grande do Sul, z okazji srebrnego jubileuszu pierwszej wizyty Ojca św. Jana Pawła II w Brazylii”

„Ponieważ moja podróż wiary chce być także wędrówką na spotkanie z Człowiekiem, z osobami ludzkimi, ściskam w tym momencie – przynajmniej duchowo – każdą osobę, która żyje w tej Ojczyźnie brazylijskiej. Chciałbym móc spotkać się i rozmawiać ze wszystkimi i każdym z was, kochani synowie Brazylii. Odwiedzić każdą rodzinę, poznać wszystkie stany i terytoria, pójść do wszystkich wspólnot kościelnych tego wielkiego i kochanego Narodu. I iluż mnie zapraszało natarczywie, aby to uczynić! Z pewnością rozumiecie, że to dla mnie nie jest możliwe. Dlatego też, stając po raz pierwszy na tej brazylijskiej ziemi, moja myśl i moja przyjaźń kierują się, poprzez tych, którzy znajdują się tutaj, do tych, których nie ma, a pragnęli być; tylu jest niemogących uczestniczyć w spotkaniach z Papieżem: z racji obowiązków rodzinnych, pracy, posługi i apostołstwa, albo z racji ubóstwa, choroby czy też wieku. Papież myśli o każdym. On kocha wszystkich i wszystkim przesyła typowe pozdrowienie brazylijskie: «uścisk!»” (Fragment przemówienia Ojca św. Jana Pawła II po przybyciu do Brasília podczas pierwszej wizyty w Brazylii. Brasília, 30 czerwiec 1980). Porto Alegre, 30 czerwiec 2005. Stół prezydialny. Deputowany Iradir Pietroski – prezydent”

*Nos jardins da Assembléia Legislativa Estadual, em Porto Alegre, encontra-se um busto do papa João Paulo II. Numa placa lê-se o seguinte texto em português: “Assembléia Legislativa Estado do Rio Grande do Sul. 1835-2005. 170 anos. O poder do povo. João Paulo II. ‘Papa Peregrino’. * 18.5.1920 + 02.4.2005. Homenagem da Assembléia Legislativa do Estado do Rio Grande do Sul, no Jubileu de Prata da primeira visita do Santo Padre João Paulo II ao Brasil. “E como o meu itinerário de fé quer ser também peregrinação ao encontro do Homem, das pessoas humanas, abraço neste momento – ao menos em espírito – cada pessoa que vive nesta Pátria brasileira. Gostaria de poder encontrar-me e falar com todos e com cada um de vós, amados filhos do Brasil. Visitar cada família, conhecer todos os Estados e Territórios, ir a todas as comunidades eclesiais desta grande e amada Nação. E quantos me convidaram insistentemente a fazê-lo! Compreendeis certamente que isso não me será possível. Por isso, ao pisar este solo brasileiro pela primeira vez, meu pensamento e minha amizade dirigem-se, através dos que aqui estão àqueles que não estão e desejariam estar; a tantos que se acham impedidos de participar dos encontros com o Papa, por deveres de família, de trabalho, de ministério e apostolado, ou por razões de pobreza, de doença ou de idade. O Papa pensa em cada um. Ele ama a todos e a todos envia um cumprimento bem brasileiro: ‘um abraço!’”*

(Trecho do discurso do Santo Padre João Paulo II na chegada em Brasília em sua primeira visita ao Brasil. Brasília, 30 de junho de 1980). Porto Alegre, 30 de junho de 2005. Mesa Diretora. Deputado Iradir Pietroski – Presidente”

Rzeźbiarka wraz z ks. Mirosławem Stępnieniem TChr przy odsłonięciu popiersia papieża Jana Pawła II w São Paulo

A escultora juntamente com o pe. Mirosław Stępnien SChr, no descerramento do busto do papa João Paulo II em São Paulo

W brazylijskim kościele salezjanów pod wezwaniem Matki Bożej Wspomożycielki w São Paulo, przy którym prowadzone jest duszpasterstwo polonijne, znajduje się polska kaplica. Z inicjatywy ówczesnego kapelana kolonii polskiej, ks. Mirosława Stępnia TChr i dzięki zaangażowaniu polonijnego komitetu społecznego w tym mieście, 22 października 2006 roku zostało odsłonięte popiersie papieża Jana Pawła II. Dzieło wykonała rzeźbiarka Cristina Orgler de Moura Malagut Scaff. Poświęcenia popiersia dokonał kard. Cláudio Hummes. W uroczystości wzięli udział przedstawiciele społeczności polonijnej. Wśród zaproszonych gości był – znany w Brazylii – rabin Henry Sobel.

Na igreja brasileira dos salesianos sob o patronato de Nossa Senhora Auxiliadora em São Paulo, na qual se desenvolve a pastoral polônica, encontra-se uma capela polonesa. Por iniciativa do então capelão da colônia polonesa pe. Mirosław Stępnien SChr e graças ao engajamento do comitê polônico dessa igreja, no dia 22 de outubro de 2006 foi descerrado o busto do papa João Paulo II. A obra foi executada pela escultora Cristina Orgler de Moura Malagut Scaff. A bênção do busto foi realizada pelo cardeal Dom Cláudio Hummes. Participaram dessa solenidade representantes da colônia polonesa. Entre os convidados, encontrava-se o conhecido rabino Henry Sobel.

W miasteczku Áurea, w stanie Rio Grande do Sul, gdzie ponad 90% społeczności stanowią potomkowie polskich imigrantów, pod koniec 2007 roku, na jednym z placów miejskich postawiono popiersie Ojca św. Jana Pawła II.

Na cidade de Áurea, no estado do Rio Grande do Sul, onde os descendentes dos imigrantes poloneses representam mais de 90% da população, no final de 2007 foi erguido numa das praças da cidade um busto do Santo Padre João Paulo II.

W Porto Alegre na placu miejskim, w miejscu gdzie Jan Paweł II celebrował Mszę św., postawiono symboliczny pomnik.

Em Porto Alegre, na praça onde João Paulo II celebrou uma missa, foi erguido um monumento simbólico.

Obok pomnika znajduje się tablica z następującym tekstem: „Plac Watykan. Miejsce, gdzie 5 lipca 1980 roku papież Jan Paweł II sprawował Mszę w tym mieście. Kardynał arcybiskup Vicente Scherer, gubernator stanu José Augusto Amaral de Souza, prefekt municypalny Guilherme Social Villela. 5.7.1981”

Ao lado do monumento encontra-se uma placa com o seguinte texto: “Esplanada Vaticano. Local onde em 5 de julho de 1980 o Papa João Paulo II celebrou Missa nesta cidade. Cardeal Arcebispo Dom Vicente Scherer, Governador do Estado José Augusto Amaral de Souza, Prefeito Municipal Guilherme Socias Villela, em 5.7.1981”

Józef Piłsudski w Rio de Janeiro

– José Piłsudski no Rio de Janeiro

Pośrodku alei położonej nad brzegiem Oceanu Atlantyckiego, w Rio de Janeiro, w dzielnicy Ipanema (Avenida Vieira Souto), spotykamy popiersie (głowę) marszałka Józefa Piłsudskiego. Uroczystość odsłonięcia popiersia odbyła się 18 grudnia 1967 roku w ramach obchodów setnej rocznicy urodzin wielkiego marszałka Polski⁵⁵

Numa avenida situada na margem do oceano Atlântico, no Rio de Janeiro, no bairro de Ipanema (Avenida Vieira Souto), encontramos um busto (cabeça) do marechal José Piłsudski. A solenidade do descerramento do busto realizou-se no dia 18 de dezembro de 1967, por ocasião das comemorações do centenário de nascimento do ilustre marechal polonês

Jan Żak w Kurytybie

– João Zaco Paraná em Curitiba

W Kurytybie, w centralnej części miasta, w parku usytuowanym obok budynku Rady Miejskiej znajduje się popiersie Jana Żaka, słynnego rzeźbiarza i profesora sztuki. W tym samym parku postawione zostało dzieło tego słynnego artysty „Siewca”. Dar kolonii polskiej dla upamiętnienia stulecia niepodległości Brazylii

Em Curitiba, no centro da cidade, numa praça localizada ao lado da Câmara Municipal, encontra-se um busto de João Zak (João Zaco Paraná), famoso escultor e professor de arte.

Nessa mesma praça foi erguida uma obra desse grande artista, o “Semeador”, um monumento doado pela colônia polonesa para comemorar o I centenário da independência do Brasil

⁵⁵ Z. Malczewski TChr, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 208-209.

Tekst na tablicy jest następujący:

„Jan Żak. 1884–1984. Chwała rzeźby narodowej. Z okazji stulecia urodzin, wdzięczność i hołd od potomnych. Parańska szkoła muzyki i sztuk pięknych”

O texto da placa é o seguinte: “João Zaco Paraná (Jan Zak) 1884-

1984. Glória da escultura nacional no transcurso do centenário de seu nascimento. A gratidão e as homenagens da posteridade. Escola de Música e Belas Artes do Paraná”

Sebastian Edmund Woś Saporski w Kurytybie

– Sebastião Edmundo Wos Saporski em Curitiba

Popiersie Sebastiana Wosia Saporskiego „ojca kolonizacji polskiej w Paranie” umieszczone na cokole. Pomnik znajduje się na placu przy kościele pod wezwaniem św. Anny w Kurytybie, w dzielnicy Abranches. Uroczyste odsłonięcie nastąpiło 22 grudnia 1953 roku. Pod popiersiem została umieszczona tablica z brązu. Oto tekst w języku polskim: „Zorganizował emigrację polską odsłaniając jej horyzonty nowej Ojczyzny – Brazylii. Hołd i wdzięczność tych, co poszli jego śladami. 19.12.1958”

Po prawej stronie cokołu znajduje się

druga tablica z tekstem w języku portugalskim: Tłumaczenie na język polski brzmi: „Sebastian Edmund Woś Saporski. «Ojciec kolonizacji polskiej w Paranie». Hołd ludności Kurytyby w setną rocznicę imigracji. 1871–1971”

Busto de Sebastião Edmundo Wos Saporski, “Pai da colonização polonesa no Paraná”, sobre um pedestal. O monumento encontra-se numa praça adjacente à igreja de

S. Ana em Curitiba, no bairro de Abranches. O solene descerramento ocorreu no dia 22 de dezembro de 1953. Sobre a placa de bronze foi colocado o seguinte texto: “Edmundo Sebastião Woś Saporski organizou a imigração polonesa descortinando-lhe os horizontes da Nova Pátria – Brasil. Homenagem e gratidão dos que o seguiram. 19-12-1958”

Na segunda placa podemos ler a dedicatória: “Sebastião Edmundo Woś Saporskim «Pai da Colonização Polonesa no Paraná». Homenagem do Povo de Curitiba no centenário da imigração. 1871–1971”

Błogosławiony Zygmunt Szczęsny Feliński

– Beato Sigismundo Szczesny Felinski

W kurytybskiej dzielnicy Orleans, na placu Sióstr Rodziny Maryi, postawiony został pomnik z popiersiem arcybiskupa Warszawy i założyciela tego zgromadzenia zakonnego. Na cokole znajduje się następujący tekst w tłumaczeniu na język polski: „Błogosławiony Zygmunt S. Feliński. Założyciel zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Świętej Rodziny Maryi. Dla uczczenia 100 lat życia i działalności w Brazylii. Kurytyba 1906 – 2006”

No bairro curitibano de Orleans, na praça das Irmãs da Sagrada Família, foi erguido um monumento com um busto do arcebispo de Varsóvia e fundador dessa congregação religiosa. O texto que está no monumento é o seguinte: „Bv. Zygmunt S. Felinski. Fundador da congregação das

Irmãs Franciscanas da Sagrada Família de Maria. Em comemoração aos 100 anos de Vida e Ação no Brasil. Curitiba 1906 – 2006”

Ks. prałat Bolesław Falarz**– Monsenhor Boleslau Falarz**

W kościele pod wezwaniem św. Franciszka (*São Francisco de Paula*) w Kurytybie parafianie w dowód wdzięczności dla swojego duszpasterza postavili popiersie. Pod kierunkiem ks. Falarza budowany był kościół, który aktualnie uchodzi za jeden z najładniejszych w Kurytybie. Na tablicy umieszczono tekst: „Prałat Bolesław Falarz. Proboszcz 1947–1960. Nasza wdzięczność za zbudowanie tej świątyni. Kurytyba, 8 lipca 2007”

Na igreja de S. Francisco de Paula, em Curitiba, os paroquianos ergueram um busto como prova de gratidão ao seu pastor, o monsenhor Boleslau Falarz, sob cuja supervisão foi construída a igreja que atualmente é considerada uma das mais belas de Curitiba. Uma placa apresenta a inscrição: “Monsenhor Boleslau Falarz. Pároco 1947 a 1960. Nossa gratidão pela

edificação deste Templo. Vere hic Domus Dei et porta Coeli. Curitiba, 08 de julho de 2007”

Ks. prałat Zygmunt Gdaniec**– Monsenhor Zygmunt Gdaniec**

Dla uczczenia duchownego pioniera, który towarzyszył polskim imigrantom w kolonizacji Jagody (dzisiejsze miasto Quedas do Iguaçu), w stanie Paraná, prefekt Vitorio Revers, zastępcą Jango Zgoda wraz z radą municypalną w maju 1995 roku postavili pomnik w kształcie kielicha. Ponad kielichem widnieje hostia wykonana z brązu. Na tle hostii wkomponowane jest popiersie ks. Zygmunta Gdańca. Wokół głowy polskiego duchownego widnieje napis: „Prałat Zygmunt Gdaniec – siewca” (w języku portugalskim)

Para homenagear o pioneiro espiritual que acompanhou os imigrantes poloneses na colonização de Jagoda (atual cidade de Quedas do Iguaçu), no estado do Paraná, em maio de 1995 o prefeito Vitório Revers, que sucedeu a Jango Zgoda, juntamente com a câmara municipal, ergueram um monumento em forma de cálice. Acima do cálice aparece uma hóstia executada em bronze. Diante desse fundo aparece o busto do pe. Zygmunt Gdaniec. Ao redor da cabeça do sacerdote lemos a seguinte inscrição: “Monsenhor Zygmunt Gdaniec – semeador”

Ks. Feliks Stefanowicz CM

– Pe. Félix Stefanowicz CM

W kurytybskiej dzielnicy Santa Cândida, przed kościołem parafialnym spotykamy popiersie ks. Feliksa Stefanowicza CM. Na postumencie umieszczona jest tablica. Tłumaczenie tekstu portugalskiego brzmi następująco: „Feliks Stefanowicz CM – ksiądz ze świętej Kandydy od 1976 do 1995. Od parafian, których tak bardzo kochał. 27 sierpnia 1995”

No bairro curitibano de Santa Cândida, diante da igreja paroquial encontra-se um busto do pe. Félix Stefanowicz CM. Na placa colocada sobre o pedestal encontra-se o seguinte texto: “Félix Stefanowicz CM – Padre de Santa Cândida de 1976 a 1995. Dos paroquianos a quem ele tanto amou. 27 de agosto de 1995”

Pomniki inne – Outros monumentos

Chrystus Odkupiciel – Cristo Redentor

W Rio de Janeiro na wzgórzu Corcovado został postawiony pomnik Chrystusa Odkupiciela. Inauguracja nastąpiła 12 października 1931 roku w obecności prezydenta Getúlio Vargasa. Część pomnika jest dziełem Pawła Landowskiego z Paryża⁵⁶

No Rio de Janeiro, no morro do Corcovado, foi construído um monumento a Cristo Redentor. A sua inauguração ocorreu no dia 12 de outubro de 1931, na presença do presidente Getúlio Vargas. Uma parte desse monumento é obra de Paulo Landowski, um artista parisiense de origem polonesa

⁵⁶ Z. Malczewski TChr, *Obecność Polaków ...*, dz. cyt., s. 205-206.

Siewca – Semeador

W części centralnej Kurytyby, na placu (Praça E. Correia) usytuowanym obok budynku Rady Miejskiej, znajduje się pomnik, dzieło Jana Żaka noszący nazwę „Siewca”. Pomnik jest darem kolonii polskiej z okazji stulecia niepodległości Brazylii. Inauguracja pomnika odbyła się 15 lutego 1925 roku⁵⁷

No centro de Curitiba, numa praça (Praça E. Correia) situada junto à Câmara Municipal, encontra-se este monumento, obra de João Zaco Paraná, que traz o título de “Semeador”. O monumento é uma doação da colônia polonesa por ocasião do I centenário da independência do Brasil. A sua inauguração ocorreu no dia 15 de fevereiro de 1925

Na cokole pomnika znajduje się tablica z brązu z dwujęzycznym tekstem. W górnej części tablicy znajduje się herb Brazylii i orzeł polski. Napis po polsku brzmi: „Brazylii ku upamiętnieniu pierwszego stulecia niepodległości – KOLONIA POLSKA”

No pedestal do monumento encontra-se uma placa de bronze com um texto bilíngüe: “Ao Brasil, em comemoração do primeiro centenário da sua independência – a colônia polaca. 1823–1922”. Na parte superior da placa encontra-se o brasão do Brasil e a águia polonesa

⁵⁷ „Kalendarz Polski. Przyjacieli Rodziny na 1926 rok”. Nakładem polskich księży Misjonarzy, Kurytyba, s. 41-46.

Macierzyństwo – Maternidade

Rzeźba Jana Żaka „Macierzyństwo” znajduje się w dzielnicy Botafogo w Rio de Janeiro przed Instytutem Opieki nad Dzieckiem (Instituto de Puericultura Fernandes Figueira) przy alei Ruy Barbosa⁵⁸

A escultura de João Zaco Paraná „Maternidade” encontra-se no bairro de Botafogo, no Rio de Janeiro, diante do Instituto de Puericultura Fernandes Figueira, na Av. Rui Barbosa

Kopia dzieła Jana Żaka, które znajduje się w Rio de Janeiro została подарowana miastu Kurytybie przez „Braspol” i znajduje się w centrum Ogrodu Botanicznego. Na tablicy umieszczono następujący tekst: „Miłość macierzyńska – 1907. Rzeźba w brązie João Zaco Paraná (1884-1961). Wspólnota polska składa hołd wszystkim

matkom parańskim, które rodząc życie, dają duszę trzystuletniej Kurytybie. Kurytyba, 9 maja 1993. Rafael Greca de Macedo – Prefekt”

Uma cópia dessa obra de João Zaco Paraná que se encontra no Rio de Janeiro foi oferecida à cidade de Curitiba pela “Braspol”. Encontra-se no Jardim Botânico municipal. Numa placa dessa cópia aparece o seguinte texto: “Amor Materno – 1907. Escultura em bronze de João Zaco Paraná (1884-1961). Homenagem da comunidade polonesa a todas as mães paranaenses que, geradoras da vida, dão alma à Curitiba tricentenária. Curitiba, 9 de maio de 1993. Rafael Greca de Macedo – Prefeito”

⁵⁸ Z. Malczewski TChr, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 281-281.

*Obelisk imigrantów w Santana, PR**– Obelisco aos imigrantes poloneses em Santana, PR*

W regionie Santana i Cruz Machado, na południu stanu Paraná polscy imigranci zaczęli się osiedlać od 1911 roku. Dla upamiętnienia 75-rocznicy polskiej imigracji ustawiono w osadzie Santana pamiątkowy obelisk wraz z tablicą. Oto tłumaczenie tekstu: „Wspomnienie 75 lat imigracji polskiej. 1911-1986. Panie, wszystko jest Twoje i co otrzymaliśmy z Twojej ręki to wszystko Ci ofiarujemy (1 Kron. 29,14). W hołdzie polskim imigrantom, którzy swoją pracą, entuzjazmem i wiarą, sia-

li w ziemię ziarna nadziei, bezpieczeństwa i postępu, wznieśliśmy ten obelisk. Wdzięczna ludność Cruz Machado”

Na região de Santana e Cruz Machado, no sul do estado do Paraná, os imigrantes poloneses começaram a estabelecer-se em 1911. Para comemorar os 75 anos da imigração polonesa, foi erguido em Santana um obelisco, no qual se encontra uma placa com os dizeres: “Comemoração 75 anos da imigração polonesa. 1911-1986. Senhor, tudo é teu, e o que recebemos de tua mão, isso mesmo te oferecemos. (1 Cron. 29,14). Em homenagem aos imigrantes poloneses, que com seu trabalho, entusiasmo e fé lançaram na terra sementes de esperança, segurança e progresso, erguemos este obelisco. O povo de Cruz Machado, agradecido”

Monumento aos 100 anos da imigração polonesa em Araucária, PR
– Pomnik 100-lecia migracji polskiej w Araucária, PR

Na placu w centrum miasta Araucária znajdujemy pomnik upamiętniający 100-lecie migracji polskiej. Na pomniku umieszczono trzy tablice pamiątkowe. Oto tłumaczenie tekstu z języka portugalskiego:

1. „Pomnik pierwszego stulecia migracji polskiej do Parany. 1871-1971. Uznanie i wdzięczność od Prefektury Municipальной w Araucarii, wspólnoty parafialnej, Centralnego Zarządu Obchodów Stulecia Migracji Polskiej do Parany”.
2. „Przesłanie. Nasze pokolenie zostawia tę historyczną urnę, aby została otwarta przez liderów wspólnoty z Araucarii w czasie przebiegu drugiego stulecia. Araucária, 5 grudnia 1971”.
3. „W parowie spokojnej (rzeki) Iguaçu anonimowy pionier szukał chleba i wolności. Walczył z wiarą i determinacją. Zwyciężył dzięki wytrwałości i miłości. Araucária składa wyrazy podziwu i czci za wkład w rozwój i za dziedzictwo wartości. 5 grudnia 1971”

animowy pionier szukał chleba i wolności. Walczył z wiarą i determinacją. Zwyciężył dzięki wytrwałości i miłości. Araucária składa wyrazy podziwu i czci za wkład w rozwój i za dziedzictwo wartości. 5 grudnia 1971”

Na praça central da cidade de Araucária encontramos um monumento comemorativo dos 100 anos da imigração polonesa. No monumento foram colocadas três placas comemorativas. Eis o texto cravado:

1. *“Monumento ao 1º centenário da imigração polonesa ao Paraná. 1871-1971. Reconhecimento e gratidão da Prefeitura Municipal de Araucária, Comunidade Paroquial, Superintendência do Centenário da Imigração Polonesa ao Paraná”.*
2. *“Mensagem. A nossa geração deixa esta urna histórica para que seja aberta pelos líderes da comunidade araucariense no transcurso do 2º centenário. Araucária, 5 de dezembro de 1971”.*
3. *“Nas barrancas do manso Iguaçu o pioneiro anônimo buscou pão e liberdade. Lutou com fé e tenacidade. Venceu pela perseverança e amor. Araucária rende o preto de admiração e homenagem pela contribuição ao desenvolvimento e pelos valores legados. Em 5 de dezembro de 1971”*

*Obelisk imigrantów polskich w Tomás Coelho, PR**– Obelisco aos imigrantes poloneses em Tomás Coelho, PR*

Dla uczczenia pamięci polskich imigrantów, którzy od 1876 roku kolonizowali region Tomás Coelho, niedaleko Kurytyby, w 1976 roku postawiono charakterystyczny obelisk. Na tablicy z brązu umieszczono tekst w języku portugalskim. Jego tłumaczenie na język polski brzmi następująco: „Kolonista polskiemu, który swoją pracą, wysiłkiem i poświęceniem pomagał w budowie i rozwoju tej ziemi. Hołd społeczeństwa Araucária w stulecie kolonizacji. Araucária 1976. José Tadeu Saliba – prefekt municypalny. Stulecie kolonizacji polskiej. 1876-1976. Poszukiwanie chleba przyniosło tu imigranta osadnika. Niezachwiana wiara prowadziła go w trudnościach, nadzieja zwycięstwa dodawała otuchy w walce. Pionierowi i kolonizatorowi – wdzięczność. Mężnemu pracownikowi – uznanie. Pionierowi i budowniczemu ognisk domowych – nieśmiertelna chwała. Wspólnota parafialna św. Michała, Komisja Specjalna Stulecia i Centralny Zarząd Stulecia Imigracji Polskiej do Parany. Tomás Coelho, 26 wrzesień 1976”

Em memória dos imigrantes poloneses que a partir de 1876 colonizaram a região de Tomás Coelho, nos arredores de Curitiba, em 1976 foi erguido um característico obelisco. Numa placa de bronze aparece o seguinte texto em português: “Ao colono polonês que com seu trabalho, esforço e dedicação auxiliou a construção e o progresso desta terra, homenagem do povo de Araucária no centenário da colonização. Araucária 1976. Bel. José Tadeu Saliba – prefeito municipal. Centenário da colonização polonesa 1876 – 1976. A busca do pão trouxe o imigrante – colono. A fé inabalável guiou-o nas dificuldades. A esperança de vitória animou sua luta. Ao pioneiro e colonizador, a gratidão; ao bravo trabalhador, o reconhecimento; ao bandeirante e construtor de lares, a imorredoura homenagem da comunidade paroquial de São Miguel. Comissão Especial do Centenário e Superintendência do Centenário da Imigração Polonesa ao Paraná. Tomás Coelho, 26 de setembro de 1976”

Em memória dos imigrantes poloneses que a partir de 1876 colonizaram a região de Tomás Coelho, nos arredores de Curitiba, em 1976 foi erguido um característico obelisco. Numa placa de bronze aparece o seguinte texto em português: “Ao colono polonês que com seu trabalho, esforço e dedicação auxiliou a construção e o progresso desta terra, homenagem do povo de Araucária no centenário da colonização. Araucária 1976. Bel. José Tadeu Saliba – prefeito municipal. Centenário da colonização polonesa 1876 – 1976. A busca do pão trouxe o imigrante – colono. A fé inabalável guiou-o nas dificuldades. A esperança de vitória animou sua luta. Ao pioneiro e colonizador, a gratidão; ao bravo trabalhador, o reconhecimento; ao bandeirante e construtor de lares, a imorredoura homenagem da comunidade paroquial de São Miguel. Comissão Especial do Centenário e Superintendência do Centenário da Imigração Polonesa ao Paraná. Tomás Coelho, 26 de setembro de 1976”

Pomnik emigranta polskiego w Dom Feliciano, RS

– Monumento ao imigrante polonês em Dom Feliciano. RS

Na południu Brazylii, w miasteczku Dom Feliciano (stan Rio Grande do Sul), gdzie spotykamy okazały procent Brazylijczyków polskiego pochodzenia, w 1991 roku postawiono pomnik dla upamiętnienia setnej rocznicy polskiej kolonizacji w tym regionie. Na pomniku umieszczono tablicę z tekstem w języku portugalskim. Oto jego tłumaczenie: „Imigrantowi polskiemu hołd od mieszkańców Dom Feliciano. «Niech wszystkie przyszłe pokolenia na zawsze pamiętają twoją walkę i odwagę». Syndykat Pracowników Rolnych. Przewodniczący – Marcelino Mietlicki. Projekt – architekt Roberto Scislewski. Dom Feliciano – 1991”

No sul do Brasil, na cidade de Dom Feliciano (estado do Rio Grande do Sul), onde encontramos uma significativa porcentagem de habitantes de origem polonesa, em 1991 foi erguido um monumento para comemorar o centésimo aniversário da colonização polonesa nessa região. Nesse monumento há uma placa com o seguinte texto em língua portuguesa: “Homenagem do povo de Dom Feliciano ao imigrante polonês no ano do seu centenário. ‘Que todas as gerações futuras lembrem para sempre de tua luta e bravura’. Sindicato dos Trabalhadores Rurais: presidente Marcelino Mietlicki. Projeto – arquiteto Roberto Scislewski. Dom Feliciano – 1991”

Obelisk Krzysztofa Arciszewskiego w Recife, PE

– Obelisco de Cristóforo Arciszewski em Recife, PE

Znany brazylijski pisarz, dziennikarz Austregésilo de Athayde (* 25.IX.1898, Caruaru – PE +13.IX.1993, Rio de Janeiro), wieloletni prezes Brazylijskiej Akademii Literatury, we wstępie do dzieła Stanisława Fischlowitza „Cristóforo Archiszewski” (Rio de Janeiro, 1959) wspomina o obelisku postawionym przez Holendrów na cześć Arciszewskiego w Recife, w stanie Pernambuco⁵⁹.

⁵⁹ Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny...*, dz. cyt., s. 199. Należy tutaj odnotować opinię W. i T. Słabczyńskich (*Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992, s. 14-15), uważających, że informacja podana przez A. Hniłko („Arciszewski Krzysztof”, w: *Polski słownik biograficzny*, t. I, Kraków 1935) i inne polskie źródła o obelisku wzniesionym na cześć Arciszewskiego w stanie Pernambuco jest nieścisła. Osobiście wolę się oprzeć na informacji brazylijskiego intelektualisty Austregésilo de Athayde, który urodził się w stanie Pernambuco. Z pewnością posiadał wiarygodne informacje o obelisku, skoro o tym pisze we wstępie do książki Fischlowitza.

O conhecido escritor e jornalista brasileiro Austragésilo de Athayde (25.11.1898, Caruaru, PE + 13.9.1993, Rio de Janeiro), que por muitos anos foi presidente da Academia Brasileira de Letras, na introdução da obra de Estanislau Fischlowitz "Cristóforo Arciszewski" (Rio de Janeiro, 1959), fala de um obelisco erguido pelos holandeses em honra de Arciszewski no Recife, estado de Pernambuco.*

Obelisk Longina Malinowskiego

– Obelisco de Longuin Malinowski

Na skrzyżowaniu dróg: Carlos Gomes – Hortência, w stanie Rio Grande do Sul, w 1956 roku postawiono ten obelisk wraz z tablicą informacyjną. Ten znak jest dowodem wdzięczności wobec inżyniera Longina Malinowskiego za przeprowadzane prace pomiarowe w tamtym regionie kolonizowanym przez polskich imigrantów⁶⁰.

No cruzamento das estradas Carlos Gomes – Hortência, no estado do Rio Grande do Sul, em 1956 foi erguido este obelisco com uma placa informativa. Esse símbolo é uma prova de gratidão diante do engenheiro Longuin Malinowski, pelos trabalhos de medição por ele realizados naquela região, colonizada por imigrantes poloneses.

Pomnik sióstr bernardynek w Dom Feliciano, RS

– Monumento em homenagem às irmãs Bernardinas em Dom Feliciano, RS

Praca polskich sióstr zakonnych wśród naszych wychodźców w Brazylii zasługuje na uznanie i pamięć. Już w początkach kolonizacji polscy imigranci prosili o polskie siostry zakonne. Zaangażowanie polskich zgromadzeń zakonnych w tym kraju zasługuje na specjalne opracowanie⁶¹. Samarytańska praca sióstr w szkolnictwie, szpitalnictwie, posługa charytatywna i parafialna, to tylko niektóre przejawy ich ofiary i oddania. Stąd też zasługuje na odnotowanie w tym albumie i wyrażenie uznania dla inicjatorów postawienia w Dom Feliciano, RS, specjalnego pomnika. Na pomniku umieszczono tablicę z tekstem, którego tłumaczenie brzmi: „Dla Boga cała chwała. 1894–

⁶⁰ Ks. J. Pitoń CM, „Pamiętki...”, art. cyt., s. 43.

⁶¹ Z. Malczewski TChR, *W trosce nie tylko o rodaków. Misjonarze polscy w Brazylii*, Curitiba 2001, s. 43.

1994. Siostry franciszkanki bernardynki. Rok stulecia”. W Dom Feliciano jest jeszcze drugi znak wdzięczności wobec sióstr zakonnych. Odnotowujemy ten przejaw pamięci przy prezentacji różnorodnych tablic

O trabalho das irmãs religiosas polonesas entre os imigrantes no Brasil merece o reconhecimento e o registro histórico. Já no início da colonização os imigrantes poloneses pediam religiosas da Polônia. O trabalho dessas religiosas no Brasil merece uma monografia especial. O samaritano trabalho dessas irmãs nas escolas, nos hospitais e na assistência caritativa e paroquial constitui apenas algumas das manifestações do seu sacrifício e dedicação. Por isso merece ser registrado neste álbum, e merece reconhecimento a iniciativa dos habitantes de Dom Feliciano pela homenagem a elas prestada. No monumento erguido nessa localidade lemos um texto com o seguinte conteúdo: “A Deus todo louvor. 1894–1994. Irmãs Franciscanas Bernardinas. Ano Centenário”. Em Dom Feliciano existe mais um sinal de gratidão às irmãs religiosas, que registraremos na apresentação de placas variadas

Pomnik sióstr Świętej Rodziny w Murici, PR

– Monumento em homenagem às Irmãs da Sagrada Família em Murici, PR

Przed kościołem parafialnym w Murici spotykamy pomnik upamiętniający 100-lecie pracy sióstr Świętej Rodziny. Pomnik prezentuje Świętą Rodzinę: Jezusa, Maryję i Józefa. Tłumaczenie umieszczonego napisu na język polski brzmi: „Przebyta długa droga. 100 lat. 1907-2007. Zgromadzenia sióstr Świętej Rodziny w Murici”

Diante da igreja paroquial em Murici encontramos um monumento em comemoração ao centenário do trabalho das Irmãs da Sagrada Família no Brasil. O monumento apresenta a Sagrada Família: Jesus, Maria e José. A inscrição nele presente diz: “Um longo caminho percorrido. 100 anos. 1907-2007. Congregação das Irmãs da Sagrada Família em Murici”

Pomnik Tadeusza Chrostowskiego

– Monumento de Tadeu Chrostowski

Centralny Związek Polski (CZP) w 1934 roku postawił pomnik na grobie Tadeusza Chrostowskiego w Pinheirinho koło Guarapuava (72 km od Foz do Iguaçu), w stanie Paraná. Tadeusz Chrostowski podczas prowadzonych badań fauny parańskiej zmarł na malarię. Grób polskiego badacza znajduje się na terenie Narodowego Parku Iguaçu⁶².

Em 1934, a União Central dos Poloneses (UCP) ergueu um monumento no túmulo de Tadeu Chrostowski em Pinheirinho, perto de Guarapuava (72 quilômetros de Foz do Iguaçu), no estado do Paraná, onde esse cientista polonês morreu, vítima de malária, enquanto realizava pesquisas sobre a fauna paranaense. Seu túmulo encontra-se na área do Parque Nacional do Iguaçu.

Pomnik ks. Karola Dworaczka

– Monumento do pe. Carlos Dworacek

Na placu przed szkołą św. Józefa w Muri-ci znajduje się pomnik dla upamiętnienia ks. Karola Dworaczka. Niestety wandalizm dotarł także do brazylijskiego interioru. Z pomnika skradziono dwie tablice z brązu

Na praça diante da Escola São José, em Murici, encontra-se um monumento em memória do pe. Carlos Dworacek. Infelizmente o vandalismo atingiu também o interior do Brasil e do monumento foram furtadas duas placas de bronze

⁶² Ks.J. Pitoń CM, „Pamiętki polskie...”, dz. cyt., s. 43; Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny...*, dz. cyt., s. 98.

*Pomnik ks. Stanisława Trzebiatowskiego**– Monumento de pe. Estanislau Trzebiatowski*

Pomnik z podobizną ks. Stanisława Trzebiatowskiego⁶³. Znajduje się przed polskim kościołem św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Kurytybie. Na tablicy z brązu umieszczono dedykację: „Ks. Stanisław Trzebiatowski. Kościół św. Stanisława swojemu fundatorowi”

O monumento com o retrato do pe. Estanislau Trzebiatowski encontra-se diante da igreja polonesa de S. Estanislau Bispo e Mártir em Curitiba. Numa placa de bronze encontra-se a dedicatória: “Pe. Estanislau Trzebiatowski. A igreja de Santo Estanislau ao seu fundador”

Portal polonês – Portal polski

Araucária, PR

W ramach IV Kongresu Polonii Latinoamerykańskiej, jaki odbywał się w Kurytybie (od 6 do 9 kwietnia 2000 roku), została inaugurowana brama polska w Tomás Coelho. Brama usytuowana jest nad dwupasmową szosą przy wjeździe do miasta Araucária. W centrum portalu umieszczono duży obraz Matki Boskiej Częstochowskiej. Na tej imponującej pięknym architektonicznym i wielkością bramie polskiej umieszczona została tablica ze specjalnym przesłaniem. Oto pełny tekst przetłumaczony z języka portugalskiego:

„Pielgrzymujący imigrant polski dotarł w 1871 roku do ziemi araukarii. Przywiózł ze sobą uporczywość, wytrwałość i osobliwą wiarę w Matkę Boską Częstochowską. Na progu Nowego Milenium, Matko droga i protektorko, chwalimy Ciebie, o pełna łaski i miłości. Upraszamy, abyś broniła i ochraniała wszystkich nas, Twoje dzieci, przez wszystkie wieki.

Dzisiaj, czcimy heroiczną przeszłość i odnawiamy te same wartości niezachwianej wiary, stając przed ikoną Matki Boskiej Częstochowskiej, z okazji

⁶³ Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny* ..., dz. cyt, s. 79.

IV Kongresu Polonii latynoamerykańskiej organizowanego przez USOPAŁ i BRASPOL, wobec obecnych władz, członków i uczestników Kongresu, wyróżniając:

Rizio Wachowicza – Prefekta municypalnego Araucării i prezesa BRASPOL
Jana Kobylańskiego – Prezesa USOPAŁ

Arcybiskupa Szczepana Wesołego – Odpowiedzialnego za duszpasterstwo polonijne w świecie

Stanisława Zajęca – Wicemarszałka Sejmu RP

Ks. Benedykta Grzymkowskiego – Rektora Polskiej Misji Katolickiej w Brazylii

Bogusława Zakrzewskiego – Ambasadora Polski w Brazylii

Wojciecha Tycińskiego – Dyrektora Departamentu Polonii MSZ

Janinę Sagatowską – Senator i przewodniczącą Senackiej Komisji ds. Polonii

Jana Krzysztofa Frąckowiaka – Wiceministra Komitetu Badań Naukowych

Andrzeja Stelmachowskiego – Prezesa Stowarzyszenia Wspólnota Polska

Ks. Zdzisława Malczewskiego – Prowincjała Towarzystwa Chrystusowego

Ks. Szymona Valengi – Prowincjała Księży Misjonarzy

Andrzeja Dembicza – Dyrektora CESLA

Marka Makowskiego – Konsula Generalnego Polski w Kurytybie

Tadeusza Adama Piłata – Przedstawiciela Rady Wspólnot Polonijnych Europy

Delegację Polski, Argentyny, Urugwaju, Chile, Paragwaju, Ekwadoru, Stanów Zjednoczonych, Meksyku, Szwecji, Norwegii, członków BRASPOL z całej Brazylii, uczestników i społeczność Araucării.

Umieszczamy tutaj Urnę Historii, aby zarejestrować dzień dzisiejszy, historyczny i wieczny – zapraszając pokolenie roku 2500, kiedy Brazylia będzie obchodzić 1000 lat istnienia, aby podziwiać znaki naszej epoki.

Niech BÓG będzie zawsze CHWALONY.

NIECH BĘDZIE BÓG POCHWALONY (po polsku).

Witaj, 9 kwietnia roku 2000!

Rizio Wachowicz – Prefekt Municypalny”⁶⁴.

Por ocasião do IV Congresso Polônico Latino-Americano que se realizou em Curitiba (de 6 a 9 de abril de 2000), foi inaugurado o Portal Polonês em Tomás Coelho. O portal situa-se junto à rodovia que conduz à cidade. No centro do portal há uma grande imagem de Nossa Senhora de Czestochowa. Nesse portal de imponente beleza arquitetônica foi colocada uma placa contendo uma mensagem especial com o seguinte texto:

“O peregrino imigrante polonês chegou em 1871 à terra de Araucária. Trouxe consigo a tenacidade, a perseverança e a fé pessoal em Nossa Senhora de Czestochowa. No limiar

⁶⁴ Z. Malczewski TChr, *Polonii brazylijskiej* ..., dz. cyt., s. 164-166.

do novo Milênio, Mãe querida e protetora, nós Te louvamos, ó cheia de graça e amor. Suplicamos que defendas e protejas a todos nós, Teus filhos, por todos os séculos.

Hoje homenageamos os heróis do passado e renovamos os mesmos valores de fé inabalável, colocando-nos diante do ícone de Nossa Senhora de Czestochowa por ocasião do IV Congresso da Comunidade Polônica Latino-Americana, organizado pela USOPAL e pela BRASPOL, diante das atuais autoridades, membros e participantes do Congresso, com distinção para:

Rizio Wachowicz – Prefeito municipal de Araucária e presidente da BRASPOL

Jan Kobylanski – Presidente da USOPAL

Arcebispo Szczepan Wesoly – Responsável pela pastoral polônica no mundo

Stanislaw Zajac – Vice-Presidente do Parlamento da Polônia

Pe. Benedito Grzymkowski – Reitor da Missão Católica Polonesa no Brasil

Boguslaw Zakrzewski – Embaixador da Polônia no Brasil

Wojciech Tycinski – Diretor do Departamento dos Poloneses no Exterior do Ministério das Relações Exteriores

Janina Sagatowska – Senadora e presidente da Comissão Senatorial dos Poloneses no Exterior

Jan Krzysztof Frackowiak – Vice-Ministro do Comitê de Pesquisas Científicas

Andrzej Stelmachowski – Presidente da Associação “Wspólnota Polska”

Pe. Zdzislaw Malczewski – Provincial da Sociedade de Cristo

Pe. Simão Valenga – Provincial dos Padres Vicentinos

Andrzej Dembicz – Diretor do CESLA

Marek Makowski – Cônsul Geral da Polônia em Curitiba

Tadeusz Adam Pilat – Representante do Conselho das Comunidades Polônicas da Europa

Delegações da Polônia, Argentina, Uruguai, Chile, Paraguai, Equador, Estados Unidos, México, Suécia, Noruega, membros da BRASPOL de todo o Brasil, participantes e coletividade de Araucária.

Depositamos aqui a Urna da História, a fim de registrar o dia de hoje, histórico e eterno – convidando a geração do ano 2500, quando o Brasil vai comemorar 1000 anos de existência, para admirar os sinais da nossa época.

Que DEUS seja sempre LOUVADO.

(em polonês) QUE DEUS SEJA LOUVADO.

Salve, 9 de abril de 2000!

Rizio Wachowicz – Prefeito municipal”.

Portal polski w Araucária, PR

Portal polonês em Araucária, PR

Canoinhas, SC

Na terenie stanu Santa Catarina spotykamy wiele kolonii, miejscowości, miast gdzie żyją potomkowie polskich imigrantów. Jednym z tych miejsc jest miasto Canoinhas. Dla upamiętnienia polskiej obecności w tym mieście postawiony został portal polski.

No território de Santa Catarina encontramos muitas colônias, localidades e cidades onde vivem os descendentes dos imigrantes poloneses. Um desses lugares é a cidade de Canoinhas. Para assinalar a presença polonesa nessa cidade, foi construído um portal polonês.

Portal polski w Canoinhas, SC

Portal polonês em Canoinhas, SC

Inne spojrzenie na portal w Canoinhas
Uma outra vista do portal em Canoinhas

Fragment portalu z lam-brekinami
Vista parcial do portal com lambrequins

Curitiba, PR

Przy ul. Mateus Leme, w pobliżu Parku Polskiego Jana Pawła II, został postawiony portal polski. Na jednej ze ścian portalu umieszczone zostały herby: Warszawy i Krakowa. Pośrodku nich jest orzeł polski. Poniżej znajduje się tekst w języku portugalskim. Oto jego tłumaczenie: „Ten portal polski zbudowany u progu 300 lecia Kurytyby jest znakiem pierwszej imigracji tej etnii do Parany w 1871. Ta ulica, to stara droga Assunguy de Mandava do kolonii w Pilarzinho, Abranches, Santa Cândida i Lamenha Grande.

Polacy, pośród nas, zbudowali drogi, wprowadzili bardzo wzniosłe wartości kultury swojej ojczyzny w sztuce, literaturze, poezji, architekturze, gastronomii i rolnictwie – przepojeni głębokim duchem religijnym. Hołd

wszystkich mieszkańców Kurytyby dla tych siewców. Kurytyba, 9 listopada 1991. Kurytybska wspólnota polska dziękuje za zbudowanie tego portalu konsorcjum brazylijskiego banku Bamerindus i Prefektury Muncypalnej w Kurytybie, przy wsparciu Instytutu Architektów Brazylii – Departamentu Parany i Komisji Specjalnej Wspólnoty Polskiej z Kurytyby”.

Poniżej tekstu wygrawerowano w marmurze pług i wóz. To właśnie polscy chłopci, jako pierwsi wprowadzili do tutejszego rolnictwa wymienione wyżej narzędzia swojej pracy. Przyczynili się przez to do jego rozwoju

Na Rua Mateus Leme, nas proximidades do Parque João Paulo II, foi erguido um portal polonês. Numa das paredes do portal foram colocados os brasões de Varsóvia e de Cracóvia. Entre eles encontra-se a águia branca. Abaixo há o seguinte texto em língua portuguesa: “Este portal polonês, erguido no limiar dos 300 anos de Curitiba, é o marco da primeira imigração desta etnia ao Paraná em 1871. Esta rua, antigo caminho do Assunguy, demandava as colônias do Pilarzinho, Abranches, Santa Cândida e Lamenha Grande. Os poloneses, entre nós, abriram caminhos e introduziram os mais altos valores culturais de sua pátria na arte, literatura, poesia, arquitetura, culinária e técnicas agrícolas, imbuídos de profundo espírito religioso. A estes semeadores a homenagem de todos os curitibanos. Curitiba, 9 de novembro de 1991. A comunidade polonesa de Curitiba agradece a construção deste portal, parceria do Banco Bamerindus do Brasil S.A., Prefeitura Municipal de Curitiba, com apoio do Instituto dos Arquitetos do Brasil – Departamento do Paraná e Comissão Especial da Comunidade Polonesa de Curitiba”.

Abaixo do texto encontram-se gravados no mármore um arado e uma carroça. Foram justamente os camponeses poloneses os primeiros a introduzir na agricultura local as ferramentas acima citadas, pelo que contribuíram para o desenvolvimento agrícola do país

Guarani das Missões, RS

Przy wjeździe do miasteczka usytuowany jest charakterystyczny portal polski. Jest o wiele skromniejszy od portali wyżej prezentowanych.

Na entrada da cidade situa-se um característico portal polonês, mais modesto que os portais acima apresentados.

Posto de Saúde “Padre Francisco Belinowski”

W mieście Araucária, niedaleko Kurytyby, spotykamy ośrodek zdrowia im. Ks. Franciszka Belinowskiego⁶⁵.

Na cidade de Araucária, nas proximidades de Curitiba, encontramos um posto de saúde dedicado ao pe. Francisco Belinowski.

Pracinhas – Żołnierze brazylijscy walczący w II wojnie światowej

Podczas II wojny światowej walczyli w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie ochotnicy z Brazylii. W brazylijskim korpusie ekspedycyjnym (FEB) walczącym we Włoszech byli także żołnierze polskiego pochodzenia. W mieście Araucária, PR, pamięć o 4 synach tamtej ziemi, którzy zginęli we Włoszech, pozostaje żywa. W muzeum miejskim „Tingui – Cuera” poświęcono specjalne miejsce dla upamiętnienia bohaterskich żołnierzy. Na tablicy z brązu znajduje się tekst w języku portugalskim. Jego tłumaczenie brzmi: „Hołd społeczeństwa Araucării dla swoich odważnych żołnierzy: Józef Wsoek, Marceli Jachinski, Stanisław Wojcik, Adam Wojcik, którzy oddali swoje życie w obronie ojczyzny. 22.9.1945”. W kolejnej gablotce znajdują się zdjęcia bohaterskich żołnierzy i ich krótkie życiorysy. 1. „Adam Wojcik, urodził się w Araucării w 1920 roku, syn Romana i Bronisławy Wojcik. Zginął w akcji dnia 21 lutego 1945 roku w Gággio – Montano, we Włoszech. Był odznaczony medalami: «Campanha», «Sangue do Brasil», «Cruz de Combate» 2 klasy. Jego ciało zostało pochowane w mauzoleum pomnika ku czci poległych w II wojnie światowej w Rio de Janeiro”. 2. „Józef Wsoek, urodził się w Araucării, syn Stanisława i Anny Wsoek. Zginął w akcji dnia 1 października 1944 roku w Calavorno, we Włoszech. Był odznaczony medalami: «Campanha», «Sangue do Brasil», „Cruz de Combate” 1 klasy. Jego ciało zostało pochowane w mauzoleum pomnika ku czci poległych w II wojnie światowej w Rio de Janeiro”. 3. Marceli Jazinski, urodził się w Araucării w 1920 roku, syn Józefa i Emy Jazinski. Zginął w akcji dnia 25 stycznia 1945 roku w Africo, we Włoszech. Był odznaczony medalami: «Campanha», «Sangue do Brasil», «Cruz de Combate» 2 klasy. Jego ciało zostało pochowane

⁶⁵ L. Biernaski, *Quem foram ...*, dz. cyt., s. 248-249.

w mauzoleum pomnika ku czci poległych w II wojnie światowej w Rio de Janeiro”. 4. „Stanisław Wojcik, urodził się w Araucária w 1917 roku, syn Józefa Pawła i Marii Wojcik. Zginął w akcji dnia 31 stycznia 1945 roku w Lago Brago (Gággio – Montano), we Włoszech. Był odznaczony medalami: «Campanha», «Sangue do Brasil», «Cruz de Combate» 1 klasy. Jego ciało zostało pochowane w mauzoleum pomnika ku czci poległych w II wojnie światowej w Rio de Janeiro”.

Durante a Segunda Guerra Mundial voluntários do Brasil lutaram nas Forças Armadas Polonesas no Ocidente. Na Força Expedicionária Brasileira (FEB), que lutou na Itália, havia também soldados de origem polonesa. Na cidade de Araucária, PR, a memória dos quatro filhos dessa terra que pereceram na Itália permanece viva. No museu municipal Tingüi-Cuera foi reservado um lugar especial em memória desses valorosos soldados. Numa placa de bronze encontra-se este texto em língua portuguesa: “Homenagem da população de Araucária aos seus valorosos soldados: José Soek, Marcelo Jachinski, Estanislau Wojcik, Adão Wojcik, que entregaram a sua vida em defesa da Pátria. 22.09.1945”. Num outro mostruário encontram-se as fotos desses soldados e suas breves biografias: 1. “Adão Wojcik, nasceu em Araucária em 1920, filho de Romão e Bronislava Wojcik. Pereceu em ação no dia 21 de fevereiro de 1945 em Gaggio-Montano, na Itália. Foi condecorado com as medalhas «Campanha», «Sangue do Brasil» e «Cruz de Combate» 2 classe. Seu corpo foi sepultado no mausoléu dos mortos na Segunda Guerra Mundial, no Rio de Janeiro”. 2. “José Soek, nasceu em Araucária, filho de Estanislau e Ana Soek. Pereceu em ação no dia 1 de outubro de 1944 em Calavorno, na Itália. Foi condecorado com as medalhas «Campanha», «Sangue do Brasil» e «Cruz de Combate» 1 classe. O seu corpo foi sepultado no mausoléu dos mortos da Segunda Guerra Mundial, no Rio de Janeiro”. 3. “Marcelo Jachinski, nasceu em Araucária em 1920, filho de José e Ema Jachinski. Pereceu em ação no dia 25 de janeiro de 1945 em Africo, na Itália. Foi condecorado com as medalhas «Campanha», «Sangue do Brasil» e «Cruz de Combate» 2 classe. Seu corpo foi sepultado no mausoléu dos mortos na Segunda Guerra Mundial, no Rio de Janeiro. 4. “Estanislau Wojcik, nasceu em Araucária em 1917, filho de Paulo e Maria Wojcik. Pereceu em ação no dia 31 de janeiro de 1945 em Lago Brago (Gaggio-Montano), na Itália. Foi condecorado com as medalhas «Campanha», «Sangue do Brasil» e «Cruz de Combate» 1 classe. Seu corpo foi sepultado no mausoléu dos mortos na Segunda Guerra Mundial, no Rio de Janeiro”.

Tablica z brązu upamiętniająca brazylijskich żołnierzy polskiego pochodzenia
Placa de bronze em homenagem aos soldados brasileiros de origem polonesa

Również w Araucária, na placu centralnym postawiono pomnik dla upamiętnienia wspomnianych wyżej bohaterskich brazylijskich żołnierzy polskiego pochodzenia.

Igualmente em Araucária, na praça central, foi erguido um monumento em homenagem aos heróicos soldados brasileiros de origem polonesa acima mencionados.

Pomnik bohaterów II wojny światowej
Monumento dos heróis da Segunda Guerra Mundial

Na marmurowej tablicy znajduje się tekst w języku portugalskim. Oto tłumaczenie na język polski: „Pomnik żołnierza korpusu ekspedycyjnego. Bohaterowi, który przelał krew. Nieustraszonemu, który zapłacił za naszą wolność zwycięstwo ludzkich wartości. Araucária uwiecznia swoją wdzięczność, składając hołd odważnym, którzy zginęli w II wojnie światowej. Józef Wsoek, Marceli Jachinski, Stanisław Wojcik, Adam Wojcik. 27 maja 1977”.

Inauguracji pomnika dokonał prezydent państwa Ernesto Geisel. Świadczy o tym tekst umieszczony na tablicy z brązu. Oto jego treść: „Panie Prezydencie Ernesto Geisel. Witamy w mieście, symbolu Parany. Araucária raduje się przyjmując Waszą Ekszelencję, pierwszego Prezydenta Republiki stąpającego po jej ziemi. Zaszczycą nas Wasza Ekszelencja inaugurując ten prosty znak wdzięczności za odwagę brazylijskiego żołnierza, który potrafił przypieczętować własnym życiem obronę wolnego świata. Prosimy przyjąć naszą czułość za wybór tej ziemi na siedzibę rafinerii Petrobrás. Wyniosły pinior zbudził się ze spokojnego snu, aby włączyć się do narodowego wysiłku Waszej Ekszelencji, aby panowały pokój i rozwój oraz bezpieczeństwo. Społeczeństwo i rząd municypalny dziękują. 27 maja 1977”.

Numa placa de mármore encontra-se este texto em língua portuguesa: “Monumento ao expedicionário. Ao herói que selou com sangue. Ao destemido que pagou pela nossa liberdade e a vitória dos valores humanos. Araucária perpetua sua gratidão rendendo homenagem aos bravos que tombaram na segunda guerra mundial. José Wsoek, Marcelino Jachinski, Estanislau Wojcik, Adão Wojcik. Em 27 de maio de 1977”.

A inauguração do monumento foi realizada pelo presidente Ernesto Geisel, conforme registrado neste texto escrito numa placa de bronze: “Senhor Presidente Ernesto Geisel. Bem-vindo à cidade símbolo do Paraná. Araucária rejubila-se em receber Vossa Excelência – Primeiro Presidente da República a pisar seu solo. Honra-nos Vossa Excelência inaugurando este marco, singelo preito de gratidão à coragem do Pracinha Brasileiro que soube selar com a própria vida a defesa do mundo livre. Receba nosso carinho pela escolha desta terra como sede de Refinaria da Petrobrás. O altivo pinheiro despertou de um plácido sono, para se integrar no esforço nacional de Vossa Excelência, a fim de que reine a paz e o desenvolvimento com segurança. Povo e Governo Municipal agradecem. Em 27 de maio de 1977”.

Prasa polonijna w przeszłości – Imprensa polônica no passado

Nawet pobieżne spojrzenie na dzieje czasopiśmiennictwa polonijnego w Brazylii prowadzi nas do wniosku, że było ono w tym kraju przejawem wielkiego wysił-

ku imigracyjnej społeczności polskiej, mającej na celu zachowanie własnej tożsamości narodowej, jak też było przejawem aktywności różnych jej organizacji.

Najpierw chciałbym wymienić znaczące tygodniki, których żywotność była stosunkowo długa, jeśli chodzi o prasę wydawaną przez polską grupę etniczną w Brazylii.

- ✓ Pierwszym pismem wydawanym w latach 1892-1941 w Kurytybie była „Gazeta Polska w Brazylii”. Pismo założył Karol Szulc, kupiec pochodzący z poznańskiego, który osiedlił się w Kurytybie. W 1893 roku wydawnictwo tygodnika przejęła spółka wydawnicza: Edmund Saporski, Antoni Bodziak, Aleksy Waberski, Jurgielewicz i księża Andrzej Dziadkowiec i Władysław Smołucha. W późniejszym czasie „Gazeta” przechodziła przez różne ręce. 1 kwietnia 1912 roku kupił „Gazetę” ks. Stanisław Trzebiatowski, werbista i wielki działacz Polonii kurytybskiej. Po przeszło 25 latach wydawania tygodnika przez polskich werbistów, przede wszystkim ks. Stanisława Trzebiatowskiego. „Gazeta Polska w Brazylii” przeszła w posiadanie Pawła Nikodema. Nowy właściciel „Gazety” pierwszy numer tygodnika wydał 11 sierpnia 1935 roku „Gazeta” ukazywała się aż do wydania dekretu prezydenta Getúlio Vargasa likwidującego pisma cudzoziemskie w Brazylii. Ostatni numer wydany w języku polskim ukazał się 30 sierpnia 1941 roku, a w języku portugalskim 15 października 1941 roku (numer 43), jako „Gazeta Poloneza”. Nakład „Gazety Polskiej w Brazylii” osiągnął – w okresie szczytu – 4 tysiące egzemplarzy.
- ✓ Kolejne pismo ukazuje się w 1905 roku i nosi nazwę „Polak w Brazylii”. Wydawane jest jako tygodnik. Pierwszym redaktorem był Jan Hempel. Było to pismo postępowe i antyklerykalne. W latach 1913-1914 pismo publikowało dodatki: „Szkola Ludowa” i „Escolaridade polonesa”. Po wyjeździe Kazimierza Warchałowskiego do Polski następuje upadek pisma „Polak w Brazylii”. Ostatni numer ukazał się 18 sierpnia 1920 roku.
- ✓ Spadek po piśmie „Polak w Brazylii” wykupiła grupa 11 akcjonariuszy. Zgromadzenie zakonne księży misjonarzy wincentynów w Kurytybie przejęło ten spadek i już 2 października 1920 roku został wydany pierwszy numer tygodnika pod nową nazwą „Lud”. Tygodnik od początku miał charakter konserwatywno-kościelny, zamieszczał także teksty o tematyce społecznej. Pierwszym redaktorem był ks. Józef Joachim Góral CM.

Wobec autorytarnych rządów za prezydenta Getúlio Vargasa, w latach 1940-1946 pismo zawiesiło swoją działalność. Po upadku dyktatury, 1 stycznia 1947 roku „Lud” wznowił swoją działalność. Pismo ukazywało się także w nowej szacie graficznej.

W 1989 roku zmieniono nazwę „Lud” na „Nowy Lud”. Gazeta wydawana była w języku polskim i portugalskim. Wydawcami byli: ks. Jerzy Morkis CM, Mieczysław Surek i Paulo Filipak. Niestety, ani nowa nazwa tygodnika, ani zabiegi o nową szatę graficzną nie przedłużyły żywotności tygodnikowi. W ostatnich miesiącach tygodnik ukazywał się nieregularnie. Ostatecznie zaprzestano wydawania pisma w październiku 1999 roku.

- ✓ Kolejnym czasopismem zasługującym na wspomnienie to „Polska Prawda w Brazylii”. Pismo ukazywało się w latach 1929-1941. Był to tygodnik katolicki wydawany w Kurytybie. Pismo publikowało równocześnie biuletyn Towarzystw polskich w Brazylii „Kultura”. Tygodnik przestał wychodzić z powodu dekretu nacjonalizacyjnego.

Na łamach wymienionych wyżej tygodników pojawiały się różnego rodzaju polemiki. Według Jana Krawczyka, walki toczono przede wszystkim o przewodnictwo nad polską kolonią. Polemiki były też przejawem różnorodności: myśli, prądów, zapatrywań, czy też nurtów ideologicznych obecnych w polonijnym środowisku w Brazylii.

Wymienione powyżej cztery tygodniki wydawane były w Kurytybie.

Z kolei chciałbym wymienić ważniejsze czasopisma polonijne, jakie ukazywały się dzięki zaangażowaniu wybitnych przedstawicieli polskiej społeczności w tym kraju. Wspomniany już powyżej Jan Krawczyk (pisarz, publicysta polonijny) podaje, że w okresie obejmującym lata 1892-1966 wychodziło w Brazylii blisko sto różnego rodzaju czasopism polonijnych. Żywotność tych czasopism była różna⁶⁶.

⁶⁶ W 1898 roku wychodził „Poranek” będący dodatkiem „Gazety Polskiej w Brazylii”. W latach 1897-1898 wydawany był „Kurier Parański”. Tygodnik był dziełem Gilherme Melińskiego, cieszącego się wsparciem towarzystwa „Łączność i Zgoda”. W 1898 roku wydawany był „Djablik Parański”. W latach 1900-1901 wychodził bogato ilustrowany tygodnik „Prawda”. Kolejnym pismem był „Robotnik Parański” wydawany w latach 1902-1903 przez członków najstarszego Towarzystwa „Tadeusz Kościuszko”. Pojawia się na rynku polonijnym kolejne pismo satyryczne „Djablik”. Wydawane było tylko przez rok (1902 roku). Tęgo samego roku pojawił się kolejny tytuł: „Ścierka”. W 1905 roku w mieście Rio Grande, w stanie Rio Grande do Sul, wydany został tylko jeden numer „Naprzód”, jako organ Towarzystwa polskiego „Orzeł Biały”. W latach 1907-1908 w São Paulo wydawany był „Dzwon Polski”. Pismo propagowało imigrację polską do Brazylii pragnąc pozyskać siłę roboczą na plantacje kawy. W 1908 roku wychodził, także w São Paulo, wydawany po portugalsku „Imigrante”. Pismo publikowało wiele wiadomości o Polsce. Ludwik Szczerbowski wydawał w latach 1908-1909 w Kurytybie pismo o charakterze popularnym i lewicującym „Naród”. Na krótko ukazało się w 1909 roku pismo „Ży-

cie". Wydawane było przez Radosława Neymana i miało charakter antyreligijny. Z kolei w Ijuí, w Rio Grande do Sul, w latach 1909-1910 pod kierunkiem Adama Zgraji wychodził „Kolonista”. Było to pismo lokalne, z którym współpracował Stanisław Kłobukowski. „Kolonista” wydał po polsku „Historię Brazylii” przeznaczoną dla szkół polskich. W 1909 roku wydawany był w Kurytybie „Emigrant Polski” w Paranie. Szerzył propagandę na rzecz emigracji polskiej do Parani. W 1911 roku wydawany był „Tygodnik Polski”. Wyszło zaledwie kilka numerów. Grupa działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) pod przewodnictwem dr Szymona Kossobudzkiego wydawała w latach 1912-1913 pismo „Niwa”. Redaktorem był Wojciech Szukiewicz. „Niwa” miała charakter postępowy i broniła niepodległości Polski. W latach 1913-1914 wychodził w Kurytybie „Ogniwo” będące organem „Unii Robotników Polskich”. Z czasem redaktorzy przenieśli się do Ponta Grossa, gdzie przez krótki czas (od 15 października 1915 roku do 20 marca 1916 roku), jako „Polska Komisja Wojskowa w Ameryce Łacińskiej” wydawali „Ogniwo”, a później „Wiadomości Wojskowe”. Po raz kolejny w Ijuí – w latach 1914-1915 – zaczyna się ukazywać pismo „Kolonista Polski”. Redaktorem był ks. Antoni Cuber. „Ogniwo” wychodzące w Ponta Grossa w 1916 roku zmienia nazwę na „Pobudka” i pod tym tytułem ukazuje się do 24 sierpnia 1918 roku. Pismo to było organem wszystkich organizacji polskich w Ameryce Południowej walczących o wolność Polski. Po raz kolejny „Pobudka” przechodzi metamorfozę. Pod koniec 1918 roku zmienia orientację i nazwę na „Świt”. W połowie 1921 roku redakcja przenosi się do Kurytyby. Pismo wychodzi do 11 listopada 1928 roku z czasem podjęto wysiłek ponownego wydawania tego pisma. 13 maja 1935 roku wyszedł, niestety, tylko jeden numer. Pod koniec 1916 roku pojawił się kolejny tytuł. Było to pismo „Człowiek Leśny”. Wydano tylko cztery numery. Przypuszcza się, że pismo wydawane było przez Witolda Zongołowicza w Mallet. W latach 1916-1917 wychodził w Guarani das Missões, RS, „Tygodnik Związkowy”. 11 listopada 1918 roku ukazał się jeden numer w języku portugalskim „Polónia”, z okazji uzyskania przez Polskę niepodległości. W 1919 roku w Ponta Grossa ukazał „Sowizdrzał Parański”. Niestety wyszły tylko dwa numery pisma. W latach 1921-1935 zgromadzenie księży misjonarzy wincentynów wydawało w Kurytybie miesięcznik noszący tytuł „Przyjaciel Rodziny”. Od grudnia 1921 roku do lipca 1922 ukazywały się cztery numery satyrycznego pisma „Osa”. We wrześniu 1921 roku wyszedł w São Paulo tylko jeden numer „Proletariat Polski w Ameryce Południowej”. Było to wydanie dwujęzyczne. Nie uzyskał większego oddźwięku w społeczności polonijnej. W latach 1921-1922 administracja kolonizacji w Cruz Machado, PR, wydawała pismo „O trabalho” mające na celu ułatwienie asymilacji cudzoziemców, szczególnie kolonistów, w nowej rzeczywistości. Artykuły były publikowane w kilku językach; także po polsku. W latach 1922-1923 grupa postępowych intelektualistów polskich w Kurytybie wydawała „Nasze Życie”. W 1922 roku Dyrekcja Centralna Towarzystwa Wychowania Fizycznego „Junak” w Brazylii wydawała w Kurytybie pismo „Sportowiec Polski”. Czasopismo redagowali Bogdan Lepecki i Apoloniusz Zarychta. W latach 1923-1925 wychodziło – także w Kurytybie – czasopismo „Świat Parański”. Ukazało się 6 numerów tego pisma pod redakcją Józefa Stańczewskiego i Józefa Papugnée Gawłowskiego. Z kolei Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Polskich w Brazylii, w latach 1924-1935, wydawało „Naszą Szkołę”. Pismo ukazywało się każdego miesiąca i liczyło 32 strony. W tym samym okresie, jako dodatek „Naszej Szkoły” ukazywała się „Nasza Szkołka”. Było to pismo ilustrowane przeznaczone dla dzieci i młodzieży. Pod redakcją dr Szymona Kossobudzkiego ukazywało się w Kurytybie przez dwa lata (1925-1926) „Eco da Polónia”. Było to pismo dwujęzyczne: po portugalsku i hiszpańsku. Czasopismo wychodziło każdego miesiąca i omawiało sztukę, naukę, literaturę i historię Polski. Również przez dwa lata (1927-1929) Federacja Towarzystw Polskich w Rio Grande do Sul w Porto Alegre publikowała „Echo Polskie”. Również w Porto Alegre ukazywał się „Sportowiec”. Był to organ Towarzystwa „Sokół” i wychodził w latach 1929-1930. Z kolei (w latach 1929-1930) w São Paulo wychodził tygodnik „Kurier Polski”. W 1929 roku w Kurytybie wychodziło pismo satyryczne „Djablik Parański”. W latach 1931-1937 Towarzystwo Sportowe pismo „Junak” w Kurytybie wydawało, po polsku i portugalsku, pismo „Junak”. W 1931 roku ukazał się w São Paulo tygodnik „Ilustrowany Informator Polski w Brazylii”. W następnym roku następcą wspomnianego tygodnika były „Nowiny Ilustrowane”. Niestety, ukazały się tylko 3 numery tego pisma. W 1932 roku pojawił się „Djablik Brazylijski”, jako dodatek do „Nowin Ilustrowanych”. W latach 1931-1934 Towarzystwo Sarmacja w Kurytybie wydawało pismo „Sarmata”. W Porto Alegre ukazywał się dwutygodnik (w latach 1930-1934) „Odrodzenie” przeznaczony dla wszystkich Polaków w Brazylii. W trzecim roku działalności „Odrodzenie” publikowało następujące dodatki: „Czyn Młodych”, „Promień”, „Ogniwo”, „Głos Nauczyciela”, „Polonia w Rio Grande do Sul”, „Związkowiec”, „Rolnik”. W latach 1933-1935 wychodził w Kurytybie, najpierw jako dwumiesięcznik, a później miesięcznik „Nasza Praca”. Był to organ kilku stowarzyszeń: Federacji Zawodowych Rolników Polskich w Brazylii, Federacji Nauczycieli Szkół Polskich w Brazylii, Towarzystwa „Junak” w Brazylii, Stowarzyszenia Studentów Sarmacja w Kurytybie. Wraz z tym pismem ukazywały się następujące dodatki: „Rolnik”, „Oświatowiec”, „Nasza Szkoła”, „Sarmata i Junak”. Po upadku „Naszej Pracy” dodatki wychodziły wraz z „Gazetą Polską w Brazylii”. Przez dwa lata (1930-1932) w Porto Alegre wychodził dwutygodnik „Polska”. Pismo było następcą „Echa Polskiego”. W latach 1933-1938 Federacja Towarzystw Polskich „Kultura” w Brazylii wydawała każdego miesiąca czasopismo „Kultura”. Było ono pismem postępowym. W pierwszych dniach 1933 roku zaczął ukazywać się „Głos Parański”. Jednak 5 czerwca 1933 roku połączył się z „Gazetą Polską w Brazylii”. Przez dwa lata (1933-1934) Polski Kościół Narodowy wydawał w Ponta Grossa pismo

Według ks. Jana Pitonia CM, wieloletniego rektora Polskiej Misji Katolickiej w Brazylii i zasłużonego badacza dziejów Polonii brazylijskiej, do 1937 roku wydawanych było: 19 tygodników polskich, 64 czasopism ukazujących się każdego miesiąca, 10 różnych biuletynów informacyjnych.

W 1938 roku wraz z ukazaniem się dekretu o nacjonalizacji wszystkie pisma wydawane w Brazylii w językach obcych zostały zamknięte. Z chwilą wybuchu drugiej wojny światowej został złagodzony dekret o nacjonalizacji. Rząd brazylijski pozwolił na publikację biuletynów po polsku, w których informowano o przebiegu wydarzeń wojennych, jak również organizowanej pomocy dla cierpiącej Polski⁶⁷.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej następuje powolna demokratyzacja życia brazylijskiego. Czasopiśmiennictwo polskie powraca także do życia. Niestety aktywność ta już była o wiele mniejsza niż przed ukazaniem się dekretów nacjonalizacyjnych za prezydentury Getúlia Vargasa. Ilość czasopism polskich także wyraźnie się zmniejszyła⁶⁸.

„Siewca”. Ukazywało się nieregularnie. W 1935 roku duchowieństwo w São Paulo wydawało miesięcznik „Związek Polsko Katolicki”. Również tego samego roku Centralny Związek Polaków (CZP) w Brazylii wydawał w Kurytybie „Gazetę Szkolną w Brazylii”. W latach 1937-1938 kolegium polskie Henryka Sienkiewicza w Kurytybie publikowało pismo skierowane do młodzieży „Młody Parańczyk”. W późniejszym czasie pismo połączyło się z „Junakiem”. Kolejnym piśmem satyrycznym wychodzącym w latach 1937-1938 w Kurytybie był „Picapau” (dzięcioł). Pismo „Rolnik”, wydawane w latach 1936-1937, było organem Federacji Rolników Polskich w Brazylii. Od października 1939 roku pismo to wychodziło jako dodatek „Prawdy Polskiej w Brazylii”. W latach 1937-1939 wychodził w Rio de Janeiro, jako tygodnik, „Biuletyn Izby Handlowej Polsko-Brazylijskiej” (*Boletim semanal da Câmara de Comércio Polono-Brasileira*). Centralny Związek Polaków (CZP) w Brazylii wydawał w Kurytybie (1937-1938) „Biuletyn Informacyjno Instrukcyjny”.

⁶⁷ Oto tytuły wydawanych biuletynów: „Sekcja prasowa Konsulatu RP w Kurytybie” (1940-1942), „Serwis prasowy Konsulatu Generalnego w Kurytybie” (1942-1945), „Po przeczytaniu, podaj dalej” (1942-1945) – również publikacja Konsulatu, „Biuletyn Wydziału Prasowego Poselstwa RP” (1940-1944), „Boletim Informativo das Atividades do Comitê Brasileiro de Socorro às Vítimas de Guerra na Polónia” (1939-1940) – wydawany w Porto Alegre, „Boletim do Comitê Central de Socorro às Vítimas de Guerra na Polónia” (1939-1945), „Boletim do Sub-Comitê de Socorro às Vítimas de Guerra na Polónia” – filiał do Paraná” (1939-1946), „Boletim do Comitê de Socorro às Vítimas de Guerra na Polónia” (1939-1945) – wychodził w São Paulo co 4 miesiące, „Biuletyn Informacyjny – Polski Czerwony Krzyż” (1947-1948) – publikowany przez przedstawicielstwo Polski Ludowej w Rio de Janeiro i Kurytybie, „Biuletyn Informacyjny Demokratycznego Komitetu Obywatelskiego” (1944-1952) – redagowany w Kurytybie przez Jana Chorosnickiego, „Biuletyn Informacyjny Towarzystwa Polonia” (1944-1959) – publikowany nieregularnie w Rio de Janeiro, „Pensamento da Polónia Católica” (1944-1945) – pismo wychodziło jako dodatek czasopisma „A Ordem” w Rio de Janeiro. Redagowane na wysokim poziomie w języku portugalskim przez ks. prof. Pawła Siwka TJ i prof. Jerzego Zbrozka. „Fatos e Figuras” (1944-1945) to kolejny dodatek wydawany w języku portugalskim na tematy polskie w Rio de Janeiro do czasopisma „Vida”.

⁶⁸ Oto tytuły wydawanych biuletynów i czasopism z tego okresu: „Biuletyn Informacyjny” (1945-1948 i 1952) – wydawany w języku polskim w Rio de Janeiro pod auspicjami przedstawicielstwa Polski Ludowej; „Jednodniówka Unii Kulturalnej Polaków w Brazylii” (1947) – wychodziła w Rio de Janeiro; „Biuletyn Informacyjny Unii Kulturalnej Polaków w Brazylii” (1948-1954) – wydawany w Rio de Janeiro w języku polskim i portugalskim; „Siewca” (1948-1959) – pismo wychodziło w Kurytybie i posiadało charakter popularny, społeczny i postępowy. Było to pismo wydawane przez braci Wolańskich, niezależne od kolonii polskiej i miało na celu umocnienie przyjaźni brazylijsko-polskiej; „Kurier Polski” (1948-1950) – tygodnik wydawany w São Paulo o profilu popularnym i postępowym; „Przegląd Polski” (1960-1964) – również wychodzący w São Paulo i ukazujący się co dwa miesiące; „Skarpa” (1964-1966) – była to kontynuacja „Przeglądu Polskiego” z São Paulo. Pismo wychodziło co cztery miesiące i poświęcone było literaturze; „Polónia”

Prasa polonijna w Brazylii ukazująca się tak po polsku, jak też i po portugalsku wydawana była w następujących miastach: Ijuí, Kurytybie, Ponta Grossa, Porto Alegre, Rio de Janeiro, São Paulo.

Pisząc o czasopiśmiennictwie polonijnym w Brazylii nie można pominąć kalendarzy wydawanych w języku polskim. Publikacje te zawierają wiele cennych informacji o historii kolonizacji polskiej w tym kraju⁶⁹.

(1950) – biuletyn wydawany w Porto Alegre przez Towarzystwo Polónia. Pismo było redagowane przez Jana Wójcika, broniło rządu polskiego w Londynie przeciwstawiając się Polsce Ludowej; „Ognisko” (1952) – biuletyn informacyjny Młodzieży Katolickiej Matki Boskiej Częstochowskiej w Kurytybie; „Wiadomości Polskie” (1956-1958) – wychodziły w Kurytybie. Właścicielem pisma był Marcei Ostrowski, a dyrektorem Tadeusz Ostrowski. Pismo posiadało charakter polityczny, popierane było przez byłych kombatanów i popierało polski rząd w Londynie; „Być wiernym Rzeczypospolitej” (1956-1958) – pismo było wydawane przez Komitet „Niepodległość” w Kurytybie i broniło legalności; „Pobudka” (1958) – biuletyn parafii Matki Boskiej Jasnogórskiej w Porto Alegre; „Zorza” (1961 – ?) – pismo kombatanów polskich w Kurytybie zrzeszonych w „Grompolk”; „Biuletyn Informacyjny Stowarzyszenia Polskich Kombatanów” (1968 – ?) – wydawany w Rio de Janeiro i ukazujący się nieregularnie; „Biuletyn Stowarzyszenia Lotników Polskich w Brazylii” (1968) – ukazały się tylko 3 numery; „Zew Jasnogórski” (1965 – ?) – miesięcznik wydawany przez Młodzież Matki Boskiej Jasnogórskiej skupionej przy parafii św. Wincentego w Kurytybie; „Jopol inform” (1965 – ?) – pismo grupy folkloru polskiego „Jovem Polónia” w Porto Alegre; „Chrystusowiec wśród wychodźców” (1964-1965) – biuletyn wydawany w Camaquã przez zespół, któremu przewodniczył ks. Stefan Kucharski. Zamierzeniem wydawców było podtrzymanie łączności wśród chrystusowców pracujących wśród Polonii brazylijskiej; „Biuletyn Polski” (1967) – ukazał się tylko jeden numer. Wydany był w Camaquã, RS; „Więź duszpasterska” (1968 – ?) – to „Biuletyn Polski”, który przyjął nowy tytuł i był wydawany przez Towarzystwo Chrystusowe w Camaquã mając stać się organem duchowieństwa polskiego pracującego w stanie Rio Grande do Sul; „Polónia” (1969 – ?) – biuletyn informacyjny Towarzystwa Polónia w Porto Alegre. Wydawany w języku polskim i portugalskim; „O Moleque” (1966) – publikacja Towarzystwa „União Juventus” w Kurytybie, nakład 5 tys. egzemplarzy i wydanie kolorowe; „Jornal da Sociedade União Juventus” (1969 – ?) – biuletyn informacyjny w języku portugalskim Towarzystwa „União Juventus” w Kurytybie, nakład 4 tys. egzemplarzy; „Informacja prasowa” (1969 – ?) – biuletyn Towarzystwa „União Juventus” skierowany do prasy polskiej; „Ziarna i Kłosa” (1949 – ?) – biuletyn informacyjny kapelanii polskiej w São Paulo. Redaktorami byli polscy salezianie prowadzący kapelanie; ks. dr Jan Kasprzak, ks. Antoni Łatka, ks. Stanisław Łobaza. Posiadał nakład 500 egzemplarzy i był drukowany w drukarni księży wincentynów w Kurytybie. Biuletyn ukazywał się każdego miesiąca i zamieszczał informacje katolickie, szczególnie o Polsce. W maju 1969 roku nastąpiła zmiana szaty graficznej, ograniczono się do 8 stron i drukowany był na powielacz; „Supol inform” (1965-1966) – biuletyn informacyjny Rady Głównej Tysiąclecia Chrześcijaństwa w Polsce. Redakcją zajmował się prof. Franciszek Dranka. Wychodził w Kurytybie i publikował wiadomości o organizowanych uroczystościach związanych z milenium chrztu Polski. W sumie wyszło osiem numerów. Jeden z nich osiągnął nakład 10 tys. egzemplarzy. Biuletyn rozprowadzany bezpłatnie; „Dom Feliciano” (1946-1958) – wyszły dwa numery i poświęcone były tematyce związanej z życiem kolonistów. Pismo wydawane było w Dom Feliciano w stanie Rio Grande do Sul; „Szczerebiec” – biuletyn informacyjny Gromady Polskich Kombatanów (Grompolk) wydawany w Rio de Janeiro od 20 grudnia 1974 roku przez Kazimierza Sienkiewicza. Pismo ukazywało się prawie aż do końca życia redaktora (zmarł 6 września 2001 roku); „Biuletyn Polskiej Misji Katolickiej” (1979 – 1982) – miesięcznik wydawany w języku polskim przez rektora PMK Benedykta Grzymkowskiego TChr w Kurytybie. Niestety ze względu na wzrastające koszty wydania i galopujący wzrost brazylijskiej inflacji, wydawanie pisma zostało wstrzymane. W latach 90. w Kurytybie Leonardo Tyska wydawał tygodnik „Sto lat”. Żywność tego pisma nie była zbyt długa.

⁶⁹ „Kalendarz Polski” (1898, 1900 i 1901) – wydawany przez Bernarda Feliksa Zdanowskiego w Porto Alegre; „Kolonista – Kalendarz Polski” (1910 i 1911) – publikacja Adama Zgraji, wydana jako dodatek do gazety „Kolonista”, wychodzącej w Ijuí, w stanie Rio Grande do Sul; „Kalendarz Przyjaciół Rodziny Polskiej w Brazylii” (1914) – wydany jako dodatek do „Gazety Polskiej w Brazylii” w Kurytybie; „Kalendarz Katolicko-Polski” (1917-1940) – również dodatek „Gazety Polskiej w Brazylii”; „Kalendarz Polski w Brazylii” (1917-1920) – wydawnictwo księgarni polskiej Kazimierza Warchałowskiego w Kurytybie; „Kalendarz Polskich Demokratów” (1920) – dodatek gazety „Świt” ukazującej się w Ponta Grossa, w stanie Paraná; „Kalendarz Polski Przyjaciół Rodziny” (1922-1926) – dodatek gazety „Lud” wydawanej przez księży wincentynów w Kurytybie; „Kalendarz Lud” (1933-1940, 1948-1973) – również wydawany jako dodatek gazety „Lud”. Trzeba jeszcze nadmienić, że były wydawane: „Kalendarz Ilustrowany”, „Kalendarz Echo Polskie”, „Kalendarz Odrodzenie”. Niestety nie posiadamy dokładniejszych danych na temat tych publikacji.

Mesmo um olhar superficial para a história da imprensa polônica no Brasil leva-nos à conclusão de que ela foi, nesse país, a manifestação de um grande esforço da comunidade polônica, tendo por objetivo a preservação da própria identidade nacional, da mesma forma que foi uma manifestação da vitalidade das suas diversas organizações.

Primeiramente eu gostaria de mencionar os semanários importantes cuja vitalidade foi até bastante longa, no que diz respeito à imprensa publicada pelo grupo étnico polonês no Brasil.

- ✓ *O primeiro periódico, publicado nos anos 1892-1941 em Curitiba, foi a “Gazeta Polska w Brazylii” (Jornal polonês no Brasil). Sua fundação coube a Karol Szulc, um comerciante originário de Poznań, que se estabeleceu em Curitiba. Em 1893 a publicação do semanário foi assumida por uma sociedade editorial composta dos seguintes sócios: Edmundo Saporski, Antônio Bodziak, Aleixo Waberski, Jurgielewicz e os padres André Dziadkowicz e Ladislau Smolucha. Em época posterior a “Gazeta” passou por várias mãos. No dia 1 de abril de 1912 o jornal foi comprado pelo pe. Estanislau Trzebiatowski, verbita e grande líder da colônia polonesa em Curitiba. Após quase 25 anos de publicação do semanário pelos verbitas poloneses, sobretudo pelo pe. Estanislau Trzebiatowski, a “Gazeta Polska w Brazylii” passou a ser propriedade de Paulo Nikodem. O novo proprietário do jornal publicou o primeiro número de semanário no dia 11 de agosto de 1935. A “Gazeta” foi publicada até a promulgação do decreto do presidente Getúlio Vargas que fechou a imprensa estrangeira no Brasil. No período do seu auge, a tiragem da “Gazeta Polska w Brazylii” chegou a 4 mil exemplares.*
- ✓ *A publicação seguinte surge em 1905 com o título “Polak w Brazylii” (O polonês no Brasil), que circulava semanalmente. O seu primeiro redator foi João Hempel. Tratava-se de um periódico progressista e anticlerical. Nos anos 1913-1914 o jornal publicava os suplementos “Szkoła ludowa” (A escola popular) e “Escolaridade polonesa”. Após a partida de Casimiro Warchałowski para a Polônia, ocorre o fechamento do jornal “Polak w Brazylii”. O último número foi publicado no dia 18 de agosto de 1920.*
- ✓ *O espólio do “Polak w Brazylii” foi adquirido por um grupo de 11 acionistas. A congregação religiosa dos padres vicentinos de Curitiba assumiu esse espólio e já no dia 2 de outubro de 1920 foi publicado o primeiro número do semanário com o novo nome “Lud” (O povo). Desde o início esse semanário teve um caráter eclesiástico-conservador e também publicava textos de temática social. Seu primeiro redator foi o pe. José Joaquim Góral CM.*

Em consequência das medidas nacionalizadoras durante o governo do presidente Getúlio Vargas, nos anos 1940-1946 o periódico suspendeu a sua atividade. Após a queda da ditadura de Getúlio Vargas, no dia 1 de janeiro de 1947, o “Lud” reiniciou a sua atividade. Começou a ser publicado também num novo formato gráfico.

Em 1989 o nome “Lud” foi trocado para “Nowy Lud” (O novo “Lud”), publicado num novo formato gráfico, em língua polonesa e portuguesa. Os editores eram: pe. Jorge Morkis CM, Miecislau Surek e Paulo Filipak. Infelizmente, nem o novo nome nem o novo formato gráfico conseguiram prolongar a vida do semanário. Nos últimos meses de sua existência o jornal circulou de forma irregular, até a interrupção da sua publicação em outubro de 1999.

✓ *A publicação seguinte que merece menção é “Polska Prawda w Brazylii” (A Verdade Polonesa no Brasil), que circulou nos anos 1929-1941. Era um semanário católico publicado em Curitiba. Ao mesmo tempo o periódico publicava um boletim das sociedades polonesas no Brasil “Kultura”. Esse semanário deixou de circular em razão da legislação nacionalizadora.*

Nas páginas do semanários acima citados travavam-se diversos tipos de polêmicas. Segundo João Krawczyk, essas disputas eram motivadas principalmente pela busca da liderança dentro da colônia polonesa. Essas polêmicas eram também uma manifestação da diversidade de pensamentos, correntes, pontos de vista ou ideologias presentes no seio da colônia polonesa no Brasil.

Os quatro jornais acima mencionados eram publicados em Curitiba.

A seguir gostaria de mencionar os mais importantes periódicos polônicos que circularam graças ao engajamento de eminentes representantes da comunidade polonesa no Brasil. O acima mencionado João Krawczyk (escritor e jornalista polônico) informa que no período que abrange os anos 1892-1966 circularam no Brasil cerca de cem periódicos polônicos de vários tipos. A vitalidade desses periódicos foi variada⁷⁰.

⁷⁰ Em 1998 circulou o “Poranek” (Aurora), como suplemento da “Gazeta Polska w Brazylii”. Nos anos 1897-1898 era publicado o “Kurier Parański” (Mensageiro Paranaense). O semanário era uma obra de Guilherme Meliński, que contava com o apoio da Sociedade “União e Concórdia”. Em 1898 era publicado o “Diablik Parański” (Diabinho Paranaense). Nos anos 1900-1901 circulou o semanário ricamente ilustrado “Prawda” (A Verdade). O periódico seguinte foi “Robotnik Parański” (O Operário Paranaense), publicado nos anos 1902-1903 por alguns sócios da mais antiga sociedade polonesa no Brasil, a “Tadeusz Kościuszko”. Surge depois no mercado paranaense mais uma publicação satírica, o “Diablik” (Diabinho), que circulou apenas por um ano. Naquele mesmo ano surgiu mais um título: “Ścierka” (O Esfregão). Em 1905, na cidade de Rio Grande, no Rio Grande do Sul, foi publicado o único número do “Naprzód” (Avante), como órgão da sociedade polonesa “Águia Branca”. Nos anos 1907/1908, era publicado em São Paulo o “Dzwon Polski” (O Sino Polonês), que propagava a imigração polonesa ao Brasil, buscando atrair mão-de-obra para as plantações de café. Em 1908 foi publicado em português, também em São Paulo, o periódico “Imigrante”, que fornecia muitas informações sobre a Polônia. Nos anos 1908-1909, Luís Szerbowski publicou em Curitiba um periódico de caráter popular e esquerdista, o “Naród” (A Nação). Por algum tempo circulou em 1909 a publicação “Życie” (Vida), editada

por Radosław Neyman, de caráter anti-religioso. Em seguida, em Ijuí, no Rio Grande do Sul, nos anos 1909-1910 era publicado o “Kolonista” (O Colono) sob a direção de Adão Zgraja, uma publicação local, com a qual colaborou Stanisław Kłobukowski. Os editores desse periódico publicaram em polonês uma “História do Brasil”, destinada às escolas polonesas. Em 1909 era editado em Curitiba o “Emigrant Polski w Paraná” (O Emigrante Polonês no Paraná), que fazia propaganda em favor da emigração polonesa para o Paraná. Em 1911 era publicado o “Tygodnik Polski” (Semanário Polonês), do qual saíram apenas alguns números. Um grupo de ativistas do Partido Socialista Polonês, sob a supervisão do dr. Simão Kossobudzki, publicou nos anos 1912-1913 o periódico “Niwa” (O Campo), cujo redator era Alberto Szukiewicz. Tinha um caráter progressista e defendia a independência da Polônia. Nos anos 1913-1914 é publicado em Curitiba o “Ogniwo” (O Elo), que era um órgão da “União dos Operários Poloneses”. Com o tempo os seus redatores mudaram-se para Ponta Grossa, onde por um breve período (de 15 de outubro de 1915 a 20 de março de 1916), com o nome de “Comissão Militar Polonesa na América Latina”, publicaram o “Ogniwo” e depois “Wiadomości Wojskowe” (Notícias Militares). Mais uma vez em Ijuí – nos anos 1914-1915 – começa a ser publicado o periódico “Kolonista Polski” (O Colono Polonês). Seu redator era o pe. Antônio Cuber. O “Ogniwo”, publicado em Ponta Grossa, muda o seu nome para “Pobudka” (Toque de Alvorada), que com esse título circula até 24 de agosto de 1918. Esse periódico era um órgão de todas as organizações polonesas que na América Latina lutavam pela liberdade da Polónia. Mais uma vez o “Pobudka” passa por uma metamorfose. No final de 1918 muda a sua orientação e o seu nome para “Świt” (Alvorada). Em meados de 1921 sua redação muda-se para Curitiba. Essa publicação circulou até 11 de novembro de 1928. Com o tempo empreendeu-se um esforço no sentido de editar novamente esse periódico. No dia 13 de maio de 1935 foi publicado, infelizmente, apenas um número. No final de 1916 surge mais um título. Era o periódico “Człowiek Leśny” (O Homem do Mato), do qual foram publicados apenas quatro números. Supõe-se que esse periódico era editado por Witoldo Żongolowicz, em Mallet. Nos anos 1916-1917 circulou em Guarani das Missões, RS, o “Tygodnik Związkowy” (Semanário das Associações). No dia 18 de novembro de 1918 circulou um único número do “Polónia”, por ocasião da reconquista da independência da Polónia. Em 1919, em Ponta Grossa, circulou o “Sowizdrzał Parański” (O Gaiato Paranaense), do qual infelizmente saíram apenas dois números. Nos anos 1921-1935, a congregação dos padres vicentinos de Curitiba publicou uma revista mensal intitulada “Przyjaciół Rodziny” (O Amigo da Família). De dezembro de 1921 a julho de 1922 circularam quatro números da publicação satírica “Osa” (A Vespa). Em setembro de 1921 circulou em São Paulo um único número do “Proletariat Polski w Ameryce Południowej” (O Proletariado Polonês na América do Sul). Era uma publicação bilingüe que não obteve maior repercussão na comunidade polônica. Nos anos 1921-1922, a administração da companhia colonizadora em Cruz Machado, no Paraná, publicou em português o periódico “O Trabalho”, que tinha por objetivo facilitar a assimilação dos estrangeiros, especialmente dos colonos, à sua nova realidade. Publicava artigos em diversas línguas, inclusive em polonês. Nos anos 1922-1923, um grupo de intelectuais progressistas poloneses em Curitiba editou o “Nasze Życie” (Nossa Vida). Em 1922, a direção central da Sociedade de Educação Física “Junak” no Brasil editava em Curitiba o “Sportowiec Polski” (O Esportista Polonês), cujos redatores eram Bogdan Lepecki e Apolônio Zarychta; Nos anos 1923-1925 circulou – também em Curitiba – o periódico “Świat Parański” (O Mundo Paranaense), do qual circularam seis números, com redação de José Stańczewski e José Papugnée Gawłowski. Por sua vez a Associação dos Professores das Escolas Polonesas no Brasil publicou nos anos 1924-1935 a revista “Nasza Szkoła” (Nossa Escola). A revista era mensal e tinha 32 páginas. Nesse mesmo período, como suplemento de “Nasza Szkoła”, era publicada a “Nasza Szkołka” (Nossa Escolinha), uma publicação ilustrada dedicada a crianças e jovens. Com redação do dr. Simão Kossobudzki, circulou em Curitiba por dois anos (1925-1926) o “Eco da Polónia”, uma publicação bilingüe, em português e espanhol. Era uma revista mensal que abordava arte, ciência, literatura e história da Polónia. Igualmente por dois anos (1927-1929), a Federação das Sociedades Polonesas no Rio Grande do Sul, em Porto Alegre, publicou o “Echo Polskie” (Eco Polonês). Também em Porto Alegre circulou o “Sportowiec” (O Esportista), um órgão da Sociedade “Sokoł” (Falcão), nos anos 1929-1930. Em seguida, nos anos 1929-1930, circulou em São Paulo o semanário “Kurier Polski” (Mensageiro Polonês). Em 1929, em Curitiba, foi editado o periódico “Diablik Parański” (Diabinho Paranaense). Nos anos 1931-1937 a Sociedade Esportiva “Junak”, em Curitiba, publicou em polonês e português, o “Junak” (Jovem Valente). Em 1931 circulou em São Paulo o semanário “Ilustrowany Informator Polski w Brazylii” (Informativo Ilustrado Polonês no Brasil). No ano seguinte, o sucessor desse semanário foi “Nowiny Ilustrowane” (Novidades Ilustradas), do qual apareceram infelizmente apenas três números. Em 1932 surgiu o “Diablik Brazylijski” (Diabinho Brasileiro), como suplemento de “Nowiny Ilustrowane”. Nos anos 1931-1934 a Sociedade Sarmácia de Curitiba editou o periódico “Sarmata” (O Sarmata). Nos anos 1930-1934 circulou em Porto Alegre a publicação quinzenal “Odrodzenie” (Renascimento), destinada a todos os poloneses no Brasil. No terceiro ano de sua atividade, o “Odrodzenie” publicava os seguintes suplementos: “Czyn Młodych” (Ação dos Jovens), “Promień” (A Centelha), “Ogniwo” (O Elo), “Głos Nauczyciela” (A Voz do Professor), “Polonia w Rio Grande do Sul” (Os Poloneses no Rio Grande do Sul), “Związkowiec” (Revista das Sociedades) e “Rolnik” (O Colono). Nos anos 1933-1935 circulou em Curitiba, primeiramente como revista bimensal e depois mensal, o periódico “Nasza Praca” (Nosso Trabalho), como órgão de diversas associações: da Federação dos Agricultores Profissionais Poloneses no Brasil, da Federação dos Pro-

De acordo com o pe. João Pitoń CM, por muitos anos Reitor da Missão Polonesa no Brasil e destacado pesquisador da história dos poloneses no Brasil, até 1937 foram publicados: 19 semanários poloneses, 64 periódicos mensais, 10 boletins informativos diversos.

Em 1938, em consequência do decreto de nacionalização, todas as publicações editadas no Brasil em línguas estrangeiras foram fechadas. Com a eclosão da Segunda Guerra Mundial o decreto de nacionalização foi suavizado. O governo permitia a publicação de boletins em polonês que dessem informações sobre o transcurso das operações bélicas ou que promovessem a ajuda organizada às pessoas necessitadas na Polônia⁷¹.

Após o término da Segunda Guerra Mundial ocorre uma lenta democratização da vida brasileira. A imprensa polonesa também se reativa. Infelizmente essa atividade já era bem inferior àquela que precedeu os decretos de nacionalização durante a presidência de Getúlio Vargas. O número de publicações polonesas também diminuiu sensivelmente⁷².

fessores das Escolas Polonesas no Brasil, da Sociedade "Junak" no Brasil e da Associação dos Estudantes Sarmácia em Curitiba. Juntamente com essa publicação circulavam os seguintes suplementos: "Rolnik" (O Colono), "Oświatowiec" (Periódico Educacional), "Nasza Szkoła" (Nossa Escola), "Sarmata" (O Sarmata) e "Junak" (Jovem Valente). Após a queda de "Nasza Praca" esses suplementos eram publicados juntamente com a "Gazeta Polska w Brazylii". Durante dois anos (1930-1932), circulou em Porto Alegre a publicação quinzenal "Polska" (Polônia). Essa publicação era uma sucessora do "Echo Polskie". Nos anos 1933-1938, a Federação das Sociedades Polonesas "Cultura" no Brasil publicava todos os meses o periódico "Kultura" (Cultura), que era de caráter progressista. Nos primeiros dias de 1933 começou a circular o "Głos Parański" (A Voz Paranaense), que a partir de 5 de junho de 1933 uniu-se com "Gazeta Polska w Brazylii". Por dois anos (1933-1934), a Igreja Nacional Polonesa publicou em Ponta Grossa o periódico "Siewca" (O Semeador), que circulou de forma irregular. Em 1935 o clero polonês em São Paulo publicava a revista mensal "Związek Polsko-Katolicki" (União Polono-Católica). Também naquele mesmo ano a União Central dos Poloneses no Brasil editava em Curitiba o periódico "Gazeta Szkolna w Brazylii" (Jornal Polonês no Brasil). Nos anos 1937-1938 o Colégio polonês Henrique Sienkiewicz, em Curitiba, publicou um periódico destinado a jovens com o título "Młody Parańczyk" (O Jovem Paranaense). Mais tarde essa publicação uniu-se com o "Junak". Uma outra publicação satírica publicada em Curitiba nos anos 1937-1938 foi o "Picapau". A publicação "Rolnik" (O Agricultor), editada nos anos 1936-1937, era um órgão da Federação dos Agricultores Poloneses no Brasil. A partir de outubro de 1939 essa publicação começou a circular como suplemento de "Prawda Polska w Brazylii". Nos anos 1937-1939 era publicado no Rio de Janeiro, como semanário, o "Boletim semanal da Câmara de Comércio Polono-Brasileira". Nos anos 1937-1938, a União Central dos Poloneses no Brasil publicava em Curitiba o "Biuletyn Informacyjny Instrukcyjny" (Boletim Informativo-Instrutivo).

⁷¹ Eis os títulos dos boletins publicados: "Seção de Imprensa do Consulado da Polônia em Curitiba" (1940-1942), "Serviço de Imprensa do Consulado Geral em Curitiba" (1942-1945), "Depois de ler, passe adiante" (1942-1945), igualmente uma publicação do Consulado, "Boletim do Departamento de Imprensa da Legação da Polónia" (1940-1944), "Boletim Informativo das Atividades do Comitê Brasileiro de Socorro às Vítimas de Guerra na Polónia" (1939-1940) – editado em Porto Alegre, "Boletim do Comitê Central de Socorro às Vítimas de Guerra na Polónia" (1939-1945), "Boletim do Sub-Comitê de Socorro às Vítimas de Guerra na Polónia" – filial do Paraná (1939-1946), "Boletim do Comitê de Socorro às Vítimas de Guerra na Polónia" (1939-1945) – publicado em São Paulo a cada quatro meses, "Boletim Informativo – Cruz Vermelha Polonesa" (1947-1948) – publicado pelas representações da Polónia Popular no Rio de Janeiro e em Curitiba, "Boletim Informativo do Comitê Cívico Democrático" (1944-1952) – editado em Curitiba por João Choroński, "Boletim Informativo da Sociedade Polónia" (1944-1959) – publicado como suplemento do periódico "A Ordem" no Rio de Janeiro, editado em alto nível em língua portuguesa pelo pe. prof. Paulo Siwek SJ e pelo prof. Jorge Zbrożek. "Fatos e figuras" (1944-1945) foi mais um suplemento da revista "Vida", publicado em língua portuguesa sobre temas poloneses no Rio de Janeiro.

⁷² Eis os títulos dos boletins e periódicos dessa época: "Biuletyn Informacyjny (Boletim Informativo), publicado no Rio de Janeiro em polonês, nos anos 1945-1948 e 1952, sob os auspícios da representação diplomática da Polónia Popular; "Jednodniówka Unii Kulturalnej Polaków w Brazylii" (Boletim Avulso da União Cultural dos Poloneses no

A imprensa polonesa, com publicações em polonês e português, era editada nas seguintes cidades: Ijuí, Curitiba, Ponta Grossa, Porto Alegre, Rio de Janeiro e São Paulo.

Brasil), circulou no Rio de Janeiro em 1947; "Biuletyn Informacyjny Unii Kulturalnej Polaków w Brazylii" (Boletim Informativo da União Cultural dos Poloneses no Brasil), editado em língua polonesa e portuguesa no Rio de Janeiro no período 1948-1954; "Siewca" (O Semeador), periódico publicado em Curitiba (1948-1959), de caráter popular, social e progressista – era um periódico editado pelos irmãos Wolański, independente da colônia polonesa, e tinha por objetivo o fortalecimento da amizade polono-brasileira; "Kurier Polski" (Mensageiro Polonês), semanário publicado em São Paulo nos anos 1948-1950, de perfil popular e progressista; "Przegląd Polski" (Revista Polonesa) – igualmente publicado em São Paulo (1960-1964), com periodicidade bimensal; "Skarpa" (Ladeira), circulou no período 1964-1966 como continuadora do "Przegląd Polski" – esse periódico circulava a cada quatro meses e era dedicado à literatura; "Polónia" (1950) – boletim publicado em Porto Alegre pela Sociedade Polónia, editado por João Wójcik, defendia o governo polonês de Londres, opondo-se à Polónia Popular; "Ognisko" (Fogueira), boletim informativo da juventude católica de Nossa Senhora de Częstochowa, em Curitiba, circulou em 1952; "Widomości Polskie" (Notícias Polonesas) – publicado em Curitiba no período 1956-1958 – o proprietário dessa publicação era Marcelo Ostrowski, o periódico tinha um caráter político, era apoiado pelos ex-combatentes e dava apoio ao governo polonês de Londres; "Być Wiernym Rzeczypospolitej" (Ser Fiel à República), periódico publicado pelo Comitê "Independência", em Curitiba, no período 1956-1958, que defendia a legalidade; "Pobudka" (Toque de Alvorada), de 1958, boletim da paróquia de Nossa Senhora de Monte Claro em Porto Alegre; "Zorza" (Aurora) – publicado no período 1961 – ? – uma publicação dos combatentes poloneses em Curitiba associados no "Grompolk"; "Biuletyn Informacyjny Stowarzyszenia Polskich Kombatanatów – do período 1968 – ? – publicado no Rio de Janeiro e de circulação irregular; "Biuletyn Stowarzyszenia Lotników Polskich w Brazylii" (Boletim da Associação dos Aviadores Poloneses no Brasil), do qual circularam apenas três números no ano de 1968; "Zew Jasnogórski" (Apelo de Monte Claro), publicação mensal da Juventude de Nossa Senhora de Monte Claro que atuava junto à paróquia de S. Vicente, em Curitiba (1965 – ?); "Jopól informa" (1965 – ?) – publicação do grupo de folclore polonês "Jovem Polónia" de Porto Alegre; "Chrystusowiec wśród wychodźców" (O sacerdote da Sociedade de Cristo entre os emigrados), boletim publicado em Camaquã, Rio Grande do Sul, no período 1964-1965, sob a supervisão do pe. Estêvão Kucharski – o propósito da publicação era manter a união entre os sacerdotes da Sociedade de Cristo que trabalhavam no seio da colônia polonesa no Brasil; "Biuletyn Polski" (Boletim Polonês) – com um único número publicado em 1967, em Camaquã – RS; "Więź Duszpasterska" (Vínculo Pastoral), é o mesmo "Biuletyn Polski", que adotou um novo título, era publicado pela Sociedade de Cristo em Camaquã (1968 – ?) e pretendia ser o órgão do clero polonês que trabalhava no estado do Rio Grande do Sul; "Polónia" (1969 – ?), boletim informativo da Sociedade Polónia de Porto Alegre, publicado em língua polonesa e portuguesa; "O Moleque" (1666) – uma publicação da Sociedade União Juventus de Curitiba, com uma tiragem de 5 mil exemplares e em cores; "Jornal da Sociedade União Juventus" (1969 – ?) – boletim informativo, em língua portuguesa, da Sociedade União Juventus em Curitiba, com uma tiragem de 4 mil exemplares; "Informacja prasowa" (Informação de Imprensa), boletim da Sociedade União Juventus (1969 – ?) dirigido à imprensa polonesa; "Ziarna i Kłosy" (Grãos e Espigas) boletim informativo da capelanía polonesa em São Paulo (1949- ?), cujos redatores eram os salesianos poloneses que dirigiam a capelanía: pe. dr. João Kasprzak, pe. Antônio Łatka, pe. Stanisław Łobaza – tinha uma tiragem de 500 exemplares e era impresso na tipografia dos padres vicentinos em Curitiba, era um boletim mensal a apresentava informações católicas, especialmente sobre a Polónia, em maio de 1969 sofreu uma mudança na apresentação gráfica, foi reduzido a 8 páginas e era impresso em mimeógrafo; "Supól informa" (1965-1966), boletim informativo da Superintendência do Milênio Cristão da Polónia, tinha como redator Francisco Dranka, era publicado em Curitiba e trazia informações a respeito de eventos relacionados com a comemoração do milênio do batismo da Polónia – foram publicados oito números, e um deles teve a tiragem de 10 mil exemplares; era um boletim distribuído gratuitamente; "Dom Feliciano" (1946-1958) – teve duas publicações, em Dom Feliciano, no Rio Grande do Sul, e era dedicado à temática relacionada com a vida dos colonos; "Szczerbiec" (Espada Denteada), boletim informativo da Associação dos Combatentes Poloneses (Grompolk), publicado no Rio de Janeiro desde 20 de dezembro de 1974 por Casimiro Sienkiewicz, circulou praticamente até o final da vida do seu redator (que faleceu no dia 6 de setembro de 2001); "Biuletyn Polskiej Misji Katolickiej" (Boletim da Missão Católica Polonesa) – publicação mensal em língua polonesa, editado pelo reitor da MCP pe. Benedito Grzymkowski SChr, em Curitiba, no período 1979-1982; infelizmente, em razão dos custos elevados da publicação e da inflação galopante no Brasil, a publicação desse periódico foi interrompida; nos anos 90, em Curitiba, Leonardo Tyszká editou o semanário "Sto Lat" (Cem Anos), que também não teve uma vida longa.

Ao escrevermos sobre a imprensa polônica no Brasil, não podemos deixar de mencionar os almanaques publicados em língua polonesa. Esses almanaques contêm muitas informações valiosas a respeito da colonização polonesa nesse país⁷³.

Prasa polonijna – stan aktualny Imprensa polônica – situação atual

Aktualnie wydawnictwo pism polonijnych jest raczej skromne. Wymieniam poniżej te, które są bardziej znane w całej Brazylii. Nie wymieniam biuletynów, jakie wydają organizacje polonijne.

Atualmente a publicação de periódicos polônicos pode ser considerada modesta. Mencionamos abaixo aqueles que são mais conhecidos em todo o Brasil. Não mencionamos os boletins que são publicados por organizações polônicas.

„Głos Polonii Paulistańskiej”

– „Voz Polonesa Paulistana”

Czasopismo wydawane przez Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalne w São Paulo. Pierwszy numer ukazał się w kwietniu 2007 roku. Wychodzi w języku polskim i portugalskim.

Uma publicação da Associação Educativo-Cultural em São Paulo. O primeiro número apareceu em abril de 2007. Trata-se de uma publicação bilíngüe, em polonês e português.

„Kurier”

Biuletyn informacyjny Zarządu Krajowego „Braspol”. Wydawany w Kurytybie od 1993 roku. Odpowiedzialny: prezes inż. Rizio Wachowicz. Biuletyn ukazuje się nieregularnie.

⁷³ Eis uma relação dessas publicações: “Kalendarz Polski” (Almanaque Polonês) – editado por Bernardo Zdanowski, em Porto Alegre, nos anos 1898, 1900 e 1901; “Kolonista – Kalendarz Polski” (O Colono – Almanaque Polonês), uma publicação de Adão Zgraja (1910 e 1911), como suplemento do jornal “Kolonista”, publicado em Ijuí, no Rio Grande do Sul; “Kalendarz Przyjaciół Rodziny Polskiej w Brazylii” (Almanaque Amigo da Família Polonesa no Brasil), publicado em 1914 como suplemento da “Gazeta Polska w Brazylii”, em Curitiba; “Kalendarz Katolicko-Polski” (Almanaque Católico-Polonês), igualmente um suplemento da “Gazeta Polska w Brazylii”, publicado no período 1917-1940; “Kalendarz Polski w Brazylii” (Almanaque Polonês no Brasil), publicado pela livraria polonesa de Casimiro Warchałowski, em Curitiba, nos anos 1917-1920; “Kalendarz Polskich Demokratów” (Almanaque dos Democratas Poloneses), publicado em 1920 como suplemento do jornal “Świt”, editado em Ponta Grossa, no estado do Paraná; “Kalendarz Polski Przyjaciół Rodziny” (Almanaque Polonês Amigo da Família), um suplemento do jornal “Lud”, editado nos anos 1922-1926 pelos padres vicentinos em Curitiba; “Kalendarz Ludu” (Almanaque do “Lud”), igualmente editado como suplemento do jornal “Lud”, circulou nos períodos 1933-1940 e 1948-1973, também publicado como suplemento do jornal “Lud”. Importa ainda mencionar a publicação de “Kalendarz Ilustrowany” (Almanaque Ilustrado), “Kalendarz Echo Polskie” (Almanaque Eco Polonês) e “Kalendarz Odrodzenie” (Almanaque Renascimento), mas infelizmente não possuímos dados mais precisos a respeito dessas publicações.

Boletim informativo da administração nacional da BRASPOL. Publicado em Curitiba desde 1993. Responsável: o presidente eng. Rizio Wachowicz. O boletim é publicado de forma irregular.

„Kurierek”

Biuletyn informacyjny „Braspol” z Rio Grande do Sul. Wydawany regularnie (każdego miesiąca) od października 1997 roku. Odpowiedzialny: inż. André Hamerski z Nova Prata.

Boletim informativo da “Braspol” do Rio Grande do Sul. Publicado regularmente (todos os meses), desde outubro de 1997. Responsável: eng. André Harmerski, de Nova Prata.

„Polska w Brazylii” – „A Polônia no Brasil”

Gazeta wydawana przez Brazylijczyków polskiego pochodzenia od kwietnia 2007 roku w São Bento do Sul, SC w wersji polsko-portugalskiej. Ukazuje się dwa razy w miesiącu.

Jornal dos descendentes dos poloneses, publicado desde abril de 2007 em São Bento do Sul, SC, em versão polono-brasileira. Publicação quinzenal.

R

Rio “Monte Claro”

„Jasna Góra” – nazwa rzeki w stanie Espírito Santo.

Nome de um rio no estado do Espírito Santo.

„Rodak”

Nazwa hotelu w Cruz Machado, PR.

Nome de hotel em Cruz Machado, PR.

“Rodycz & Ordakowski Editores”

Wydawnictwo założone przez dwóch Brazylijczyków polskiego pochodzenia: Wilsona Rodyca i Sidneia Ordakowskiego z Porto Alegre. Ukierunkowane jest na rejestrowanie i szerzenie historii imigracji, szczególnie imigracji polskiej do Brazylii. Zajmuje się wydawnictwem i sprzedażą książek. Pierwszą pozycją wydaną w 2005 roku była książka Kazimierza Głuchowskiego przetłumaczona na portugalski przez Mariana Kawkę: „Os poloneses no Brasil” (Polacy w Brazylii).

Editora fundada por dois brasileiros de origem polonesa: Wilson Rodycz e Sidnei Ordakowski, de Porto Alegre, e orientada para o registro e a difusão da história da imigração, especialmente da imigração polonesa no Brasil. Dedicar-se à publicação e à venda de livros. O primeiro livro, editado em 2005, foi a obra de Casimiro Gluchowski, traduzida para o português por Mariano Kawka: “Os poloneses no Brasil”.

Ruas com nomes poloneses

– Ulice z polskimi nazwami

(na przykładzie wybranych miast i miasteczek)

Tablica z nazwą ul. Polska w Áurea, RS, gdzie ponad 90% tamtejszego społeczeństwa posiada polskie korzenie
Placa com o nome Rua Polônia em Áurea, RS, onde mais de 90% da população possui raízes polonesas

Pragnę wyjaśnić Czytelnikowi, że polskie nazwiska często ulegały zniekształceniu. Niejednokrotnie występujące polskie nazwy dostosowane zostały do wymowy języka portugalskiego. Dlatego też wymieniam nazwiska, tak jak występują w oficjalnych rejestrach.

Oto wykaz miast i miasteczek z nazwami ulic związanymi z Polską, Polakami lub osobami polskiego pochodzenia. Mam przekonanie, że to nie jest kompletny wykaz.

Neste ponto é preciso explicar, especialmente ao leitor polonês que os nomes poloneses muitas vezes sofreram deturpações, tendo sido freqüentemente adaptados à pronúncia da língua portuguesa. Aqui esses nomes são mencionados da forma como aparecem nos registros oficiais.

Eis uma relação de cidades e localidades com nomes de ruas relacionados com a Polônia, com os poloneses ou pessoas de origem polonesa. Temos consciência de que a relação abaixo não é completa.

Águia Branca, ES

Henrique Wrublewski

Maria Pitak

Maria Kordas

Inês Fedeszen

Jan Kordas

Pacheco Swider

Stanislaw Boguski

Stanisław Kubit
Stanisław Strezepa
Stanisław Zarowny
Walery Koszarowski

Agudo, RS

Floriano Zurowski

Ajuricaba, RS

João Kocourek
Joaquim Ortiz Houayek
Paulo Houayek
Rincão dos Woichekoski

Alecrim, RS

Elisa A. Warpechowski, Travessa

Alegrete, RS

Antônio roku Rogoski
Pedro Onofre Schervensk

Alegria, RS

Casemiro Kostwzewicz
Esquina Kusilk
Esquina Lewinski
Família Kusilk
Rincão Kinalski

Almirante Tamandaré, PR

Adriano Wilson Kotviski
Affonso Mathuzcewski
Alberto Piekas, Prof.
Alexandre Domacoski
Anderson Paulo Czelusniak
Antônio Mirestzki
Artur Kamaroski da Silva
Augusto Domacoski

Ayrton Oldakoski
Bernardo Domacoski
Bernardo Milek
Celso Arnaldo Lachowski
Estanislau Borowski
Estanislau Donaiski
Família dos Kleina, Trav.
Família Kokot, Bairro
Família Krachinski, Vila
Francisco Baron
Francisco Subinski
Gervásio Czelusniak
Guilherme Grabowski
Jacob Gubaua
Jaconto Govaski, Frei
João Barchik
João Dabrowski
João Gowaski Filho
João Govatski
João Lechinakoski
João Paulo II
João Kubis
José Bagerski
José Dunański Filho
José Gaviliki
José Francisco Glodzinski
José Francisco Kotoviski
José Goras
José Kleina
José Milek Filho
José Platner
José Poncheki
José Valdir Piekas
José Vicente Gowatiski
Ladislau Gubaua
Leopoldo Malewschik
Leonardo Kleina

Leonardo Muraski
Luíz Bugalski
Luíz Pucka
Maria de Lourdes Domanski
Marta Scholochoski
Martha Kleina
Miguel Krizanoski
Miguel Muraski
Osvaldo Milek
Pedro Gainski
Pedro Jorge Kotoviski
Pedro Kleina
Pedro Milek
Pedro Polak
Polônia
Rosa Bugalski da Silva
Rozalia Lipski Bugalski
Santo Estanislau
Silvestre Domacoski
Silvestre Domanski
Simão Domacoski
Tadeu Diedzic, Pe.
Thecla Pieckas
Valentin Kokot
Verônica Barchik
Vicente Domacoski
Wadislau Bugalski da Silva, Ver.
Wadislau Bugalski Filho, Ver.

Alto Paraguaçu, SC

Anita Ruthes Andrzejewski
Antonio Hempel
Carlos Buba
Estanislau Koscianski
Francisco Pasternack
João Kominek, Pe.
Romão Wachowicz

Ruy Christovam Wachowicz, Prof.
Victor Lis

Alumínio, SP

Alexandre Brodowski

Alvorada, RS

Doutor Zamenhof
Polônia, Trav.

Americana, SP

Estanislau Pacce
João Machcovski
Polônia

Amparo, SP

Polônia

Apucarana, PR

Adão Kaniewski
Antônio Ostrenski
Estéfano Kutianski
Eugênio Ostrensky
Horeslau Savinski
João Rechocoski, Exp.
José Miskowski
Miguel Rokiski
Nicolau Kowalski de Paula
Paulo Gorski
Pedro Paczko
Tadeu Wróbel, Pe.

Aracajú, SE

Copérnico

Araçatuba, SP

Ziembinski, Trav.

Araraquara, SP

Alexandre Falcoski
Daniele Zabiski
Dora Cherkassky, Dona
Milton Falcoski

Araucária, PR

Adão Wojcik
Adelino Hitner
Agostinho Kaiut
Alberto Karas
Alberto Kmiecik
Alberto Lesnioski
Alberto Markowicz
Aleixo Faneck
Aleixo Gawlak
Aleixo Gotfred
Aleixo Panek
Aleixo Trauczynski
Aleixo Wzorek
Alexandre Romanowski
Alexandre Wisocki
Ana Dranka Druszcz
Anastacia Gawleta Dobzenski
Anastásio Flizikovski
André Moll
André Skraba
Antonio Cionek
Antonio Kujawa
Antonio Laskawski
Antonio Marszalek
Antonio Mikos
Antonio Panek
Antonio Wikrota
Arcione Grabowski
Aristides Hitner
Arthur Kikot

Augusto Gawleta
Balbina Gogola
Boles Tonchak
Boleslau Lucas Bayer, Pe.
Boleslau Wzorek
Bonifácio Kaiut
Bronislau Rendak
Bruno Cichon
Carlos Alberto Luczyszyn
Carlos Vicente Zapxon
Casemira Szymanski, Prof^a.
Catarina Druszcz Gotfred
Catarina Inkot
Catarina Tyrka
Cláudio Kikot
Clemente Haluch
Daniel Inkot
Daniel Sobania
Davi Wzorek
Dionisio Gembarowski
Dorinha Jess Sfindrych
Edmundo Kampa
Eduardo Dudek
Eduardo Sobania
Eduardo Wagner
Elias Stainsak
Elizabeth Werka, Irmã
Elvis Blaszcak
Emilio Gunha
Escolástica Brunato Piska
Estanislau Grebos
Estanislau Haiduk
Estanislau Krupa
Estanislau Lesnioski
Estanislau Trauczynski
Estela Lesnioski Wzorek
Eugênio Nakonieczny

Eva Szrajjer	João Malinoski
Eva Wolski	João Mikos
Felix Klechovicz	João Muryn
Fernando Suckow	João Palka, Pe.
Filomena Kaiut	João Pianowski
Francisca Grabowski	João Polak
Francisco Dranka	João Romanowski
Francisco Drevniak	João Waleski
Francisco Galarda	João Wolski
Francisco Gondek	João Wojcik
Francisco Jess	João Zielinski
Francisco Kampa	João Ziomek
Francisco Knapik	José Antonio Janoski
Francisco Orlikoski	José Besciak
Francisco Raksa	José Butkowski
Francisco Skraba	José Cetnaroski
Francisco Starczinski, Pe.	José Chemczek
Gilberto Halinski	José Czaki
Helena Pinto Piekarski	José Damek
Hilario Durau	José Gembaroski
Iladia Czelusniak Furman	José Karas
Inácio Nowak	José Kudlavec
Izidoro Klechovicz	José Marszalek
Isidoro Ksiazkievich	José Noch, Mons.
Jacó Dranka	José Ribinski
Jacó Patrzek	José Skraba
Jeronin Durski	José Sokulski
Joaquina Tonchak	José Stainczyk
João Besciak	José Tyrka
João Cezar Gunha	José Wilczak
João Cichon	José Wisocki
João Golfred	José Wsoek
João Halinski	Josefa Muchau
João Kaminski	Josefa Resner
João Kmiecik	Julio Cezar Grabowski
João Luczyszyn	Julio Szymanski, Dr.
João Makuch	Julio Szymanski Junior

Ladislau Brongel
Ladislau Gembaroski
Ladislau Rupp, Pe.
Lauro Machoski
Leonardo Bocon
Leonardo Karas
Leonardo Piska
Leonor Cordeiro Jarek
Lourenço Grabowski
Lourenço Jasiocha
Lucas Wilczak
Ludovico Haiduk
Ludovina Furman
Luiz Budziak
Luiz Inkot
Luiz Wachowicz
Lurdes Belniak Brongel
Marcelino Jasinski
Marcin Habinoski
Maria Edite França Trauczynski
Maria Lurdes Grabowski Kampa
Maria Stygar Rybinski
Maria Kaminski Moll
Mario Czaikoski
Mieceslau Jaciocha
Miguel Durau
Miguel Gavleta
Miguel Grabowski
Miguel Jaramicki
Miguel Poec
Miguel Zdaniak
Mirtes Costa Trauczynski
Nestor Pereira Habkost
Olga Cantador Inkot
Orlete Metzger Dabyanski
Pedro Budziak
Pedro Burkowski

Pedro Chemczek
Pedro Cichon
Pedro Czarnecki
Pedro Fila
Pedro Gawlak
Pedro Lukaski
Pedro Druszcz
Pedro Jess
Pedro Paluski
Pedro Zageski
Prof. João Chorosnicki
Raimundo Suchonv
Romão Fierzt
Rosa Cichon
Rosalia Kaminski
Sergio Aleixo Grebos
Sofia Knapik
Sonia Bodziak
Tadeu Kolodzieiczuk, Pe.
Tadeu Rizio Wach
Teodoro Pietrowski
Theofilo Chaikoski
Teofilo Druszcz
Tomaz Wolski
Wanda Fila
Valentim Wall
Valentim Wolski
Valério Sobania, Dr.
Vicente Strugala
Vicente Szczerbowski
Vitoria Durau
Vitorio Sfindrych

Arroio dos Ratos, RS

Vicente Kaczinski, Trav.

Áurea, RS

Adão Walchinski
Antônio Modkowski Filho
Bernardo Dysarz
Eduardo Lapinski
Francisco Sieslewski
Francisco Zingelerski
Ireno Jaguszewski, Loteamento
Jasna Góra, Loteamento
João Czysmoski
José Maximiliano Olivieski
José Rudnicki
Nicolau Copérnico
Polônia

Avaré, SP

Polônia
Varsóvia

Bagé, RS

Maurício Sirotsky Sobrinho

Balsa Nova, PR

Estanislau Chybior, Ver.
Estanislau Wojcik
José Bubniak
José Wilsek
Thomás Chybior

Barracão, RS

José Domingos Schimanski

Barão de Cotegipe, RS

Jacinto Brezinski
Joana Traczynski
General Leitão Tromposki
Longines Malinoski

Nicolau Copérnico

Polônia

Stanislau Pollon, Cônego

Valdomiro Zunkowski

Barão do Triunfo, RS

Antônio Bielaviski

Felipe Franskoviac

Barra do Ribeiro, RS

Casemiro Kosmalki

Barão do Triunfo, RS

Antônio Bielaviski

Felipe Franskoviac

Barueri, SP

Polônia

Baurú, SP

Cássio Augusto Szeligowski Villaca

Nicolau Copérnico, Alameda

Santa Edwiges, Parque

Belém, PA

João Paulo II (Al., Marco, passagem,

Coqueiro, rua,

Coqueiro, Outeiro)

Belford Roxo, RJ

Zamenhof

Belo Horizonte, MG

Cracóvia

Helena Petrovna Blavatski

Lídia Avelar Estanislau

Lozak, Alameda

João Paulo II
Kalman Sibalszky, Prof.
Maclerevski, Radialista
Nicolau Copérnico
Oscar Trompowski
Polônia
Varsóvia

Bento Gonçalves, RS

Bernardo Anceski
Domingos Potrick

Blumenau, SC

Alferes Júlio Sametzki
Alfonso Bisewski
Amanda tereza Felsky
Anderson Bernardo Marowski
Antônio Gorgik
Arno Zadrosny
Cacilda Rozanski
César Paulo Aski
Elisabeta Malikowski Lupczinski
Elvira Krepski
Eugen Pawlowsky
Francisca Perkowsky
Francisco Gamba
Frieda Zadrosny
Gelásio Wosczak
Germano Kasprzak
Germano Katchenski
Gustavo Ruminski
João Bisewski
Johannes Przigoda
José Felsky
José Pawlak
José Roberto Tarnowski
Nicolau Copérnico

Paulo Nowasky
Paulo Rozanski
Polônia
Tecla Rulensky
Teófilo Zadrosny
Udo de Czekus
Wenceslau Kigik
Verônica Marciniak

Boa Vista, RR

Polônia

Brusque, SC

Adolfo Walendowsky
Francisco Sumick
Francisco Walendowsky
Frederico Petrusky
João Imianowsky
Luís Walenrowsky
Sebastião Rosinsky
Maximiliano Barowsky
Valério Walendowsky
Waldir Walendowski, Dr.

Butiá, RS

Polônia

Cabo Frio, RJ

Samuel Agenor Angenitsky

Cachoeira de Itapemerim, ES

Estanislau Michalski

Cachoeirinha, RS

Ricardo Gavenski, Dr.
Maurício Sirotsky Sobrinho
Polônia

Caibaté, RS

Wolski, Monsenhor

Caiporã, RS

Eugênio Medicheski, Pe.

Camaquã, RS

Alexandre Tonkowski

Augusto Mokwa

Floriano Zembruski, Ver.

Gerônimo Lempek

João Olaneck

Ladislau Kasprzak

Ladislau Katschenski

Pedro Paulo Grzesiuk

Campina Grande, PE

Polônia

Varsóvia

Campinas, SP

Dr. Lázaro Zamenhof

Estanislau, Vila

João Paulo II, Av.

João Sulinski

Frédéric Chopin

Madame Marie Curie

Rodion Podolsky

Samuel Rubinsky Neto

Campo Largo, PR

Alberto Rogacheski, Cônego

Aloize Dombroski

Aluísio Domanski, Mons.

Antônio Gitkoski

Antônio Krzezanovski

Apolônia Krul Kaminski

Augusto Gorski

Bernardo Antônio Guerchewski

Claudir Kochinski

Estanislau Kellner

Família Fialkoski, Trav.

Francisca Sovierzoski Guercheski

Francisco Gorski, Mons.

Francisco Vaselovski

Inácio Belinovski

Jerônimo Durski

João Bylinoski

Jorge Miguel Baida

José Bianco Malinovski

José Chipanski Filho

José Rompkowski

Júlio Gorski

Maria Biernaski

Martha Spramovski

Miguel Sovierzoski

Paulo Ternavski

Pedro Skrzipietz

Pedro Sovierzoski

Pedro Surek

Roberto Dobrzanski

Sebastião B. Beceloski

Theodoro Kochinski

Vicente Druziki

Waldislau Grochoski

Campo Magro, PR

Estanislau Lalico

Silvestre Jarek

Campo Mourão, PR

Afonso Labiak

Alberto Spika

Alexandre Tamporoski

Alexandro Schumoski
Antônio Graniuk, Trav.
Aparecida Caldas Lapezak
Apolinário Gorski
Apolônia Stanitzewski
Bronislau Wronski, Av.
Casemiro Staniszenski
Conrado Pochapski
Eugênio Zalewski
Genoveva Kolodziewska Lipinski
Hilda Manin Brzezinski
João Durski Silva, Trav.
João Casturino Smoliak
José Wierzchon, Av.
Menon Lapezaki
Pedro Ptascak
Pedro Staniszewski
Roberto Brzezinski, Pref., rua
Roberto Brzezinski, Pref., Vila
Sigismundo Długosz
Vicente Domanski
Vicente Zawadniaki

Campo do Tenente, PR

Miguel Komarchewski, Av.

Campos Elíseos, RJ

Silésia

Cândido Godói, RS

Pedro Paulo Grzesiuk

Canoas, RS

Alceu Wamosy

João Paulo II, Trav.

Canoinhas, SC

Adão Tyszka

Alberto Tokarski

Bernardo Skudlarek

Boleslau Kwiecień

Boleslau Woiciechowski

Casemiro Kwiecien

Estanislau Schivinski

Estanislau Wachinski

Francisco Maieski

Guilherme Gonchorowski

Hermenegildo Goralski, Frei

Hilda Ostroski

João Jacobowski

João Krzesinski

João Tomaszczak

João Tokarski

José Babireski

Lourenço Wrublewski

Ludovico Dambroski

Miguel Klempouz

Nelson Theodorovicz

Sérgio Gapski

Sofia Nowakoski

Servidão Ludovico Dabroski

Waldemiro Bubniak, Eng.

Carazinho, RS

Augusto Mokwa

João Olanek

Carlos Barbosa, RS

Polônia

Carlos Gomes, RS

Aloísio Babinski

Bárbara Pawlowski, Irmã

Brunislava Zotninski
Carlos Bartninski
Estanislau Bielski
Estanislau Olejnik, Padre, Av.
Estanislau Malys
Estevão Wonsowski, Padre, Av.
Júlio Wietrzykowski
Kaciano Cervinski
Leonardo Gorski

Casca, RS

Raimundo Giaboeski

Cascavel, PR

Antônio Kucinski, Av
Guilherme N. Thiletzek, Pe. (*Thiletzek, Tileczek, Tyleczek*)
João Kuloski
João Smarczewski
João Wichoski
José Smaczewski
Júlio Szymanski
Leão Iankoski
Martin Fardoski
Maximiliano Kolbe, Frei
Olivia Kucinski
Paulo Leminski
Valentin Viechoski

Castro, PR

Alfredo Schendroski
Antônio Schendroski
Bernardo Musialowski
Bogdan Holowchak
Bogusuaw Kremer
Carlos Michalski
Edgard Briski

Edmundo Visoski
Estefano Mocroski
Francisco Bogotoski
Francisco Pianowski
Helena Scherloski
João Petreski
José Pianowski
Maria Antônia Vileski
Miguel Sidor, Capitão
Nelson Iwanoski
Nicolau Valenga
Odiles Petreski, Dr.
Oscar Visoski
Paulo Milek Sobrinho
Padre Casemiro
Pedro Dobis
Pedro Gaida Filho
Valentim Valenga

Caxias do Sul, RS

André Stawinski
Maurício Sirotsky Sobrinho, Av.
Edmundo Gardolinski

Centenário, RS

Estevam Pogorzelski
Francisco Gaieski Filho

Cerro Grande do Sul, RS

Artur Enilin Jenisc (*Jeninski*)
Jeninski, Cel.

Chapecó, SC

Francisco Sulsinski
Miguel Casemiro Kovaleski
Polônia
Vitório Franceski

Charrua, RS

Francisco Redenski

Chiapeta, RS

Estanislau Konageski

Colatina, ES

Ilda Chicoski

João Paulo II, Av.

Colombo, PR

Aleixo Schluga

Alexandre Cebula

Alexandre Nadolny

Alberto Kubis

Alfredo Miguel Baduy

Alfredo Tomacheschi

André Nadolny

Angelim Walesko

Antônio Czocher

Antônio Francisco Scrok

Antônio Kierski

Antônio Sgoda

Apolônio Koshinski

Bárbara Socher

Clara Stugar Schypula

Copérnico

Elias Kubis

Elói Chicora

Elvira Jordão Czocher

Estanislau Socher

Família Gorski, vila

Família Sgoda, travessa

Felício Czocher

Felício Kania

Florentina Keppel Sgoda

Francisco Cibulski Filho

Francisco Dugonski

Francisco Kania

Francisco Milek

Francisco Ogibowski

Francisco Sgoda

Francisco Spichla

Gaspar Kania

Genésio Moreschi

Gregório Nadolni, Bairro

Ignácio Kubis

Inácio Gregório Schulka

Inácio Scrok

Inês Canha Machioski

Isidoro Gaida

Jacob Kulik

Joana Gaida

João Gaida

João Paulo II

José Kamaroski

José Nadolny

José Sgoda

José Tomacheski

Josefa Tomacheski

Leonardo Druz

Leonilda Sibila Nadolny

Leonor Dugonski

Lucas Cubis

Maria Tereza Graboski

Mariano Jambinski

Marco Wosch

Miguel Graboski

Miguel Piekarz

Paulo Leminski

Paulo Scrok

Pedro Kania

Pedro Cubis

Pedro Gorski

Pedro Jardeveski
Pedro Kania
Pedro Ossoski
Pedro Staroi
Polônia
Remaldo Dambyski
Roberto Sgota
Roque Culik
Roque Scrok
Santa Faustina Kowalska
Sophia Socher Jardeveski
Thomaz Liss
Valentim Scrok
Valentim Stemoinhack
Varsóvia
Vicente Gorski
Vicente Machioski

Constantina, RS

Izidoro Szablewiski

Contenda, PR

Stefano Graboski
Polônia

Coronel Bicaco, RS

Luiz Milczarek

Cotia, SP

Polônia

Cotiporã, RS

Eugênio Medicheski, Pe.

Crisciuma, SC

Antônio Vonsmieski
Casimiro Demboski, Trav.

Estanislau Cizeski, Pe.
Estanislau Machinski
Gabriel Strachoski
Ignácio Stakowski
José Gaidzinski
Júlio Gaidzinski
Maximiliano Gaidzinski
Sampáio Victor Luiz Angulski
Tereza Denbski
Tereza Virtuoso Kubaski
Wolmir Wasniewski
Zeferino Barchinski

Cristal, RS

Polônia

Cruz Alta, RS

Fritoldo Dobrachinski
Rui Korsack

Cruz Machado, PR

Afonso Nadolny
Antônio Gigoski
André Piwowarski, Prof.
Boleslau Sobota
Constante Otto
João Marczal
João Otto
Paulo Holocheski
Vicentina Kapusniak, Prof^a
Vicente Otto
Vitória Grabowski, Avenida

Cuiabá, MT

General Trompovsky
Nestelaus Devulsky
Polônia (bairro: Jardim Europa,

Santa Rosa)

Varsóvia

Curitiba, PR

Adair Gelenski

Adão Casemiro Troczinski

Adão Ordakowski

Adão Paulo Majewski

Adão Pietnoska

Adão Sabocinski

Adão Wojcik, Exp.

Adolfo Bonaroski

Afonso Lipinski

Albert Sabin

Alberto Bernarski

Alberto Breowicz

Albero Chmielowski, Pe.

Alberto Panek

Alberto Schumak

Albero Stenzowski

Alberto Twardowski

Alberto Wierbiski

Albino Kaminski

Albino Pavelski

Albino Potulski

Aleixo Grebos

Aleixo Skraba

Alexandra Sanacka

Alexandre Baka

Alexandre Marcoski

Alexandre Nadolny

Alexandre Salata

Alfredo Barcik

Alfredo Krainski

Alozi Donański

Álvaro Belo Sovinski

Alvin Jareski

Anastácia Dobrezinski

Anastácia Dobzipiski

André Kaviski

André Klenk

André Oszika

Angela Pavelski

Angélica Kenski

Anita języku Zuctanski

Anna Ciupka

Anna Dinarowski Sobczyk

Anna Gbur Barcik

Anna Kinelska

Antônio Adão Falarz

Antônio Brzowski

Antônio Domakoski

Antônio de Paula Chanoski

Antônio Grochowski

Antônio Gruba

Antônio Kaminski

Antônio Kosovski

Antônio Krasinski

Antônio Kusma

Antônio Macioski

Antônio Pavelski

Antônio Sitorski

Antônio Venski

Antônio Woicik

Antônio Wosniak

Antônio Zak

Apolônia Kozak

Arcísio C. Niclewicz

Aristides M. Cheratzki

Augusto Kolek, Pe.

Áurea C. F. Kulcheski

Bernardo Schlichta

Bernardo Sobieck

Bernardo Staviski

Bernardo Wacheski	Estanislau Kobaca
Bogumil Radomski	Estanislau Krowinski
Boleslau Falarz, Mons.	Estanislau Marks
Boleslau Kuroski	Estanislau Mickosz
Boleslau Lucas Bayer, Pe.	Estanislau Pampuche
Bronislau Lupinski	Estanislau Piasecki, Pe.
Bronislau Ostoja Roguski, Dr.	Estanislau Selenko
Carlos Mikos	Estanislau Szarek
Casemiro Augusto Rodacki	Estanislau Trzebiatowski, Pe.
Casemiro Ignácio Mazur Maj	Estanislau Wojcik, Exp.
Casemiro José Sikorski	Estefano Jucoski
Casemiro Tobias Oldakowski	Estefano Raulik
Catharina Prodlik	Estefano Sikorski
Cecília Mikosz	Estefano Tratz
Cesário Kuroski	Estefano Valeski
Clara Kuchenny	Eulalio Dudek, Mj.
Clara Sovinski Martins	Eunice Bettini Bartoszeck
Clementina Kulik	Eurico Zytkevitz
Constante Zelak	Felicio Laskoski
Daniel Mikovski	Felipe Jacob Nadolny
David Bodziak	Félix Domakoski
Dionísio Narkovicz	Francisca Koslowiski
Domingos Lukaszewicz, Prof.	Francisco Balchak
Douglas Victor Novitzki	Francisco Bordenowski
Edinei Cezar Charneski	Francisco Chylaszek, Pe.
Edmundo Kaminski	Francisco Domakoski
Edmundo Saporski	Francisco Dranka, Prof.
Eduardo Jarnicki	Francisco Dzkowicz
Eduardo Polak	Francisco Havinovski
Eduardo Victor Piechnik	Francisco Kleichevitz
Edwirges Grochoska Cichon	Francisco Klos
Eliza Nadolny Ielen	Francisco Kochinski
Elizabeth Majewski	Francisco Krainski
Elvira B. Polak	Francisco Lachowski
Emília Chopacz	Francisco Licnerski
Emílio Bordenoski	Francisco Lipka
Estanislau Cebula, Pe.	Francisco Madej, Pe.

Francisco Matzeck	Izidoro Siedeliski
Francisco Nadolny	Izidoro Wosch
Francisco Novicki	Jacinto Miesopust, Pe.
Francisco Novotarski	Jaime José Wojciechowski
Francisco Sielski	Jerônimo Durski
Francisco Starzinski, Mons.	Jerseryna Novakoski
Francisco Szurek	Joana Z. Kurek
Francisco Walesko	João Antônio Dabiski
Francisco Warcheski	João Batista Chanoski
Frederic Chopin	João Barwik
Frederico Barz	João Bastianick
Gabriel Turek	João Candido Vosch
Geraldo Lipka	João Cislinski
Gregório Kaviski	João Dembinski
Gregório Kislek, Sold.	João Domachoski
Guilherme Nievola	João Dranka
Guilherme Wisniewski	João Dudek
Hamilton Dybowicz, Dr.	João Falarz
Hans João Rogalski	João Faucz
Hedvirges Sophia Walesco	João Gbur
Helena Moscibroski Borges	João Golemba
Henrique José Sikorski	João Guntowski
Hercílio Kulcheski	João Ivanoski
Herculano Schilipak	João Kalinoski
Hipólito Woichoski	João Kania
Ignácio Gbur	João Kaniak
Ignácio Wacheski	João Kaviski
Inácio Barvick	João Kinelski
Inácio Wichnewski	João Kochaki, Prof.
Inez Jacek	João Koleski
Irene Dutka	João Kominek, Pe.
Isabel Maria Sikorski Moscalewski	João Kososki
Isidoro Mikosz, Mons.	João Kowal
Isidoro Stavizki	João Kozera
Izidoro Chanoski	João Kracik Neto, Dr.
Izidoro João Brzezinski	João Krasinski
Izidoro Mickosz, Mons.	João Krul

João Kryzanowski	José Gildo Beleski
João Kubis	José Guercheski
João Laertes Bochnia	José Joaquim Goral, Pe.
João Leopoldo Miecznikowski	José Kalinowski
João Mariano Gorski	José Kaminski
João Martinski	José Kisiewicz
João Nadvorny	José Kulik
João Obrzut	José Lopacinski, Pe.
João Pienta	José Malinowski Sobrinho
João Polak	José Maria Wabeski
João Protzek, Exp.	José Mazepa
João Puchaski	José Michna Filho
João Rzemelka, Pe.	José Molenda
João Salanczyk	José Moscalewski, Prof.
João Skalski, Dr.	José Sikora
João Socha	José Sikorski
João Sovinski	José Smolinski
João Stenzowski	José Symchack
João Tokarski	José Wilczak
João Wislinski, Pe.	José Wosch Sobrinho
João Wisniewski	José Zaleski
João Zacco Paraná, Esc.	José Zgoda
João Zaleski, Cap.	Julia Borges F. Wichinheski
João Carlos Buczek	Júlia Domakoski
José Bajerski	Julia Kankel Glodzinski
José Bianeck Filho	Julia Skora
José Boguszewski	Julio Jacoboski, Ten.
José Brenny	Julio Szymanski
José Casemiro Stenzowski	Julio Woss
José Chimanski	Karol Dworaczek, Pe.
José Choinski	Ladislau Kula, Pe.
José Domakoski	Ladislau Mikosz
José Duda	Ladislau Paszkiewicz
José Dudek	Ladislau Sikora
José Fabiano Barcik	Ladislau Smak
José Falarz, Pe.	Ladislau Trojan
José Gardzalinski	Lali Maria Soeck

Lauro Zak, Prof.	Maria Homan Wisniewski
Leonardo Guembaroski	Maria Kustumack
Leonardo Jareski	Maria Luiza Ribeiro Puchalski
Leonardo Javorski	Maria Mazuroski
Leonardo Krasinski	Maria Petroski
Leonardo Kucek	Marian Tadeusz Laslowski
Leonardo Pianowski	Mariano Gardolinski
Leonardo Wesolowski	Mariza de Fátima Furman
Leonardo Belczak, Del.	Martin Wendrychowski
Leopoldo K. Romanovski	Matias Caminski
Leopoldo Kojarski	Miguel Dromboski
Libério Plewnia, Ir.	Miguel Gaska
Lídia Wosch	Miguel Klutchkovski
Lourenço Tuletzki	Miguel Metnek
Lourival Schilipak	Miguel Oleskowicz
Lubumir Viergbiski, Dr.	Miguel Piekarski
Ludovico Bronny, Pe.	Miguel Pitaki Júnior
Ludovico Kaminski	Miguel Raicoski Sobrinho
Ludovica Bordenoski Lopes	Miguel Rybinski
Luiz Carlos Bruginski	Miguel Suchevecz
Luiz Carlos Dorecki	Nádia Leuch Rymanski
Luiz Jabonski	Natalia Ivanczyszyn
Luiz Kula	Nelson Luiz Wolski Velloso, Dr.
Luiz Sieracki	Nelson Saternaski Monteiro
Madame Curie	Nicodemus Zeglin
Marcelina Wykrota	Nicolau Copérnico
Marcelino Iachinski	Odacir Schilipak
Marcioano Dombeck	Olavio Barwik
Marcio José Aboniski	Olga Graleska de Oliveira Lima
Maria Aparecida Beruski	Ophir Ruy Woitowicz
Maria B. Chanoski	Oscar Chanoski
Maria de Lourdes Mickosz	Ostoj Roguski, Eng.
Maria Dina C. Zielinski	Osvaldo Andrzejewski
Maria Ficinska	Osvaldo Novicki
Maria Grodz	Otto Mak
Maria Gronovicz	Paulina Polak
Maria Helena Kruzielski Bredow, Prof.	Paulo Gorski

Paulo Kulik	Rosa Saporski, Prof.
Paulo Nadolny	Rubens F. Kurowski
Paulo Szpak	Sabina Lupinski
Paulo Warkocz, Pe.	Segesmundo Kozowski
Pedro Barcik Sobrinho	Segismundo Falarz
Pedro Biernaski	Serafim Voloschen, Eng.
Pedro Brudzinski	Sigismundo Pietrowski, Pe.
Pedro Charneski	Silvestre Kandora, Pe.
Pedro Faucz	Silvestre Wichinieviski
Pedro Horokoski	Simão Kalinowski, Pe.
Pedro Huk	Simão Kossobudski, Dr.
Pedro Kachel	Sonia Maria Coimbra Kenski
Pedro Klassa	Sophia Cosloski Fiala
Pedro Kogut	Stefan Kida
Pedro Kosloski	Tadeu Morozowicz
Pedro Krasinski	Tadeu Wasilewski
Pedro Kulik	Teodoro Czyr
Pedro Nabosne	Teodoro Prazmaski
Pedro Nogas	Teófilo Treicik
Pedro Polak	Teófilo Wisniewski
Pedro Racoski	Tereza Haisi Lupinski
Pedro Skora	Thadeu Wasilewski
Pedro Sobiech	Theodoro Gbur
Pedro Susla	Theodoro Makiolka
Pedro Zavaski, Dr.	Theodoro Prazmoski
Pelaguia L. Mikos	Theodoro Zubinski
Polan Duszczak, Dr.	Trompowski, Mal.
Rafael José Kalinowski, Pe.	Úrsula Leduchowska, Md.
Reinoldes Stepurski	Valdemiro Cisliniski
Renato Wilczak	Valentin Bokowski
Ricardo Halick	Valentin Klinczak
Riszardo Edmundo Gluchowski	Verônica Mickosz Bodzinski
Robert Redzinski	Verônica Szeremeta
Roberto Cichon	Vicente Greboge
Roberto Vichinheski	Vicente Nicolau Kopytowski
Rodolpho Doubek	Vicente Paulo Domakowski
Rosa Kaint Nadolni	Vicente Soluchinski

Vicente Spisla
Vicente Wolski, Avd.
Victor Dewor, Pe.
Vital Gulisz
Vitor Stec
Vitorino Kaviski
Wadislaw Mucharski
Waldomiro Bileski
Waldomiro Dombeck
Walenty Golas
Wenceslau Sarnacki
Zamenhof, Dr.
Zenaida Zukoski

Dezesseis de Novembro, RS

João Paulo Ricachewski

Diadema, SP

Polônia

Dois Irmãos, RS

Agostinho Lipinski, Trav.
Artur Skonetzki,
Caminho Pedestre

Dom Feliciano, RS

Carlos José Muszynski
Ceslau Bystronski
Constantino Zajkowski, Pe.
Ludovico Janovik
Ramão Bobrowski

Dom Pedro II, PR

Vicente Nalepa
Wendelin języku Swierczek

Duque de Caxias, RJ

Marta Dublasiewicz
Família Paderewski
Frédéric Chopin

Eldorado do Sul, RS

Adão Dionísio N. Bortowski
Eva Wladislau Karaseck
Leopoldo Pereira Betskoski
Wladislau Karaseck

Erechim, RS

Adam Cichocki
Abrahão Litwin
Alexandre Gaik
Alexandre Racoski
Ana Strzeleski
Antônio Staczek
Carlos Kvitko
Casemiro Antônio Kujawinski
Claro Giboski
Francisco Skowronski
Henrique Mário Olczewski
João Budrisk
José Duch, Comendador
José Mikulski
José Mokva Filho
José Racoski
José Wawruch, Travessa
Leão Wesoloski
Mariana Kruszczyński
Miguel Kowalski
Miguel Wawruch
Polônia
Simão Javornik
Wladislaw Krepinski

Estação, RS

Augusto Pioncoski
Bruno Pietroski

Esteio, RS

Nicolau Copérnico
Dona Olga Jancowski
Maurício Sirotsky Sobrinho
Olga Jacowski

Fazenda Rio Grande, PR

Polônia, Av.

Florianópolis, SC

Agostinho Sielski, Dr.
Celso Henrique K. Jancowski
Doutor Zamenhof
Elmo Kiseski
Estefânia Kincezski Lima
Kinczeski, Vila
Raimundo Staroski
Tadeu Danielewicz Junior
Tadeu Szpoganicz
Trompowski, Av.

Fortaleza, CE

João Paulo II (Barroso, Dias Macedo, Dionísio Torres)
Nicolau Copérnico
Polônia

Foz do Iguaçu, PR

Boleslau Boiarski
Elgon A. Suczek
Brodoski, Ave.
Ervino Anuschek
Estanislau Zambrzycki

Helena Sielski
Henrique Bucoski
Henrique Boiarski
Irlan Kalichewski
João David B. Vachanski
João Paulo Domaradzki
João Paulo II, Av.
João Sielski
Polônia
Ricardo Novakowski

Fraiburgo, SC

Antônio Burda

Frederico Westphalen, RS

Adão Kryzaniak
Ervino Anuschek
José Gutkoski
Linha Magalski
Pedro Lisowski, Prof.
Pedro Paloski

Garibaldi, RS

Polônia

Gruva, SC

Ladislau Ostrowski

Gaurama, RS

Leonardo Gorski
Miesceslau Thimóteo Rajewski

General Carneiro, PR

Rafael Drabik

Getúlio Vargas, RS

Antônio Wawzeniak

Bernardo Noskoski
Cazemiro Zambrynski
Cônego Stanislaw Olejnik
Francisco Stawinski, Prof.
José Dorosz, Prof.
José języku Schimbeck
Teodoro Moraski

Giruá, RS

José Francisco Celmer

Goiânia, GO

João Paulo II
Nicolau Copérnico, Av. (bairro Jardim da Luz)
Nicolau Copérnico (bairro Serrinha)
Polônia

Gravataí, RS

João Paulo II

Guaíba, RS

Júlio Ostrowski
Ladislau Rubarczyk

Guarani das Missões, RS

Antônio Warpechowski
Ceslau M. Biezanko
Francisco Hanus, Prof.
João Hamerski Filho
João Klidzio, Prof.
João Przyczynski
José Kolankiewicz
Jerônimo Suski, Trav.
Leão Warpechowski
Miguel Kaminski
Pedro Krinski, Sargento

Guarapuava, PR

Amadeu Karpinski Rocha
Alberto Minski
Avalacir Justos Kaminski
Casemiro Rozmovski
Estéfano Geteski
Eugênio Luiz Dolinski
Félix Kaminski
Generoso Cebulski
Hailton Jaskulski, Ver.
Inácio Karpinski
João Gelinski
João Hurmanski
João Podelski
João Tokarski
Ladislau Kaminski
Leonardo Coblinski
Leonor Ogiboski
Miguel F. Mishalany
Miguel Gelinski
Miguel Gavanski
Miguel Klassar
Thomé Cebulski
Oscar Leopoldo Durski Silva
Paulo Leminski
Pedro Michalovski
Polônia
Romeu Karpinski Rocha
Vitoldo Kaminski

Guaratuba, PR

Miguel Jamur

Guarulhos, SP

José Wsoek, Sold.
Ladislau Kardos, Av.
Madame Curie

Marcelino Jazienski
Polônia

Hortência, RS

João Paulo II
José Lapinski

Ijuí, RS

André Lemanski
Antoni B. Cuber, Pe.
Dirson Michaloski
Francisco Lemanski
Francisco Perkoski, Exp.
Inácio Wichrowski
Ludwik Gazda, Pe.
João Specialski
João Wichrowski
Ladislau Kielpinski
Miguel Konageski
Miguel Torzeski
Paulo Wonsowski, Frei
Venceslau Novaczik

Independência, RS

Francisco Perkoski, Exp.
Miguel Torzeski

Ipora, GO

Polônia
Varsóvia

Iraí, RS

Sanga dos Polacos

Irati, PR

João Protzek, Exp., Av.
Polônia

Itaiópolis, SC

Adão Winiarski
Alfredo Jankovski
Alois Tyska
Alvaro Gery Kamiski
Antonio Imuavski
Antonio Werka
Bernardino Buba
Casilda Lingoski
Damião Panchinak
Estanislau Prokopiak
Estanislau Oripka
Estanislau Pietrovski
Estanislau Woeniak
Eulalia Olenik
Francisco Mielzkovski
Francisco Welewski
Hercilio Rulcheski
Jacob Drosczak
José Ciupka
José Karmierczak
José Riboviski
Ladislava Ciszewski
Mauro Kamierczak
Paulino Karasinski
Paulo Klondzinski
Paulo Eurico Weleveski
Padre José Kielczewski
Pedro Kujavski
Ricardo Kuiawski
Wenceslau Andrejevski
Victolde João Andrzejewski
Lot. Adão Olenik
A. Loteato Malinowski
B. Loteato Malinowski

Itajaí, SC

Aladi Schendroski Bini
Alfredo Trompowski
Francisco Czarneski
João Ciseski
José Gaidzinski
João Ladislau Tabalipa

Itapira, SP

Polônia

Itapuca, RS

Luciano Gradascki

Itatiba do Sul, RS

Povoado Rakaloski

Jaraguá do Sul, SC

André Vitkowski
Félix kuskowski
Francisco Klosowski
João Paulo II
José Lescowicz
José Pomianowski
Maria Jablonsky
Mariano Witkowsky
Paulina Kruger Lescowicz
Paulo Pakuszewski
Sofia Pomianowski Lenzi

Joaçaba, SC

Roberto Trompowski

João Pessoa, PB

Frédéric Chopin
João Paulo II (Funcionários II,
Muçumango)

Joinville, SC

Trompowski

Juazeiro do Norte, CE

Pedro Duda
Sulino Duda

Júlio de Castilhos, RS

Teófilo Barnewitz

Juiz de Fora, MG

Pássaros da Polônia, Al.

Jundiaí, SP

Eduardo Tomanik
Frédéric Chopin
Guido Adolfo Tomanik

Lages, SC

João Estanislau
Teodoro Poroski

Lagoa Vermelha, RS

André Stormowski
Bohdan Slonczewski
Delfina Bocacki
Polônia

Laranjeiras do Sul, PR

Alberto Minski
Carolina Chrusciak Lemiezek
Edwin Sobezak
Geremias Zaleski, Ver.
Honório Babinski, Ver.
João Blonski
João Pilarski
José Levandoski

Leopoldo Pietroski, Ver.
Paulo Palinski, Ver.
Pedro Piaciski
Reno Prodosquismiski
Sebastião Dambrowski, Ver.

Limeira, SP

Belmira da Glória T. Schibelski
Estanislau Bonk Filho
João Schibelsky
João Antônio Schibelsky
Madame Curie
Polônia

Londrina, PR

Anatólio Michaelowski
Antônio Ostrenski
Carlota Ilnicki
Domingos de Moraes Minikoski
João Fiatkooski
João Wielganczuk
Jorge Tyminski, Av.
Ladislau Kula, Pe.
Madame Curie
Nicolau Copérnico
Nilza Edite Rossi Lakoski
Polônia
Theodoro Skiba
Vereador Liminski
Wladimir Revenski

Linhares, ES

Domingos Duda

Maceió, AL

Hamilton Branksy
Polônia

Mallet, PR

Adélia Dolinski Domaradzki
Alexandre Lopacinski, Prof.
Altina de Loiola Flenik, Prof.
Antônio Talar
Bronislau Wronsky, Prefeito
Carlos Mryczka
Casemiro Przybyszewski, Ver.
Claudio Tadeu Grabowski
Eduardo Levandoski
Estefano Baran
Estevão Siuta, Exp.
Eugênio Grabowski
Euphemio Zaions
Félix Sokolowski
Francisca Baran
Francisco Lachowski, Exp.
Henrique E. Trzaskowski
Ignácio Tyski
Izidoro Talar
Januário Voislau Zavadzki, Prof.
Joana Lopacinski
João Fedorovicz, Ver.
João Lopacinski, Prefeito
João Zaions
José Matioski
Julio Flenik
Ladislau Kasprzak
Ladislau Romanowski
Mecslau Kozlowski
Miguel Lazoski
Miguel Mariano Domaradzki
Nicolau Czepula
Norberto Lopacinski
Paulo Grenteski
Pedro Busco, Pe.
Pedro Leonardo Janowski

Pedro Loginski, Exp. e Ver.

Pedro Przybysz

Pedro Zapszalka Filho

Romualdo Krzesimowski

Stanislaw Gluszczyński

Tadeu Talar

Teodosio Kuczynski, Pe.

Tomaz Lopacinski

Valentina Lopacinski

Waldomiro Lopacinski, Ver.

Manaus, AM

Polônia, Al.

Mandaguari, PR

Ludovico Fialkowski

Maringá, PR

Antônio Ostrenky

Demétrio Koteski

Dirce Mari Schuinka Ribeiro

Paulo Leminski Filho

Pioneiro Lademiro Kolicheski

Renato Javorski de Oliveira

Thadeu Schalkoski

Zygmunt Krosnowski

Mato Queimado, RS

Wolski, Mons.

Muçum, RS

Albino Kunck

Morro Agudo, SP

Polônia

Natal, RN

Bruno Skolimowski

Padre Estanislau

Niterói, RJ

Profesor Oskar Przewodowski

Nova Andradina, MS

Mazurca

Novo Hamburgo, RS

Alfredo Marotzki

Boleslaw Casemiro Konarzewski

Nestor Mielki Filho

Polônia

Nova Londrina, PR

Edmundo Grabowski

Nova Ramada, RS

Rincão dos Woichekoski

Novo Machado, RS

Esquina Michalski

Oswaldo Cruz, SP

Polônia

Pacaembú, SP

José Gomes Duda, Ave., Ver.

Paial, SC

Jandir Cromianski

Papanduva, SC

Sérgio Grevinski

Sidnei Viekoszki

Pântano Grande, RS

José Gorninski
Ladislau Zembrowski

Passo Fundo, RS

João Bonaseski
Leonildo Almerin Duda
Luiza Tauffer Topolski
Jorge Dadla
Maurício Sirotsky Sobrinho
Miguel Kosma, Dr.
Stanislau Zamfir
Pedro Yaninski
Polônia, Trav.

Pelotas, RS

Ceslau Biezanko
Lázaro Zamenhoff
Maurício Sirotsky Sobrinho

Petrolina, PE

Polônia

Piên, PR

João Celeski
Eduardo Leopoldo Rudnick

Piracicaba, SP

Varsóvia

Piraquara, PR

Albino Sizanowski
Alcy Dombroski
André Struginski
Antônio Alceu Zielonka
Antônio Zapchan
Antônio Valenga

Bronislau Schved
Célia Regina N. Goinski
Estanislau Mazepa
Estéfano Kavetski
Jacob Valenga, Av.
Jorge Gelinski
José Boganiko Sobrinho
José Komadowski
Ladislau Szczepanik
Leonardo Gluckowski
Lilian de Carvalho N. Kenski
Marcelino Iachinski
Miguel Bischidich
Nilza Gelinsky de Farias, Av.
Pedro Goinski
Rafael Chalcoski
Wassílio Zebulski
Voadete Smaka Ivanoski

Pinhais, PR

Antônio Gelinski
Antônio Zielonka
Antônio Kowalczuk
Bernardo Ozinski
Genoveva Ianoski Biss
Miguel Ostrufka
Paulo Leminski
Sérgio Dubinski

Piracicaba, SP

Polônia

Ponta Grossa, PR

Adão Pietroski
Aderly Turek
Adilson Sérgio Szayka Matoso
Adolfo Novakoski

Aleixo Barszcz	Henrique Ligeski
Ana Zambrzycki Kubiak	Henrique Kubiak, Tenente
André Koslosky	Henrique Nadolny
André Mulaski	Henrique Romanovski Grissai
Anita Philipowski	Irene Scheidt Venski
Antonina Szathowski	Izabel Ossowski
Antonina Wrodlewska dos Santos	Jacob Faintyck
Arnoldo Szesz	Jacob Vuitik
Aurélio Zambrzycki	Jerônimo Stephano Sikorski
Bronislau Delezuk, Trav.	João Basilio Delega
Carlos Blageski, Trav.	João Bukiwitz
Carlos Zeleny, Pe.	João Graniski
Casemiro Traleski	João Hyczy
Casemiro Zambrzycki	João Kubinski
Constante Kaveski	João Adamowicz
Constante Wozne	João Malinoski
Cristian Hagus	João Szesz
Daisy Durski	João Vinharski
Dirceu Blageski	José Delezuk
Eduardo Levandoski Filho	José Kalinoski
Eduardo Pikunas	José Koteski
Eduardo Novak Sobrinho	José Krainski, Pe.
Eugênio Malinski	José Martincoski, Av.
Estanislau Anastácio Piekarski	José Sniegovski
Estanislau Martiniak	Laurindo Szeuczuk, Pe.
Estéfano Celusniak	Leocádia Slonik
Estéfanos Kogus	Leonora Staciaki
Francisco Kalinoski	Leonora Szimanecki
Francisco C. V. Kalinoski	Levi Monastyrski
Francisco Kmita	Luiz Daloski
Francisco Przybysz	Luiz Noviski Júnior
Francisco Traleski	Ludovico Szesz
Francisco Viechnieski, Ave.	Margarete Márcia Mazur
Frédéric Chopin	Margarida Kubinski Vaz
Gaudia Kuschka	Mário Kowalski
Gelson Marcos Puszka	Mercedez Vaz Stanislawczuk
Henrique José Pojda	Miroslau Pauluk

Nicolau Florenski
Oscar Wenski
Paulo Leminski
Paulo Lipinski
Pedro Blageski
Pedro Lessinski
Pedro Schafranski
Polônia
Robert Bonk, Pe.
Rodolfo Osternak
Ronaldo Piekorski
Rosa Ionak
Sofia Misiak
Sofia Procupiak
Silvio Cosmoski
Sigismundo Romanowski
Stefano Kozar
Tadeu Filipowski
Tarcília Novakoski
Tereza Ternowski Afinowicz
Thereza Barski
Thomaz Francisco Sikorski
Verônica Chanoski Matias
Vilma Terezinha Stinski
Virginia Medeiros Sirkoski
Zanoni Rogoski

Porto Alegre, RS

Ricardo Gavenski, Dr.
Armando Czamanski
Arnaldo Gladoch
Augusto Ruski
Bruno Francisco Durayski, Pe.
Claudius Zaluski, Comendador
Clemenciano Barnaski, Av.
Edmundo Gardolinski, Eng.
Emília Domagalski

Emília Domanski, Dona
Estela Budiansky, Dra.
Família Zamenhoff
Felício Lemieszek, Eng., Av.
Francisco Galecki
Frédéric Chopin
Germano Schmarczek, Av.
Gorki, Av.
João Krolikowski
Júlio Kowalski
Ladislau Ruttkay, Dr.
Luiz Pogorelski
Marcelino Barski
Marcos Kruchin, General
Martin Biaceski
Nicolau Copérnico
Pedro Golombiewski
Polônia, Av.
Ricardo Gavenski, Dr.
Tadeusz Kosciuszko, General
Waldemar Nestrouski, Dr.
Zeev Jabotinski

Porto Amazonas, PR

Leonardo Novak

Porto Lucena, RS

Izidoro Rusczyk, Ver.
Valentin Ziembowski

Porto Velho, RO

João Paulo II

Presidente Prudente, SP

Bruna Krasucki
Estanislau Rebes
Luzia Basechi Krasucki

Miguel Krasucki

Risick Buchalla

Recife, PE

Nicolau Copérnico, Av.

Polônia

Varsóvia

Rio Claro do Sul, PR

Ladislau Kasprzak

Rio Branco do Sul, PR

Pedro Wosch

Rio de Janeiro, RJ

Adam Wojcik, Soldado

Águia Branca

Cárpatas, Trav.

Frederico Chopin

João Paulo II (Parque, centro, Santíssimo, Magalhães Bastos)

João Rechocoski, Soldado

Marcelino Jasinski

Stanislau Wojcik, Soldado

Santo Estanislau

Santa Edviges (Penha, Sepetiba)

Sérgio Grewinski

Pedro Krinski

Pedro Krinski, Sargento

Piłsudski, Marechal

Tadeu Kościuszko

Trompowski, Brigadeiro, Av.

Trompowski, Marechal

Vístula

Zamenhof

Zaco Paraná

Rio Grande, RS

Alberto Socolowski

Augusto Liska

Constantino Zajkowski, Pe.

Lázaro Ludovico Zamenhoff, Dr.

Nicolau Copérnico

Max Swoboda

Roberto Socoowski (Vila: São Miguel, São João)

Suzana Przysylski

Rio Negrinho, SC

Affonso Kwitschal

Afonso Lindner

Alberto José Trouche

Alexandre Tascheck

Alfredo Tascheck

Alfredo Tureck

Augusto Binner

Alois Tascheck

Alvino Tschoecke

André Galikowski

André Potelecky

Bernardo Kwitschal

Ida Berta Duffeck

Ignácio Gonchorowski

Jão Augustin

João Duffeck

João Jablonski

João Wantowski

José Brusky Jr

José Kingerski

José Kolbeck

José Penckal

José Pschiski Sobrinho

Julia Hlawatsch

Kurt H. Janesch

Leopoldo Raschke

Luiz Duffeck
Michalina Oribka Gomes
Miguel Potelecki
Nilo Tureck
Olga Tureck
Paulo Tureck
Proj. lot. João Tureck
Raelina Kwitschal
Reneo Osni Kwitschal
Rodolfo Tureck
Rosália Wantowski
Selma Teixeira Graaboski, Prof.
Theodoro Kwitschal
Valentin Ruzanowski
Willy Pschisky
Casimiro Kasczeszen, Trav.
Francisco Zaleski, Trav.
José Levandoski, Trav.
José Zaleski, Trav.
Pedro Jablonski, Trav.
Theolauro Tureck, Trav.

Rodeio, SC

José Ostrowski

Rolante, RS

Edwin Korzanowski
Família Korzanowski, Loteamento

Salvador, BA

João Paulo II (bairro: Alto do Coqueiro, 3 x Coutos, Jardim Nova Esperança, Pituaga, Sussuarana, 4 x Uruguai)
Polônia, Al. (bairro: São Cristovão, Praia do Flamengo)
Polônia (bairro: Comércio)

Santa Bárbara D'Oeste, SP

Polônia

Santana da Parnaíba, SP

Polônia

Sananduva, RS

Inácio Filipak

Santa Cruz do Sul, RS

Carlos Swarowsky

Santa Maria, RS

Aristetolina Greskoviak
Armin Schvarcz
Júlio Uminski
Kozoroski, Bairro
Maurício Sirotsky Sobrinho, Av.
Ricardo Kozoroski
Rodolfo Kozoroski
Zamenhoff, Dr.

Santa Maria do Oeste, PR

Generoso Karpinski

Santana do Livramento, RS

Carlos Solovick

Santa Rosa, RS

André Kotlinski Filho
Antônio Piekala
Estanislau Kotlinski
Estanislau Kwiatowski
Família Piekala, Vila
José Kurilo
Kontarski, Vila
Piekala, Vila

Santo André, SP

Edwiges, Trav.
Polônia
Varsóvia

Santo Ângelo, RS

Família Sobuski, vila
José Muszewiski
Miguel Francisco Zoskiewski
Pedro Krinski, Trav.
Rudolfo Rogowski
Subuski, Vila
Vanda Subucki, Trav.

Santo Antônio das Missões, RS

Francisco Ruzicki

Santo Antônio da Patrulha, RS

Izidoro Rescka

Santo Augusto, RS

Demétrio Hanuczak
José Gutkoski

São Bento do Sul, SC

Afonso Dreveck
Aguino Grazek
Alberto Malchitzky
Aldo Piske
Alfredo Habowsky
Alfredo Klimmek
Alfredo Rosenchek
Aloisio Dziedicz
Amando Rudnick
Ana Kurowsky
André Kurowsky
André Rujanowsky

Antonio Dziedicz
Antonio Rujanowsky
Augusto Klimmek
Augusto Sanocki
Bárbara Krainsky
Berta Dobenik
Bertha Knop
Carlos Kamienski
Carlos Hornick
Carlos Pabst
Carlos Taschek
Cezário Marchinhak
Kurt Wacholz
Daminiano Dziedicz
Daniel Latochesky
Emílio Tureck
Ernesto Pfau
Eugênio Estanislau Korovsky
Floriano Habowsky
Francisca Robl
Francisco Hornick Filho
Francisco Jelinsky
Francisco José Neumann
Francisco Kobs
Francisco Kurowsky
Francisco Suchy
Francisco Theophilo Kamienski
Helena Malinowsky
Hilda Zipperer Hobowski
João Chapiewsky
João Cziczek
João Duffeck
João Latocheski
João Malinowsky
José Jelinsky
José Pieckocz Sobrinho
José Ploszai

Josefina Kurowsky

Ladislau Jelynski

Ladislau Lascka

Leonardo Krainski

Leonides Tascheck

Leopoldo Rudnick

Lourenço Gelbcke

Luiz Kautnick

Luiz Rujanowsky

Marino Urbainski

Marta Cziczek

Martim Sluminsky

Mathias Nossol

Max Malchitzky

Max Rudnick

Orlando Rudnick, Exp.

Nicolau Stolarski

Paulo Chapiewsky

Paulo Malinowsky

Paulo Rudnick

Paulo Taschek

Pedro Kurowsky

Roberto Angewicz

Rosina Cláudia Kvischal

Trajano Prybysz

Vicente Chapiewski

Walli Malschitzki

São Bernardo do Campo, SP

Alfred Jurzykowski

André Cruciaki

Carlos Copeinski

Estefano Cruciaki

José Copeinski

Luís Babik

Madame Curie

Maria Copeinski

Polônia

Stefan Demboski

São Carlos, SP

Lázaro Luiz Zamenhoff

Sigismundo Passionista, Pe.

São Gabriel da Palha, ES

Doutor Valério (*Walery Koszarowski*)

São Gonçalo, RJ

Armando Trompowski, Brig.

João Paulo II

Madame Curie

Miguel Glinka

Polônia

Sérgio Grevinski

Varsóvia

São João de Meriti, RJ

Ludovico Jakubowicz

São José, SC

Ana Simas Navrocki

Izaura Padanoski

São José dos Campos, SP

Polônia

Varsóvia

São José do Rio Preto, SP

Madame Curie

Marinha do N. Bednarski, Prof^a

São José dos Pinhais, PR

Adaauto Marineski

Adão Kaboski

Adolfo Savinski
Afonso Licheski, Exp.
Agatha Gumiel
Alberto Bonk
Alexsander Majczak
Alexandre Ronkoski
Alfredo Valaski
Amir Luiz Stankevecz
Angêlica Gapski
Ângelo José Moreski
Anselmo Krupeizak
Antônio Chabereck
Antônio Dombrowski
Antônio Palanicki
Antônio Valenga
Apolônia Stanitzewski
Arthur Poland
Bernardo Dombrowski
Boleslau Sochaczewski
Boleslau Olcha
Carlos Dworaczek, Pe.
Carolina M. Ligoki
Casemiro Gapski
Casemiro Greboge
Casemiro Poli
Cleide Gozzi Shivinski
Clemente Negoseke
Domingos Grebogi
Edmundo Saporski
Emerson Greboge
Esperança Bieleski
Estéfano Woicikiewisz
Eufrásio Luiz Polakowski
Félix Ryndack
Francisco Toczek
Franciszek Olencewicz
Frederico Negosek

Genovefa Kuboski Karouchin
Gerônimo Durski
Guilherme Kampa
Helena Kowalski
Inácio Greboge
Irene Magnuskei Kolakowski
Jaroslau Sochaki
Javest Czarneski Mizerkowski
Jerônimo Durski
Joanina Bonk Blonkowski
João Bonk, Trav.
João Dombrowski
João Ernesto Kilian
João Lipski
João Kosiak
João Maiczak
João Melasnik Filho
João Opszynski
José Grabias
José Francisco Negoseki
José Jachinski
José Marek
José P. Lepinski, Aviator
José Pampuch
José Scrobot Sobrinho
José Szczepanski
José Stankevecz
Júlio César Setenareski
Karol Podbiol, Trav., Pe.
Ladislau Jorowski
Ladislau Toczec
Léo Pientka, Pe.
Leocádia Sochaki
Lourenço Maoski
Lucas Gbur
Lúcio Socek
Maria Antonia Dombrowski

Maria Clarice Polak Suckenski
Mariano Bilyk
Mieczyslaw Gumiel
Miescelau Grabias
Miguel Jarek
Miguel Sucla
Nicolau Pampuch
Norberto Gapski
Osires Broska
Paulo Leminski
Paulo Koloski
Paulo Valenga
Pedro Bonk
Pedro Gapski Filho
Pedro Laska
Pedro Karwowski
Pedro Paulo Gribogy
Pedro Ribaski
Pedro Valaski
Petronela Sokolowski
Reinaldo Miguel Valenga
Roberto Blonkowski Junior
Rosália Stanczyk
Rose Cléia M. Dombrowski
Roque Negoseke
Roza Kieça Sokaski
Rozália Goronkosky de Almeida
Sandro Luiz Kampa, Ten.
Sigismundo Lenkot
Silvestre Skodowski, Exp.
Sophia Suota Toczek
Tereza Gapski Zaramela
Teófilo Negosek
Thomaz Stonoga
Tomaz Sochaczewski
Verônica Iankoski
Verônica Surecki

Valdemiro Valaski
Valdomiro Svidnicki
Wenceslau Marek
William Starostik

São Leopoldo, RS

José Jarotzki
Padre Lipinski
Polônia

São Lourenço do Sul, RS

Pedro Tomachewski
Vasco Unteciski

São Luiz, MA

João Paulo II, Vila

São Luiz Gonzaga, RS

Estanislau Wolski, Mons.
Padre Benedito Hamerski, Trav.
Vicente I. Wolski, Trav.

São Marcos, RS

Estanislau Studzinski
Francisco Stawinski, Prof.
Jacob Studzinski
João Ronhinski

São Mateus do Sul, PR

Guilherme Kantor
Theodoro Rutkiewicz

São Miguel das Missões, RS

Clemente Polanczyk, Prof.

São Nicolau, RS

Ruberval Santrowski

Charakterystyczna tablica z fragmentem lambrekinu w miasteczku São Mateus do Sul, PR, gdzie 70% mieszkańców stanowią osoby polskiego pochodzenia

Placa característica, com detalhe em lambrequins, na cidade de São Mateus do Sul, PR

São Paulo, SP

Adalberto, Santo
 Adão Wojcik
 Adão Wojcik, sold. (Guarulhos)
 Alexandre Nevski
 Alexandre Polinski
 Ana Karlik
 Ana Rosa Kucinski Silva
 Augusto Schikanoski
 Bernardo Leo M. Fedorowski
 Casimiro, Santo
 Chopin
 Cracóvia
 Curie, Madame
 David Iampolsky, Dr.
 Edwiges, Santa (Mauá)
 Estanislau Bonk Filho
 Estanislau Kulas
 Estanislau Moniusko
 Estanislau Wojcik, Sold.
 Estevão Chopinski
 Feodwoska, Dona
 Francisco Pawlik
 Frédéric Chopin
 Haroldo Laski

Jan Kiepura
 Jan Ryba
 Joana Gadsby
 João Leite Jachinowski
 João Piton, Trav., Pe.
 João Rechocoski
 José Wsoek, Sold.
 Ladislau Roman
 Luís Karolinski, Prof.
 Luis Warzeka (Osasco)
 Luís Zamenhof, Dr.
 Majer Kucinski
 Mar Báltico (Diadema)
 Maria Duduch
 Maria Ivett C. Adamski
 Nicolau Copérnico, Trav. (Americá-nópolis)
 Nicolau Copérnico (Jardim Cláudio)
 Paulo Kusma (Osasco)
 Paulo Leminski
 Pedro Kulas (Carapicuíba)
 Pedro Voss
 Polaca Mineira
 Polka, da
 Polônia (Jardim Europa, Parque das Flores, ainda em: Diadema)

Polônia, Al. (Barueri)
Polônia, Av. (Carapicuíba)
Rodolfo Komorek, Pe.
Rosa Kasinski (Mauá)
Sérgio Grevinski
Solidariedade (ainda em: Embu)
Stefan Marek Nending
Varsóvia
Zamenhof, Prof.
Ziembinski

São Paulo das Missões, RS
Monsenhor Wolski

São Valentim, RS
Estevão Maurício Wonsowski, Pe.

São Valério do Sul, RS
João Paradzinski
Leonardo Katesmareck
Venceslau Katesmareck

São Vicente, SP
Geraldo Borowski, Mons.

Sapucaia do Sul, RS
Stanislau Chalinski
Pedro Gravoski Filho
Polônia

Sarandí, PR
Mário Antônio Farkas

Serafina Corrêa, RS
José Modelski

Serra, ES
Anizio Wuthoski
João Paulo II (Laranjeiras, Nova Almeida)
Frédéric Chopin
Polônia
Varsóvia (Parque Res. de Tubarão, Porto Canoá)

Sete Lagoas, MG
Polônia
Varsóvia

Sete de Setembro, RS
Clemente Binkowski

Sorocaba, SP
Polônia

Suzano, SP
Guentor Koralewski
Ivone Kowalski
Ivone Kowalski Pereira
Júlio Kowalski
Maria Witskoski dos Santos
Thadeo Juliano Kowalski Pereira

Tapes, RS
Verônica Maliszewski

Taquara, RS
Amália Antônia Czermack
Antônio Czermack
Czermack, Trav.
Czermack, Loteamento
João Kuplick
Rodolfo Czermack

Taubaté, SP

Polônia

Telêmaco Borba, PR

Francisco Kasek Pucci
Hugo Adamowski, Ver.
Otilia Macedo Sikorski

Tenente Portela, RS

Rogowski, Vila

Teresina, PI

Polônia

Teresópolis, RJ

Polônia

Timbó, SC

Polônia

Toledo, PR

Eduardo Domaradski
Luiz Woiski
Valternei Ramos Zaleski

Três de Maio, RS

Albino Iwanowski
Casemiro Korchewicz

Tubarão, SC

João Vecki, Vila
José Luiz Levandoski
Roberto Zumblick

Tucunduva, RS

Michalski, Esquina
Estevan Jasiowska, Trav.

Tupã, SP

Polônia

Turuçu, RS

Inácio Sendrowski

Uraí, PR

Polônia
Varsóvia

Uruguaiana, RS

Estanislau Wolski, Mons.
João Janceski, Prof.

Vanini, RS

Alexandre Studzinski, Pe.

Vera Cruz, RS

Alexandre Wazlavick, Prof.

Veranópolis, RS

Fabiano Reschke
Segesmundo Reschke

Viamão, RS

Estela Budianski, Dr^a
Frédéric Chopin (Vila Augusta, ję-
zyku Uniwersitário)
Maurício Sirotsky Sobrinho

Videira, SC

Eduardo Gelinski

Vila de Paranapicaba, SP

Rymkiewicz

Vila Velha, ES

Fermino Matuschek, Frei
Martins Lascosque
Nelson Lascoski
Polônia
Varsóvia

Vitória, ES

Artur Czartoryski
Ayrton Ladislau
Janete Bromechenk
Estanislau Mageski
Frédéric Chopin

Warta, PR

Eduardo Cebulski

Udało się zarejestrować pokaźną liczbę polsko brzmiących nazwisk figurujących w nazwach ulic wielu brazylijskich miast i miasteczek. Tu wypływa prosty wniosek. Jeżeli czyjeś nazwisko stało się punktem odniesienia w nazwie ulicy, to jest to widoczny znak, że osoba ta czymś się zasłużyła dla municypium, stanu, czy samego kraju.

Warto tutaj zasygnalizować potrzebę, aby opracować chociażby krótkie biografie osób, które zasłużyły na to, aby ich nazwiskiem nazwano ulicę, aleję, plac w jakimś miasteczku czy mieście tego kraju.

Tivemos a possibilidade de registrar um significativo número de nomes polono-brasileiros fazendo parte de denominações de ruas em muitas cidades e localidades brasileiras.

Vale a pena registrar aqui a necessidade de serem elaboradas breves biografias dessas pessoas com méritos, a ponto de seus nomes servirem para a identificação de ruas, avenidas ou praças em alguma cidade ou vila do Brasil.

S

Serra dos Polacos

Łańcuch górski położony w stanie Espírito Santo. Od 1873 roku osiedlali się w tamtym regionie polscy imigranci.

Uma serra situada no estado do Espírito Santo, onde os poloneses se estabeleceram a partir de 1873.

“Siepierski & Comércio e Transporte Ltda”

Zakład sprzedający sprzęt do samochodów ciężarowych w Vitória, w stanie Espírito Santo. Firma Siepierskiego prowadzi również duże przedsiębiorstwo transportu samochodowego. Posiada około 300 samochodów ciężarowych. Walter Siepierski urodził się w Águia Branca, ES.

Firma que comercializa molas para caminhões em Vitória, no estado do Espírito Santo. A mesma firma administra também uma grande empresa de transporte rodoviário. Possui cerca de 300 caminhões. Walter Siepierski nasceu em Águia Branca, ES.

Skansen – Museu etnográfico a céu aberto

Aldeia Solidariedade – Skansen Solidarność w Araucária

W parku “Cachoeira” spotykamy polski skansen. W skład tego skansenu wchodzi: kilka domów zbudowanych około 1886 roku przez imigrantów polskich, krzyż oraz przydrożna kapliczka. Polskie domy służą dla różnych przedsięwzięć kulturalnych organizowanych przez prefekturę municypalną.

No Parque Cachoeira encontramos um museu etnográfico polonês contendo várias casas construídas por volta de 1886 pelos imigrantes poloneses, um cruzeiro e uma capelinha de beira de estrada. As casas polonesas servem para vários eventos culturais organizados pela prefeitura municipal.

Tablica informacyjna przy wejściu do skansenu

Placa informativa na entrada do museu etnográfico

Fragment skansenu

Vista parcial do museu etnográfico

Jeden z polskich domów, gdzie odbywają się imprezy kulturalne
Uma das casas polonesas, onde se realizam eventos culturais

Kolejny polski dom wkomponowany w uroczym parku
Uma outra casa polonesa fazendo parte da bela paisagem do parque

Na terenie skansenu „Solidarności” znajduje się krzyż oraz tablica pamiątkowa w formie otwartej książki. Tłumaczenie tekstu z języka portugalskiego jest następujące: „W cieniu drzewa narodziła się Ziemia Świętego Krzyża. Na brzegach Wisły narodził się naród polski. Narody, które się zbrały w wierze i w dążeniu umocnienia praw człowieka. Ziemia piniorów przyjęła pielgrzyma, który odwdziczył się za wolność pokojem, braterstwem i wytrwałością w pracy. My, potomkowie tych pionierów, oddajemy im hołd, wyrażając wdzięczność i uznanie, ceniąc ich trud, chroniąc zabytki architektury, strzegąc wiary, utrwalając braterstwo wśród narodów, dając świadectwo wielkoduszności. I chroniąc tę przeszłość,

odnawiamy w duchu dynamicznej wiary chrześcijańskiej WIOSKĘ SOLIDARNOŚCI. Araucária, 7 listopada 1982 roku. Rizio Wachowicz – prefekt”

Na área do museu etnográfico “Solidariedade” encontra-se um cruzeiro e uma placa comemorativa em forma de livro aberto. Eis o texto que encontramos nessa placa: “A sombra do madeiro nasceu a Terra da Santa Cruz. Às margens do Vístula nasceu a nação polonesa. Povos que se irmanaram na fé em busca do fortalecimento dos direitos humanos. A terra dos pinheirais abrigou o peregrino que retribuiu a liberdade com paz, fraternidade e tenacidade no trabalho. Nós, os herdeiros, rendemos o preito de gratidão e reconhecimento: preservando a sua arquitetura, enaltecendo o trabalho do pioneiro, resguardando a fé, sedimentando a fraternidade entre os povos, mostrando a grandeza da alma humana. E, preservando esse passado, renovamos sob a dinâmica fé cristã a ALDEIA DA SOLIDARIEDADE. Araucária, 7 de novembro de 1982. Rizio Wachowicz – prefeito

Dom Pedro, PR

Kolonizacja polska w Dom Pedro, niedaleko Kurytyby, rozpoczęła się w 1876 roku. W pobliżu kościoła parafialnego potomkowie polskich imigrantów zachowali dwa domy zbudowane przez ich przodków. Domy ogrodzone zostały płotem ze sztachet. Aktualnie w wielu koloniach polskich na południu Brazylii można jeszcze spotkać takie ogrodzenia nazywane polskimi płotami.

A colonização polonesa em Dom Pedro, nos arredores de Curitiba, teve início em 1876. Nas proximidades da igreja paroquial os descendentes dos imigrantes preservaram duas casas construídas pelos seus antepassados. Essas casas foram cercadas com balaústres. Atualmente, em muitas colônias polonesas no Sul do Brasil podemos ainda encontrar esse tipo de cercados, chamados cercas polonesas.

Pierwsze domy polskich kolonistów budowane były bez użycia gwoździ

As primeiras casas dos imigrantes poloneses eram construídas sem a utilização de pregos

Santana, PR

W osadzie Santana położonej 17 kilometrów od miasteczka Cruz Machado znajduje się skansen składający się z kilku zrekonstruowanych domów polskich osadników, kapliczki i amfiteatru. Pomysłodawcą był ks. Daniel Niemiec TChr, posługujący w tej rozległej parafii przez ponad 30 lat⁷⁴.

Na vila de Santana, situada a 17 quilômetros da cidade de Cruz Machado, encontra-se um museu etnográfico composto de várias casas reconstruídas dos colonos poloneses, uma capelinha e um anfiteatro. O seu idealizador foi o pe. Daniel Niemiec SChr, que nessa extensa paróquia prestou serviços religiosos por mais de trinta anos.

⁷⁴ Z. Malczewski TChr, *Polonii brazylijskiej...*, dz. cyt., s. 244-251.

Brama prowadząca do skansenu

Portão de entrada do museu etnográfico

Jeden z domów, w którym znajdują się eksponaty imigrantów polskich osiadłych w regionie Santana koło Cruz Machado, PR

Uma das casas em que se encontram objetos utilizados pelos imigrantes poloneses que se estabeleceram na região de Santana, perto de Cruz Machado, PR

Sobieski

Witraż przedstawiający króla Jana Sobieskiego. Umieszczony jest ponad polską kaplicą w kościele salezjanów pod wezwaniem Matki Boskiej Wspomożycielki Wiernych w São Paulo.

Vitral representando o rei João Sobieski. Encontra-se na capela polonesa dentro da igreja Nossa Senhora Auxiliadora, dos padres salesianos em São Paulo.

„**S**tare wesołe Wiarusy” – „Velhos e alegres soldados”

Zespół śpiewaczy w Erechim, RS, złożony z osób polskiego pochodzenia. Śpiewem polskich pieśni ludowych i religijnych „Wiarusy” uświetniają uroczystości polonijne w mieście Erechim, jak też i w regionie Alto Uruguai, gdzie jest wiele polskich kolonii.

Conjunto de cantores em Erechim, RS, composto de pessoas de origem polonesa. Através de canções populares e religiosas polonesas, esse conjunto abrilhanta as solenidades polônicas na cidade de Erechim, bem como na região do Alto Uruguai, onde existem muitas colônias polonesas.

Santos poloneses venerados no Brasil – Święci polscy czczeni w Brazylii

Poniżej wymieniam świątynie, obrazy, figury polskich świętych znajdujące się w różnych regionach Brazylii. Z pewnością przyczynili się do ich kultu polscy imigranci i misjonarze.

Relacionamos abaixo santuários, imagens e estátuas de santos poloneses que se encontram em diversas regiões do Brasil. Certamente foram os imigrantes e os missionários poloneses que contribuíram para o seu culto.

Adalberto, Santo – Wojciech św.

Kościół filialny w Linha Cerqueira, parafia Alto Paraguaçu, SC.

Igreja filial em Linha Cerqueira, paróquia de Alto Paraguaçu, SC.

Bobola André, santo – Bobola Andrzej, św.

Kościół filialny w Centenário, parafia Áurea, RS.

Igreja filial em Centenário, paróquia de Áurea, RS.

Obraz namalowany na ścianie w pobliżu witraża Matki Boskiej Częstochowskiej w kościele św. Pawła w Rio de Janeiro. Imię świętego jest napisane w języku polskim.

Imagem pintada na parede próxima ao vitral de Nossa Senhora de Czestochowa, na igreja de S. Paulo no Rio de Janeiro; o nome do santo aparece em polonês.

Bronislava, Santa – Bronisława, św.

Obraz namalowany na ścianie w pobliżu witraża Matki Boskiej Częstochowskiej w kościele św. Pawła w Rio de Janeiro. Imię świętej napisane jest w języku polskim.

Imagem pintada na parede próxima ao vitral de Nossa Senhora de Czestochowa na igreja de S. Paulo no Rio de Janeiro; o nome da santa aparece em polonês.

Casimiro, Santo – Kazimierz, św.

Kościół filialny w Colônia Nova, parafia Dom Feliciano, RS.

Igreja filial na Colônia Nova, paróquia de Dom Feliciano, RS.

Edviges, Santa – Jadwiga Śląska, św.

Parafia w Kurytybie,

Paróquia em Curitiba.

Witraż św. Jadwigi w kościele polskim św. Stanisława BM w Kurytybie

Vitral de S. Edviges na igreja polonesa de S. Estanislau em Curitiba

Edviges, Santa, rainha – Jadwiga Królowa, św.

Obraz namalowany na ścianie w bliskości witraża Matki Boskiej Częstochowskiej w kościele św. Pawła w Rio de Janeiro. Imię świętej napisane jest w języku polskim.

Imagem pintada na parede próxima ao vitral de Nossa Senhora de Czestochowa na igreja de S. Paulo, no Rio de Janeiro; o nome da santa aparece em polonês.

Estanislau, Santo – Stanisław św., Biskup i Męczennik

Kościół i parafia polska w Kurytybie, PR.

Kościół i parafia w Alto Paraguaçu, SC.

Kościół filialny w Rio Branco, parafia Áurea, RS.

Kościół filialny w Lageado Waleriano, parafia Carlos Gomes, RS.

Kościół filialny w Rio Castilho, parafia Capo Erê, RS.

Kościół filialny w Vila Harmonia, parafia Guarani das Missões, RS.

Figura świętego w kościele polskim w Kurytybie.

Szkoła (założona w 1904 roku) w Fluviópolis koło São Mateus do Sul, PR.

Igreja e paróquia polonesa em Curitiba, PR.

Igreja e paróquia em Alto Paraguaçu, SC.

Igreja filial em Rio Branco, paróquia de Áurea, RS.

Igreja filial em Lageado Valeriano, paróquia de Carlos Gomes, RS.

Igreja filial em Rio Castilho, paróquia de Capo Erê, RS.

Igreja filial em Vila Harmonia, paróquia de Guarani das Missões, RS.

Estátua do santo na igreja polonesa homônima em Curitiba.

Escola (fundada em 1904) em Fluviópolis, perto de São Mateus do Sul, PR.

Jacinto, Santo – Jacek, św.

Kościół filialny w Federal, parafia Dom Feliciano, RS.

Igreja filial em Federal, paróquia de Dom Feliciano, RS.

Kolbe Maximiliano, Santo – Kolbe Maksymilian, św.

Figura św. Maksymiliana Kolbe przed franciszkańskim sanktuarium Matki Bożej Niepokalanie Poczętej w Cidade Ocidental (Dystrykt Federalny) koło Brasília – stolicy kraju, gdzie pracują polscy franciszkanie. Figura poświęcona została dnia 10 grudnia 2000 roku

Estátua de S. Maximiliano Kolbe diante do santuário franciscano de Nossa Senhora Imaculada em Cidade Ocidental (Distrito Federal), perto de Brasília – capital do país, onde trabalham franciscanos poloneses. A bênção dessa estátua realizou-se no dia 10 de dezembro de 2000

Tablica pamiątkowa umieszczona na cokole pomnika św. Maksymiliana Kolbe. Tłumaczenie tekstu umieszczonego na tablicy brzmi następująco: „Ogród Niepokalanej. Sanktuarium Matki Bożej Niepokalanej Poczętej. W 2000 roku łaski naszego Pana Jezusa Chrystusa. Za pontyfikatu Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II, gdy biskupem diecezji Łuziânia,

Go, był Augustyn Januszewicz, OFMConv. Ten kościół został ofiarowany Bogu dla uczczenia św. Maksymiliana Marii Kolbe. Ogród Niepokalanej, 10 grudnia 2000”

Placa comemorativa localizada no pedestal do monumento de S. Maximiliano Kolbe, com o seguinte texto: “Jardim da Imaculada. Santuário Nossa Senhora Imaculada Conceição. No ano da graça de Nosso Senhor Jesus Cristo de 2000, sendo Pontífice S. S. o Papa João Paulo II, Bispo de diocese de Luziânia, GO Dom Frei Agostinho Januszewicz OFMConv, esta casa da Igreja foi dedicada a Deus em honra de São Maximiliano Maria Kolbe. Jardim da Imaculada, 10 de dezembro de 2000”

Płaskorzeźba św. Maksymiliana Kolbe w nowoczesnym kościele św. Judy Tadeusza w Brasilii. Świątynia została zbudowana pod kierunkiem ks. prałata Czesława Rostkowskiego.

Baixo-relevo de S. Maximiliano Kolbe na moderna igreja de S. Judas Tadeu em Brasília. O santuário foi construído sob a supervisão do monsenhor Czeslau Rostkowski.

Ponadto św. Maksymilianowi Kolbe, polskiemu męczennikowi dedykowane zostały:

Kościół filialny w Assis Brasil, parafia Dom Feliciano, RS.

Kościół filialny w Getúlio Vargas, RS. Świątynia powstała dzięki staraniom ks. kanonika Stanisławowa Olejnika – byłego więźnia obozu hitlerowskiego w Oświęcimiu.

Kościół filialny w Papua, parafia Santana, PR.

Obraz w kościele polskim w Rio de Janeiro.

Witraż w polskim kościele św. Stanisława w Kurytybie.

Witraż w kościele parafialnym w Carlos Gomes, RS.

Além disso, ao mártir polonês S. Maximiliano Kolbe foram dedicadas:

Igreja filial em Assis Brasil, paróquia de Dom Feliciano, RS.

Igreja filial em Getúlio Vargas, RS. Esse santuário surgiu graças aos empenhos do mon-

senhor Estanislau Olejnik – ex-prisioneiro do campo de concentração de Auschwitz.

Igreja filial em Papua, paróquia de Santana, PR.

Imagem na igreja polonesa no Rio de Janeiro.

Vitral na igreja polonesa de S. Estanislau, em Curitiba.

Vitral na igreja paroquial em Carlos Gomes, RS.

Dwa witraże: w Carlos Go-
mes, RS, i Kurytybie
*Dois vitrais: em Carlos Gomes,
RS, e em Curitiba*

Figura św. Maksymiliana Kolbe – rzeźbiona w drzewie
– przy wejściu do sanktuarium Matki Bożej i jego imie-
nia w São Bernardo do Campo, SP

*Estátua de S. Maximiliano Kolbe, esculpida em madeira, na
entrada do santuário de Nossa Senhora e do seu nome em São
Bernardo do Campo, SP*

Sanktuarium Matki Bożej i św. Maksymiliana Kolbe w São Bernardo do Campo, SP

Santuário de Nossa Senhora e de S. Maximiliano Kolbe em São Bernardo do Campo, SP

Banner informujący o istniejącym przy sanktuarium ruchu świeckich „Misjonarzy Niepokalanej Ojca Kolbe”

Banner informativo do movimento leigo “Missionários da Imaculada do Padre Kolbe”, que atua junto ao santuário

Obraz św. Maksymiliana Kolbe w sanktuarium w São Bernardo do Campo, SP

Imagem de S. Maximiliano Kolbe no santuário em São Bernardo do Campo, SP

Kostka Estanislau, Santo – Kostka Stanisław, św.

Figury drewniane wyrzeźbione przez Indian. Znajdują się w muzeum w Ruinach São Miguel, RS.

Kościół filialny w Benedito Novo, SC.

Kościół filialny w Chato Gaúcho, parafia Carlos Gomes, RS.

Postać świętego w witrażu kościoła w Carlos Gomes, RS.

Obraz namalowany na ścianie w pobliżu witrażu Matki Boskiej Częstochowskiej w kościele św. Pawła w Rio de Janeiro. Imię świętego napisane jest w języku polskim.

Witraż w kościele parafialnym w Carlos Gomes, RS.

Estátuas de madeira, esculpidas pelos índios, que se encontram no museu nas Ruínas de São Miguel, RS.

Igreja filial em Benedito Novo, SC.

Igreja filial em Chato Gaúcho, paróquia de Carlos Gomes, RS.

Figura do santo no vitral da igreja em Carlos Gomes, RS.

Imagem pintada na parede próxima ao vitral de Nossa Senhora de Czestochowa na igreja de S. Paulo, no Rio de Janeiro; o nome do santo aparece em polonês.

Vitral na igreja paroquial de Carlos Gomes, RS.

Selo do Comitê Brasileiro de Socorro às Vítimas de Guerra na Polônia – Znaczek Brazylijskiego Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce

Podczas II wojny światowej rozprowadzane były na terenie Brazylii specjalne znaczki wydane przez Brazylijski Komitet Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce. Z uzyskanych w ten sposób środków finansowych zakupywano żywność i odzież, które wysyłano uciemnionej ludności polskiej. *Durante II Grande Guerra Mundial o Comitê Brasileiro de Socorro às Vítimas de Guerra na Polônia estava distribuindo selos especiais. Desta forma o Comitê conseguia os meios financeiros para comprar os alimentos e os agasalhos que foram enviados para sofrida população polonesa*

Święconka – bênção de alimentos

Święcenie pokarmów w Wielką Sobotę w parku Jana Pawła II w Kurytybie. Polski zwyczaj wymieniany jest w oficjalnym kalendarzu turystycznym stanu Paraná.

*Bênção dos alimentos no Sábado de Aleluia no Parque João Paulo II, em Curitiba.
Esse costume polonês consta do calendário turístico oficial do estado do Paraná.*

Tablice dla upamiętnienia polskiej imigracji, z polskimi nazwiskami oraz inne – Placas comemorativas da imigração polonesa, com nomes poloneses, e outras

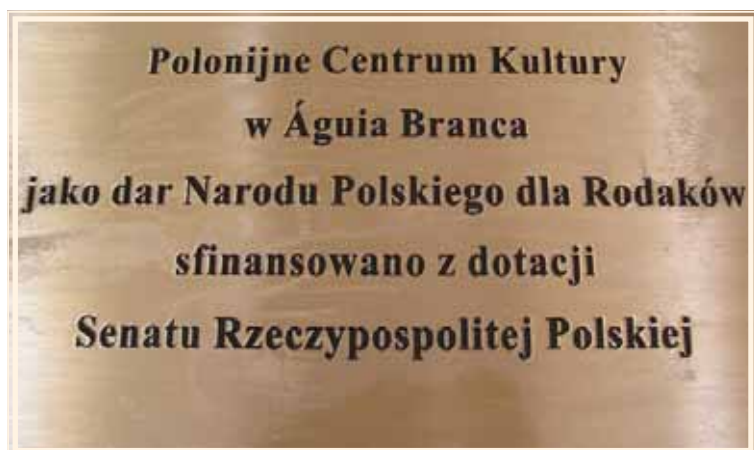
Águia Branca, ES

Przy wejściu do kaplicy Matki Boskiej Jasnogórskiej, na terenie polskiego cmentarza, po prawej stronie, usytuowane są dwie tablice z brązu upamiętniające 50 i 60 rocznicę kolonizacji polskiej.

Tłumaczenie tekstu znajdującego się na pierwszej tablicy brzmi: „Pięćdziesięciolecie. Kolonizacja polska w Espírito Santo. Hołd ludności São Gabriel da Palha dla imigrantów polskich. São Gabriel da Palha – Águia Branca, 14 października 1979. Prefekt municypalny Dario Martinelli”.

Tłumaczenie tekstu umieszczonego na drugiej tablicy brzmi: „Sześćdziesiąta rocznica kolonizacji polskiej w Águia Branca. Franciszek Zarówny – prezes Stowarzyszenia Polskiego, Józef Franciszek Rocha – prefekt municypalny. Águia Branca, 22 października 1989”.

Na entrada da capela de Nossa Senhora de Monte Claro, na área do cemitério polonês, do lado direito situam-se duas placas de bronze comemorativas dos 50 e 60 anos de colonização. O texto da primeira placa informa: “Cinqüentenário. Colonização polonesa no Espírito Santo. Homenagem do povo gabrielense aos imigrantes poloneses. São Gabriel da Palha – Águia Branca, 14 de outubro de 1979. Prefeito Municipal Dario Martinelli”. O texto da segunda placa é o seguinte: “Sexagésimo aniversário da colonização polonesa em Águia Branca. Presidente da Associação Polonesa Franciszek Zarowny. Prefeito Municipal José Francisco Rocha. Águia Branca, 22 de outubro de 1989”.

Tablica umieszczona na “Domu Polskim” w Água Branca, ES
Placa que se encontra na Casa Polonesa em Água Branca, ES, com o texto em polonês: “Centro Polôni-

co de Cultura em Água Branca, doação da Nação Polonesa aos compatriotas, financiado com recursos do Senado da República da Polônia”

Água Branca, PR

Przed zabytkowym kościołem w Água Branca koło São Mateus do Sul, PR, dla uczczenia pamięci prof. Ruy Christovam Wachowicza umieszczono tablicę z brązu na granitowym postumencie.

Diante da histórica igreja em Água Branca, perto de São Mateus do Sul, PR, foi colocada uma placa de bronze, sobre um pedestal de granito, em memória do prof. Ruy Christovam Wachowicz.

Dom Feliciano, RS

Na frontonie grotty Matki Bożej z Aparecidy umieszczona została tablica pamiątkowa dla uczczenia polskich sióstr bernardynek. Tłumaczenie tekstu brzmi następująco: „Hołd i wdzięczność siostrom franciszkanom bernardynkom w Brazylii – Dom Feliciano, RS. 1929 – przybycie sióstr pionierek z Polski. 1937 – przybycie sióstr ze Stanów Zjednoczonych. «Jak piękne są stopy zwiastuna głoszącego pokój». Administracja municypalna 2005-2008. 08/12/2007”.

Na fachada da gruta de Nossa Senhora Aparecida, foi colocada uma placa comemorativa em homenagem às irmãs bernardinas, vindas da Polônia, com o seguinte texto: “Homenagem de gratidão às Irmãs Franciscanas Bernardinas no Brasil. Dom Feliciano, RS. 1929 – chegada das Irmãs Pioneiras da Polônia. 1937 – chegada das Irmãs dos Estados Unidos. ‘Como são belos os pés do mensageiro que anuncia a paz’. Administração Municipal 2005-2008. 08/12/2007”.

Gleba Orle, PR

rocznicę przybycia imigrantów. Oto tłumaczenie tekstu na język polski: „1937-1987. W pięćdziesięciolecie przybycia pierwszych grup imigrantów polskich i ukraińskich do kolonii Gleba Orle, hołd od potomków i społeczności Arapongas. Arapongas, 20 czerwca 1987. Dr. Abelardo de Araújo Moreira – prefekt. Ludowy rząd Arapongas”

A colônia Gleba Orle, situada nas proximidades da cidade de Arapongas, no estado do Paraná, foi fundada em 1937 e colonizada por imigrantes poloneses e ucranianos. Nas proximidades da igreja filial encontramos duas placas comemorativas. A primeira delas lembra os 50 anos da vinda dos imigrantes e apresenta o seguinte texto: “1937-1987. No cinqüentenário da chegada dos primeiros grupos de imigrantes poloneses e ucranianos à colônia Gleba Orle, a homenagem de seus descendentes e da comunidade araponguense. Arapongas, 20 de junho de 1987. Dr. Abelardo de Araújo Moreira – prefeito. Governo popular de Arapongas”

Druga tablica w Gleba Orle upamiętnia 70 rocznicę kolonizacji. Tłumaczenie tekstu na język polski brzmi: „1937-2007. Prefektura Arapongas oddaje hołd Glebie Orle z okazji 70-lecie imigracji polskiej i ukraińskiej. Arapongas, 8 lipiec 2007. Luiz Roberto Pugliese – prefekt municypalny. Zarząd 2005/2008”

A segunda placa em Gleba Orle lembra os 70 anos da colonização com as palavras: “1937-2007. A Prefeitura de Arapongas homenageia Gleba Orle pelos 70 anos de imigração polonesa e ucraniana. Arapongas, 08 de julho de 2007. Luiz Roberto Pugliese – Prefeito Municipal. Gestão 2005/2008”

Kolonia Gleba Orle, położona niedaleko miasta Arapongas, w stanie Paraná, założona została w 1937 roku. Tamte tereny kolonizowali imigranci polscy i ukraińscy. W pobliżu kościoła filialnego spotykamy dwie tablice pamiątkowe. Pierwsza upamiętnia 50

Guarani das Missões, RS

W kruchcie kościoła parafialnego znajdują się dwie tablice pamiątkowe. Tłumaczenie tekstu jest następujące:

„Księdzu Piotrowi P. Wastowskiemu proboszczowi od 16 stycznia 1944 do 29 stycznia 1956 roku – Parafia z Guarani w dniu kapłańskiego jubileuszu. 1932 – 30.X. – 1957”.

„Dla uczczenia Czcigodnego i gorliwego Księdza Jana Wróbla CM. Przez 18 lat naszego drogiego proboszcza. 1921–1939. Szczery hołd i wieczna wdzięczność. Parafianie. Guarani, 12 listopada 1939”.

No vestibulo da igreja paroquial encontram-se duas placas comemorativas. O seu conteúdo é o seguinte:

“Ao Padre Pedro P. Wastowski vigário de 16.1.1944 até 29.1.1956 – Paróquia de Guarani no dia do Jubileu sacerdotal. 1932 – 30.X. – 1957”.

“Honra ao mérito ao Revmo. e zeloso Padre João Wróbel CM, por 18 anos nosso querido vigário. 1921–1939. Homenagem sincera e gratidão perene. Os paroquianos. Guarani 12 XI 1939”.

Kurytyba / Curitiba

Na placu, w pobliżu budynku Rady Miejskiej, gdzie znajduje się pomnik „Siewcy”, popiersie artysty i profesora Jana Żaka, spotykamy dużą tablicę z brązu. Oto tłumaczenie tekstu: „Rada Municypalna Kurytyby. Polakom z Kurytyby. Hołd od radnych Kurytyby dla kolonii polskiej w uznaniu wielkiego wkładu pracy dla naszej wspólnoty. Za pośrednictwem nazwisk tutaj umieszczonych, pragniemy wyrazić nasze serdeczne uczucia dla wszystkich rodzin polskich lub pochodzenia polskiego tutaj zamieszkałych (lista 93 nazwisk). Kurytyba, 21 października 1987. Horácio Rodrigues Sobrinho, przewodniczący radnych dziewiątej legislatury”.

Na praça próxima à Câmara Municipal, onde se encontra o monumento do “Semeador”, um busto do artista e professor João Zaco Paraná, encontramos uma grande placa de bronze com este texto: “Câmara Municipal de Curitiba. Aos poloneses de Curitiba. À colônia polonesa, as homenagens dos vereadores de Curitiba, em reconhecimento aos relevados serviços prestados a nossa comunidade. Através dos nomes aqui gravados, perpetuamos nosso carinho, a todas as famílias polonesas de origem ou descendência aqui radicadas (segue a lista de 93 nomes). Curitiba, 21 de outubro de 1987. Horácio Rodrigues Sobrinho – presidente dos vereadores da nona legislatura”.

W kościele polskim św. Stanisława Biskupa i Męczennika ufundowana została tablica marmurowa z tekstem w języku polskim: „Obecny polski kościół

gminy polsko-katolickiej św. Stanisława, poświęcony przez eksc. D. J. Braga dnia 7 maja roku 1909. Został wybudowany staraniem i pod kierownictwem ks. Stanisława Trzebiatowskiego. Komitet: Józef Klos, Jan Faucz, Tomasz Porat, Jan Bełczak, Józef Błenski, Stefan Otto, Adam Sobolewski”.

W tej samej świątyni znajduje się tablica ku czci pomordowanych w Katyniu. Tekst jest dwujęzyczny. Oto jego treść w języku polskim: „Katyn 1940. Sumienie świata woła o świadectwo prawdzie. 14.500 polskich oficerów, żołnierzy uwięzionych w obozach Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie, zamordowanych przez NKWD w Katyniu pod Smoleńskiem. Cześć ich pamięci. Tę tablicę poświęca ofiarom tego morderstwa Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Kurytybie”.

Na igreja polonesa de S. Estanislau Bispo e Mártir localiza-se uma placa de mármore com o seguinte texto em língua polonesa: “A atual igreja polonesa da comunidade polono-católica de S. Estanislau, benzida por Sua Excelência D. José Braga no dia 7 de maio de 1909, foi construída por empenho e sob a supervisão do pe. Estanislau Trzebiatowski. Comitê: José Klos, João Faucz, Tomás Porat, João Belczak, José Błenski, Estefano Otto, Adão Sobolewski”.

Nesse mesmo santuário encontra-se uma placa em homenagem às vítimas de Katyn. O texto é bilíngüe: “Katyn 1940. A consciência do mundo grita pela justiça. 14.500 oficiais, soldados poloneses aprisionados na segunda Guerra Mundial nos campos Starobielsk, Kozielsk e Ostaszków, assassinados pela NKWD em Katyn. Que a luz divina lhes dê o eterno descanso. Esta placa foi oferecida às vítimas desse massacre pela Associação dos Ex-Combatentes Poloneses S.P.K., Curitiba”.

W Parku Polskim Papieża Jana Pawła II spotykamy kilka tablic pamiątkowych. Tuż przy wejściu do parku od ul. Mateus Leme spotykamy na cokole z granitu dwie tablice z brązu.

No parque polonês dedicado ao papa João Paulo II encontramos várias placas comemorativas. Já na entrada do parque, do lado da Rua Mateus Leme, podemos ver num pedestal de granito duas placas de bronze.

1. „Park Jana Pawła II. Memoriał imigracji polskiej. Uporządkowanie brzegów rzeki Belém. Ścieżka rowerowa. Przekazane mieszkańcom Kurytyby w następującej kolejności: w grudniu 1980 i w lipcu 1981, upamiętniające kolejno 6 miesięcy i pierwszą rocznicę wizyty Papieża Jana Pawła II w Paranie. «Jako prefekt Kurytyby, w imieniu wszystkich Brazylijczyków różnorodnego pochodzenia tutaj żyjących, pragnę przyjąć zobowiązanie

wzięcia za swoje własne dwóch zasad Jego nauczania: nie można wykluczyć Boga z historii ludzkości. Największą miarą człowieka jest serce. Witaj w domu, Ojcie Kościoła Rzymskiego. Chleb i sól oczekują. Chleb pracy, która nie ma końca. Sól, która utrwala nadzieję. Kurytyba nigdy Cię nie zapomni. Zawsze wdzięczna wobec siewców polskich i wszystkich innych narodów». Jaime Lerner, z mowy na powitanie Papieża”.

“Bosque João Paulo II. Memorial da imigração polonesa. Paisagismo das margens do rio Belém. Ciclovia. Entregues à população de Curitiba, respectivamente, em dezembro de 1980 e em julho de 1981, marcando os 6 meses e o primeiro aniversário da visita do Papa João Paulo II ao Paraná. ‘Como prefeito de Curitiba, em nome dos brasileiros de todas as descendências que aqui vivem, quero assumir compromisso de identidade com os dois dos seus ensinamentos: não se pode excluir Deus da história dos homens. A maior medida para o homem é o coração. Esteja em casa, Pai da Igreja Romana. O pão e o sal o esperam. O pão do trabalho que não termina. O sal que conserva a esperança. Curitiba nunca o esquecerá. Sempre agradecida aos semeadores poloneses e de todas as nações’. Jaime Lerner, na saudação de boas vindas ao Papa”.

2. „Hołd Prefektury Muncypalnej w Kurytybie dla Józefa Zająca. Urodzony: 19 lipca 1914 w Mariampolu (Polska). Zmarł: 19 maja 1985 w Kurytybie. Założyciel Parańskiej Grupy Folkloru Polskiego i dyrygent chóru Jana Pawła II. «Chwalcie Pana sztuką i pieśniami». Mauricio Fruet – prefekt muncypalny w Kurytybie”

“Homenagem da Prefeitura Municipal de Curitiba à Jozef Zajac. Nascido em 19-7-1914 Mariampol (Polônia). Falecido em 19-5-1985 Curitiba. Fundador do Grupo Folclórico Polônês do Paraná e dirigente do coral João Paulo II. ‘Louvai o Senhor com arte e cânticos’. Mauricio Fruet – prefeito municipal de Curitiba”.

W jednym z domów, w którym witano Papieża podczas jego wizyty w Kurytybie, a zamienionym na kaplicę Matki Boskiej Częstochowskiej, znajdują się dwie tablice pamiątkowe po polsku i portugalsku. Jedna wykonana z brązu upamiętnia odwiedzinę duszpasterskie Prymasa Polski, kard. Józefa Glempa w 1984 roku, a druga z jasnego metalu wizytę prezydenta Lecha Wałęsy w 1995 roku. Oto tłumaczenie tekstu tych tablic:

„(Herb Prymasa Polski i zawołanie: Caritati In justitia) Przekazując pozdrowienia z Ojczyzny i głosząc Dobrą Nowinę Ewangelii braciom Polakom w Brazylii, przebywał w Kurytybie w dniach od 24 do 28 lutego 1984 roku Jego

Eminencja Ksiądz Kardynał Józef Glemp, Prymas Polski i Opiekun polskiej emigracji. Kurytyba, A.D. 1984”.

Numa das casas onde foi saudado o papa durante a sua visita a Curitiba, depois transformada em capela de Nossa Senhora de Czestochowa, encontram-se duas placas comemorativas em polonês e português. Uma delas, executada em bronze, registra a visita pastoral do Primaz da Polônia cardeal José Glemp em 1984, e a outra, de metal claro, a visita do presidente Lech Walesa em 1995. Eis os textos constantes nessas placas:

“Trazendo as saudações da Polônia e proclamando a Boa Nova do Evangelho aos emigrantes poloneses radicados no Brasil, esteve em Curitiba, nos dias 24 a 28 de fevereiro de 1984, Sua Eminência o Senhor Cardeal Jozef Glemp, Primaz da Polônia, Protetor da emigração polonesa. Curitiba, A.D. 1984”.

„Robiłem wszystko dla Polski... Nie ugnę się nigdy od odpowiedzialności. Jest walka o Polskę i ona też jest moją Polska”.

“Fiz tudo pela Polônia. Nunca fugirei da responsabilidade. Existe a Luta pela Polônia e Ela é também a minha Polônia”.

LECH WAŁĘSA

Tablica pamiątkowa spotkania Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy ze Wspólnotą Polonijną Parany, w Parku Jana Pawła II w Kurytybie, dnia 21 lutego 1995 roku.

Placa Comemorativa do histórico encontro do Presidente da República da Polônia Lech Wałęsa com a Comunidade Polônica do Paraná, no Parque João Paulo II, em Curitiba, no dia 21 de fevereiro de 1995. Missão Católica Polonesa no Brasil. Representação Central da Comunidade Brasileiro-Polonesa no Brasil – BRASPOL”.

Obok kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej znajduje się tablica z brązu z następującym tekstem. Tłumaczenie na język polski brzmi: „«Solidarność powinna, coraz bardziej zastępować ideologie egoizmu i przemoc» – Jan Paweł II. Te słowa Papieża, zostały wyryte w brązie, przez Polską Misję Katolicką w Brazylii, aby przypominać tym, którzy odwiedzają ten park, przyznanie pokojowej nagrody Nobla liderowi robotników, Polakowi Lechowi Wałęsie, w Roku Świętym Odkupienia, w piątym roku pontyfikatu Jego Świątobliwości. Miasto Kurytyba, październik 1983. Wiosna Świętego Roku Odkupienia w 1950 lat od śmierci Chrystusa na Krzyżu”.

Ao lado da capela de Nossa Senhora de Czestochowa encontra-se uma placa de bronze com o seguinte texto: “A Solidariedade deve, cada vez mais, substituir as ideologias do egoísmo e da prepotência – João Paulo II. Essas palavras do Papa foram gravadas em bronze, pela Missão

Católica Polonesa no Brasil, para recordar aos que passem por este parque a concessão do Prêmio Nobel da Paz ao líder operário polonês Lech Wałęsa, neste Ano Santo da Redenção, aos cinco anos de pontificado de Sua Santidade. Cidade de Curitiba, outubro de 1983. Primavera do Ano Santo da Redenção nos 1950 anos da morte de Cristo na Cruz”.

W pobliżu nowoczesnego teatru Ópera de Arame w Kurytybie, na pobliskiej skale umieszczonych jest wiele tablic pamiątkowych. Wśród nich spotykamy dwie poświęcone osobom polskiego pochodzenia. Na pierwszej tablicy widnieje nazwisko znanego parańskiego muzyka Nortona Morozowicza, syna Tadeusza Morozowicza⁷⁵. Tekst na tablicy jest następujący: „Flecista francuski Jean Pierre Rampall, wybitny wykonawca współczesnej muzyki poważnej, wystąpił w tej Operze jako solista Brazylijskiej Orkiestry Symfonicznej i w duecie z kurytybskim flecistą Nor-

tonem Morozowiczem, w dniu 25 września, na wiosnę 1994 roku. Prefektura miasta Kurytyby”

Nas proximidades do moderno teatro Ópera de Arame, em Curitiba, num rochedo próximo há várias placas comemorativas. Entre elas encontramos duas dedicadas a pessoas de origem polonesa. Na primeira placa aparece o nome do conhecido músico paranaense Norton Morozowicz, filho de Tadeu Morozowicz. O texto da placa é o seguinte: “O flautista francês Jean Pierre Rampall, grande expressão da música erudita contemporânea, apresentou-se nesta Ópera solando a Orquestra Sinfônica Brasileira e em dueto com o flautista curitibano Norton Morozowicz aos 25 dias de setembro, na primavera de 1994. Prefeitura da cidade de Curitiba”

⁷⁵ Norton Morozowicz (* 20.01.1948 roku w Kurytybie). Studiował w Kurytybie, Rio de Janeiro i w Niemczech. Przez 17 lat był jako flecista solistą w Brazylijskiej Orkiestrze Symfonicznej, biorąc udział w koncertach w Brazylii oraz wielu innych krajach. Grał pod dyktando wielu znanych w świecie dyrygentów. Jest członkiem Brazylijskiej Akademii Muzycznej. Zob.: Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny ...*, dz. cyt., s. 37-38.

Druga tablica poświęcona Waldemarowi Niclewiczowi – znanemu w świecie brazylijskiemu alpinście. Tekst jest następujący: „Waldemar Niclewicz. Pierwszy Brazylijczyk, który wspiął się na Everest. Hołd od miasta Kurytyby. 14 maja 1995 roku”

A outra placa é dedicada a Waldemar Niclewicz, um conhecido alpinista brasileiro. O texto é o seguinte: “Waldemar Niclewicz. Primeiro brasileiro a escalar o Everest. Homenagem da cidade de Curitiba. 14 de maio de 1995”

Przed kościołem w dzielnicy Orleans w Kurytybie spotykamy tablicę z następującym tekstem: „Kolonia Orleans dziękuje znanemu radnemu Józefowi Górskiemu, za poświęcenie i prace dla dobra wspólnoty”

Diante da igreja no bairro de Orleans, em Curitiba,

encontramos uma placa com os seguintes dizeres: “A Colônia Orleans agradece ao Ilustre Vereador José Gorski a dedicação e trabalhos realizados em prol da comunidade”

W dzielnicy Santa Cândida, w holu szkoły stanowej, umieszczono tablicę z okazji przeprowadzonego remontu budynku. Budynek oddano ponownie do użytku 24 kwietnia 1999 roku. Na tablicy wyrażona została wdzięczność dla dyrektorek szkoły, sióstr Świętej Rodziny: Ludvica Babula – 1912, Agostinha Juras – 1918, Alexandra Zielinski – 1919 i 1940, Elizabete Lewandowski – 1920, Benedita Baran – 1921,

Apolonia Borys – 1924, Gabriela Kielbasianka – 1937, Balbina Raczkowski – 1941, Izabel Milczewski – 1946, Florentina Remer – 1951, Joanina Knaut – 1954, Cipriana Zerek – 1960, Stefania Zielinski – 1986, Maria José de Oliveira – 1984, Oliva Nallon – 1998”.

No bairro de Santa Cândida, na entrada de uma escola estadual foi colocada uma placa por ocasião da reforma do prédio. O prédio foi novamente entregue ao uso no dia 24 de abril de 1999. A placa expressa a gratidão às diretoras da escola, irmãs da Sagrada Família, nestes termos: “Ho-

menagem de gratidão às Irmãs Diretoras pela dedicação a esta Escola. Data comemorativa da restauração em 24.04.1999. Ludvica Babula – 1912, Agostinha Juras – 1918, Alexandra Zielinski – 1919 e 1940, Elizabete Lewandowski – 1920, Benedita Baran – 1921, Apolônia Borys – 1924, Gabriela Kielbasianka – 1937, Balbina Raczkowski – 1941, Izabel Milczewski – 1946, Florentina Remer – 1951, Joanina Knaut – 1954, Cipriana Zerek – 1960, Stefania Zielinski – 1986, Maria José de Oliveira – 1984, Oliva Nallon – 1998”

Podczas uroczystych obchodów jubileuszowych 28 listopada 2007 roku została odsłonięta tablica pamiątkowa w domu prowincjalnym Towarzystwa Chrystusowego. Poświęcenia tablicy dokonał arcybiskup metropolita Kurytyby Moacyr Vitti, a jej odsłonięcia przełożony generalny zgromadzenia ks. Tomasz Sielicki TChr.

Durante as solenes comemorações jubilares, no dia 28 de novembro de 2007, foi descerrada uma placa comemorativa na casa provincial da Sociedade de Cristo. A bênção da placa foi realizada pelo arcebispo metropolitano de Curitiba Dom Moacyr Vitti, e o seu descerramento coube ao superior geral da congregação pe. Tomasz Sielicki SChr

Ks. Tomasz Sielicki TChr – przełożony generalny Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej podczas uroczystości odsłonięcia tablicy pamiątkowej. Tekst umieszczony na tablicy w języku polskim brzmi następująco: „Ciebie, Boga, wystawiamy”. Tablica upamiętniająca 75 lat istnienia i misji ewangelizacyjnej Towarzystwa Chrystusowego (1932-2007) oraz 50 lat obecności księży chrystusowców w Ameryce Łacińskiej (1958-2008)

O pe. Tomás Sielicki SChr – superior geral da Sociedade de Cristo para os Poloneses Emigrados, durante a solenidade do descerramento da placa comemorativa. O texto da placa, em língua polonesa, é o seguinte: “A Vós, ó Deus, louvamos. Comemorando 75 anos de fundação e missão evangelizadora da

Congregação da Sociedade de Cristo (1932-2007) e 50 anos de presença dos padres da Sociedade de Cristo na América Latina (1958-2008). Curitiba, Ano Jubilar – 2007”

Maragogi, AL

10 lipca 1999 roku podczas specjalnej uroczystości jeden z placów tego miasta został nazwany imieniem Krzysztofa Arciszewskiego. W obecności ambasadora Polski Bogusława Zakrzewskiego została umieszczona tablica pamiątkowa. Tłumaczenie tekstu brzmi: „Pułkownikowi i szlachcicowi z Polski Krzysztofowi Arciszewskiemu, który służył jako dowódca wojsk Kompanii Indii Zachodnich w Alagoas Pars Borealis, wyrażając życzenia pokoju i przyjaźni między Brazylią a Rzeczpospolitą Polską. Prefekt: Dr Fernando Sérgio Lira Neto, Vice-Prefekt: Antônio de Pádua Lima de Lyra, Sekretarz Kultury: Dirceu Accioly Lindso”⁷⁶.

No dia 10 de julho de 1999, durante uma solenidade especial, uma das praças dessa cidade foi dedicada a Cristóvão Arciszewski. Na presença do embaixador Boguslaw Zakrzewski foi colocada uma placa comemorativa com o seguinte conteúdo: “Ao coronel e membro da nobreza da Polônia KRZYSZTOF ARCISZEWSKI, que serviu como

⁷⁶ Z. Malczewski TChr, *Słownik biograficzny ...*, dz. cyt., s. 199.

Comandante Militar das tropas da Companhia das Índias Ocidentais na Alagoas Pars Borealis, fazendo votos de paz e amizade entre o Brasil e a República da Polônia. Prefeito: Dr. Fernando Sérgio Lira Neto, Vice-Prefeito: Antônio de Pádua Lima de Lyra, Secretário de Cultura: Dirceu Accioly Lindso”.

Murici, PR

W osadzie Murici, położonej w pobliżu Kurytyby, postawiono pomnik dla uczczenia pierwszej grupy imigrantów polskich, którzy osiedlili się w tych okolicach. Oto tłumaczenie tekstu: „Hołd pionierom z kolonii Murici. 1878. Franciszek Tóczek, Franciszek Krupczak, Jan Cyman, Jakub Krzyżanowski, Paweł, Wojciech i Feliks Gryboś, Wojciech Schulis, Franciszek Woltman, Franciszek, Jakób i Piotr Haluch, Michał i Franciszek Kozien, Franciszek Skrobot, Franciszek i Gabriel Jادلowski, Franciszek Czapiewski, Ignacy Zajac, Marcin Burakowski, Elias Lipiński, Józef Walaszek, Jan Zielenski, Jan Studzinski, Aleksander, Franciszek i Piotr Iwanowski, Marcin Suota, Tomasz Rendak, Wojciech Mikos, An-

toni Piekarz, Piotr Dombrowski, Julian i Józef Oslicki, Szymon Giera, Józef Getnarski, Andrzej Begier, Piotr Piwowar, Józef Matuszewski, Wojciech Maczuga, Piotr Piotrowski, Marian Szoltun, Franciszek i Wojciech Wonsacz, Teodor Cichon, Józef, Alojzy i Matylda Malinowski, Józef Walenga, Antoni Dolniak, Andrzej Przybycien, Marcin Gawlak, Józef Wantuch, Maicher Szary, Michał Wachowicz, Aleksander Maiczak, Jan i Jakób Liszewski, Jakób Burnat, Paweł Bugno, Wawrzyniec Augusto, Mikołaj Kuzma, Józef i Wojciech Smalarz, Kazimierz Warchał, Stanisław i Andrzej Delong, Jan Adamowski, Wojciech Jez, Brasilio Brawolka, Franciszek Szarowicz, Paweł Kus, Maciej Gryboś, Józef i Maria Karczynski, Wojciech Mikrut, Franciszek i Jan Damski, January Jarek, Józef Wszolek, Jan Soczek, Marcin Leszniak, Józef Kotowicz, Tomasz Sledz, Piotr Ostrowski, Franciszek Godfryd, Izydor Kiełtyka, Dominik Jagielski, Wojciech Kobis, Michał Depka, Franciszek Zaklikiewicz, Marcin Ronkowski, Ludwik Bortolan, Franciszek Jasinski. Wdzięczność potomnych. Municipium São José dos Pinhais, 15 października 1978”

Na colônia Murici, situada nos arredores de Curitiba, foi erguido um monumento para homenagear o primeiro grupo de imigrantes que se estabeleceram naquela região. Eis o conteúdo do texto: "Homenagem aos pioneiros da colônia Murici. 1878. (segue a lista de nomes como apresentados no texto em polonês acima). A gratidão da sua posteridade. Município de São José dos Pinhais. 15 de outubro de 1978"

Przy kościele parafialnym w Murici spotykamy tablicę z brązu upamiętniającą wizytę kard. Józefa Glempa. Oto tłumaczenie na język polski: „Zawsze wierni Bogu». Dla upamiętnienia wizyty Najczcigodniejszego Kardynała Prymasa Polski Józefa

Glempa. Kolonia polska z Murici. 24 lutego 1984”

Junto à igreja paroquial de Murici encontramos uma placa de bronze lembrando a visita do cardeal José Glemp. Eis o que diz a placa: “«Sempre fiéis a Deus». Em memória da visita do Revmo. Sr. Cardeal Primaz da Polônia Józef Glemp. Colônia polonesa de Murici. 24 de fevereiro de 1984”

Rio de Janeiro

W 1973 roku, w pięćsetną rocznicę urodzin wielkiego astronoma polskiego Mikołaja Kopernika, zorganizowano w Brazylii uroczyste obchody dla uczczenia tego wielkiego geniusza ludzkości. 19 listopada 1973 roku nadano imię Mikołaja Kopernika audytorium w Planetarium w Rio de Janeiro. W audytorium pod portretem Kopernika umieszczono tablicę pamiątkową z następującym tekstem w języku portugalskim: „Mikołajowi Kopernikowi w pięćsetną rocznicę jego urodzin, hołd od Planetarium, Sekretariatu Nauki i Technologii stanu Guanabara, 1473 – 1973 Współpraca Towarzystwa Dobroczynnego «Polonia» z Rio de Janeiro”⁷⁷.

W ramach tradycyjnych obchodów Dnia Żołnierza Polskiego, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów zorganizowało uroczystości w dniu 17 sierpnia 1980

⁷⁷ Tenże, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 209-210.

roku. Po złożeniu wieńca u stóp pomnika ku czci poległych w II wojnie światowej żołnierzy brazylijskich, odbyło się odsłonięcie tablicy pamiątkowej SPK w sali głównej muzeum pomnika. Tablica pamiątkowa wykonana jest z brązu i pod dużym znakiem SPK widnieje napis w języku portugalskim: „Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w hołdzie towarzyszom broni z Brazylijskich Sił Ekspedycyjnych”⁷⁸.

Em 1973, no quinto centenário de nascimento do grande astrônomo polonês Nicolau Copérnico, foram promovidas no Brasil solenes comemorações em homenagem a esse grande gênio da humanidade. No dia 19 de novembro de 1973 foi dado o nome de Nicolau Copérnico a um auditório no Planetário do Rio de Janeiro. Sob o retrato de Copérnico, foi colocada uma placa comemorativa com o seguinte texto em português: “A Nicolau Copérnico, no quinto centenário do seu nascimento, a homenagem do Planetário, da Secretaria da Ciência e Tecnologia do Estado da Guanabara, 1473-1973. Cooperação da Sociedade Beneficente Polônia do Rio de Janeiro”.

No âmbito das comemorações do Dia do Soldado Polonês, a Associação dos Combatentes Poloneses organizou uma solenidade no dia 17 de agosto de 1980. Após a colocação de uma grinalda de flores ao pé do monumento em honra dos soldados brasileiros mortos na Segunda Guerra Mundial, realizou-se o descerramento de uma placa comemorativa dessa Associação no salão principal do museu do monumento. Trata-se de uma placa de bronze com a seguinte inscrição: “A Associação dos Combatentes Poloneses em homenagem aos companheiros de armas da Força Expedicionária Brasileira”.

Rio Grande, RS

Tablica Stowarzyszenia Polskich Kombatantów, dla uczczenia żołnierza polskiego, ofiarowana przez byłych kombatantów sił alianckich walczących w drugiej wojnie światowej i mieszkających w mieście Rio Grande, w stanie Rio Grande do Sul. Uroczyste odsłonięcie tablicy odbyło się 15 sierpnia 2006 roku

⁷⁸ Tenże, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 210-211.

podczas obchodów Dnia Żołnierza Polskiego. Tekst umieszczony na tablicy, w tłumaczeniu na język polski, brzmi: „Żołnierzowi polskiemu, były kombatant sił alianckich w II wojnie światowej, osiadły w mieście Rio Grande. 15 sierpnia 2006”

Placa da Associação dos Combatentes Poloneses, em homenagem ao soldado polonês, oferecida pelos ex-combatentes das forças aliadas que lutaram na Segunda Guerra Mundial e residentes na cidade de Rio Grande, no estado do Rio Grande do Sul. O solene descerramento da placa realizou-se no dia 15 de agosto de 2006, durante a comemoração do Dia do Soldado Polonês. A placa apresenta o seguinte texto: “Ao soldado polonês, ex-combatente das forças aliadas na 2ª Guerra Mundial, radicado na cidade do Rio Grande. 15 de agosto de 2006”

São João do Triunfo, PR

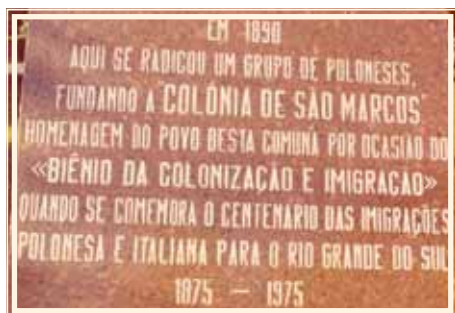
Jest to miasteczko na południu stanu Paraná, gdzie w regionie od 1890 roku osiedlali się polscy imigranci. 24 czerwca 1971 roku – w setną rocznicę przybycia polskich wychodźców – przed kościołem umieszczono na granitowym postumencie tablicę pamiątkową dla uczczenia tej rocznicy.

É uma cidade no sul do estado do Paraná, região em que a partir de 1890 se estabeleceram imigrantes poloneses. No dia 24 de junho de 1971 – no primeiro centenário da vinda dos imigrantes poloneses – diante da igreja local foi colocada, num pedestal de granito, uma placa comemorativa dessa data.

São Marcos, RS

Miasto São Marcos położone jest w górzystym regionie w stanie Rio Grande do Sul, gdzie osiedlali się polscy imigranci. W parku miejskim znajdujemy tablicę pamiątkową umieszczoną z okazji stulecia migracji polskiej (1875-1975).

A cidade de São Marcos está situada numa região montanhosa no estado do Rio Grande do Sul onde se estabeleceram imigrantes poloneses. No parque municipal encontramos uma placa comemorativa colocada por ocasião do centenário da imigração polonesa (1875-1975).

Tablica upamiętniająca polskich imigrantów w São Marcos, RS. Tekst umieszczony na tablicy w tłumaczeniu na język polski brzmi: „W 1890 osiedliła się tutaj grupa Polaków zakładając kolonię św. Marka. Hołd ludności tej gminy z okazji «podwój-

nej kolonizacji i imigracji», kiedy obchodzi się stulecie imigracji polskiej i włoskiej do Rio Grande do Sul. 1875 – 1975”

Placa em homenagem aos imigrantes poloneses em São Marcos, RS. A placa apresenta o seguinte texto em português: „Em 1890 aqui se radicou um grupo de poloneses, fundando a ‘Colônia de São Marcos’. Homenagem do povo desta comuna por ocasião do Biênio da colonização e imigração, quando se comemora o centenário das imigrações polonesa e italiana para o Rio Grande do Sul. 1875 – 1975”

São Mateus do Sul, PR

To miasto położone w południowej części stanu Paraná, gdzie w okresie „gorączki brazylijskiej” osiedliły się tysiące naszych wychodźców. Dziś 70% mieszkańców miasta posiada polskie korzenie.

Cidade situada na parte meridional do estado do Paraná, onde no período da “febre brasileira” estabeleceram-se milhares de colonos poloneses. Hoje 70% da população do município possui raízes polonesas.

W centralnej części miasta, obok kościoła usytuowana jest kapliczka św. Józefa z charakterystycznym lambrequinem. Poniżej figury umieszczono tablicę z brązu w języku portugalskim.

Oto tłumaczenie na język polski: „Pamięci pionierów. Wspólnota parafialna São Mateus do Sul i Komisja Organizacyjna 100-lecia Imigracji Polskiej do Parany oddają hołd imigrantom przybyłym do naszego stanu i wyrażają swoją wdzięczność wobec pokoleń, które walką i pracą przyczyniły się do postępu (...). 1 maja 1971”

No centro da cidade, ao lado da igreja, encontra-se a capela de S. José, com os característicos lambrequins. Abaixo da imagem do santo foi colocada uma placa de bronze.

O texto da placa é o seguinte: “À memória dos Pioneiros. A Comunidade Paroquial de São Mateus do Sul e a Superintendência do Centenário da Imigração Polonesa ao Paraná ren-

dem homenagem aos imigrantes que aportaram ao nosso Estado e perpetuam sua gratidão às gerações que pela luta e trabalho contribuíram ao progresso. Agradecimento especial: À Irmandade São José pela doação desta quadra. Ao ex. Prefeito José Zampieri P. Ao pref. Antônio José Portes. Ao engº Wladimir Keppen. Ao 11º Distrito do DER. Salve, 1º de Maio de 1971”

Tomás Coelho, PR

W pobliżu kościoła św. Michała, u stóp pomnika Jezusa umieszczono tablicę upamiętniającą stulecie pracy zgromadzenia księży wincentynów. Tłumaczenie tekstu na język polski brzmi następująco: „Misjonarze wincentyni, ks. Bolesław Bayer, ks. Franciszek Chylaszek, ks. Hugo Dylla, brat Aleksander Wengrzyn, przybyli z Polski do Tomás Coelho. Dnia 4 lipca 1903 roku rozpoczęli godną podziwu pracę apostolską na całym południu Brazylii. 1903 – 2003. Zgromadzenie Misjonarzy, Prowincja Południowa. 100 lat historii! Memoriał inaugurowany przez Czcigodnego ks. Roberta P. Maloney, generalnego przełożonego Zgromadzenia w dniu 6 lipca 2003 roku z łaski Pana”

Nas proximidades da igreja de S. Miguel, aos pés do monumento de Cristo, foi colocada uma placa comemorativa lembrando o centenário do trabalho dos padres vicentinos poloneses no Brasil. A placa apresenta o seguinte texto: “Os missionários vicentinos, pe. Boleslau Bayer, pe. Francisco Chylaszek, pe. Hugo Dylla e irmão Alexandre Wengrzyn, vindos da Polônia a Tomás Coelho aos 04 de julho de 1903, iniciaram admirável labor apostólico por todo o Sul do Brasil. 1903 – 2003. Congregação da Missão Província do Sul, cem anos de história! Memorial inaugurado pelo Revmo. Sr. Pe. Robert P. Maloney, superior geral da Congregação da Missão, aos 06 de julho de 2003 do ano da graça do Senhor”

Teatros com nomes poloneses – Teatry noszące imiona Polaków

Teatro Przewodowski

– Teatr Stanisława Przewodowskiego

W miasteczku Itaqui, położonym w pobliżu rzeki Uruguai, przy granicy Brazylii z Argentyną, spotykamy teatr noszący imię kapitana Stanisława Przewodowskiego. W 1874 roku broniąc honoru marynarki brazylijskiej, nieomal przyczynił się do konfliktu z Ar-

gentyną. Społeczność Itaqui w dowód wdzięczności wobec kapitana Stanisława Przewodowskiego zbudowała w 1883 roku teatr jego imienia⁷⁹

Na cidade de Itaqui, situada nas proximidades do rio Uruguai, junto à fronteira do Brasil com a Argentina, encontramos um teatro dedicado ao capitão Estanislau Przewodowski. Em 1874, defendendo a honra da marinha brasileira, ele quase desencadeou um conflito com a Argentina. Como prova de gratidão diante do capitão Przewodowski, em 1883 os habitantes de Itaqui construíram um teatro batizado com o seu nome

⁷⁹ Z. Malczewski TChr, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 20, 264, 288.

*Teatro Ziembinski**– Teatr Zbigniewa Ziemińskiego*

Teatr Zbigniewa Ziemińskiego⁸⁰ znajduje się w dzielnicy Tijuca w Rio de Janeiro. Uroczysta inauguracja teatru odbyła się 6 marca 1988 roku. Teatr jest przejawem wdzięczności aktora Valmora Chagasa, ucznia Zbigniewa Ziemińskiego dla swojego mistrza⁸¹

Teatro a Ziembinski encontra-se no bairro Tijuca, no Rio de Janeiro. Sua inauguração solene ocorreu no dia 6 de março de 1988. O teatro é uma manifestação de gratidão do ator Valmor Chagas, discípulo de Ziembinski, ao seu mestre

⁸⁰ Zbigniew Marian Ziemiński (* 17 III 1908 roku Wieliczka + 18 X 1978 roku Rio de Janeiro). Ukończył studia na wydziale humanistycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Akademię Dramatyczną w 1927 roku. Jako aktor występował w sztukach teatralnych w Krakowie, Wilnie, Warszawie, Łodzi. Na skutek działań wojennych, 17 lipca 1941 roku przybył do Rio de Janeiro i osiadł w Brazylii. Przyczynił się do rewolucji teatralnej w tym kraju. Został nazwany „polskim ojcem nowoczesnego teatru brazylijskiego”. Zob. Z. Malczewski, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 279-280; Tenże, *Słownik biograficzny...*, dz. cyt., s. 47-48.

⁸¹ Tenże, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 211.

Tradições polonesas – Tradycje polskie

Miasteczko São Mateus do Sul, położone 140 km na południe od Kurytyby liczy blisko 40 tys. mieszkańców. Od 1991 roku organizowany jest festyn „Tradycje polskie”. Są to różnorodne imprezy kulturalne związane z bogatą kulturą polską, jaką zachowały kolejne pokolenia naszych imigrantów. W dniach od 3 do 11 sierpnia 2002 roku podczas kolejnej edycji „Tradycji polskich” w São Mateus do Sul oddano cześć nauczycielom, którzy uczyli tu w polskich szkołach

A cidade de São Mateus do Sul é situada a 140 quilômetros ao sul de Curitiba e conta cerca de 40 mil habitantes. Desde 1991 realiza-se ali a festa denominada “Tradycje polskie” (Tradições polonesas). Trata-se de diversos eventos culturais relacionados com a rica cultura polonesa preservada pelas sucessivas gerações dos imigrantes poloneses

„Varsóvia”
Restauracja „Warszawa” w Kurytybie, PR.
Nome de um restaurante em Curitiba, PR.

Vila Kostka
Nazwą osiedle Kostka brazylijscy jezuici pragnęli uczcić św. Stanisława Kostkę, swojego współbrata zakonnego.

W dzielnicy Itaici, municypium Indaiatuba, stan São Paulo, jest dom rekolekcyjno-konferencyjny jezuitów, nazwany: Vila Kostka. Corocznie odbywają się w tym domu konferencje generalne Episkopatu Brazylii. Każdego roku przez kompleks przewija się ponad 10 tysięcy osób.

Com esse nome os jesuítas brasileiros quiseram homenagear S. Estanislau Kostka, seu coirmão religioso.

No bairro de Itaici, no município de Indaiatuba, estado de São Paulo, encontra-se uma casa de retiros e conferências dos padres jesuítas denominada Vila Kostka. Todos os anos realizam-se nessa casa as conferências gerais do Episcopado Brasileiro, ocasião em que passam por ela mais de 10 mil pessoas.

„Voiski Jacob”
Budynek znajdujący się w centrum Kurytyby.
Prédio residencial situado no centro de Curitiba.

W

„Walesa”
Nazwa wódki podrukowanej w Brazylii dla uczczenia Lecha Wałęsy – przywódcy polskiej „Solidarności”.

Nome de uma vodca produzida no Brasil. A marca é uma homenagem a Lech Walesa – líder do movimento sindical polonês “Solidariedade”.

Wastowski, Pedro Protásio, Mons.
–Wastowski, Piotr Protazy, ks. prałat

W parku w Guarani das Missões, RS, główny pawilon, gdzie organizowane są różne imprezy municipalne, w maju 1995 roku nazwano imieniem ks. prałata Piotra P. Wastowskiego⁸². Tłumaczenie tekstu umieszczonego na tablicy brzmi: „Pawilon centralny im. prałata Piotra Protazego Wastowskiego. Wdzięczność i uznanie wspólnoty za życie wypełnione wiarą i pracą.

Administracja 93/96. Guarani das Missões, RS – maj 95”

Em maio de 1995, no parque de exposições em Guarani das Missões, RS, o pavilhão central, onde são realizados diversos eventos municipais, foi dedicado ao monsenhor Pedro Protásio Wastowski, conforme se lê na placa: “Pavilhão central Monsenhor Pedro Protásio Wastowski,

⁸² Ks. prałat Piotr Protásio Wastowski (19.06.1907 – 31.08.1993). Syn Adama Wastowskiego i Marianny z domu Hamerski. 30 października 1932 roku przyjął święcenia kapłańskie. Przez wiele lat był wikariuszem generalnym diecezji w Bagé, RS.

gratidão e reconhecimento da comunidade pela sua vida de fé e trabalho. Administração 93/96. Guarani das Missões, RS – maio/95”

„Wawel” Nazwa biurowca, usytuowanego w centrum Kurytyby. W holu znajduje się mozaika przedstawiająca smoka wawaleskiego.

Nome de um prédio comercial situado no centro de Curitiba. No hall encontra-se um mosaico representando o dragão de Wawel (Cracóvia).

„Wontroba” (Wątroba) Duże przedsiębiorstwo transportowe w stanie São Paulo. Na drogach stanów São Paulo i Paraná często można spotkać duże samochody ciężarowe z napisem „Wontroba”.

Grande empresa transportadora no estado de São Paulo. Nas estradas dos estados de São Paulo e do Paraná muitas vezes podem ser vistos caminhões com a inscrição “Wontroba”.

Wóz polski – Carroça polonesa

Polscy imigranci wprowadzili ten środek transportu do brazylijskiego rolnictwa. Historyk Polonii brazylijskiej prof. Ruy C. Wachowicz wymienia kilka typów tych wozów i ich nazwy: „wóz polski”, „wóz krakowski”, „bryczka”⁸³. Ten typowy polski środek lokomocji używany w rolnictwie, aktualnie można jeszcze spotkać w wielu koloniach polskich w południowej Brazylii.

Os imigrantes poloneses introduziram esse meio de transporte na agricultura brasileira. O historiador da colonização polonesa no Brasil prof. Ruy C. Wachowicz menciona alguns tipos dessas carroças e os seus nomes: “carroça polonesa”, “carroça cracoviana”, “caleça”. Esse típico meio de locomoção polonês, utilizado na agricultura, atualmente ainda pode ser encontrado em muitas colônias polonesas no sul do Brasil.

Wóz w „Domu Polskim” w Guarani das Missões, RS

Carroça na Casa Polonesa em Guarani das Missões, RS

⁸³ R. C. Wachowicz, „Aspectos da imigração...”, art. cyt., s. 20.

Wóz polski w muzeum
w Araucária, PR
*Carroça polonesa no mu-
seu de Araucária, PR*

Polskie wozy w parku
Jana Pawła II w Ku-
rytybie
*Carroças polonesas no
Parque João Paulo II
em Curitiba*

„**W**yttinski”
W mieście Erechim, w stanie Rio Grande do Sul, spotykamy budynek mieszkalny noszący polskie (oczywiście przekręcone) nazwisko.

Na cidade de Erechim, no estado do Rio Grande do Sul, encontramos um prédio residencial com este nome polonês (de grafia deturpada).

„Zakopane”

Nazwa sklepu odzieżowego przy supermarkecie „Big” w dzielnicy Boa Vista w Kurytybie.

Nome de uma loja de vestuário no Supermercado Big, no bairro de Boa Vista, em Curitiba.

Zespoły folkloru polskiego

– Conjuntos de folclore polonês

Águia Branca – Águia Branca, ES,

Águia Branca – Guarani das Missões, RS,

Auresóvia – Áurea, RS,

Biały Domek – Campo Alegre, SC,

Dolina – Irati, PR,

Góry – Carlos Gomes, RS,

Hercílio Malinowski – São Bento do Sul, Mato Preto, SC,

Jagoda – Quedas do Iguaçu, PR,

Junak – Kurytyba. Powstał 3 stycznia 1960 roku,

Curitiba, fundado em 3 de janeiro de 1960,

Jupem Juventude polonesa de Erechim. Młodzież polska z Erechim. Założony przez ks. Walentego Nowackiego i siostrę Wandę Szymła dnia 6 maja 1968 roku w Erechim, RS,

Fundado pelo pe. Valentim Nowacki e pela irmã Wanda Szymła em 6 de maio de 1968 em Erechim, RS.

Jopol Jovem Polônia – Porto Alegre – RS. Założony 24 marca 1963 roku przez ks. Leona Lisiewicza CM.

Fundado em 24 de março de 1963 pelo pe. Leon Lisiewicz CM.

Kalina – Nova Prata, RS,

Karolinka – Barão de Cotegipe, ES,

Karolinka – São Mateus do Sul, PR, założony 22 lutego 1992 roku, *Fundado em 22 de fevereiro de 1992*.

Krakowiak – Mariana Pimentel, RS,

Krakus – Ijuí, RS,

Krenski – Curitiba,

Lajkonik – Entre Rios do Oeste, PR,

Lublin – Irati, PR,

Maximiliano Kolbe – São Bento do Sul, Rio Vermelho Estação, SC,

Mazury – Mallet, PR,

Niezapominajka – Campo do Tenente, PR,

Orzeł Biały – Criciúma, SC,

Orzeł Biały – Santo Antônio do Palma, RS,

Polônia – Porto Alegre, RS,

Recordação – Nova Erechim, SC

Solidarność – Dom Feliciano, RS,

Serce polskie – Guarapuava, PR,

Szarotka – Balsa Nova, PR,

Tęsknota – Santana – Cruz Machado, PR,

Wawel – São José dos Pinhais, PR,

Wesoły Dom – Araucária, PR,

Więzy Polskie – Itaiópolis, SC,

Wielkopolska – Lomba do Pinheiro/Alvorada – Canoas, RS,

Wiosna – Campo Largo, PR,

Wiosna – Ribeirão Pires – SP. Założyciel Kazimierz Szot,

Fundado por Casimiro Szot

Wisła – Curitiba. Spadkobierca „Parańskiej Grupy Polskiego Folkloru” założonej w 1928 roku przez Tadeusza Morozowicza. „Wisła” zarejestrowana została 3 stycznia 1960 roku,

Herdeiro do Grupo Paranaense de Folclore Polonês, fundado em 1928 por Tadeu Morozowicz, o Wisla foi registrado no dia 3 de janeiro de 1960.

Zielony Gaik – São Bento do Sul, SC.

Zlotnik Marcos

Przy wjeździe na jednokierunkową drogę szybkiego ruchu prowadzącą z São Paulo do Rio de Janeiro i noszącą nazwę – dla upamiętnienia słynnego bra-

zylijskiego pilota samochodowego – Ayrton Senna, znajduje się wiadukt noszący nazwę: Marcos Zlotnik.

Na entrada da rodovia que vai de São Paulo ao Rio de Janeiro e que leva o nome do famoso piloto brasileiro Ayrton Senna, encontra-se um viaduto com o nome Marcos Zlotnik.

Znaczk okolicznościowe poczty brazylijskiej – Selos comemorativos dos Correios do Brasil

Dla upamiętnienia tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce wydano specjalny znaczek z podobizną Pani Jasnogórskiej. 12 marca 1967 roku odbyła się w ogrodzie kościoła polskiego w Rio de Janeiro uroczysta prezentacja znaczka pocztowego wydanego przez pocztę brazylijską z okazji tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce. Projekt znaczka został wykonany przez Edwarda Kubiczka, znanego polskiego konserwatora dzieł sztuki w Rio de Janeiro. Brazylia wzorem Watykanu i Stanów Zjednoczonych uczciła obchody tysiąclecia Polski. Brazylijska emisja znaczka wynosiła 5 milionów egzemplarzy wartości 50 kruzeyrów. Oprócz wspomnianego znaczka, poczta brazylijska wydała okolicznościowy stempel z konturami kościoła Polskiego w Rio de Janeiro. Na fasadzie kościoła umieszczono napis: „Tysiąclecie chrześcijaństwa w Polsce”, na poniżej sylwetki świątyni: „Kościół Polaków”. Widnieje także data i miejsce inauguracji: „Poczta – G.B. 12 – 14 III 1967 Rio de Janeiro”. Na drugim okolicznościowym stemplu umieszczono napis: „Poczta – 12 marca 1967 – Guanabara – Pierwszy dzień obiegu”⁸⁴

⁸⁴ Z. Malczewski TChr, *Obecność Polaków ...*, dz. cyt., s. 197.

Em comemoração ao milênio do cristianismo da Polônia foi lançado um selo especial com a efigie de Nossa Senhora de Monte Claro. No dia 12 de março de 1967, nos jardins da igreja polonesa no Rio de Janeiro, realizou-se a apresentação solene do selo postal lançado pelos Correios do Brasil por ocasião do mi-

lênio do cristianismo na Polônia. O projeto do selo foi realizado por Eduardo Kubiczek, um conhecido restaurador de obras de arte polônês do Rio de Janeiro. A exemplo do Vaticano e dos Estados Unidos, o Brasil homenageou dessa forma o milênio da Polônia. A emissão brasileira do selo foi de 5 milhões de exemplares, no valor de 50 cruzeiros. Além do mencionado selo, as Correios do Brasil lançaram um carimbo comemorativo com os contornos da igreja polonesa no Rio de Janeiro. Na fachada da Igreja foi colocada a inscrição: “Milênio do cristianismo da Polônia”, e abaixo da figura do santuário: “Igreja dos poloneses”. Figura também a data e o lugar da inauguração: “Correio – GB – 14.3.1967 – Rio de Janeiro”. Num outro carimbo comemorativo foi colocada a inscrição: “Correio – 12 de março de 1967 – Guanabara – Primeiro dia de circulação”

Z okazji 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika wydano okolicznościowy znaczek

z podobizną polskiego astronoma. 15 sierpnia 1973 roku w siedzibie Towarzystwa „Polonia” w Rio de Janeiro odbyła się uroczystość prezentacji bloku filatelistycznego poświęconego pięćsetleciu urodzin Mikołaja Kopernika. Podobne obchody odbywały się w São Paulo, Kurytybie i Porto Alegre⁸⁵

⁸⁵ Z. Malczewski TChr, *Obecność Polaków...*, dz. cyt., s. 199.

Por ocasião dos 500 anos do nascimento de Nicolau Copérnico, foi lançado um selo comemorativo com o retrato do astrônomo polonês. No dia 15 de agosto de 1973, na sede da Sociedade Polônia no Rio de Janeiro, realizou-se a solenidade da apresentação do bloco filatelístico dedicado ao quinto centenário de nascimento de Nicolau Copérnico. Cerimônias semelhantes realizaram-se em São Paulo, Curitiba e Porto Alegre

Dla uczczenia drugiej wizyty Jana Pawła II poczta brazylijska w 1991 roku wydała specjalną emisję znaczków. W dniach od 12 do 21 października 1991 roku papież Jan Paweł II przebywał w Brazylii. Dokonał oficjalnego zamknięcia XII Krajowego Kongresu Eucharystycznego. Z tej okazji poczta brazylijska wydała okolicznościową

serię znaczków. Jeden przedstawia Ojca św. Jana Pawła II, a drugi symbol Kongresu Eucharystycznego

Em memória da segunda visita do João Paulo II, em 1991 o correio brasileiro lançou uma edição filatelística especial Entre 12 e 21 de outubro de 1991 o papa João Paulo II esteve no Brasil. Oficialmente encerrou XII Congresso Eucarístico Nacional. Por ocasião desta visita o correio brasileiro lançou um selo postal que apresenta o papa João Paulo II e outro selo que mostra o símbolo do XII Congresso Eucarístico Nacional

Dla uczczenia pamięci Jana Pawła II poczta brazylijska wydała w 2005 roku specjalną emisję znaczkową. 18 maja 2005 roku w rocznicę urodzin Jana Pawła II, poczta brazylijska wydała specjalny znaczek dla uczczenia Jego pamięci. We wszystkich stolicach stanowych oraz większych miastach Brazylii dokonano uroczystej, oficjalnej prezentacji emisji znaczka z podobizną Ojca św. Jana Pawła II. Nakład tego wydania był ograniczony, gdyż wynosił 5 milionów egzemplarzy. Departament filatelistyki poczty brazylijskiej poinformował, że wydanie ma charakter specyficzny, odróż-

niający go od wydań w krajach europejskich. Postać papieża na znaczku jest przypomnieniem Jego wizyty w tym kraju w 1991 roku. Artysta plastyk Fernando Lopes użył zdjęć papieża, które posłużyły mu za podstawę do procesu tworzenia projektu znaczka. Na pierwszym planie przedstawiony jest Jan Paweł II ze swoim charakterystycznym krzyżem pasterskim. Natomiast w tle jest papież schodzący po schodach samolotu. W górnej części widnieje herb papieski. Jest to aluzja do Jego przybycia do Brazylii. U dołu znaczka umieszczono – oczywiście po portugalsku – napis: „Jan Paweł II – Jan Boży”, tak z czułością był nazywany przez Brazylijczyków Ojciec Święty. Ponadto tutejsza poczta wydała pocztówkę ze zdjęciem Jana Pawła II błogosławiącego Brazylijczyków. Jest to kopia zdjęcia wykonanego przez fotografa Fernando Bezerra w 1991 roku⁸⁶

Em memória de João Paulo II, em 2005 as Correios do Brasil lançaram uma edição filatélica especial. No dia 18 de maio de 2005, no aniversário de nascimento de João Paulo II, as Correios do Brasil lançaram um selo especial em homenagem à memória do Papa polonês. Em todas as capitais estaduais e nos maiores centros urbanos do Brasil, realizou-se a solene apresentação oficial da emissão do selo com o retrato do Santo Padre João Paulo II. A edição desse selo foi limitada a 5 milhões de exemplares. O departamento de filatelia as Correios do Brasil informou que a edição tinha um caráter específico, que a distinguia das edições nos países europeus. A figura do papa no selo era uma lembrança da sua visita ao Brasil em 1991. O artista plástico Fernando Lopes utilizou-se de fotos do papa, que lhe serviram de base para o processo da criação do selo. No primeiro plano está representado João Paulo II com a sua característica cruz pastoral. No fundo vê-se o papa descendo pelas escadas do avião. Na parte superior aparece o brasão pontifício. Trata-se de uma alusão à sua vinda ao Brasil. Na parte inferior do selo aparece a legenda “João Paulo II – João de Deus”, como o Santo Padre era carinhosamente chamado pelos brasileiros. Além disso, as Correios do Brasil lançaram um cartão-postal com uma foto de João Paulo II abençoando os brasileiros. Trata-se da cópia de uma foto tirada pelo fotógrafo Fernando Bezerra em 1991

Zygmunt, Jan, ks. – Zygmunt, João, pe.

Dla uczczenia pamięci polskiego ofiarnego duszpasterza została umieszczona tablica w języku portugalskim na drewnianym stuletnim kościele w Águia Branca, PR. Tłumaczenie na język polski jest następujące: „+ 19 IV 1959. Ks. Jan Zygmunt proboszcz Białej Wody oddał Bogu swoją duszę, swoje ciało Kurytybie, a swoje serce Białej Wodzie. Prosi o Zdrowaś Maryja. [i po polsku] Cześć Jego pamięci”.

⁸⁶ Z. Malczewski TChr, *Polonii brazylijskiej...*, dz. cyt., s. 233.

Em memória desse zeloso e dedicado sacerdote polonês foi colocada uma placa, em língua portuguesa, na centenária igreja de madeira em Água Branca, PR, com o seguinte conteúdo: “19.4.1959. O pe. Jan Zygmunt, pároco de Água Branca, entregou sua alma a Deus, o seu corpo a Curitiba e o seu coração a Água Branca. Pede uma Ave-Maria. [em polonês] Honra à sua memória”.

Znaki polskości (inne) – Outros sinais poloneses

W Água Branca, ES. Napisy po polsku: „Pojnik”, „żeński”, „męski”

Em Água Branca, ES, podem ser vistos letreiros em polonês: “Bebedouro”, “Masculino”, “Feminino”

Takie i tym podobne polskie nazwy można spotkać w miasteczku Áurea, RS

Exemplo de letreiros em polonês que podem ser encontrados na cidade de Áurea, RS

Przed miasteczkiem Itaiópolis, w stanie Santa Catarina, spotykamy słowa powitania w 4 językach. Na pierwszym miejscu jest powitanie po portugalsku. Następnie

napis w języku polskim, gdyż wśród innych grup etnicznych, potomkowie polskich imigrantów stanowią dosyć prężną i liczebną grupę etniczną

Na entrada da cidade de Itaiópolis, no estado de Santa Catarina, encontramos esta saudação de boas-vindas em quatro línguas: português, polonês, ucraniano e alemão

Fluviópolis koło São Mateus do Sul, PR. Na tablicy centrum sportowego umieszczone jest polskie godło narodowe z napisem: Polska.

Fluviópolis – perto de São Mateus do Sul, PR. Na placa do centro esportivo aparece a águia polonesa e a palavra POLSKA

Przy Centrum polonijnym w São Mateus do Sul, PR, wypisano słowa powitania po polsku „serdecznie witamy”

Na entrada do Centro Polônico em São Mateus do Sul, PR, vêem-se palavras de saudação em polonês: “Sejam bem-vindos”

Tablica ustawiona przy miasteczku Bom Jardim, RS. Miasteczko należy do municypium Guarani das Missões, które uchodzi za „polską stolicę Gaúchos”

Placa existente na en-

trada de Bom Jardim, RS, localidade pertencente ao município de Guarani das Missões, conhecida como a “Capital polonesa dos gaúchos”

Bibliografia

„Anais da Comunidade Brasileiro – Polonesa”, vol. 1-8, Curitiba 1970-1977 i 1984.

„Anais da Comunidade Brasileiro-Polonesa – 25 lat później”. Wywiad z prof. drem Ruyem C. Wachowiczem, jednym z założycieli i redaktorów „Anais”, przeprowadził Władysław T. Miodunka, w: „Przegląd Polonijny”, 4/1997, Kraków.

Archiwum autora / Arquivo do autor:

- Filinkowski, G., “Homenageados com nomes de bairros, vilas, ruas, praças...”, Janeiro/2008, mps.
- Rogoski, A. J., “Cadastros dos Logradouros Oficiais e Oficiosos dos Municípios localizados no Estado do Rio Grande do Sul”, Agosto/2007, mps

Biernaski, L., “Quem foram, O que fizeram, Esses Missionários”, Curitiba 2003.

“Brusque Cultural e Turística”, Edição Julho/ 2002.

Corrêa, A., “Brodowski. Minha terra e minha gente”, São Paulo 1986.

Dembicz, A., „Filozofia poznawania Ameryki. Studium idei i koncepcji poznawania i interpretowania Ameryki od czasów najdawniejszych po współczesne studia latynoamerykańskie”, Warszawa 2006.

Dembicz, A., „Zainteresowanie i studia latynoamerykańskie w Polsce”, w: „Ameryka Łacińska”, 2/2006, Warszawa.

Englisch, A., „Polonia parańska a stulecie stanu”, w: Kalendarz „Ludu”, Kurytyba 1955, s. 24.

“Guia Fácil Curitiba”, Guiarte Editora, 4ª Edição – 1999/2000.

“Guia quatro rodas rodoviário 2005”, São Paulo.

Kalendarz Polski „Przyjaciół Rodziny” na 1926 rok, Nakładem polskich księży Misjonarzy, Kurytyba.

Kawka, M., “Divulgação da Polônia e da cultura polonesa no Brasil através de publicações em língua portuguesa”, w: „Projeções – revista de estudos polonó-brasileiros”, vol. 16, 2/2007, Curitiba.

Kawka Martins, C. R., “A presença eslava na formação de Arapongas”, Curitiba 2007.

„Kurierek”, Boletim n° 123, dezembro de 2007, Nova Prata.

Malczewski, Z., „Obecność Polaków i Polonii w Rio de Janeiro”, Lublin 1995.

Malczewski, Z., „W służbie Kościoła i Polonii. Towarzystwo Chrystusowe: Funkcje społeczne i duszpasterskie w środowisku polonijnym w Ameryce Łacińskiej”, Warszawa 1998.

Malczewski, Z., „Słownik biograficzny Polonii brazylijskiej”, Warszawa 2000.

Malczewski, Z., „W trosce nie tylko o rodaków. Misjonarze polscy w Brazylii”, Curitiba 2001.

Malczewski, Z., „Polonii brazylijskiej obraz własny. Zapiski emigranta”, Kurytyba 2007.

Malczewski, Z., “Destacados poloneses e representantes da comunidade polônica no Brasil”, w: “Projeções”, Ano IX, 1/2007, Curitiba.

Mazurek, J., „Kraj a emigracja. Ruch ludowy wobec wychodźstwa chłopskiego do krajów Ameryki Łacinskiej (do 1939 roku)”, Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego & Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie, Warszawa 2006.

Miodunka, W., „Drogi awansu Polonii brazylijskiej” w: „Przegląd Polonijny”, 2/1998, Kraków.

“300 Histórias do Paraná. Coletânea”, Artes e Textos, Curitiba 2004.

„Obecność polska w Brazylii”. Materiały z Sympozjum Brazylia – Polska, Kurytyba 1988, Warszawa 1996.

Pitoń, J., „Pamiętki polskie w Brazylii”, w: Kalendarz „Ludu”, Kurytyba 1972.

Pitoń, J., „Periódicos de língua polonesa no Brasil”, w: “Anais da Comunidade Brasileiro – Polonesa”, vol. III, Curitiba 1971.

Pitoń, J., „Polska prasa w Brazylii w latach 1892-1970”, w: „Emigracja polska w Brazylii. 100 lat osadnictwa”, Warszawa 1971.

“Polska w Brazylii”. O jornal dos descendentes poloneses no Brasil. São Bento do Sul, 2007.

“Projeções – revista de estudos polono-brasileiros”, vol 1-17, Curitiba 1999-2008.

“Ruas São Paulo 2002”, São Paulo.

„Srebrny jubileusz Prowincji Towarzystwa Chrystusowego w Ameryce Południowej”, red. Z. Malczewski TChr, Kurytyba-Kraków 2004.

Wachowicz, R. C., “Aspectos da imigração polonesa no Brasil”, w: „Projeções”, Ano I – 1/1999, Curitiba.

Wróbel, H., „Brazylia, prasa od 1939”, w: “Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii”, t. I, Toruń 2003.

„Zmagania polonijne w Brazylii”, red. T. Dworecki SVD, Warszawa 1980, t. I.

Objaśnienie skrótów i nazw:

Al., Alameda = aleja

AM = stan Amazonas

Av. = aleja

Avd., aviador = lotnik

BA = stan Bahia

Bairro = dzielnica

Brig. = brygadier

Cap. = kapitan

CE = stan Ceará

Cel. = pułkownik

Comendador = komandor

Cônego = kanonik

Dona = gospodyni domowa

Dr. = doktor

General = generał

GO = stan Goiás

Eng. = inżynier

ES = stan Espírito Santo

Esc., escultor = rzeźbiarz

Estrada = droga

Exp., Expedicionário = żołnierz korpusu ekspedycyjnego

Família = rodzina

Filho = syn

Franciscano = franciszkanin

Frei = ojciec (zakonnik)

Ir. – Irmã = siostra zakonna
Ir. – Irmão = brat zakonny
Junior = junior
Linha = linia
Loteamento = parcelacja (terenów)
MA = stan Maranhão
Mal., Marechal = marszałek
MG = stan Minas Gerais
Mj. = major
Mons., Monsenhor = prałat
MT = stan Mato Grosso
MS = stan Mato Grosso do Sul
PA = stan Pará
PE = stan Pernambuco
PI = stan Piauí
Pe., padre = ksiądz
Polônia = Polska
PR = stan Paraná
Prefeito = prefekt municypium
Prof. = nauczyciel, profesor
RN = stan Rio Grande do Norte
RO = stan Rondônia
RR = stan Roraima
RS = stan Rio Grande do Sul
SC = stan Santa Catarina
SE = stan Sergipe
SP = stan São Paulo
Sargento = sierżant
Sobrinho = bratanek, siostrzeniec
Sold. = żołnierz
Trav. = przecznica
Ver. – Vereador = radny municypalny
Vila = osiedle

Ks. dr Zdzisław MALCZEWSKI (SChr), urodzony 21 stycznia 1950 r. w Nowym Brzesku, jest członkiem Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej. 31 marca 1979 r. przybył do Brazylii. Spełnia posługę duszpasterską, a także angażuje się w różnorodną działalność polonijną: badaniem dziejów imigracji polskiej w Brazylii, redagowaniem, od 1999 r., czasopisma studiów polsko-brazylijskich „Projeções”. Od 1991 r. jest stałym korespondentem Radia

Watykańskiego. W latach 1995-2004 pełnił posługę prowincjała Towarzystwa Chrystusowego w Ameryce Południowej. Od 2004 r. jest proboszczem parafii św. Jana Chrzciciela w Kurytybie. Współpracuje z Centrum Studiów Latinoamerykańskich (CESLA) Uniwersytetu Warszawskiego i Zakładem Biografistyki Polonijnej we Francji. Jest członkiem: Parańskiego Instytutu Historyczno-Geograficznego (Instituto Histórico e Geográfico do Paraná) w Kurytybie, Światowej Rady Badań nad Polonią, Światowego Stowarzyszenia Dziedzictwa Kulturowego Polonii, Akademii Literatury Polskiej i Słowiańskiej im. Adama Mickiewicza (zał. 1897 w Bolonii, reaktywowanej w 1973 r. w Lublinie), Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie (Londyn). W 1996 r. został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski nadanym przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

***P**e. Dr. Zdzisław Malczewski (SChr), nasceu no dia 21 de janeiro de 1950 em Nowe Brzesko, é religioso da congregação da Sociedade de Cristo. Chegou ao Brasil em 31 de março de 1979. Exerce o ministério pastoral e também atua na comunidade polônica: pesquisador da imigração polonesa no Brasil, redator-geral, desde 1999, da revista “Projeções” – revista de estudos polono-brasileiros. A partir de 1991 é correspondente permanente da Rádio Vaticano. Nos anos 1995-2004 exerceu a função de provincial da Sociedade de Cristo na América do Sul. Do ano 2004 até hoje é pároco da paróquia de São João Batista em Curitiba. Cooperar com o Centro de Estudos Latino-Americanos (CESLA) da Universidade de Varsóvia e o Instituto Biográfico Polônico na França. Membro de Instituto Histórico e Geográfico do Paraná em Curitiba, do Conselho Mundial de Pesquisas sobre os Poloneses no Exterior, da Associação Mundial de Herança Cultural da Comunidade Polônica, da União dos Escritores Poloneses no Exterior (Londres) e membro efetivo da Academia de Literatura Polonesa e Eslava Adam Mickiewicz (fundada em 1897 em Bolonha e reativada em 1973, em Lublin). Em 1996 recebeu a Cruz de Oficial da Ordem do Renascimento da Polônia, outorgada pelo presidente da República da Polônia.*

